

I. I. BUJOR

A. I. BUJOR și F. ILIOASA

CARTE
DE
LIMBA ROMÂNĂ

PENTRU CLASA III
SECUNDARĂ ȘI ȘCOALE SIMILARE

EDIȚIA XIX

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ”, BUCUREȘTI

Biblioteca Centrala

L130801160

Biblioteca Centrala Universitara - Sibiu

I. I. BUJOR
A. I. BUJOR ȘI FL. ILIOASA

CARTE
DE
LIMBA ROMÂNĂ

PENTRU

CLASA III-a SECUNDARĂ
ȘI ȘCOALE SIMILARE

APROBATĂ DE MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE
CU ORD. No. 184143/1946

EDIȚIA XIX-a

UNIVERSITATEA „LUCIAN BLAGA”
- SIBIU -
INVENTARIAT 1998

20 FEB 1986

Taxa timbrului didactic de 30/0 pentru acest manual s'a plătit
direct Casei Corpului Didactic conform deciziei No. 3660/923.

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ”, BUCUREȘTI

Bibl. Instit. de inv. superior. Sibiu
INV Nr. 53.699 10 71

LECTURI

1. BUNICA.

O văd ea prin vis.

O văd limpede, așa cum era : înaltă, uscățivă, cu părul creț și alb, cu ochii căprui, cu gura strânsă și cu buza de sus crestată.

Cum deschidea poarta, îi săream înaintea. Ea băga binișor mâna în sân și-mi zicea :

— Ghici...

— Alune !

— Nu.

— Stafide !

— Nu.

— Năut !

— Nu.

— Turtă dulce !

— Nu.

Și până nu ghiceam, nu scotea mâna din sân. Și totdeauna sânul ei era plin.

Ii sărutam mâna. Imi da părul în sus și mă săruta pe frunte.

Ne duceam la umbra dudului din fundul grădinii.

Ea își înfigea furca cu caierul de in în brâu și începea să tragă și să răsucescă un fir lung și subțire. Eu mă culcam pe spate și lăsam alene capul în poala ei.

Fusul sfârâia pe la urechi, și mă uitam la cer printre frunzele dudului, și mi se părea că de sus are să cadă o ploaie albastră.

— Ei, acum ce mai vrei ? îmi zicea bunica.

INVENTAR
2020

Surâsul ei mă gâdila în creștetul capului.

— Să spui.

Și niciodată nu isprăvea basmul.

În glasul ei dulce și slab mă legănam; genele mi se prindeau și adormeam; uneori tresăream și o întrebam câte ceva; ea începea să spună și eu visam înainte...

— A fost odată un împărat mare, mare...

— Cât de mare?

— Mare de tot. Și iubea pe împărăteasa lui, ca ochii din cap. Dar copii n'avea; și-i părea rău că nu avea copii.

— Bunico, e rău să n'ai copii?

— Firește că e rău. Casa omului fără copii e casă pustie.

— Bunico, dar eu n'am copii și nu-mi pare rău.

Ea lăsa fusul, râdea, îmi desfăcea părul cârlionțat în două părți și mă săruta în creștetul capului.

Câte o frunză se desprindea din ramuri și cădea legănându-se.

Eu mă luam cu ochii după ea și ziceam:

— Spune, bunico, spune.

— Și așa, îi părea grozav de rău că n'are copii.

Intr'o zi veni la el un moș bătrân, că-și târa barba pe jos de bătrân și de cocoșat ce era. Și era mic, mic de tot.

— Cât era de mic?

— Poate să fi fost... așa ca tine.

— Va să zică nu era mic, mic de tot...

— Era mic, dar nu așa de tot mic.

Și cum veni, îi zise:

„Măria Ta, ai doi meri în grădină, unul lângă altul, că nu știi care sunt ramurile unuia și care sunt ale altuia; și când înfloresc, nu știi care sunt florile unuia și care sunt ale altuia; și ăști doi meri înfrunzesc, înfloresc, se scutură și mere nu fac. Măria Ta, să

știi că atunci, când or lega rod ăști doi meri, împărăteasa în scurt timp are să nască un cocon cu totul și cu totul de aur..." Piticul se duse, și împăratul alergă în grădină și căută peste tot locul, până dete peste cei doi meri. Merii se scuturaseră de floare, că sub ei parcă ninsese, dar rod nu legaseră.

— De ce nu legaseră rod, bunico?

— Știu eu... Dumnezeu știe.

Era așa de cald, așa de bine în poala bunichii, și o adiere încetinică îmi răcorea fruntea... și nori albi, alunecând pe cerul albastru, mă amețeau și închideam ochii. Ea spunea, spunea înainte, mulgând repede și ușurel firul lung, din caierul de in.

— Și se gândi împăratul ce să facă, ce să dregă, ca merii să facă mere. Unii îl sfătuiau să-i ude mereu — și i-a udat mereu; alții ziceau să le dea mai mult soare; și împăratul a tăiat toți pomii de jur împrejur și le-a dat soare de dimineață până seara. Și merii înflorau în fiecare săptămână și se scuturau și rod nu legau. Intr'o zi veni la împărat o babă bătrână și sbârcită, ca mine de sbârcită, și mică, mică, ca tine de mică.

— Ca moșu de mică?

— Da, ca moșu...

— Atunci nu era mică de tot.

— Așa mică de tot, de tot, nu era. Și zise împăratului :

„Măria Ta, până n'ei mulge un ulcior de lapte dela zâna Florilor, ce doarme dincolo de Valea Plângerii într'o câmpie de mușetel și mărgăritărel, și n'ei uda merii cu laptele ei, merii nu leagă rod. Dar să te păzești, Măria Ta, că, îndată ce te-ar simți florile, încep să se miște, să se bată și multe se apleacă pe obraji ei, și ea se deșteaptă, că doarme mai ușor ca o pasăre, și vai de acel ce l-o vedea, că-l preface, după cum a apucat-o toanele, în buruiiană pucioasă

sau în floare mirositoare, dar de acolo nu se mai mișcă..."

— Dar ce? ai adormit, flăcăul mamei?

Tresăream.

— A nu... Știu unde ești, la-a-a Zâna Florilor.

Auzisem prin vis. Ce bine îmi părea că nu mă prindea bunica! Pleoapele îmi cădeau încărcate de lene, de somn, de mulțumire. Și mă simțeam ușor ca un fulg plutind pe-o apă, care curge încet, încetinel, încetișor...

Și bunica spunea, spunea înainte; și fusul sfâr! sfâr! pe la urechi, ca un bondar, ca o lăcustă, ca acele cântece din buruienile, în care adormisem de atâtea ori.

— Și împăratul a încălecat pe calul cel mai bun.

— Cel mai bun, îngânam eu, de frică să nu mă fure somnul.

— ...și a luat o desagă cu merinde și a plecat...

— și a plecat...

— Și s'a dus, s'a dus, s'a dus...

— ...s'a dus, s'a dus...

— ...până a dat de o pădure mare și întunecoasă.

— întunecoasă.

— ...de nu se vedea prin ea. Și acolo și-a legat calul de un stejar bătrân, și a pus desagii căpătâiu și a închis ochii, ca să se odihnească...

Și, pasă-mi-te pădurea cânta și vorbea, că era fermecată; și cum îi aducea șoapte și cântece de departe, de pe unde ea era ca un fum, împăratul adormi și dormi...

Când m'am deșteptat, bunica isprăvisese caierul.

Dar basmul?

Cu capul în poala bunichii, niciodată n'am putut asculta un basm întreg.

Avea o poală fermecată și un glas și un fus care mă furau pe nesimțite și adormeam fericit sub privirile și zâmbetul ei.

B. Delavrancea.

OBSERVĂRI. — În această' bucată de lectură scriitorul ne înfățișează prin cuvinte chipul și firea bunicii sale.

Ni se arată aci : statura, fața și vârsta bătrânei ; apoi dragostea către nepot și mai ales darul ei de a povesti fermecător.

Înfățișarea prin cuvinte a unei ființe, a unui lucru, sau a unei întâmplări se numește compunere sau compoziție.

EXERCITIU. — Se va analiza, observându-se în manual, *forma exterioară* a compunerii „Bunica“ : titlu, alineate, margini, ortografie, punctuație.

Ca aplicare se va copia un fragment.

B. DELAVRANCEA

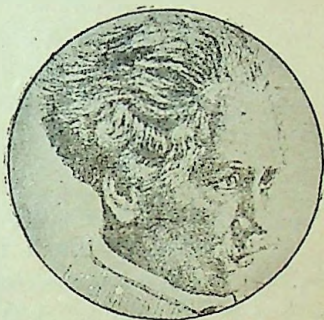
S'a născut în București la 1858. A absolvit liceul Sf. Sava. apoi a urmat dreptul la București și Paris.

A fost orator de seamă, avocat și om politic.

A murit în 1918.

Delavrancea a scris *nuvele, schițe și teatru*. În schițele *Bunicul* (cl. II) și *Bunica* (cl. III), scriitorul ne înfățișează figuri de bătrâni, de care își amintește cu multă dragoste.

Delavrancea scrie într'o limbă curată, aleasă și apropiată de graiul poporului.

2. ÎN MIEZUL VERII.

*O fâșie nesfârșită
Dintr'o pânză pare calea,
Printre holde rătăcită ;
Toată lumea-i adormită,
Toată valea.*

*Liniștea-i deplin stăpână
Peste câmpii arși de soare,
Lunca-i goală: la jântână
E pustiu ; și nu se 'ngână
Nicio boare.*

Și cât vezi în depărtare,
 Viu nimic nu se ivește...
 Iată însă colo 'n zare
 Mișcător un punct răsare
 Și lot crește.

Poate-i vr'un bățut de soartă,
 Care aleargă pe câmpie
 Intr'atâta lume moartă!
 Dor îl mână, griji îl poartă,
 Domnul știe!

Poți acum să-l vezi mai bine,
 E femeie, o sârmană,
 Strâns la piept în sculec ține
 Un copil, și'n sârg ea vine,
 Vine 'n goană.

De călduri dogoritoare
 Foc aprins îi arde chipul;
 Un cuptor e roșul soare,
 Și cărbune sub picioare
 E nisipul.

Când ajunge la fântână,
 Jos pe-o pajiște săracă
 Punte-odorul ei. Din mână
 Saltă cumpăna bătrână
 Și se pleacă.

Scârțâind, din nou ea crește,
 Mama toarnă cu tot zorul
 Apă 'n pumni, și se grăbește
 La copil și-i răcorește
 Obrăjorul.

Bea apoi și ea pe fugă,
 Merge iarăși după asta
 La copil și-i dă să sugă;
 Frânt'apoi pe-o buturugă
 Stă nevasta.

Și e liniște pe dealuri
 Ca 'ntr'o mânăstire arsă;
 Dorm și-arinii de pe maluri
 Și căldura, valuri, valuri
 Se revarsă.

Niciun nor văzduhul n'are,
 Foc sub el să mai ascunză;
 Nicio pasăre n'apare.
 Nu se mișcă 'n lunga zare
 Nicio frunză.

G. Coșbuc.

(Din vol. Fire de tort).

În sârg, în grabă.

OBSERVĂRI. — În această poezie autorul ne înfățișează o mamă obligată să facă drum pe o zi dogoritoare. Cu toată greutatea călătoriei, vedem grija ei de copil.

Poezia de mai sus este o compoziție.

3. BUNICUL MEU.

Peste iarnă, mama iar s'a pus pe capul tatii, să mă dea undeva la școală. Dar tata spunea că nu mai are bani de dat pentru mine.

— Lui dascălu Vasile a Vasilcăi plăteam numai câte un sorcovăț pe lună. Iar postoronica de dascălul Simeon Fosa din Țuțuieni, numai că vorbește mai în tâlcuri decât alții și sfârcuește toată ziua la tabac, cere câte trei husăși pe lună; auzi vorbă? Nu face

băietul ista atâția husăși cu straie cu tot, câți am dat eu pentru dânsul până acum.

Când a mai auzit mama și asta, s'a făcut foc.

— Sărmane omule, dacă nu știi boabă de carte, cum ai să mă înțelegi? Când tragi sorcoveții la mustață, de ce nu te olicăești atâta? Petre Tudosicăi, crășmarul nostru, așa-i că ți-a mâncat nouă sute de lei? Vasile Roibu din Bejeni, mai pe atâția și alți câți? Ruștei lui Valică și Mariucăi lui Onofrei, găsești să le dai și să le răsdai? Știu eu; să nu crezi că doarme Smaranda, dormire-ai somnul cel de veci, să dormi! Ai să te duci în fundul iadului și n'are cine te scoate, dacă nu te-i sili să-ți faci un băiet popă. De spovedanie fugi ca dracul de tămâie. La biserică mergi din Paști în Paști. Așa cauți tu de suflet?

— Ian taci, mă femeie, că biserica-i în inima omului: și dacă voiu muri, tot la biserică am să șed, zise tata; nu mai face și tu atâta vorbă, ca fariseul cel fățarnic. Bate-te mai bine cu mâna peste gură și zi ca vameșul: „Doamne, milostiv fii mie păcătoasei, care-mi tot îmbăllozez gura pe bărbat de geaba”.

În sfârșit, cât s'a bălăbănit mama cu tata din pricina mea, tot pe-a mamei a rămas: căci într'o duminică, prin cârneleagă, a venit tatăl mamei, bunicul meu David Creangă din Pipirig la noi și, văzând cearta iscată între tata și mama din pricina mea, a zis:

— Lasă, măi Ștefane și Smărănducă, nu vă mai îngrijiiți atâta, că azi e duminică, mâine luni și zi de târg, dar marți, de-om ajunge cu sănătate, am să iau nepotul cu mine și am să-l duc la Broșteni cu Dumitru al meu la profesorul Nicolai Nanu, dela școala lui Baloș, și-ți vedea voi ce-a scoate el din băiet; că de ceilalți băieți ai mei, Vasile și Gheorghe, am rămas tare mulțămît, cât au învățat acolo. De douăzeci și

mai bine de ani, de când port vornicia în Pipirig, am dus-o cam anevoie numai cu răbușul. Ce folos că citec orice carte bisericească; dacă nu știi a însemna măcar câtuși de cât, e greu. Inșă de când mi-au venit băieții dela învățătură, îmi țin socoteala ban cu ban și huzuresc de bine; acum zic și eu că poți duce vornicia pe vieață, fără să te simți. Zău, mare pomană și-a mai făcut Alecu Baloș cu școala ceea a lui, cine vrea să înțeleagă; și Doamne, peste ce profesor iscusit și înțelept a dat! Așa vorbește de blând și primește cu bunătațe pe fiecare, de ți-i mai mare dragul să te duci la el. Ferice de părinții care l-au născut, că bun suflet de om este, n'am ce zice. Și mai ales pentru noi țărani munteni este o mare facere de bine! Când am venit eu cu tata și cu frații mei, Petrea și Alexandru și Nică, din Ardeal în Pipirig, acum șai-zeci de ani trecuți, unde se pomeneau școli ca a lui Baloș în Moldova? Doar la lași să fi fost așa ceva și la Mânăstirea Neamțului, pe vremea Mitropolitului Iacob, care era oleacă cimotie cu noi de pe Ciubuc Clopotarul dela Mânăstirea Neamțului, bunicul mână-ta, Smărăndă, al cărui nume stă scris și astăzi pe clopotul bisericii din Pipirig.

Nu-i rău, măi Ștefane, să știe și băietul tău oleacă de carte, nu numaidecât pentru popie, cum chitește Smaranda; că și popia are multe năcăfale, e greu de purtat. Și, decât n'a fi cum se cade, mai bine să nu fie. Dar cartea îți aduce și oarecare mângâiere. Eu, să nu fi știut a ceti, de mult aș fi înnebunit, câte am avut pe capul meu. Inșă deschid Viețile Sfinților și văd atâtea și atâtea și zic: „Doamne, multă răbdare ai dat aleșilor tăi. Ale noastre sunt flori la ureche, pe lângă cele ce spune în cărți”. Ș'apoi să fie cineva de tot bou, încă nu este bine. Din cărți culegi multă înțelepciune; și la dreptul vorbind, nu ești numai așa o vacă de muls pentru fiecare. Băietul văd că

are ținere de minte ; și numai după cât a învățat, cântă și citește cât se poate de bine.

De aceste și altele ca aceste a vorbit bunicul David cu mama și cu tata, mai toată noaptea, duminică spre luni și luni spre marți ; căci la noi mânea, când venea din Pipirig la târg, să-și cumpere cele trebuitoare.

Iar marți, des-dimineață, puse tarnițele și desagii pe cai și, legându-i frumușel cu căpăstrul : pe cel de-al doilea de coada celui dintâi, pe cel de-al treilea de coada celui al doilea, pe cel de-al patrulea de coada celui al treilea, cum îi leagă muntenii, a zis :

— Ei, măi Ștefane și Smărănducă, mai rămâneți cu sănătate, că eu m'am dusu-m'am ; hai, nepoate, gata ești ?

— Gata, bunicule, haidem ! zisei necăjindu-mă cu niște costițe de porc afumate și cu niște cârnați fripți, ce mi-i pusese mama dinainte. Și, luându-mi rămas bun dela părinți, am purces cu bunicul spre Pipirig. Și era un puiu de ger în dimineața aceea, de crăpau lemnele. Și din sus de Vânători, cum treceam puntea peste apa Neamțului, bunicul în urmă cu caii de căpăstru și eu înainte, mi-au lunecat ciubotele și am căzut în Ozana cât mi ți-i băietul ! Noroc de bunicul.

— Și scroambele ieste a voastre îs pocite, zise el, scoțându-mă repede, murat până la piele și înghețat hăt bine ; și iute mi-a scos ciubotele din picioare. O-pinca-i bună, săraca ! Iți șede piciorul hodinit și la ger huzurești cu dânsa.

Și până a vorbit acestea, eram și învălit într'o sarică ghțioasă de Cașina, băgat într'o desagă pe cal, purces pe drum și hai la Pipirig. Și când m'a văzut bunica în ce hal mă aflam, ghemuit în desagă, ca un puiu de bogdaproste, cât pe ce să se prăpădească plângând.

I. Creangă.

(Amintiri din copilărie).

Huşăş, veche monedă de argint, sfaņţ.
 sorocovăţ, sfaņţ.
 postoroneă, vechitură.
 iăle, pildă.
 a sfăreui a fuma.
 a se olieăi, a se văita.
 a îmbăloro, a uda, a îmbăia.
 elnotie, rudenie.
 seroanbe, cisme purtate mult.
 năeăfa, neajuns, greutate.
 sarleă, îmbrăcăminte lăţoasă.
 tarnişă, şea.

OBSERVĂRI. — Această compoziţiune, al cărei subiect e „Bunicul meu”, cuprinde 5 idei principale, dezvoltate printr'un număr de idei secundare.

Ideile principale şi secundare sunt următoarele:

Subiectul: BUNICUL LUI CREANGA

	<i>Ideile principale</i>	<i>Ideile secundare</i>
<i>Introducerea:</i>	1. Discuţia dintre părinţii lui Creangă pentru continuarea învăţăturii.	<div style="display: flex; align-items: center;"> <div style="font-size: 3em; margin-right: 10px;">{</div> <div> <p>Tatăl lui Creangă arată că sunt mari greutăţi cu învăţătura.</p> <p>Mama lui ţine morţiş să-l facă popă.</p> </div> </div>
<i>Tratarea:</i>	2. Bunicul lui Creangă taie discuţia, legându-se să-l dea el la carte.	<div style="display: flex; align-items: center;"> <div style="font-size: 3em; margin-right: 10px;">{</div> <div style="border-top: 1px solid black; width: 100%;"></div> </div>
<i>Tratarea:</i>	3. Laudă pe Nicolae Nanu, profesor în Broşteni, la şcoala lui Baloş.	<div style="display: flex; align-items: center;"> <div style="font-size: 3em; margin-right: 10px;">{</div> <div> <p>Alţi doi băieţi ai bătrânului au învăţat carte la el şi au ieşit bine.</p> <p>Nicolae Nanu vorbeşte blând şi primeşte cu bună-tate pe oricare.</p> </div> </div>
<i>Tratarea:</i>	4. Arată foloasele învăţăturii.	<div style="display: flex; align-items: center;"> <div style="font-size: 3em; margin-right: 10px;">{</div> <div> <p>Cartea îţi aduce mângăiere.</p> <p>Din carte culegi înţelepciune.</p> </div> </div>

Incheierea : 5. Plecarea lui Creangă
din casa părintească.

Rânduirea cailor pentru
plecare.
Despărțirea bătrânului
de părinții lui Creangă.
Pășania lui Creangă pe
drum.
Sosirea la Pipirig.

Astfel, prima idee principală ne prezintă situația în familia lui Creangă cu privire la continuarea învățaturii, înainte de amestecul bunicii. Această parte a compoziției se numește *Introducere*, căci ea ne pregătește ca să înțelegem subiectul.

A doua, a treia și a patra idee principală, prezentându-ne modul cum înțelege bătrânul rostul învățaturii, constituiesc *Desvoltarea* sau *Tratarea* subiectului, căci aici ni se lămurește subiectul.

A cincia idee principală se numește *Incheiere*, căci ea încheie subiectul, după ce a fost lămurit în *Tratare*.

Deci o compoziție are trei părți: introducerea, tratarea sau dezvoltarea și încheierea.

Aranjarea ideilor unei compoziții după aceste trei părți se numește *planul compoziției*.

Organizarea dată de noi mai sus este planul compoziției „Bunicul meu”.

EXERCITIU. — Pentru înprospătarea normelor de așezare a unei compoziții pe caiet și observarea alinacelor, se vor dicta câteva paragrafe

ARDEALUL

Pe culmea cea mai înaltă a munților Carpați se întinde o țară mândră și binecuvântată între toate țările semănate de Domnul pe pământ. Ea seamănă a fi un măreț palat, cap-de-operă de arhitectură, unde sunt adunate și așezate cu mândrie toate frumusețile naturale ce împodobesc celelalte ținuturi ale Europei, pe care ea cu plăcere ni le aduce aminte. Un brâu de munți ocolește — precum zidul o cetate — toată această țară, și dintr'însul, ici, colea se desfac, întinzându-se până în centrul ei, ca niște valuri propicioare, mai multe șiruri de dealuri înalte și frumoase.

Mai presus de acel brâu muntos se înalță două piramide mari de munți cu crestele încununate de o vecinică diademă de ninsoare, care — ca doi uriași — stau la ambele capete ale țării, cătând unul în fața altuia. Păduri stufoase, în care ursul se preumblă în veje ca un domn stăpânitor, umbresc culmea acestor munți.

Și nu departe de aceste locuri — care îți aduc aminte natura țărilor de miazănoapte — dai, ca la

porțile Romei, peste câmpii arse și văruite, unde bivolul dormitează alene. Astfel miazănoapte și miazăzi trăiesc într'acest ținut, alături una cu alta și armonizând împreună.

Aci, stejarii, brazii și fagii trufași înalță capetele lor spre cer; alături, te alunzi într'o mare de grâu și de porumb, din care nu se mai vede calul și călărețul. Oriîncotro te vei uita, vezi colori felurite, ca un întins curcubeu, și tabloul cel mai încântător farmecă vederea: stânci prăpăstioase, munți uriași,

ale căror vârfuri mângâie norii, păduri întunecoase, lunci înverzite, livezi mirositoare, văi răcoroase, pâraie repezi, care mugind groaznic se prăvălesc în cataracte printre acele amenințătoare stânci de piatră ce plac vederii și însăimântă totdeodată.

Apoi în tot locul dai de râuri mari cu nume armonioase, ale căror unde poartă aurul. În pantecele acelor munți zac comorile minerale cele mai bogate și mai felurite din Europa : sarca, fierul, argintul, arama, plumbul, mercurul... și, în sfârșit, metalul cel mai îmbelșugat decât toate, aurul, pe care îl vezi strălucind până și în noroiul drumurilor.

N. Băleescu.

(Din Istoria Românilor sub Mihai Viteazul)

OBSERVĂRI. — În această compozițiune autorul ne prezintă tabloul Ardealului, înșirându-ne elementele care-i fac frumusețea.

Compoziția în care autorul ne zugrăvește o ființă sau un lucru, real sau închipuit, se numește descriere.

Înșirarea elementelor care alcătuiesc ființa sau lucrul, pe care-l descriem, se face cu rânduială sau după un plan, ca la orice compoziție.

EXERCITIU. — Să se întocmească planul descrierii „Ardealul”

5. VISUL LUI TUDOR VLADIMIRESCU

— Tudor, Tudor, Tudorel,
 Dragul mamei voinicel!
 De când mama ți-ai lăsat
 Și Olteni ți-ai adunat,
 Pe ciocoi să-i prinzi în ghiară
 Și s'alungi Grecii din țară,
 Mult la față te-ai schimbat
 Si mi te-ai întunecat!

Spune, maică, ce te doare,
 Că m'oiu face vrăjitoare,
 De alean să te descânt,
 Să calci vesel pe pământ.

— Alei maică! alei dragă!
 Curând visul mi-l desleagă,
 Că știi, maică, am visat
 Buzduganul-mi jărâmat!
 Sabia-mi cea bună, nouă,
 Am visat-o ruptă 'n două.
 Pușca mea cea ghintuită
 Am visat-o ruginită!
 Maică! pistoalele mele
 Le-am visat jăr' de oșele.
 Apoi încă am văzut
 Șarpe galben prefăcut,
 Ce purta coarne de șap
 Și creastă roșie în cap,
 El avea ochiu vânzător,
 Avea graiu lingușitor
 Și mă tot ruga mereu
 Să mă duc la cuibul său.

— Ba, ferească Dumnezeu,
 Să nu te duci, fătul meu,
 C'acel șarpe veninos
 E vr'un dușman ticălos,
 Vreun hoț volintiraș
 Și la inimă vrăjmaș.

— Maică, măiculiță mea.
 Cum să scap de cursa rea?
 Căci un glas prevestitor
 Imi tot spune c'am să mor.

— D'ai să mori, drăguțul meu,
 Facă ce-a vrea Dumnezeu!
 Dar să știi tu dela mine,
 C'un Român voinic ca tine,
 Pân'ce cade, pân'ce moare,
 Calcă șerpîi în picioare,
 Căci de-un șarpe 'nveninat
 I se iartă un păcat!

Poezie populară

(Colecția V. Alecsandr)

OBSERVARI. — În această poezie vedem că este o convorbire între Tudor Vladimirescu și mama sa. Tudor Vladimirescu a reprezentat un moment important în lupta pentru libertate a neamului nostru.

Convorbirea între două persoane se numește dialog.

Compoziția care constă din convorbirea între două persoane se numește, după formă, *dialog*.

6. O FERMA AGRICOLA

În drumul nostru ne-am oprit ca să vizităm instalația unei ferme agricole. Pământurile de cultură au fost de multe ori întâi poldere. Din buretele mlăștinos al pășunii, după ani de penibile operații, oamenii izbutesc în sfârșit, să scoată ogoare — ridicând noroiul la rangul de producător de grâu.

Găsim, în mijlocul unei grădinițe mărginite cu gard viu, o vilă elegantă. Pe șoseluță, către poartă, întru întâmpinarea noastră, vine un fermier tânăr încă, blond și cu ochii albaștri, — în bluză de lucru și cu saboți de lemn în picioare. Mâna pe care ne-o întinde e bătătorită și aspră. Ne primește zâmbind, c'o înfățișare în aparență moale. Dă răspunsuri trăgănite, după ce se gândește puțin.

Nu pare supărat, dar nici bucuros, că niște oameni

aşa de departe vin să-i cerceteze gospodăria şi să-i aprecieze priceperea. Ştiu eu? Poate se teme să nu-i spionăm vreun secret, să nu surprindem o practică pe care el o socoteşte numai a lui. Poate se teme de investigaţii ale fiscului. În orice caz, îl simţesc rezervat şi bănuitor, — până ce-şi face convingerea că în adevăr nu suntem Olandezi şi nu pricepem nimic din ce spunea el. Avem nevoie de interpret — şi lui îi convine asta şi din pricină că-i rămâne vreme să cugete mai îndelung, privind într' o parte.

Ne ducem să ne arate grajdul, magaziiile şi toate instalaţiile care se găsesc imediat lângă locuinţă, sub acelaşi acoperiş unic, foarte larg. Din camera lui, poate intra la vite şi la unelte. Incurie porţile mari de din dos şi toată gospodăria i-i închisă ca o cetate, între ziduri şi sub acoperişul de ţiglă.

Căii mari stau bine ţesălaţi şi periaţi în despărţiturile lor. Au robinete de apă la bot, canal de scurgere jos şi fân deasupra în pod. Inventarul complet de maşini şi instrumente se înşiră numerotat, curăţit şi uns. Într'un alt colţ, o familie de porci, care vine îndată la mâinile noastre întinse, cu prietenie şi curiozitate. Cum apartamentul nu-i prea luminos, omul învârteşte într'un colţ şi 'aprinde un bec electric. Vaci n'are, — căci e fermier agricol, şi crescătorul de vaci are altfel de pământ şi altă îndeletnicire. Pe cele douăzeci de hectare ale lui, acest gospodar cultivă grâu, orz şi ovăz. Scoate o producţie obişnuit de trei ori mai mare decât din pământul nostru cântat de poeţi şi laudat de bărbaţi de stat. E adevărat că munceşte c'o disperare şi o intensitate pe care un oriental n'o poate socoti decât vrednică de dispreţ. Pe lângă muncă adaogă şi îngrăşăminte chimice, neuitând asolamentele şi toate scorniturile şi înlesnirile ştiinţei. Asta-i îngăduc — cu toată disperarea şi intensitatea — să execute toate lucrările lui agricole aşa fel, încât să aibă răgaz şi pen-

tu mușafiri, în afară de vremea de mâncare și de odihnă. Odihna-i lungă, și mâncarea nu-i frugală.

Acest om poate nu prea scânteie de inteligență, însă-i cuminte, ceea ce e cu mult mai bine. Se folosește de orice sfat al revistelor lui, al cultivatorilor mai vechi și mai bogăți decât el.

Umblând și cercetând gospodăria, am observat și doi copii ai familiei, între zece și doisprezece ani. Un băiat ș'o fetiță. Copila, mai mare, ne-a salutat cea dintâi, trecând cuviincios pe dinaintea noastră. Erau îmbrăcați ca toți copii de orășan, pe care-i văzusem în Amsterdam, — curat și elegant. Copiii patricienilor poartă matasă și catifea: aceștia aveau pe ei pânză, — însă înfățișarea era aceeași.

Au trecut în locuință. Când au deschis ușa, s'au auzit glasuri. Politicos, fermierul s'a rugat să-l scuzăm că nu ne poate arăta bucătăria, pe care doream s'o vedem, căci în acea încăpere doamna casei, țărâna, avea chiar atunci o mică recepție, și dădea un ceaiu prietenelor sale.

M. Sadoveanu.
(din vol. „Olanda“)

OBSERVARI. — Ocupația de căpetenie a țaranului nostru, care formează marea majoritate a populației acestei țări, este agricultura. Un scriitor de seamă al nostru ne prezintă aici impresiile culese asupra chipului cum se înfățișează o gospodărie rurală dintr'o țară cu o stare culturală superioară.

EXERCITIU. — De descris, după un plan întocmit de elevi, o instituție comercială sau industrială, cunoscută de ei, sau o fermă agricolă.

7. SFÂNTĂ MUNCA

*Sfântă muncă e aceea
 Ce răsplata 'n ea-și găsește.
 De 'nțelegi tu asta — cheia
 Fericirii tale-o ții.
 Urgisit de toți să fii,
 Tu de-apururea iubește, —
 Iar ca să trăiești în pace,
 Nimic lumii să nu-i cei —
 Binele te 'nvaț'a-l face
 Ca albina mierea ei.*

Al. Vlahuță.

OBSERVARI. — Poezii au darul de a anticipa vremile. În vreme de luptă egoistă pentru câștig, poetul preamărește munca, dându-i însă ca țintă înobilarea sufletului pentru a fi capabil omul să facă binele.

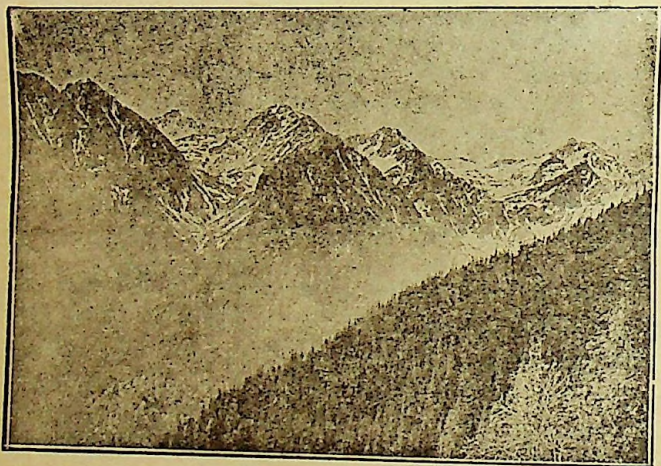
8. MUNȚII APUSENI

Călătorul, străbătând prin câmpiile mănoase din lăuntru Ardealului, dacă își va îndrepta pașii rătăcitori pe valea Mureșului, începând dela Uioara în jos, va zări în partea dreaptă în șir unul după altul mai multe piscuri de munți, uriași, puternici, care își înalță amenințători vârfurile și coamele lor stâncoase peste dealurile și văile înguste ce-i împrejmuesc. Mai spre miazănoapte este muntele Trascăului, după care dăm cu ochii de Pleașa, în apropierea Aiudului, apoi mai la vale se ridică stâncoasa Piatra-Cetii și Piatra-Craivii, care-și termină vârful în forma unui corn uriaș.

În dosul acestor puternice piscuri și al dealurilor și vârfurilor mai mici, care se află în preajma lor, își întind ramurile departe spre apus și miazănoapte, până pe la izvoarele Arieșului, cei mai interesanți munți ai Ardealului: Munții Apuseni.

Frumoși și interesanți sunt acești munți pentru oricine, cu văile lor înguste, cu ghețurile, cu stâncile pleșuve, cu peșteri, chei de munte, căderi de apă și alte minuni ale naturii, dar pe lângă aceste frumuseți, pentru Români ei au un farmec deosebit, pe care numai acela îl poate simți pe deplin, în vinele căruia curge sânge nobil românesc.

Văile acestor munți au răsunat odinioară de cântece de vitejie și libertate, care ieșeau din piepturile Românilor de aici, ale voinicilor Moți. Stâncile respirate pe malurile Arieșului, Ampoiului și Crișului,

dacă ar avea graiu, ar ști să povestească minuni de vitejie și de fapte bărbătești, săvârșite de acești fii ai munților în lupta lor pentru drept și libertate. Erau vremurile când de pe culmile munților răsună adesea glasul tulnicului, această trompetă falnică de războiu a Moților, chemându-i la luptă, la învingere, după cum cântă marele nostru poet Alecsandri :

*Când din culme 'n culme noaptea buciumele răsunau
și la lupte sângeroase pe Români îi deșteptau...*

În acești munți pe văile împrejmuite de brazi se află între altele Albacul, locul unde a văzut lumina zilei Horia, în veacul trecut; aici stă încă și azi, la Vidra pe Arieș, ca un sfânt monument, casa lui Iancu, iar colo departe la marginea din spre apus a Ardealului, în valea Crișului-Alb, în apropierea Gorunului lui Horia, se înalță o movilă de mormânt, însemnată cu o simplă cruce de piatră. Străinul poate să treacă nesimțitor pe lângă ea, dar Românul tresare și depune pe glee o lacrimă de recunoștință și de durere, căci sub ele zac osemintele unui mare fiu al poporului nostru, în pieptul căruia a bătut cea mai nobilă inimă românească. Este mormântul lui Iancu, în cimitirul dela Tebea.

Aceste și alte multe reminiscențe, scumpe Românului, se află pe văile și plaiurile Munților Apuseni.

S. Moldovan.

Chef de munte, trecători.

reminiscență, amintire, urme din trecut.

EXERCITIU.—Descrieți un colț din natură, cunoscut dintr'o excursie.

PLANUL

Compoziției „Munții Apuseni”

Subiectul: MUNȚII APUSENI

Idei principale

Idei secundare

<i>Introducere:</i>	1. Infățișarea peisajului din fața Munților Apuseni, privind din spre Răsărit.	}	Valea Mureșului. Dealurile din fața munților.
---------------------	--	---	--

Tratarea:

2. Frumusețea și interesul pe care-l prezintă acești munți.

3. Importanța lor în luptele pentru libertate ale Românilor.

4. Tezaurul național pe care-l ascund în ei acești munți.

Frumusețea este dată de construcția lor naturală cu minunate varietăți de teren. Interesul este de ordin științifice și economice.

Satul de naștere al lui Horia.

Satul de naștere al lui Avram Iancu.

Gorunul lui Horia.

Mormântul lui Avram Iancu.

Inchiciera: 5. Valoarea Munților Apuseni pentru sufletele Românilor.

EXERCITIU. — Descrieți un colț din natură, cunoscut dintr'o excursie.

9. SUS FRUNȚILE

*Tăcerea voastră moartă, o munților, mă doare!...
Cum stați în șapțul zilei cu fruntea dusă 'n nori,
De ce v'ascundeți fața bătrână de ninsoare?
Sau v'ați pierdut credința în vremuri viitoare
Și v'ați uitat de ceasul sublimei sărbători!...*

*Se va 'mplini de-acuma!... un glas de sus va spune...
Treceți-vă... și jalea vă cadă de pe frunți!
Oda! cu primăvara vedea-veți o minune:
Din văi însângerate, din funduri de genune
Porni-va vijelia, bătrânilor cărunți!...*

*Urca-va coama voastră pustie și 'nnorată,
De-ar fi de bucurie să creșteți până'n cer!...
Și cântece mărețe, cum n'au mai fost vreodată,
Vor lumina departe prin slava 'ntunecată.
Să fugă necredința cu norii care pier!...*

*Mai sunt voinici în țara ce lace și se 'nchină!...
Și vor veni cu toții porniți ca niște smei...
Și mamele cu pruncii la sânuri ori să vină!
Și'n urma lor tot codru, sărind din rădăcină,
Să-și ducă toți stejarii și brazii după ei!*

*Cu toții sus pe vârjuri!... Și-apoi de sus în vale
Cu steagurile 'n soare... un mândru curecubeu!...
Se vor opri o clipă și vremile din cale,
O, munților, să vadă!... De ce alâta jale?...
Sus frunțile... și credeți în unul Dumnezeu!...*

Z. Bârsan.

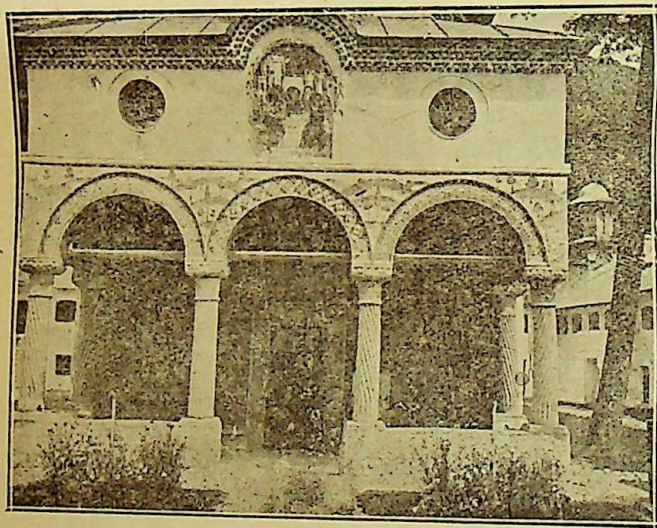
OBSERVĂRI. — În vremile de apăsare pentru neamul românesc din Ardeal, poetul întrezărește bucuria marii sărbători a unirii Româinilor într'un stat.

10. COZIA

Ca la trei ore departe de Râmnic, pe un braț de pământ ce din poalele Carpaților se întinde deasupra Oltului, este zidită Cozia. Ca operă de arhitectură, mănăstirea aceasta nu diferă întru nimic de cele mai multe. Numai numele fondatorului deșteaptă amintiri mărețe, nutrite încă de sgotul valurilor, care udă înaltele ziduri și se înclină în treacăt țărâanii eroilor. De cealaltă parte a râului, un șir de munți, acoperiți de arbori, formează mănăstirii o statornică barieră, care o apără despre răsărit și oprește razele soarelui de a tulbura fără timp repausul părinților. Oltul, în mărețele lui capriții, aci desfă-

șoară cu fală undele sale, aci, strecurându-se ca un șarpe printre două stânci, ce par a se împreuna ca să-i închiză drumul, își răzbună prin urlete sălbatice de strâmtoarea ce suferă și, spărgându-se cu furie de pietroasele lor temelii, pare a le amenința că, ajutat de timp, va surpa odată culmea și trufia lor. În cea dintâi intrare, la ușa bisericii, este un tron de piatră și vulturul cu două capete ține deasupra-i coroana regală.

În acel tron spune că se odihnea Mircea, care se află zugrăvit înăuntrul bisericii, tânăr încă, după cum era

când a fundat-o. Statura lui e de mijloc, chipul blând și voios, ochii mari și albaștri; părul castaniu, blond și buclat. O parte din îmbrăcămintea lui e vechiul costum al cavalerilor cruciați : vestmânt scurt și spadă, colțuni, și la genunchi are cusuți în fir vulturi cu două capete; pe deasupra poartă o mantie roșie cu mărghinara de aur și pe cap o coroană. Valorosul domn este înmormântat în biserică, în cea dintâi intrare; două

mari pietre acoperă mormântul. Inscripțiunea uneia a început a se șterge, încât abia poți descifra câteva cuvinte : „Aci odihnește Maica Teofana, călugărița, cu fie-sa, Doamna Florica, și fiul său, Neculai Vodă, leat 1625'". Descoperire neașteptată și plăcută. Familia lui Mihai Viteazul în același mormânt cu bătrânul Mircea.

Deși o istorie spune că Doamna Florica a murit în sclavie la hanul tătăresc, căruia se trimesese în dar de Sigismund Batori, în urma bătăliei dela Gorăslău, dar se vede că sau Mihai însuși a reușit s'o scape cu promisiuni trimise hanului prin deputații săi, sau că Radu Șerban, moștenitorul tronului, și boierii țării au liberat-o cu dare de bani, crezând că este o desoanare generală să se afle în mâinile Tătarilor familia unui astfel de om.

Cât pentru maica lui, Teodora, pe care în anul 1599, în timpul cutezătoarei expediții în Transilvania, o trimisese spre siguranță la Cozia, este de crezut că, amărită de moartea dureroasă și timpurie a fiului său, după care ea a mai trăit doi ani, a îmbrățișat vieța călugărească și s'a înmormântat acolo, lângă un principe de aceeași familie și valoros ca și fiul său.

Gr. Alexandrescu.

OBSERVARI. — Mănăstirile noastre și bisericile vechi păstrează multe urme, care mărturisesc evlaviază, faptele frumoase și eroismul strămoșilor.

EXERCITIU. — Fiecare elev va descrie mănăstirea, (biserica), pe care o cunoaște de aproape.

11. MIRCEA CEL MARE ȘI SOLII

*Intr'o sală 'ntinsă, printre căpitani
Stă pe tronul-i Mircea încărcat de ani.*

*Astfel, printre trestii tinere 'nverzite,
Un stejar întinde brațe vestejite.*

Astfel, după dealuri verzi și numai flori,
Stă bătrânul munte albit de ninsori.

Curtea este plină, țara în mișcare,
Soli trimiși de Poartă vin la adunare.

Toți stau jos, mic, mare, tânăr și bătrân...
Era nobil omul când era Român.

Solii dau firmanul, Mircea îl citește;
Apoi, cu mărire, astfel le vorbește:

— Padișahul vostru, nu mă îndoiesc,
Va să facă țara un pământ turcesc.

Pacea ce-mi propune este o sclavie,
Până ce Românul să se bată știe!

La aceste vorbe sala-a răsunat,
Dar un sol îndată vorba a luat.

— Tu, ce într'această nație creștină
Strălucești ca ziua într'a sa lumină!

Tu, o Doamne, cărui patru țări se 'nchin,
Allah să te ție, dar ești un hain!

In murmură surdă vorbele-i se 'nneacă;
Cavalerii trag spadele din teacă.

Mircea se îndreaptă iute către ei:
— Respectați solia, căpitanii mei!

Apoi către solii Porții el vorbește:
— Voi, prin care Șahul astăzi mă cinstește!

Mircea se înclină de ani obosit;
Inșă al său suflet nu e 'mbătrânit.

Ochii săi sub gene albe și stufoase
Cu greu mai îndreaptă săgeți veninoase.

Dar cu toate acestea fieru-i va lovi,
Ș'albele lui gene încă n'or clipi.

Cela ce se bate pentru a lui țară,
Sufletu-i e focul soarelui de vară.

Apoi către curte domnul se îndreaptă:
— Fericirea țării dela noi s'așteaptă.

De deșarte vise să nu ne 'nșelăm:
Moarte și sclavie la străini aflăm.

Viitor de aur țara noastră are
Și prevăd prin secolii a ei înălțare.

Insă mai 'nainte trebuie să știm
Pentru ea cu toții martiri să murim!

Căci fără aceasta lanțul ne va strânge
Și nu vom ști încă nici chiar a ne plânge!

D. Bolintineanu.

Șahul, Sultanul.

OBSERVĂRI. Poetul ne prezintă aici, prin povestirea unui fapt, figura măreață a unui domnitor, care trăiește în sufletele Românilor ca apărător al demnității neamului.

12. IMN LUI ȘTEFAN CEL MARE

I.

La poalele Carpaților,
Sub vechiul tău mormânt,
Dormi, erou al Românilor,
O! Ștefan, erou sfânt!

Ca sentinele jalnice,
 Carpații te păzesc
 Și de sublima-ți glorie
 Cu seculii șoplesc.

II.

Când tremurau popoarele
 Sub aprigii păgâni,
 Tu le-apărăi cu brațele
 Vitejilor Români,
 Cu drag privindu-ți patria
 Și moartea cu dispreț,
 Măreț în sânul luptelor
 Și'n pace-ai fost măreț.

III.

*In cer apune soarele
Stingând razele lui,
Dar intr'a noastre suflete
In veci tu nu apui!
Prin negura trecutului,
O! soare 'nvingător,
Lumini cu raze splendide
Prezent și viitor.*

IV.

*In timpul vitejiilor,
Cupriș de-un sacru dor,
Visai Unirea Daciei
Cu-o turmă și-un păstor.
O! mare umbră-eroică,
Privește visul tău:
Uniți suntem în cuget,
Uniți în Dumnezeu.*

V.

*In poalele Carpaților,
La vechiul tău mormânt,
Toți în genunchi, o! Ștefane,
Depunem jurământ:
„Un gând s'avem în numele
Românului popor,
Aprinși de-amorul gloriei
Și-al patriei amor!*

V. Alecsandri.

lumini, pentru „luminezi”.

OBSERVARI. — In această poezie autorul preamărește pe Ștefan cel Mare, Domnul Moldovei, pentru gândurile mărețe pe care le-a nutrit în suflet și pentru faptele vrednice de admirare, pe care le-a săvârșit.

Poezia în care cântăm faptele cuiva; pătrunși de smerenle în fața măreției lor, se numește *imn*.

Imnul este menit să fie cântat.

13. SCRISOAREA LUI V. ALECSANDRI CĂTRE IACOB NEGRUZZI ¹⁾

Mircești, 24 Aprilie 1888.

Iubite Domnule Negruzzi,

Scopul foii *D-tale* ²⁾ este de a răspândi iubirea de citire și a desvolta literatura, prin urmare trebuie să dai publicului nostru materii pe care să le mistue ușor și cu plăcere.

Articolul *D-tale* intitulat *Primblări* răspunde foarte nimerit acelu scap, căci este spiritual și potrivit cu natura noastră glumeață. Eu am avut mare plăcere a-l citi și doresc să urmezi înainte, căci nimic nu-mi pare mai interesant decât descrierile de călătorii, când ele sunt făcute de un om de lume.

Te felicit dar pentru soiul plăcut ce ai adoptat în descrierea plimbărilor *D-tale* și sunt încredințat că va fi binevenit pentru cititorii foii.

Asemenea îți fac complimente pentru *Ultima lacrimă*, o pozie bine simțită și armonios exprimată.

Vă trimet la toți din parte-mi cele mai sincere îmbrățișări.

V. Alecsandri.

OBSERVĂRI. — În această scrisoare Alecsandri felicită pe Iacob Negruzzi pentru un articol publicat cu puțin înainte.

Scrisoarea, în care aducem felicitări unei persoane, se numește *scrisoare de felicitare*.

1. Se folosește în lecția de compoziție ca model de scrisoare.

2. Este vorba de Revista *Convorbiri Literare*, care apare în al II an.

14. CETATEA NEAMȚULUI.

Din târgul Neamțului, prin mahalaua liniștită a Țuțuienilor, ieșim spre Cetățuie. E o frumoasă zi de vară, cu cer senin, cu văzduhul neclintit. Se aude în tăcerea ulițelor înguste, un timp, vuietul vârtelnitelor dela o fabrică de țesături; prin ferestrele negre ale unei case vechi, prin ochiuri de frunzișuri care cresc bogat în jurul zidurilor leproase, fete întind capete cu ochi curioși și plini de zâmbete.

Și printre căsuțele acestea, printre crețurile coastei sălbatece și pustii, prin negrul pădurii care acopere măgura, se zărește trista rămășiță a cetății Neamțului.

Suim coasta pe un drumeag râpos. Întâi trecem prin pădure, prin albia seacă a unui șuvoiu. De o parte și de alta, pe maluri, buchete mari, galbene, de sânziene atârnă și miroase dulce în pacea locului. Cu cât suim, cu atât copacii se răresc. Trecem numai printre tufișuri, călcăm iarbă verde, prin care înroșesc fragii, frunza măcieșilor sticlește la soare, un stol de vrăbii fac gălăgie undeva, nevăzut, în frunzișul bogat al coastei. Și zidurile înnegrite ale cetății se arată, ziduri și stâlpi uriași, în mijlocul cărora zac urmele vieții trecute sub sfărâmurile molozului, a pietrei, sub prăvăliri de bucăți întregi de ziduri, sub pământul pe care vremea l-a clădit deasupra. Un om ne-a întovărășit, pe mine și pe prietenul meu, până sus, ne-a călăuzit tăcut, ne-a cules un mănunchiu de fragi, s'a oprit liniștit, când ne-am oprit și noi. Se uită și el cu mândrie la risipirea aceasta, apoi își ridică spre noi ochii. Iși duce mâna dreaptă prin barba scurtă, căruntă, parcă se gândește și i se îmblânzesc privirile.

— Iaca, vedeți, dumneavoastră, așa s'a stricat, s'a dus; acu nu se mai cunoaște nimic... Dar tot vin boierii, vara, pe aici... Mai petrec, mai râd, se mai uită cu ochianul!... De-aici, de sus, se vede până hăt-departe...

Se vedea, în adevăr, prin spărturi întâi, apoi de pe creasta zidului, și fără ochian, toată câmpia dreaptă a Ozanei și a Nemțișorului, cu scânteierile de apă lină, cu pâlcuri de sălcii neclintite, cu mișcarea mută a oamenilor singuratici, mici, pierduți în întinderea mare; se vedea și pădurile depărtării, și munții, în negură, desfășurându-se trepte-trepte până în fund; se vedea după ușoare sclipiri, se bănuia mai curând, ș'o mânăstire, acolo, departe, în zare, sub streșina cerului.

— Acolo-i mânăstirea Văraticului... zise Românul.

Din pământul adunat printre risipiturile zidurilor, au crescut câțiva cireși: fructe coapte lucesc în soare.

Badea Ilie se ia după privirile noastre.

— Aici, au scăpat din plisc coțofenile cireșe furate...

Iaca, acuma cresc copacii... He! altă vieață o fi fost odată pe aici... Am auzit și eu că acolo erau case domnești, și biserică, da' acu nu se mai cunoaște nimica... Și zice că era aici, în mijloc, o fântână, da' adâncă tare trebuie să fi fost... Te coborai cu ciutura până la jumătate, și de acolo puteai intra într'o hrubă, care răspundea acolo, în fântână, — și prin hruba aceea mergeai, mergeai, și ieșai la capătul muntelui, de ceea parte, în pădure, spre Oglinzi... Acea era pentru vremuri grele... Trebuie să fie bogății multe aici sub pământ, — dar cine știe parcă pe unde să intre? Cine știe prin ce loc e capătul hrubei!...

Prietenul meu aruncă și el puțină sămânță de vorbă:

— Aici, moșule, era adăpost la vremuri cumplite... Veneau aicea cu plăieșii, — și prin râpa asta să fi fost oaste cât de multă de păgâni, n'aveau ce face... Aici și Ștefan cel Mare a fost...

— Da, răspunse badea Ilie; spunea și fecioru-meu... Eu am un fecior care a învățat la școală... Și apoi el mai mult decât mine știe, pe semne că le citește prin cărți care au rămas de pe atuncea... Și apoi zice că

naică-sa s'a ascuns aici, și cu domnița lui... Și domnița vedea aici la fereastră asta, plângea și-l aștepta, și el a venit pe colea, prin râpă, Ștefan Vodă... A venit să-și vadă nevasta și pe urmă s'a dus iar la bătaie...

— Da' nu-ți spunea băiatul că nu i-a dat drumul naică-sa?

— Spunea, — dar astea-s vorbe... Cum să nu-i deie drumul?... că doar era mai mare, era domnitor!

Noi priveam în juru-ne, cercetam cu ochii colțurile acelea scumpe. Se cunoșteau, în colțurile răsăritului, urmele bisericii; treptele de piatră se zăreau prin spărturile zidului. Dincolo, în perețele de miazăzi, or fi fost odăile de locuit. A rămas încă pe zid var și, pe var, se cunosc urmele fumului sobelor; urme de vieată se cunosc; cu cât priveam mai bine, cu atât vedeam că cetatea aceasta n'a fost de multă vreme dărămată. Despre acest lucru pare a ști ceva și badea Ilie:

— Cum să nu știu? am apucat și eu pe un boier, unu' Belibou; avea a-și face un han; curțile cele vechi zicea că nu mai sunt *la modă*. Și a început a căra piatră de-aici, dela cetate.

Dărămau zidurile aici, și pietrarii îi zideau în târg han și curți nouă... Nu zicea nimeni nimic. Ce să zică? Boierul, boier mare, — ce să-i faci? Cum să te pui cu dânsul? — Până ce-a dat Dumnezeu și s'a sculat alt boier, care acu era sărac și umbla așa bezmetic: îi zicea Alexandru Nebunu! S'a sculat, și pe jos a pornit la Iași, la domnie... Mânca pâne și bea apă la șipote pe marginea drumului... Și până ce n'a răzbit la Vodă, nu s'a lăsat... Pe atunci era domnitor la Iași Grigore-Vodă cel frumos... Ș'apoi să spuie părintele Enăchescu dela noi din Țuțuieni, că el mai frumos spune... A zis boierul acela, Alexandru Nebunu, către Vodă: Măria ta! păcat să se dărâme cetățile bătrânești și să-și facă nevrednicii de azi crâșme din ele!

Ș'a căzut în genunchi. Și când s'a întors nebunul la cei cumiști avea hârtie la mână dela domnie către ispravnicie... Și s'a înfățișat la ispravnic ș'a zis : Uite porunca, să iasă oamenii din toate satele dimprejurul cetății cu câte trei nuiele și cu câte un par, și să îngrădească cetatea ! Și de azi înainte piatră de zidit crășme și curți boierești să nu se mai ridice... Cine nu ascultă, rău va pătimi. Au ieșit oamenii cu nuiele și cu pari ș'au îngrădit cetatea, dar pe urmă au venit vremuri nouă... și s'a stricat gardul... zice că acu s'a rânduit un păzitor, da' de știut nu-l știu...

Soarele scăpăta spre munți, la asfințit, și umezeala ruinilor creștea, ni se ridica prin picioare ; un fior ușor trecea prin zidurile ruinate, clătina copacii, a căror sămânță o aduseseră vânturile întâmplării, și buruienile crescute în dărâmături. Un iz slab, amestecat cu mirosul desişurilor din preajmă, ne învăluia : mireasmă ca de flori vechi a mormântului fără cruce, fără lacrimi, fără amintire...

M. Sadoveanu.

(Din vol. Oameni și locuri)

*sânziene, drăgaică, plantă cu flori galbui.
plăieși, ostași de pază la graniță în munți.*

OBSERVARI. — Autorul ne descrie aici starea în care se găsește azi Cetatea Neamțului, povestind și împrejurări care au dus la stricarea ei.

Astfel aici avem descrierea întreșesută cu elemente de narațiune.

EXERCIȚIU. — Descrierea unui monument vechiu, împreună cu legendele privitoare la trecutul său.

15. MIHAI SCĂPÂND STINDARDUL.

*Noaptea se întinde și din geana sa
Argintoase lacrimi peste flori vărsa.
Dar setos de lupte, în văi depărtate,
Un erou în noapte încă se mai bate.
Singur el se bate în acele văi,
Unde mâna morții a culcat pe-ai săi.*

Dar sub mii de brațe trebuie să cază.
 Trece printre Unguri, fără ca să-l vază;
 Și stindardul țării el înfășurând,
 Către sân îl strânge, înapoi călând.
 Și în umbra nopții armăsarui sboară
 Ca o 'nchipuire albă și ușoară.
 Spre o apă lată calul și-a 'ndreptat:
 De Maghiari războinici fuge 'nconjurat.
 Luna, după dealuri mergând să se culce.
 Ii arată calea și-i surâde dulce.
 Cei ce îl preurmă se opresc pe maluri,
 Dar Mihai cu calul se aruncă 'n valuri
 Și, de cea parte singur ajungând,
 El îmbrățișează calu-i spumegând.
 Apoi scoate frâul încă alb de spume
 Și îi zice: „Liber mergi de-acum în lume”!

D. Bolintineanu.

DIMITRIE BOLINTINEANU.

S'a născut la 1819 în comuna Bolintinul din Vale din județul Ilfov.
 Tatăl său era Român Macedonean.

Și-a făcut studiile în București,
 la Sf. Sava.

Dând dovadă de talent literar
 de timpuriu, a fost sprijinit pe
 oameni de bine și trimes să-și
 desăvârșească cultura la Paris.

Ia parte la revoluția dela 1848
 din Muntenia.

În două rânduri e ministru sub
 domnitorul Cuza.

A scris poezii și proză. Partea
 mai de seamă a operii sale o for-
 mează „Legendele istorice”.

Aproape toate legendele istorice
 ale lui Bolintineanu au ca simțământ fundamental iubirea și mândria
 de neam.

În „Cea din urmă noapte a lui Mihai Viteazul” (cl. I), în „Danil Sihu” (cl. I) și în „Mihai scăpând stindardul” (cl. III), poetul preamărește ideea de libertate în contrast cu starea înjositoare de robie. „Mircea și solii” (cl. III), exprimă simțământul de demnitate al Românici față de străinii puternici și încrezuți. „Mama lui Ștefan cel Mare” (cl. I), proclamă iubirea de patrie mai presus decât iubirea de fiu.

Deși ministru de două ori, Bolintineanu, fire cinstită, moare în cea mai mare lipsă în 1872.

16. MIHAI VITEAZUL ȘI CĂLĂUL.

Crudul Alexandru-Vodă nu întârzie a se înspăimânta de acel mare nume al banului Mihai.

Voia să-l piardă cu orice chip și, nefindrăsnind a-l prigoni pe față, trimise ucigași ca să-l ucidă în taină. Dar banul descoperi din vreme cursa ce i se gătea și, cu toată dragostea ce avea pentru el poporul, necrezându-se sigur în Craiova, fugi spre Constantinopol, unde îl chemase socrul său, vistierul Ioan, ce era capichehaia al țării. Însă prins fiind în cale de oamenii lui Alexandru, ce-l pândeau, fu adus la București, unde Domnul, ca trăsmit de mânie, îl învinovăți de trădător și răzvrătitor și îl închise în pușcărie spre a fi pus la caznă și apoi ucis.

Temându-se ca poporul să nu se ridice înfuriat și să scape pe prinsul său Alexandru-Vodă hotărî a-i grăbi moartea. Într'o zi îl scoaseră din pușcărie legat și-l porniră la locul osândeii. Mulțimea poporului urmărea pe osândit tristă, jalnică și tăcută, văzând că cea din urmă speranță de mântuire se va curma cu capul acelui june bărbat erou. În cale, trecând pe la Biserica Albă, pe vremea liturghiei, spun că-l lăsară să intre în biserică și, rugându-se, făgădui lui Sf. Niculae, fiindu-i hramul, că, de-l va mântui, are să-i facă mânăstire în numele lui, precum a și făcut, de se numește cea biserică acum Mihai-Vodă.

Sosind în locul unde trebuia să primească moartea, âdea cu satârul în mână, cu inima crudă, cu ochii ângeroși, se apropie de osândit; dar când aținti pri-irea asupra jertfei sale, când văzu acel trup măreț, cea călătură sălbatecă și înfiorătoare, un tremur roaznic îl apucă; ridică satârul, voiește să izbească, iar mâna-i cade, puterile-i slăbesc, groaza îl stăpânește i, trântind la pământ satârul, fuge prin mulțimea dunată, strigând în gura mare că el nu îndrăznește ă ucidă pe acel om.

În zadar oamenii ce prezidau la osândă cerură a se mplini porunca domnească; nimeni nu se mai găsi ă voiască a lua locul gădei.

Această întâmplare minunată înfioră mulțimea ca o mișcare electrică; ea văzu într'însa un semn ceresc, prin care Dumnezeu voia păstrarea acelui om, și un glas detunător de milă și de iertare ieși din pieptul acelei gloate. Boierii și poporul luară pe osândit în mijlocul lor și, ducându-se la palatul Voievodului, cerură iertare. Vrând, nevrând, Domnul fu silit a se îmblânzi și a-i dărui vieața.

Peste puțin, prin mijlocirea vistierului Ioan, Mihai, împăcându-se de tot cu Domnul, primi iarăși cinstea și dregătoria sa.

N. Băleescu.

eaplehehala, trimes politic.

găde, călău.

satâr, securea călăului.

OBSERVĂRI. — In această compoziție autorul ne prezintă un fapt, o întâmplare înșirând momentele care constituesc desfășurarea faptului.

Compoziția care are ca subiect un fapt, se numește narațiune sau povestire.

Înșirarea momentelor, care constituiesc desfășurarea faptului, pe care-l povestim, se face cu rânduială sau după un plan, ca la orice compoziție.

PLANUL

Compoziția „Mihai Viteazul și Călăul”.

Subiectul: „MIHAI VITEAZUL ȘI CĂLAUL”

Idei principale

Idei secundare

Introducere:

1. Faima de care se bucură banul Mihai nelistea pe domnitor.

Trimete oameni să-l ucidă în taină.

2. Incercările domnitorului de a-l aresta

Mihai prinde de veste și încearcă să plece la Constantinopol.

3. Dispoziții pentru executarea lui.

Hotărîrea executării.
În drum spre locul de execuție.
Oprirea la Biserica Albă.

Tratarea:

4. La locul de execuție.

Intimidarea călăului și fuga lui din fața lui Mihai.
Altcineva nu primește să fie călău.

5. Urmările acestei întâmplări.

Impresia produsă asupra asistenței.
Intervenția făcută de boieri și de popor, împreună, pe lângă domnitor.
Iertarea lui Mihai.

Încheierea:

Impăcarea lui Mihai cu domnitorul.

NICOLAE BĂLCESCU.

S'a născut în București în anul 1819. A urmat cursurile școlii românești dela Sf. Sava, condusă de Heliade Rădulescu. De copil avea o aplicare deosebită spre studiul istoriei.

Intră în armată, unde nu rămâne multă vreme. Ia parte la revoluția dela 1848, din care cauză e silit la urmă să părăsească țara.

Opera de seamă a lui N. Bălcescu este „Istoria Românilor sub Mihai Țepeșul”. Din această scriere fac parte : „Mihai și Călăul” și „Ardealul”. În „Mihai și Călăul” (cl. III), se vede de câtă încredere și respect se bucura Mihai în popor, chiar înainte de a ajunge domn. În „Ardealul”, Bălcescu ne înfățișează frumusețile acestui ținut românesc, pe care Mihai îl alipise la patria mamă și care, pe impul scriitorului, se afla sub stăpânire străină.

Prin scrierile sale Bălcescu a căutat să lumineze și să întărească suferințele întreg neamul românesc în vederea marii lupte pentru neam.

Moare departe de iubita lui patrie la Palermo în Italia, la 1852, răpus de o boală nemiloasă.

17. INGINERUL TRAIAN VUIA

Ridicat din ținuturile grănicerești ale Banatului, ajuns cu muncă și stăruință inginer, Traian Vuia este printre cei dintâi oameni care izbutesc să realizeze străvechia problemă a zborului.

Și așa, a pornit în îndelungată și răbdătoare pribegie, ca să găsească un loc și înlesnire pentru a traduce în fapt viu, ceea ce mintea lui realizase : Sborul mecanic. Căci cine era să ajute, în răposata împărăție cu două capete, pe un biet valah?

În îndepărtatul Paris și-a găsit adăpost și sprijin tânărul străin.

Nimeni nu poate lămuri cu ce ajutor și-a executat inginerul român primul avion cu care a reușit să zboare cu motor la Issy-les-Moulineaux încă din 1905, cu un

an înaintea lui Farman și a lui Blériot, cu trei ani înaintea lui Vlaicu.

La prima expoziție aeronautică dela Paris, în anul 1907, Vuia a expus un aparat construit de el, primul care realiza cea mai fericită construcție a aripei. Aparatul se prezenta ca un monoplan, cu aripile subțiri și flexibile, cu elici tractoare.

Prin aceasta și-a câștigat o faimă, care, din lipsă de reclamă, n'a putut trece dincolo de înnegritele ziduri ale uzinei, iar numele lui, ca al tuturor falnicilor pionieri, a fost uitat.

În timpul războiului din 1914—1918, Ministerul de Războiu francez i-a oferit conducerea biroului de invențiuni. Și aici și-a însemnat trecerea prin realizarea unei torpile, pusă apoi în serviciul marinei franceze.

Prelucrare.

a traduce în fapt viu, a înfăptui.

împărăție cu două capete, Austro-Ungaria.

tractoare, care trag.

pionieri, cei care fac „primele experiențe“ într'o întreprindere.

OBSERVĂRI. — În lectura de mai sus ni se prezintă meritele unui inginer român ca premergător între inventatorii în aeronautică.

Ceea ce a urmărit autorul, a fost să ne împărtășească aceste cunoștințe și de aceea întrebunțează vorbirea obișnuită în lucrările prin care se dau cunoștințe. Acest fel de exprimare se numește *vorbire științifică sau prozaică*. N'are înfloriri de limbaj și nici nu caută să emoționeze pe cititor.

18. I N L U M E

Pășind încet pe drumul larg și plin de praf, omul se apropia de oraș. În spate își ducea calabalâcul: niște haine vechi, câteva schimburi și o pereche de ghete, iar în sân, învăluite într'o năframă, „cartea de botez, cartea de lucru și cartea de cătănie“, întreaga lui avere. Trei ani de zile slujise pe împăratul și negăsind loc în orașul unde fusese, c'un băț în mână și cu câțiva creștari în buzunar porni în lume și călca așezat ca omul învățat cu drumurile.

Auzise, ba unii îl și sfătuiră să plece la Lugoj, unde sunt mai mulți meșteri și trecerea negoțului mai mare, iar el cu nădejdea în suflet purcese la drum. Se simțea tare și doritor de muncă. Trei ani de zile nu mai văzuse lucrătoare, trei ani de zile să nu mai lucreze meșteșugul, ce cu atât drag îl învățase, îi părea că acum n'ar mai ști prinde pielea în mână. Inșă cu cât pășea înainte, cu atât încrederea în sine îl stăpânea mai mult „dar lucru, lucru, își zicea în gândul lui, încât să se mire toți și opincile argăsite de mine când le ia săteanul în mână să nu le mai lase“. Și când își zicea așa, pășea mai repede și-i venea să sboare, și să ajungă mai curând. Dar apoi iar se domolea, îi veneau alte gânduri, că nu va găsi loc și atunci ce va face?

Să nu găsească de lucru? Ii era frică să-și răspundă și să se gândească la ce va avea să facă când nu va găsi loc. A! numai să găsească la cineva lucru, se mângâia tot el, alungându-și astfel gândurile rele și țesându-și viitorul. Și se vedea în lucrătoare muncind cât șapte și adunând creștari pe creștari; se vedea cumpărând întâi o piele, apoi două, în urmă trei, șase și tot mai multe, tot mai multe până ce-și va face și el o lucrătoare și, dacă găsește și el o fată pe plac, să se însoare.

Gândurile îl îmbătaseră și nu mai știa pe unde calcă,

venea încet cu capul în pământ, dar locului n'ar fi stat căci oboseala n'o simțea și pareă cineva îl împingea înainte.

Era toamnă târzie, câmpiile sărăcite și drumul pustiu. Plopii din marginea drumului își plângeau frunzele risipite de vânt și triști își încovoiau vârfulurile țuguite.

Dar Sandu nu vedea și nu auzea nimic; venea el în de el și vorbindu-și la inimă.

Iar pe la aprinsul luminilor intră în oraș și n'apucă pe cărări, ci prin mijlocul drumului ca să nu-l opăcească câinii.

— „Țin drumul drept înainte, își zise el — dau de biserica românească, apoi apuc la dreapta și ajung la pod, însă dela pod, o să întreb eu“.

Iar la pod și întrebă, dar îi spuseră așa încât se rătăci și numai târziu ajunsese la „herberg“.

Dete bună seara și cam cu sfială întrebă dacă poate să doarmă și dacă este ceva de mâncare.

Birtașul se dete cu el în vorbă și află că Sandu e de prin părțile Dobrei și fusese trei ani de zile catană, iar acum își caută loc la vreun opincar.

— Am venit, grăi Sandu cu greu, să văd dacă nu voi găsi de lucru aci, căci vezi d-ta...

— Cine știe, poate să găsești, — îl întrerupse birtașul, și ieși afară.

— Și zici d-ta că n'o să găsesc? întrebă Sandu pe birtașul ce-i aduse slănină și o bucată de pâine.

— Ba poate să găsești dacă ești bun de lucru și om de treabă.

Sandu nu zise nimic, adică nu putea scoate vorbă din gură, dar de spus, i-ar fi spus, cum va lucra și ce fel de om este el. Și fiindcă nu putea spune birtașului, își spunea sie însuși cât va munci de mult și cum se va purta, ca și o fată mare să se ascunză de el.

Bătut de gânduri îmbuca rar, iar birtașul văzându-l

tăcut îi spuse ca să stingă lampa și-i dete noapte ușoară.

Însă noaptea numai ușoară nu i-a fost. Făcându-și cruce se întindea pe lavița de lângă zid, având drept căpătâiu calabalâcul, sub care își puse cu îngrijire bănișorii și „cărțile“. Deși obosit de drum, somnul nu i se prindea de ochi, se încălzise, îl apucase un fel de amețală și gândurile îl scaldau în nădușeli. Mereu se întorcea pe lavița îngustă și-și lipea fruntea de zidul rece suspinând din greu. Și când se făcuse ziuă era ca și fiert, oasele i se înmuiaseră, picioarele abia îl purtau și capul îi era târbăcit. Apa și răcoarea dimineții îl mai limpeziră, apoi plecă spre piață, unde după spusa birtașului va da peste șetrele maștrilor.

Deși era toamnă, oamenii nu se prea îmbulzeau să cumpere opinci. Și puținii maștri, ce în ziua duminicii își desfăcură negoțul, mișeau din picioare și după cursul soarelui mutau „fășile“ ca să fie tot în umbră.

La crucea din piață, Sandu stătu locului și parcă jungghiul ce-i trecuse prin inimă, când văzu șetrele goale îi sdrobi și cea din urmă scânteie de voință. Îi venea să se întoarcă înapoi, să nu mai întrebe, îi era ca și cum n'ar fi avut tăria să auză pe vr'un maestru spunându-i că n'are loc, căci de greu ce i-ar fi fost s'ar fi băgat în pământ. Și, fără să știe ce face, mișcă înainte; când a fost însă aproape de cea dintâi șatră, se sfii și n'avu curajul ca să dea binețe maestrului.

Plecă mai departe. Ocoli șetrele de vreo trei ori și nu-și putea lua inima în dinți ca să întrebe pe vreun maestru de are sau nu loc. „Acu mă duc“, își zise el ca mai vârtos să se întărească, dar când să plece văzu un sătean că se apropie de șatră.

„Să-l las să târgue, apoi mă duc“.

Dar nu plecă, îi era frică, mai ales că maestrul neputându-se tocmi cu săteanul deschise lada și asvârli opinca cu putere în fundul ei. Nu făcuse nimic și totuși

fi era groază să se apropie de șetre. Nu știa nici el de ce; și-i era ciudă că era așa. Și întrebându-se că de ce-i așa, își aducea aminte de cutare și cutare cunoscut cât era de îndrășneț și fără de frică. De-ar fi și el așa! Inșă el nu poate fi, nu-l lasă inima să fie.

— „Dar tu, vorboncașule, ce te tot întorei p'aci, ca oaia în culcuș“, se răsti la el un opincar, mic de stat, cu ochii căpriei și cu glasul răgușit.

— „Eu? bolborosi Sandu, nu sunt vorboncaș“.

— „Nu?“ Apoi ce tot dai târcoale, parcă eu nu te-am văzut, ai mers, ai stat, ne-ai ocolit de vreo câteva ori și iar ai stat, parcă n'ai gând curat!

— „Maestre, eu nu sunt“...

— „Ce ești, ce nu ești, haid, cară-te, e'apoi vezi de ce o să dai“.

Sandu abia își târa picioarele, un fel de păinginiș i se puse pe ochi și pe inimă îngreunându-l. Ar fi plâns, dar lui însuși îi era rușine, ca om mare să umble prin mijlocul pieții cu lacrimile în ochi. Și-l durerea și ar fi spus cât de greu i-au căzut vorbele ce le-a auzit, dar n'avea cui să-și deschidă inima.

Se pomeni la birtașul ce-l găzduise; obosit și frânt se trânti de laviță.

— „Ce-i?“ îl întrebă birtașul.

Sandu pierdut se uita la el, apoi ca și când și lui i-ar fi fost teamă să-și audă glasul, zise: „nimic“.

Pe birtaș îl cuprinse mila.

— „N'ai găsit loc?“

— „N'am întreat“.

— „Apoi așa cum vrei să găsești?“

Sandu tăcu, iar birtașul îl privi nu știu cum, dete din umeri, elătină din cap și-și căută de treburi.

* * *

Cu cotul pe masă și cu capul răzimat în mâni, Sandu privea înainte-i și cine știe cât ar fi stat dus pe gânduri dacă nu i-ar fi grăit birtașul:

— „Uite, a venit dela Dinu Tălpoane să întrebe dacă nu e vreo calfă fără lucru, du-te cu *șagărtul* și poate ră puteți învoi, e om de omenie și lucrează tare.

Fără să zică ceva, Sandu se ridică și i se păru că risează. Dar văzând pe șagărt cu șorțul îngălbenit și cu cismele mari pline de var stins, îi sclipiră ochii și de bucurie ar fi sărutat mâna birtășului.

Ieșit afară, începu să vorbească cu șagărtul, care îi spuse că maistorul e pâine de om, dar nevasta lui rea, încât să te ferească sfântul de gura ei; că lucrătoarea e mare și lucru e mult, mai ales acum toamna, și maistorul uneori ia oameni cu ziua ea să scoată gata un rând de piei mai iute, și multe altele îi spuse, dar Sandu nu îl mai ascultă.

Șagărtul, văzând că nu îl mai întreabă, se sfii să-i mai vorbească și așa merșeră muți unul lângă altul.

— „Am ajuns“, zise șagărtul, oprindu-se înaintea ușii de lângă poartă.

Sandu simți un fior rece trecându-i prin tot trupul. O clipă stete locului. Trei ani de zile șagărt și patru ani calfă lucraser numai la un maistru și întreaga lui viață ar fi rămas tot acolo dacă nu l-ar fi luat soldat, și el s'ar fi dus în ziua când a ieșit din cătănie de n'ar fi murit; de aceea îi era răcoare și, dacă șagărtul n'ar fi deschis ușa, poate că n'ar fi intrat.

— „Prânzesc“, zise șagărtul, văzând curtea largă pustie și pornind în spre fund, unde lângă lucrătoarea cea veche era zidită o căsuță mai scundă.

Nu erau departe de ferestre, când auziră vorbele celor din casă și zăngănitul cuțitelor.

— „Știi ce? grăi Sandu, „du-te tu, spune c'am venit, dar aștept până când gată cu prânzul“.

Șagărtul plecă și spuse maistrului, că e afară calfa, dar nu vine până ce nu se scoală maistorul dela masă.

— „Să vină în casă“.

Dar nevasta fi tăie vorba: „lasă-l încolo, cine știe ce

mutălău o fi și ăsta, parcă-i fără nas de nu cutează să vină înăuntru, dă-i mai bine pace să-mi ticnească prânzu“.

Bărbatul, om bine zidit, ras, plin și runen la față, cu ochi albaștri și blânzi, simțea că, dacă va mai zice ceva, nevastă-sa o să-i sară în cap și lăsă ca șagărtul să iasă afară. Iar șagărtul care știa că o vorbă d'a maistoriții bate o sută de porunci dela maistor, se trase lângă vatra tinzii și aștepta să-l cheme și pe el la masă.

— „Dar ce-i, Ghiță, tu nu mânci?“ se auzi glasul maistoriței, sau aștepți îmbiate, măăă! acuș trebuie să te rugăm ca să vii și d-ta la masă!“

Șagărtul învățat cu năravurile maistoriței luă un scaun.

Dar nu îmbucă de trei ori, când maistorița îi și porunci să cheme pe mutălăul ăla.

Sfiicios Sandu dete bună ziua și din câți erau în jurul mesii, el nu văzu decât pe maistor și lângă el pe maistorița, ai cărei ochi parcă ardeau și-l făceau să-și piardă rostul.

— „Cum te chiamă?“ îl întrebă maistorul.

— „Mă chiamă Sandu Boldurean“.

Și cu glas domol, spuse unde s'a născut, la cime a învățat zănatul și câtă vreme a lucrat, iar la întrebări abia își ridică pleoapele. Se zăpăcise iute cu totul când maistorița îi strigă: „dar ce tot întorei ruptura-ți de pălărie și o iei dintr'o mână într'alta, pune-o undeva și vorbește mai cu inimă să înțeleagă omul ce scoți din gură“.

Sandu simți cum tot sângele i se urcă în cap și fără să vază își agăță pălăria în zarul ușii.

— „Și tot la un maistor ai lucrat?“

— „Tot“, iată cartea mea de lucru, apoi cu oarecare iuteală, scoase năframa, o deslegă și întinse maistorului „cartea lui de lucru“.

— „S'o văd și eu“, zise maistorița și smulse „car-

tea“ din mâna bărbatului, — d’apoi că mutălăul ăsta ce mirare să stea tot la un loc, și cine știe ce maistor va fi fost și ăla, șopti ea bărbatului, care i-ar fi răspuns, că tocmai asta este frumos dela o calfă de opin-car să stea cât mai mult la un maistor, căci opinea mai tot într’un fel se luera și numai ici coala se argăsese pieile altecum, însă îi era rușine de calfă și se făcu că frunzărește prin carte.

Pe Sandu îl treceau sudori; când întinse „cartea“ i se umpluse sufletul de bucurie c’a putut ajunge până aci, dar încetul cu încetul și mai ales când maistorița luă „cartea“ și șopti bărbatului, un fel de îngheț i se puse pe inimă.

„Ce îi spune, dar dacă vor fi găsit ceva rău, dacă nu îl primesc în lucru“, erau întrebări, care, oricât de târbăcit era, i se iveau în suflet, dar la care nu putea răspunde, deși știa că în „carte“ spune numai bine de el și că maistorul are nevoie de calfă, tocmai acum toamna când e drierul târgurilor.

Parcă îi luaseră o grea povară vorbele maistorului:
— „Bine, te primesc în lucru, cât ai căpătat dela maistorul tău?

— „Apoi eu am lucrat la el patru ani și cu plată“.

— „Dar ce atâta vorbă, iacă îi dăm 1 fl. și jumătate pe săptămână, fără spălătură și poate să rămână, căci și așa în cătănie va fi uitat și cât a știut să lucreze“, se amestecă maistorița în vorbă ridicându-se, semn ca cele două calfe și șagărtul să-și vadă de lucru“.

Sandu stătea ca pironit, iar în casă nu rămăsese de cât maistorul și copilașul lui de vre-o 6—7 ani, căci fata și cu maistorița ieșiseră în tindă să vază de vase.

— Ei, ce te tocmesti, rămâi ori nu“, țâfni maistorița ivindu-se în prag.

— „Rămân!“ grăi Sandu, fără să știe că el vorbește.

Maistorul se uită la ea, apoi se întoarse către Sandu: „ai mâncat?“

— „Că doar n'a venit să îl sature tu“, îl întrerupse nevasta.

— „Tu muiere...“ maistorița însă îi aruncă o privire plină de înțeles și se pierdu prin curte.

— Să vii dar de mâine la lucru“.

Sandu se feri din cale și ieși după maistor; mergeau unul lângă altul.

Ajunși la ușa curții, se opriră; maistorul ar fi vrut să îi mai spună ceva, ar fi vrut să aducă vorba de plată, căci prea i se părea puțin 1 fl. 50 pe săptămână, dar Sandu era bun bucuros că găsisse ide lucru și nu îi venea să ceară mult.

— „Maistore, eu mă duc, sănătate bună!“ — „Sănătate“, — îi răspunse maistorul și îi era ca și cum ar voi să îl cheme înapoi și să îi mai spună o vorbă.

I. Popovici-Bănățanul

cătănie, serviciul militar.

lucrătoare, atelier.

creștari, monedă austriacă de mică valoare.

a opăci, a opri în loc, a stingheri.

tărbăcit, amețit.

fășiile, bucăți lungi de piele.

șatră, baracă de scânduri a unui negustor în piață.

vorboncaș, vagabond.

șagărt, ucenic.

zănat, meserie.

dricul târgurilor, toiul târgurilor.

OBSERVARI. — În compoziția de mai sus autorul ne înfățișează greutățile pe care le întâmpină cineva, când pleacă să găsească de lucru și nu este cunoscut încă acolo ca meseriaș.

Aici autorul nu se mulțumește să ne informeze numai despre acest fapt, ci prin povestirea celor întâmplare unui lucrător, caută să se înduioșeze. De aceea ni-l descrie la început ca avere și ca nădejdi. Iar că să ni se întipărească acestea în suflet, se folosește de întrebări, exclamări, repetițiuni, fraze bogate. Și tot în acest fel continuând, ne povestește primul lui contact cu târgul, când n'a avut nici curajul să întrebe dacă e nevoie undeva de lucrător. La urmă ne arată izbânda lui, când a găsit un loc la un maistor de omenie, unde însă a avut prilejul să primească și jigluri. Explicarea folosită într'o compoziție, care reușește să producă o emoție, un sentiment — aici de înduioșare — în cititor, se numește *vorbire poetică*.

19. IMN MUNCII

*Viteji ostași ai Muncii, un glas obștesc ne chiamă
La luptă cu Ruina atotcutropitoare,
Căci munca-i Vitejia supremă, fără seamă,
Și arma ei ne'nvinsă-i Unelta creatoare.*

*Vieața însăși cere, la toți ne dă poruncă,
Stăruitoare 'ndemnuri, spre largă hărnicie...
De n'ar pica sudoarea pe glii, n'ar crește grâul,
Căci stropii rodnici rana pământului sărută.*

*Și'n mâna care ține ciocanul cu putere
Iși bate pururi pulsul o inimă de frate,
Ce crede și iubeste și speră... în tăcere.
Ciocanul o ascultă supus și'n ritmu-i bate.*

*De cade fără milă isbindu-și nicovala,
El vrea să făurească un dor și-o năzuință...
Unelta e sfințită de gândul care-o poartă
Și-i binecuvântată, atâta cât clădește.*

*Trec veacurile 'n spulber și anii pier în spume...
La țărnul Muncii, numai, stă Omul și-ancorează,
Căci cea mai veche Taină și Lege de pe lume
E munca ce urzește, înalță și creează.*

*Din slăvi în slăvi, răsună svâcnirile cadenței,
Intreaga Lume este un vast Atelier,
In care munca, 'ntâiul Născut al Providenței
Cu brațu-i stăpânește peste Pământ și Cer.*

*Ca pe-un copil ea crește pe Om și îl alintă,
Ii cântă și trudește, ne'nterupându-și mersul,
Și fără să se'ndoaie, purtându-l către țintă,
Pe umerii-i atletici ea duce... Universul.*

V. Voiculescu

OBSERVARI. — In această poezie autorul înalță un imn muncii în genral, cu deosebită insistență asupra muncii din industrie.

20. SOBIESKI ȘI ROMÂNII (1686)

Pe drumul ce duce către cetatea Neamțu, pe la sfârșitul lui Septembrie 1686 se vedea o oaste mergând. După un trup de lăncieri ce deschidea marșul, urmau douăsprezece tunuri mari trase de boi, apoi o ceată de ofițeri călări în fruntea cărora erau trei : unul în floarea vârstei, posomorît, gânditor, necăjit, și doi mai bătrâni. Toți trei în haine poloneze. În sfârșit venea duiumul oastei : trăsuri, bagaje, pedestrași, șleahță pospolită, amestecați în neregulă, cu steagurile strânse, cu capul plecat, cu armele răsturnate, cu întristarea pe față și cu durerea în inimă. Nu se auzea nici surlă, nici tobă, numai tropotul cailor, și pasul oamenilor ce abia se mișcau, pentru că de zece zile caii n'au ros decât coaja copacilor, și oamenii s'au hrănit numai cu poame.

Și încă această oaste în stare așa ticăloasă e aceea ce a înjosit de atâtea ori trufia semilunii, iar cei trei frunțași sunt hatmanii Iablonovski și Potoski și cel din mijlocul lor însuși Ion Sobieski, regele Poloniei.

Și cum să nu fie supărat și necăjit vestitul rege ? El, Sobieski, fala Leșilor, eroul creștinătății, mântuitorul Vienii, să fie nevoit pentru a doua oară a da pas Turcilor, a se retrage dinaintea Tătarilor și a Moldovenilor ; a-și privi oastea ticăloșită de lipsa merindelor, oropsită de dușmanii care îl urmează mișelește, fără a îndrăzni să dea piept fățiș cu el, și fac pradă tot ce cade, tot ce rămâne pe urmă ; a nu întâmpina în drumul său decât o fioroasă pustietate !

Cum am zis, merge încet și gânditor. Hatmanii lângă dânsul păzeau tăcere, respectând supărarea sa, de care și ei se împărtășeau.

— Ce castel e acesta ? întrebă Sobieski când, ridicând capul, zări pe sprânceana dealului înălțându-se trufașă, dinaintea lui, cetățuia Neamțu. Cu bună seamă vreun cuib al tâlharilor de Moldoveni !

— La vreme de războiu, aci domnii Moldoveni obișnuesc a-și trimite averile lor, răspunse Potoski.

— Așa ! Să mergem dar să-l luăm. Oh ! voiu să-mi răzbun pe Cantemir, care mă înșelă și mă făcu să pierd atâți viteji.

— Eu aș zice să lăsăm cetatea aceasta, zise Iablo-

Plăieșii de *Teodorescu-Sion*.

novski, și să ne urmăm drumul înainte. Avem tunar; de câmp, nu de asalt.

— Ba, pe numele patronului meu ! nu va zice lumea că o cetate s'a arătat dinaintea lui Sobieski fără a i se cuceri. N'avem tunuri ? Vom lua-o dar cu mâinile.

— Numele Măriei Tale e destul tun, zise Potoski.

Trufia Polonului măgulindu-se de această groasă lingușire, fața i se însenină la ideea unei izbânzi atât de lesnicioase și îndată porunci să se înșire oaste către cetate.

În cetățuie se aflau optsprezece plăieși, trimeși de Ispravnicul de Neamț pentru străjuire, în lipsa garnizoanei, care era la Fălciu pe lângă Domnul Cantemir, unde tăbărise armia turcească. Cu câteva ceasuri mai înainte sosise un tânăr plăieș, al cărui cal asudat păștea înșeuat troscotul ce creștea pe lângă ziduri.

— Mai bea o dușcă, băiete, zise un bătrân de care se vedea că ascultă toți, și ne spune ce ai mai văzut la Iași?

— Ce să văd, tată? Blăstămăție! Târgul îi în jaf, Leșii pradă și desbracă pe bieții oameni.

— Ș'apoi zic că-s creștini!

— Creștini! au prădat bisericile și mănăstirile de odoare. Nu știți încă? s'a dus să ia pe sfânta dela Triisfetitele.

— Doamne ferește! ziseră plăieșii, făcându-și cruce.

— Așa, urmă tânărul; eram acolo când au mers să ia racla Sfintei, dar călugărul, simțind, a închis poarta și n'a vrut să deschidă; atunci...

— Puiu de om călugărul! strigară ascultătorii.

— Atunci Craiul lor a poruncit s'aducă tunurile, ca să spargă porțile, dar mai întâi a trimes răspuns călugărului, care ședea în clopotniță, să deschidă, ori face mănăstirea praf și pulbere.

— Auzit-ați acolo lifta cea păgână! Și ce a făcut popa?

— El a răspuns că nu se aștepta s'audă așa vorbă dela un împărat, care se zice creștin, și că Măria Sa e mare și puternic, poate să facă ceea ce zice, dacă nu se teme nici de Dumnezeu nici de sfinții lui, dar el nu deschide poarta și s'a îngropa sub zidurile bisericii și apoi lumea va judeca între dânsul atât de slab și între Măria Sa atât de tare.

Auzind acestea, Leahul s'a făcut foc de mânie și dase acum poruncă să împuște, când unul din hatmanii lui i-a zis nu știu ce. Cum îmi spuneau oamenii, i-a zis că nu se cade să facă așa lucru, să strice casa Domnului, și alte multe. In destul că l-a înduplecat să dea pace bisericii.

— Și ce fac acum Leșii la Iași?

— Este o săptămână de când s'au dus, după ce au văzut că nu mai au merinde pentru oști, și au purces pe Bahlui în sus, gândind c'or găsi de toate; dar acoloa să vedeți. Vodă din lagărul Turcilor, cum a auzit de aceasta, a și pornit după dânșii un Mârzac c'o mulțime de Tătari și vreo cinci steaguri de Moldoveni, iar mai întâi a trimes pe căpitanul Turculeț c'o straje de călăreți, care, apucând înainte, a scos toți oamenii de prin sate, a dat foc fânului și fânețelor, a ascuns prin gropi grâul și orzul, și dușmanul avea tot pustiu în drumul său, încât ajungând la Cotnar nu găsea să mănânce decât poamele copacilor; ba încă a pus prin bălți și niște ierburi veninoase de care, cum bea, crăpa; și vai de capul lor! piereau cu suțele și ei și caii, iar, care rămânea pe urmă, cădea în mâinile Moldovenilor, care fără mai multă judecată ori îl spânzura, ori îl înțepa.

— Osânda sfintei Paraschive! zise bătrânul. Dar tu cum le-ai aflat aceste toate?

— Eu — știți că m'ați trimis la Iași să văd ce mai este.

După ce s'au dus Leșii, m'am luat cât colea pe urma lor până la Cotnar, unde m'am întâlnit cu căpitanul Turculeț, care mi le-a spus; ș'apoi, după ce am văzut că dușmanii și-au luat drumul spre țara lor, am apucat de-a-dreptul peste codri... Dar oare ce buciună străjerul?

— Fă-i semn să se coboare de pe zid și să vie încoace.

Nu trecu mult și plăieșul, de strajă, viind spuse că o oaste mare se apropie de cetate.

Indată toți alergară pe ziduri.

— Leșii sunt! strigă tânărul ce venise de curând și pe care l-am auzit vorbind; și-au schimbat drumul și vin aci.

— La porți, flăcăi! zise bătrânul. Incuieți-le și grămădiți bolovani pe ziduri. Așezați-vă toți pe la metereze. Să nu zică leahul c'a intrat într'o cetate românească, ca într'o țarină pustie.

— Dar noi suntem numai nouăsprezece și asta-i o oaste întreagă, observă unul, cum se...

— Taci, fricosule! îl curmă bătrânul. Te temi că-i pieri? Mare pagubă! Un mișel mai puțin.

Vânătorul, astfel înfruntat, se trase rușinat și se sui pe ziduri.

În vremea aceasta oastea se apropiase. Regele trimise un ofițer ca să vorbească cu cei din cetate.

Solul veni la poartă. Bătrânul îl salută de pe zid.

— Măria Sa Regele Poloniei, mare duce de Lituania, vă face cunoscut ca să închinați cetatea cu toate averile și merindele; atunci garnizoana va fi slobodă a ieși cu arme și bagaje fără a i se face nimic; iar, cutezând a se împotrivi, cetatea se va cuitropi și garnizoana se va trece subț ascuțișul săbiei.

— Du răspuns Măriei Sale, zise bătrânul, că laude și îngroziri de astea am mai auzit noi, și tot nu ne-am speriat. Mai bine Măria Sa și-ar căuta de drum și ar da pace unor oameni, care nu i-au făcut nimic. Cetatea n'avem gând să i-o dăm cu una cu două, măcar că nu sunt în ea nici averi, nici merinde. Tot ce-i putem da este plumbul din puști, pe care i-l vom trimite noi de pe ziduri, fără să se mai ostenească să vie înlăuntru.

— Plecați-vă, zise trimisul, și nu vă puneți capul în primejdie.

— Nu purta grijă de capul nostru, domnule. Gândeți mai bine la al vostru.

— Incă odată vă întreb, vă închinați ori ba?

— Ba.

Parlamentarul se duse.

Asaltul începu. Tunurile așezate pe scaune de lemn băteau neconținut cetatea. Plăieșii răspundeau cu gloanțe care nu făceau greș. Fieștecare împușcătură doboră câte unul din vrăjmași, și mai ales din ofițeri, asupra cărora erau țintite flintele lor. Leșii piereau fără a face spor.

În ziua dintâi doi vânători pieriră. A doua zi, a treia zi, mai căzură cinci și se răniră doi. A patra zi căzu împușcat însuși comandantul artileriei leșești, dar mai pieriră trei din Moldoveni. Numărul bravilor scădea pe toată ziua. Seara, adunându-se pe lângă foc, văzură că au sfârșit și munițiile și merindele.

— Ce este de făcut, tată? întrebă tânărul vânător pe bătrânul, care, rănit la un picior, sta întins pe o laviță.

— Câți au pierit d'ai noștri?

— Zece.

— Și nu mai avem nici praf nici merinde?

— Nu.

— Dacă-i așa, apoi mâine dimineață urcă-te pe poartă și leagă în vârful săneții un ștergar alb : spune că închinăm cetatea, cu tocmeală să ne lase slobozi să ieșim și să ne ducem unde vom voi.

Așa se urmă. Leșii primiră toate condițiile cerute. Oastea se înșiră în două rânduri, lăsând prin mijlocul ei loc să treacă garnizoana, și poarta se deschise.

Atunci, în loc de o strajă numeroasă, se văzură ieșind șase oameni, din care trei duceau pe umerele lor pe alți trei ce erau răniți.

— Ce este aceasta? strigă Sobieski repezindu-se călare înaintea lor. Ce sunteți voi?

— Străjerii din cetate, răspunde bătrânul rănit, din spatele fiului său.

— Cum? atâția sunteți?

— Zece din noi au pierit din mila Măriei tale.

— Voi ați cutezat a vă împotrivi mie și a-mi omorî atâția viteji? zise Regele. O, asta nu se trece așa! urmă turbat de mânie; trebuie o pildă pentru cei asemenea vouă, și pilda va fi groaznică și vrednică de faptă. Nu meritați a muri de sabie, ci de ștreang. — Spânzurați-i!

Pe loc ostașii înconjurară pe plăieși, care, depuind jos răniții, își făcură semnul crucii și, rezămându-se pe sănețe, se uitau cu nepăsare la pregătirile ce se făceau pentru moartea lor. Ofițerii priveau cu înduioșare această scenă.

— Fie-mi iertat, Sire, zise atunci Iablonovski, apropiindu-se cu respect de Regele care ședea posomorît și mânios, a arăta Măriei tale, că acești viteji n'au făcut decât datoria lor, datorie patriotică și vrednică de toată lauda, și că au avut norocirea a câștiga făgăduința marelui Sobieski că vor fi slobozi și nesupărați.

— Iți mulțumesc, vrednice al meu tovarăș de arme, zise Sobieski ca deșteptat din somn, iți mulțumesc că m'ai oprit de a face o faptă defăimată. Ai cuvânt; oamenii aceștia s'au purtat vitejește. Să li se dea fiecăruia câte cincizeci de zloți. Apoi, înturnându-se către Români: „Voinicilor, zise, sunteți slobozi; mergeți în pace și spuneți copiilor și fraților voștri, că ați avut cinstea a vă împotrivi cinci zile Regelui de Polonia”.

Indată se făcu loc Moldovenilor, care, luându-și răniții, se îndreptară către munți, în vreme ce oastea se cobora încet la vale; iar cetatea cu porțile deschise, purtând pe zidurile sale urmele bombelor dușmănești, rămase singură pe culmea înverzită, ca un mare schelet de uriaș.

dulum, grosul armatei.

șlealtă pospolită, trupă formată din nobiii.

surlă, instrument muzical în formă de fluier cu multe găuri.

Serulluna, stăpânirea turcească.

Ispravnic, prefect.

Triisfetitele, mănăstirea Trei Ierarhi.

rucka, sieriu, cosciug.

steag, o unitate militară (companie, batalion) cu steagul ei.

flintă, pușcă lungă haiducească.

sănență, pușcă cu cremene.

ai cuvânt, ai dreptate.

EXERCITIU. — Să se rezume într'o pagină cuprinsul narațiunii „Sobieski și Români”.

21. TREI, DOAMNE, ȘI TOȚI TREI.

*Avea și dânsul trei feciori,
Și i-au plecat toți trei deodată
La labără, sârmanul tală!
Ce griji pe dânsul, ce fiori,
Când se gândea că-i greu războiul,
N'ai timp să simți că mori.*

*Și luni trecut-au după luni —
Și-a fost de veste lumea plină,
Că steagul Turcului se 'nchină
Și mândrii codrului păuni,
Români, au isprăvit războiul,
Că s'au bătut nebuni.*

*Scria 'n gazetă, că s'a dat
Poruncă să se 'ntoarcă 'n țară
Toți cei plecați de astă vară —
Și rând pe rând veneau în sat
Și ieri și astăzi câte unul
Din cei care-au plecat.*

Și-ai lui întârziu! Plângând
 De drag că are să-i revadă,
 Sta ziua 'n prag, ieșea pe stradă,
 Cu ochii zarea măsurând,
 Și nu veneau! Și dintr'o vreme
 Gimea, bătut d'un gând.

Nădejdea caldă 'n el slăbea,
 Pe cât creștea de rece gândul.
 El a 'ntrebat pe toți de-a-rândul,
 Dar nimeni știre nu-i știa.
 El pleacă 'n urmă la cazarmă
 Să afle ce dorea.

Căprarul vechiu îi iese 'n prag.
 — „Ce-mi face Radu?” El întreabă.
 De Radu-i este mai cu grabă,
 Că Radu-i este cel mai drag.
 — „E mort! El a căzut la Plevna
 In cel dintâi șirag!”

O, bietul om! De mult simțea
 Că Radu-i dus de pe-astă lume,
 Dar astăzi, când știa anume,
 El sta năuc și nu credea.
 Să-i moară Radu! Acest lucru
 El nu-l înțelegea.

Blăstem pe tine braț dușman!
 — „Dar George-al nostru cum o duce?”
 — „Sub glie, taică, și sub cruce,
 Lovit în piept d'un iatagan!”
 — „Dar bietul Mircea? — „Mort și Mircea
 Prin văi pe la Smârdan”.

El n'a mai zis niciun cuvânt;
 Cu fruntea 'n piept, ca o statuă,
 Ca un Cristos bătut în cuie,
 Ținea privirile 'n pământ;
 Părea că vede dinaintele-i
 Trei morți într'un mormânt.

Cu pasul slab, cu ochii beți
 El a plecat, gemând p'afară,
 Și 'mpleticindu-se pe scară
 Chema pe nume pe băieți,
 Și se propătea de slab, sărmanul,
 Cu mâna de păreți.

Nu se simțea de-i mort ori treaz,
 N'avea puteri să se simțească:
 El trebuia să s'odihnească —
 Pe-o piatră 'n drum sub un zăplaz
 S'a pus, înmormântând în palme-i
 Slăbitul său obraz.

Și-a stat așa, pierdut și dus.
 Era 'n amiază și'n miez de vară;
 Și soarele-a scăzut spre seară,
 Și 'n urmă soarele-a apus.
 Iar bietul om sta tot acolo
 Ca mort, precum s'a pus.

Treceau bărbați, treceau femei
 Și uruiău trăsuri pe stradă,
 Soldați treceau făcând paradă, —
 Și-atunci deștept privi la ei
 Și-și duse pumnii strâns pe tâmple:
 „Trei, Doamne, și toți trei!”

G. Coșbuc.

(Din vol. Balade și Idile).

zăplaz, gard de uluci uneori prevăzut cu strașină.

OBSERVĂRI. — Poezia în care ni se povestește un fapt care are o dezvoltare mică, se numește *baladă*.

EXERCITIUL. — Se va arăta, motivându-se cu materialul din poezie, ce fel de vorbire întrebuițează poetul în poezia de mai sus.

22. LA UN CRĂCIUN

Era la... un Crăciun îndepărtat; cred că n'aveam atunci mai mult de zece ani. Un băiat însă de gospodar, cum eram eu la vârsta asta, începe a ține locul unui om, când e vorba de treabă.

În ajunul Crăciunului, tata mă chiamă de dimineață afară și, punându-mi mâna pe umăr, îmi zice cu încredință:

— Acum am să văd eu ce flăcău are tata...

Măgălit, mă îndrept atunci cu încredere:

— S'aud numai porunca.

— Să te duci cu tainul la târlă. Eu am alte treburi azi și n'am să le dovedesc pe toate.

— Lucru ușor; ia... o floare la ureche.

— Trebuie să mănânce și ciobanii carne de Crăciun, ca tot Românul...

— Mă duc, tată...

— Ia sama însă la drum și vezi de umblă iute, să nu te-apuțe noaptea.

— Las' pe mine.

Am înhămat murgul la săniuță, am pus ciosvârta de porc cu cioric în fund și, îmbrăcându-mă cu contășul meu blănit și cu căciula brumărie, am apucat hățurile și m'am suit pe capră. Când să întind biciul, tata iese din casă e'o damigeană în mână și-mi face semn să stau:

— Știi ce m'am gândit?... Abate-te din cale și pe la

vie, ca să duci ciobanilor și câte o dușcă de vin, să știe încăltea și ei că-i Crăciunul...

— O fac și pe asta, tată.

Am dat drumul calului pe poarta deschisă în lături și am hucat ușor pe pârția întinsă, având toată senzația stăpânului care poartă de grijă slugilor!

Dimineța aceea de iarnă, plină cu ger astâmpărat și aer proaspăt, era o îngânare feerică de zăpadă nesfârșită și scânteiere de raze împrăștiate.

Sburam cu săniuța mea ușoară, în admirațiunea vecinilor și trecătorilor, care mă vedeau mânănd calul cu toată îndemânarea.

Cunoscuții mă întâmpinau cu glume:

— Ce mai vizitii voinic!

— Noroc că-l duce calul.

Eu, ca să mă răzbun, mă întorc la ei și-i privesc cu mândrie.

— Tot mai bine de mine decât de cei pedestri...

Râsul și glumele rămâneau în urmă și eu străbăteam naainte, dupăind în salturile săniuței și'n strănutările murgului pus pe mers.

Când am ieșit afară pe rohatca târgului și-am dat în drumul Hușilor, mi s'a deschis de toate părțile șesul înămețit al Vasluiului, sfâșiat pe toată fața de luciul bălților înghețate. Era atâta înec de lumină și resfrângere de raze, că nu dovedeau ochii cu privitul, ca într'o orbire de soare scărmanat pe pământ.

Improspătarea rece din coprins, cu toată înflorirea aceea de lumină părea scaldătoare de apă vie, în care se luminau Feți-frumoșii din basme, pentru ca s'a-jungă nemuritori. Uite, și acum am în răsufare înne-cul proaspăt de aer rece, prin care-mi făceam loc din sborul săniuței, iar în ochi îmi amăgește tot așa scărmanarea aceea de lumină și solipire, care îngâna atunci pământul cu cerul.

Am întors drumul pe la Cumpănă și de-acolo am

luat-o la dreapta ca să ridic dealul Vișoarelor. Murgul meu mergea cu spor, strănutând și el de sănătate și îndemn. Când am ajuns sus la pripor, m'am dat pe jos, căci dealul se înălța pieptiș și calul răpăga de mai să vină în bot.

De pe culuc, se văd împrejurimile coborîte, albe de zăpadă și pustii, cu perspectiva pierdută a Vasluiului rămas departe. De aici dealul se înălța tot înainte, cu înclinare mai domoală, așa că se poate ridica în trapul calului.

De sub învelișul alb de zăpadă, care se cobora pe delătura drumului de o parte și de alta, hlujanii de porumb spărgeau lumina ca niște frânturi de lance înfipte. Înainte se ridica pieptul larg al Vișoarelor, cu cramele întroienite și tutele îngropate, care se rotunjeau de învăluirea zăpezii, ca sub o za de argint asvârlită deasupra.

Ajuns la vie, am deschis crama și-am intrat în lumina adormită dinlăuntru. Ce inundație de mirodennă închise! Prin mirosul de vin fierț și tescovină înăspriță, se simțea aroma de struguri păstrați și de fructe târzii.

Buțile de vin se înșirau în lungul păreților, iar prin lumina care se limpezea odată cu deprinderea ochilor, am văzut atârnând de grinzi, clădării de poamă svântată și ghiulele atârnate de mere și gutui. O! ce taină nepătrunsă e un interior de crama îmbelșugată. E o întreagă învălmășeală de parfumuri închise, care se luptă și-și caută locul în mirosul nostru.

Am umplut damigeana cu vin pentru eiobani și-am luat și din toate fructele câte ceva. În orice făceam, simțeam mândria și îndemânarea omului care împlinește o grijă și poate să-și deie seama de o însărcinare de om mare.

După ce mi-am luat ce-mi trebuia, am ieșit afară să mai privesc împrejurimile. Mi-am purtat ochii prin toată risipa aceea de vieață dusă și mi-am amintit

Viișoarele din toamnă, cu tufele verzi și rotate, bătute în rod. În toată adormirea aceea albă și mută, nu se mai simțea pe nicăiri viața. Câte un sbor de pasăre doar, dacă mai tăia vederea de departe, pentru ea și acela să se oprăască scurt în cetina neagră a vreunui copac.

Pătruns de singurătatea și pustiuul care umplea tot înconjurul, m'am grăbit să-mi așez tainul la un loc și-am dat drumul calului la vale. M'am strecurat tăcut în goana calului pe hudișile potmolite de troieni, gândindu-mă la toată zarva și chiotele care s'au risipit din toamnă pe acolo și al căror ecol amorfise pe fundul văilor...

Când am ieșit din Viișoara, m'am îndreptat în spre pădurea Lohanului, unde iernau oile noastre în anul acela.

Nu făcusem încă jumătate din drumul târlei, când a început a vreami. Prin vântul întezit s'amestecau fulgi scămoșiți de zăpadă. Am dat biceu calului, îngrijat mai mult de apropierea serii decât de timp.

Ninsoarea răzleață și ușoară dela început prinde să se îndesească și să bată mai simțit înbrobodind din toate părțile zarea, într'o nesfârșită vânturare de fluturi albi. Străbăteam cu sânița prin roiul acela de fulgi jucăuși, care mă învăluiau în șaga lor arzându-mi obrazii cu înțepături răcorite.

Nici n'am băgat de seamă cum am făcut drumul până în pădurea Lohanului, întovărășit de vremea aceea cu ninsoare potolită și liniște în cuprins, — când m'am pomenit deodată drept la târta noastră. Din drumul mare apucați apoi de-a-dreptul printre copaci până într'o poiană mai dosită, unde era perdeaua oilor.

M'am afundat cu murgul meu prin coridoarele mo-

horîte dintre copaci, simțind cum zăpada cădea domolită de printre crengile goale, c'un fâșâit numai șters și monoton. Strănutările tari ale calului făceau erou îndelung în pădurea veche, trezind un moment vieța adormită dimprejur.

Prin pădure ziua părea căzută de tot, încât fără să vreau m'a ajuns fiorul unei întârzieri pe drum, tocmai în ajunul Crăciunului, când aș fi vrut să fiu mai mult acasă. Aveam însă nădejde în cal și'n curajul meu, așa că mă și vedeam ajuns la târlă, desărcând tainul și pornind repede înapoi. Mai ales când mă gândeam la câte pregătise mama pentru a doua zi, n'aveam de loc poftă să fac Crăciunul cu ciobanii.

Aș fi trecut eu prin toate ușor, căci ce nu face un copil pentr'o bucurie, dar m'am întâlmît în drum cu necazul și-a trebuit să-l duc în spinare.

Ce se întâmplase? — Tocmai capătul acela de pădure se tăia atunci, așa c'am dat cu sămiuța în vârfulurile de crengi și capete de buturugi, care închideau toate drumurile. Ei, acum e acum!... Ce te faci, voinicile? Calul se opintea să încalcece peste grămezile acelea încâlceite de beldii verzi, în care ne împiedicaserăm, ca niște curse aume așezate în calea noastră. Mă plecam din sanie, când pe o coastă, când pe alta și bietul cal își îndesise tot mai mult strănutatul. Când am văzut că nu ne mai putem descureca de piedici, m'am dat pe jos, să duc până la sfârșit războiul acesta afurisit care n'avea nimic eroic în el, ci numai hărțuială și încureături. Indemnam calul din urmă și ridicam de sanie ca să treacă hăitiș peste valurile de crengi înzăpezite. În vremea aceasta, de sus cădea tot mai cu nemiluita și seara întunea împrejurimile, pe când eu mototoleam drumul împrejurul saniei, gâfâind de oboseală și năduf, împiedecându-mă în buturugi răsturnate și rădăcini ieșite în cale.

Lupta aceasta chinuită și tirană a ținut până în

noapte. Am orbăcăit ca niște condamnați împrejurul perdelei, ridicând cu bourii săniei toate dărămăturile copacilor din cale și aș fi rătăcit încă mult așa, dacă n'auzeam pe moș Boambă chiuind dela târlă.

Când m'au văzut ciobanii, s'au crucit de mirare!...

— Dar cum te-a trimes la drum pe-o vreme ca asta!

— Când am plecat eu nu era doar așa...

— Oricum, iarna-i șugubeață, se schimbă când nu te gândești...

S'au bucurat pe urmă ciobanii, când le-am dat pe mână o jumătate de porc pârilit și danigeana de vin. Care din cotro se întindea să deie o mână de ajutor întrecându-se în glume.

Trică ia ciosvârta de-a spinare și zice râzând:

— Hai și cu dumnealui, că uite cum s'a ras de Crăciun....

Un cioban mai posnaș sare cu vorba:

— Ce măi, credeai că numai tu ai obraz?

Trică nu se lăsă mai pre jos:

— Las' că sunteți amândoi dintr'un sat, vă cunosc eu.

În vremea aceea moș Boambă ducea în brațe danigeana și-o legăna dragăstos:

— „Dacă bei și mai mănânci,

Parcă nu te prea usuci“.

— Cred că ne-o fi... după șase săptămâni de post.

— Și când te gândești că până mâine mai e o noapte!

Bucuria și pofta sănătoasă a oamenilor acelora îmi revine în minte și astăzi, căci la dânsii așteptarea sărbătorilor se mărea și prin canonul postului nesfârșit.

Un cioban chiar a zis atunci:

— Ehei, Crăciunul... sătutul,

Și Paștele... fudulul...

Văzând că ciobanii se țin mai mult de glume, le zic mai îngrijat:

— Da cine mă scoate pe mine înapoi la drumul mare?

Moș Boambă vine atunci cu autoritate :

— Se poate să te gândești la una ca asta?

Ciobanii au tăbărit cu toții cu gura pe mine :

— Până mâine nici vorbă de plecare.

— Pe o noapte ca asta umblă jigăniile...

— Cum să lăsăm noi un copil, să plece la drum în puterea nopții!

N'am mai avut o așa de adâncă părere de rău, ca atunci când am înțeles că trebuie să fac Crăciunul departe de casă.

Ciobanii însă m'au luat cu glunnele și îngrijirea, așa încât, fără să vreau, m'am trezit amestecând lacrimile cu râsul.

— Să vezi ce Crăciun facem noi mâine dimineată...

— Varză avem noi și șoric ai adus d-ta...

— Pe urma verzei merge gălătușul de mămăligă ca sughițul.

— Când o mai veni și paharul de vin la urmă, ai să întrebi: Unde sunt, doamne?...

— Odată-i Crăciunul în an!

În vremea asta, m'am trezit că moș Boambă îmi pune în spinare o sarică nouă până în pământ.

— Halal ciobănaș!

— Sperie lupul numai cu sarica.

Când mă întorc împrejur să mă văd, simt că-mi scoate cineva brumăria mea din cap și'n loc îmi cade până peste ochi o căciulă dintr'un cârlan întreg.

— Uite așa se iernează la noi.

— De-acum nu-ți mai pasă că faci iarna pe-afară.

— Mai mare căciula decât românul...

* * *

Ciobanii de rând s'au dus pe la locurile lor, iar cei rămași s'au întins pe lângă focul din mijlocul târlei.

De aici încolo povestile și pildele s'au ținut una. Nimeni nu era cruțat. Ne prăjeam pe lângă foc, ascultând împunsăturile și snoavele celor buni de taelale. De afară nu se mai auzea decât căzutul liniștit al ninsoarei și câte un scuturat de talancă.

Pe după miezul nopții, au început a adormi pe rând cei dimprejurul focului. Moș Boambă a închis ochii cel din urmă. De mine nici vorbă să adorm. Mă învârteam în sarică și urmăream cum se topea jarul din față. Mai târziu am văzut pe baciul pregătind varza s'o puie la fiert, căci iarna baciul e bucătarul ciobanilor.

— Apoi de pe acum?

— Ehe, când s'o erăpa de ziuă, noi trebuie să fim și mâncați, c'am așteptat destul Crăciunul...

N'apuc să termin vorba cu el și s'aude din depărtare un hăruit sinistru.

— Lupul, măi...

Oa într'o răzvrătire nepregătită, așa s'au sculat și-au pornit toți pe larmă. Câinii lătrau toți pe toate glasurile, ciobanii săriți din somn chiuiau și asmuțeau, talancele se băteau și oile în tremur sbierau și băteau din picioare.

— Țineți-l măi, tanana...

Moș Boambă, cu hâta gata, o luase spre urlet, urmat de câini și șuierând:

— Lupul măi, prindeți-l măi...

N'am rămas la târlă decât eu și baciul, căci toți ceilalți, cu câini cu tot, se duseseră după lupi, care umblau în potăi, de speriaseră lumea.

Am așteptat mult afară, urmărind zarva de pe urma lupilor, când din spre ziuă au început a se întoarce din câini și din ciobani.

Baciul intră în vorbă cu unul din cei întorși:

— Mulți erau, măi Toroapă?

— Eu am numărat doisprezece.

— Auzi tu, spurcăciunile!
 — Moș Boambă s'a luat după unul, care se rup-
 sese din potaje.

— Și cu ce câini era?

— Era cu Dolca și Piperuș.

— Să știi că-l găbjește atunci.

— Iși face bătrânul blană de Crăciun.

— Ehe, câți a jupuit de-alde acesta moș Boambă!...

În zori, pe când toți ciobanii erau strânși împrejurul focului din târlă, privind și aduhmecând la oala cu varză grasă, care aburea alături de ceamul pus de mânăligă, auzim la ușă cântând de-afară:

Bună dimineața

La moș Crăciun...

Când m'am dus se deschid, s'arată în prag moș Boambă, îmbrăcat pe de-asupra c'o piele crudă de lup și cu capul întreg al jivinei potrivit deasupra capului lui așa cu dinții rânjiți.

Cu toții am sbucnit în mirare și admirațiune:

— Tot așa să te vedem, moș Boambă.

— Cât m'o ține puterile, măi băieți, nu mă dau...

— Adevărat moș Crăciun...

— A fost destul să-l ajungă Dolea și să-l muște de rădăcina cozii. Când s'a întors boala să se apere, i-am dat cu ciomagul în numele tatălui. După ce l-am văzut întins la pământ, m'am încercat să-l urnesc de picioarele de dinapoi. Aș! Ce te faci tu cu cogeamite juncul... L-am jupuit cât era cald, căci știam eu că pielea-i mai ușoară decât hoitul...

I. Adam

(Din vol. „Invingătorul“).

tainul, provizia pentru întreținerea oamenilor de serviciu pe un anumit timp.

dovedesc, biruiu, termin.

ciosvârtă, un sfert.

contășul, haină lungă și îmblănită.

cioric, șoric sau șoricu, pielea porcului.

încaltea, cel puțin.

feerică, încântătoare.

rohatca, bariera.

pripor, suș, coastă repede.

răpăga, aluneca.

hlujanii, coceau de porumb după ce s'au cules știuleții.

cramă, încăperea dela vie unde se păstrează teascu și vasele de vin.

hudiță, ulicioară.

a vremui, a fi vreme urită, cu ninsoare și viscol.

șagă, glumă; aici: joacă.

perdeaua, adăpost de iarnă pentru oi, uneori făcut din scânduri.

beldle, prăjină lungă și subțire.

hăitiș, săltat.

bourii, partea dinainte și încovoiată a saniei.

jișaniile, fiarele sălbatice.

gălătușul, cocoloșul.

sarică, manta lungă și lăptoasă, țesută din fire groase de lână.

cârlan, mielul dela un an până la doi ani.

taclale, palavre.

de rând, de serviciu.

talancă, clopot ce se atârnă de gâtul animalelor.

potăi, haite, cete numeroase.

găbjește, găbuește, prinde la strâmtoare, pune laba pe el

adulmecând, mirosind (a simți după miros).

în numele tatălui, în frunte în punctul unde punem degetele când zicem „în numele tatălui“ la facerea sem-nului crucii.

EXERCITIU. — De povestit o întâmplare din viața proprie, pe-trecută în timpul iernii.

23. OLTENII LUI TUDOR.

Vine-un chiol din spre munte,
 Vine freamăt din păduri —
 Tudor Domnul vine 'n frunte,
 Cu mulțimea de panduri!
 Iar din Jiu, din apa sfântă,
 Iese cântec vitejesc,
 Și cu glas de surle cântă
 Tot poporul românesc.

Las' să-i sune surle 'n țară,
 Să-și adune — Olteni destui,
 Țara s'o vedem noi iară
 Veselă pe urma lui —
 Mândra patrie română,
 Nu sub braț de oameni slabi,
 Ci voinică și stăpână,
 Cum a fost sub Basarabi.

Sboară corbi pe sus, băiele,
 Cărduri negre se 'nvârlesc
 Și se sbat de-atâta sele
 Și de foame se izbesc:
 N'au s'aștepte-Oltenii rugă
 Să le dea de hrană 'n vâi —
 Oh, ciocoiu, te-ajung tu fugă
 Toți răzbunătorii tăi!

Cine vrea părtaș să fie
 Dreptului pe-acest pământ,
 După Tudorin să vie!
 Că-i trimis de Domnul sfânt,
 Să ne scape-acum odată
 De ciocoi, căci Dumnezeu
 Insuși s'a pornit să-i bată,
 Cum ne bat și ei mereu.

Ridicați, Români, Dreptății,
 Sleag cu sfântul George-acum!
 Sfintei Legi și Libertății
 Faceți-i odată drum!
 Cine nu-i cu voi, să știe
 Că izbit va fi de voi,
 De cei strașnici în mânie
 Și din leagăn de eroi.

Domnul Tudor să trăiască,
 Sus cu toții, pui de lei,
 Pentru țara românească,
 Pentru drepturile ei!
 A 'mbrăcat cămașa morții
 Domnul Tudor, ca Hristos,
 Dar schimba-va pasul sorții,
 Va trânti tiranul jos!

G. Coșbuc.

(Din vol. Cântece de viteje)

G. C O Ș B U C.

S'a născut la 1866 în Transilvania, într'un sat de lângă Năsăud.

Urmează liceul la Năsăud și universitatea la Cluj.

Scrie și publică de tânăr poezii și traduceri din limbi străine.

Trece apoi în București, unde, împreună cu alți scriitori, înființează, la câțiva ani una după alta, revistele *Vatra*, *Sămănătorul* și *Viața literară*.

În afară de articolele și volumele în proză, Coșbuc publică patru volume de poezii; *Balade* și *Idile*, *Fire de tort*, *Ziarul unui pierde-vară*, *Cântece de vitejie*.

Moare în 1918.

Aproape în întregime poezia lui Coșbuc cântă vicața țaranului român cu momentele ei însemnate, frumusețile țării noastre și trecutul ei de lupte, de primejdii, jertfe, de eroism.

Astfel, poeziile eroice: *Sus inima!* (cl. I), *Graiul neamului* (cl. II), *Cântec* (cl. III), insuflă oricărui Român bărbăție și încredere în viitorul țării; *Oltenii lui Tudor* (cl. III), exprimă indignarea împotriva asupritorilor străini; *Trei, Doamne, și toți trei* (cl. III), durerea negrăită a unui tată, care-și pierde pe toți trei fiii în războiu; *Rugămintea din urmă* (cl. II), iubirea de patrie, pe care ostașul erou o socotește, până în ultimele clipe ale vieții, mai presus de iubirea de părinți și cunoscuți.

Poezia *Mama* (cl. II), redă dorul nestins al unei mame pentru fiul

ei, aflat între străini; *Iarna pe uliță* (cl. II), vioiciunea și sburdălnicia copiilor la joc.

Simțimântul religios al țăranului și datinele lui de sărbători sunt prinse cu măiestrie în *Colindătorii* (cl. I) și *La Paști* (cl. I); iar aspectele, frumusețile și viciața din natură în *Vestitorii* (cl. II) și *In miezul verii* (cl. III).

Albina și păianjenul (cl. I) și *Oltul și Mureșul* (cl. I) sunt legende scrise anume pentru popor.

Deoarece Coșbuc înfățișează în poezia sa, în deosebi, viciața și suflul țăranului, a fost numit și „poetul țăranimii”.

24. ION ROATĂ ȘI VODĂ CUZA.

Intre țăranii fruntași care au luat parte împreună cu boierii, cu Episcopii și cu Mitropolitul țării la „Divanul ad-hoc” din Moldova, în 1857, era și moș Ion Roată, om cinstit și cuviincios, cum sunt mai toți țăranii români de pretutindeni. Numai atâta că moș Roată, după câte văzuse și după câte pățise el în viciața sa, nu prea punea temeiu pe vorbele boie-

rești și avea gădilici la limbă; adică spunea omului verde în ochi, fie cine-a fi, când îl scormolea ceva la inimă. Așa e țăranul: nu prea știe mult. Și moș Ion Roată fiind țăran, cum v'am spus, deși se învrednicise a fi acum printre boieri, nu avea ascunzători în sufletul său.

În „Divanul ad-hoc” din Moldova erau boieri de toată mâna: și mai mari și mai mici; și mai bătrâni și mai tineri; și mai învățați și mai neînvățați, cum îi apucase timpul. Între aceștia din urmă, erau de-alde bătrânul Alecu Forăscu, poreclit Tololoi, Grigore Cuza, și alți câțiva de-alde aceștia, care, ținându-se de obiceiurile strămoșești, în toate sărbătorile ascultau cu evlavie slujba bisericească dela început până la sfârșit, cântând și citind la strană de-a-valma cu dascălii și preoții bisericii; iar la zilele mari, ca să le ticnească veselia, împărțeau bucățica de pâine cu orfanii, cu văduvele și cu alți nevoiași, cum apucase din părinți. Atâta-i ajungea capul, atâta făceau și ei pe vremea lor, Dumnezeu să-i ierte și să-i odihnească, unde-or fi acolo, că bune inimi aveau.

Dar să ne întoarcem iar la „Divanul ad-hoc”. Aici, ca în toate adunările de felul acestora, se făcea vorbă multă; și era lucru firesc să se facă, fiind lupta între *timpul de față și cel trecut* pentru cea mai dreaptă cauză a neamului românesc: „Unirea”, sfânta Unire!

Boierii cei mai tineri, crescuți de mici în străinătate numai cu franțuzească și nemțească, erau cărtitori asupra *trecutului*, și cei mai guralivi totodată. Vorba, portul și apucăturile bătrânești nu le mai veneau la socoteală. Și din această pricină, unii în aprinderea lor numeau pe cei bătrâni: *rugini invechite, ișlicari, strigoi*”, și câte le mai veneau în minte, după cum le era și creșterea: dă, învățați nu-s!...

Nu-i vorbă, că și nătângia unor bătrâni era mare. Uneori, când se mâniău, dădeau și ei tinerilor câte

un ibrișin pe la nas, numindu-i „*bonjuriști, duelgii, pantalonari, oameni smintiți la minte, și ciocoi înfumurați, lepădați de lege, stricători de limbă și de obiceiuri*”. În așa împuncișare de idei se aflau boierii cu tineretul din Divanul ad-hoc” al Moldovei, cu toate că și unii și alții erau pentru „Unire”. Numai atâta că bătrânii voiau „Unire” cu *locmeală*, iar tinerii „Unire” *fără socoteală*, cum s'a și făcut.

Toate ca toate, dar mare luptă aveau unii dintre boierii tineri cu cuconul Alecu Forăscu, care, una-două, îi tolocănea muștrându-i :

Ba că „nu vorbesc drept românește, cum vorbeau părinții lor, ci au corchezit graiul strămoșesc, ba nu-i mai înțelege nime i” ; ba că „face omul cu cineva o tovărășie cât de mică, și tot urmează învoială între părți ! iar nu așa cu ochii închiși ; căci, dacă n'ai *carte*, n'ai *parte*, scurtă socoteală” ; ba că „de când cu *străinătatea*, v'ați înstrăinat și legea și limba și inima și chiar dragostea sătenilor ; și după nepăsarea și risipa ce o facem, svârlind banul pe lucruri de nimica, puțin mai avem de înstrăinat, și nu-i departe vremea aceea, pe cât văd eu”. „Intrebați pe bieții nimernici de săteni, să spuie ei dacă mai cunosc cine le este stăpân. Au rămas ca niște câini ai nimănu, sărmanii oameni ! Cine se scoală mai de dimineață, acela e mai mare în sat la ei, de-i horopsește și-i țuhăiește mai rău decât pe vite ! *Ciocoismul și străinii* să trăiască, și las pe dânșii, că ne scot ei la covrigi” ; ba că „vai de țara care ajunge s'o puie copiii la cale” ; ba că „vorbă multă sărăcia omului ; și, dacă li-i treaba de așa, facă ei ce-or ști, că el mai bine se duce acasă, că-i plouă caii în spate și stau vitele cu dinții la stele, din pricina slugilor, cărora puțin le pasă de munca stăpânului”. Și câte și mai câte năzdrăvănii de-alde aceste... Las la bătrâni să te descânte și să te judece ei în legea lor, că nu-ți mai trebuie alt popă...

Și iaca așa cu de-alde cuconul Alecu Forăscu.

Acum vine alta la rând :

Intr'una din zile cum vorbea frumos un boier dintre cei tineri, iacă și moș Ioan Roată sare cu gura :

— Aveți bunătatea de vorbiți mai moldovenește, cucoană, să ne dumirim și noi ; căci eu unul, drept să spun, nu pricep nimica, păcatele mele !

Un oarecare boier întâmpină atunci pe moș Roată zicându-i cu glas poruncitor și răutăcios :

— Da ce nevoie mare este să înțelegi tu, moșcule ? Tacă-ți lioarba, dac'ai venit aici, c'apoi întoarce-ne vom noi acasă, și helbet ; nu ți-a lua nime din spate, ce știu eu. Auzi obrăznicie ! Tu... cu optzeci de mii de fălci de moșie, și el un ghiorlan, c'un petec de pământ, și uite ce gură face alături cu mine !...

Moș Roată, simțindu-se lovit până în suflet, răspunde atunci cu glas plângător :

— Dar bine, cucoane, dacă nu v'a fost cu plăcere să pricepem și noi câte ceva din cele ce spuneați dumneavoastră, de ce ne-ați mai adus aici să vă bateți joc de noi ? Ei, cucoane, cucoane ! puternic ești, megieș îmi ești, ca răzeș ce mă gădesc, și știu bine că n'are să-mi fie moale, când m'oiu întoarce acasă, unde mă așteaptă nevoile. Dar să nu vă fie cu supărare, ia palmele aceste țărănești ale noastre, străpunse de pălămidă și pline de bătăături, cum le vedeți, vă țin pe dumneavoastră de atâta amar de vreme, și vă fac de huzuriți de bine ; și mai mult decât atâta : orice venetic, în țara asta, este oploșit la dumneavoastră, și-l priviți cu nepăsare cum ne suge sângele, și tăceți și-l îmbrățișați ! Numai noi, vite de muncă, vă suntem dragi ca sarea în ochi !... Din mojici, din ghiorlani și din dobitoci nu ne mai scoateți ! Dumnezeu să ne ierte, și să iertați și dumneavoastră, cucoane, dar, cu adevărat, așa este ; v'ați deprins a lua focul totdeauna

cu mâinile noastre cele mojicești... și tot noi cei ho-ropsiți!

— Sfânt să-ți fie rostul, moș Ioane, că ai vorbit din durere, răspunse atunci cuconul Alecu Forăscu; și sunt fericit că stai alături cu mine. Decât un *bonjurist* c'o mână de învățătură, mai bine un țaran cu un car de minte.

La aceste vorbe, mulți dintre boieri s'au simțit atinși; cel cu pricina a rămas ca opărit. Iar colonelul Alexandru Cuza a dat mâna prietenește cu moș Ion Roată.

În sfârșit, după multe desbateri furtunoase urmate în „Divanul ad-hoc”, s'a încuviințat „Unirea” și apoi deputații s'au întors fiecare pe la vetrele lor.

* * *

Peste câțiva ani după aceasta, trecând Cuza Vodă spre București, a poposit la Agiud, unde l-a întâmpinat o mulțime de lume, ca pe un Domnitor.

Printre lumea ce se înghesuia, cu treabă, fără treabă, iacă se zărește o hârtie fâlfâind pe deasupra capetelor mulțimii, în vârful unei prăjini. Cuza-Vodă, înțelegând că trebuie să fie vr'un suflet necăjit, face semn să i se deschidă calea. Și când colo, un țaran bătrân cade în genunchi dinaintea Domnitorului, sărutându-i mâna cu lacrimile în ochi, și dându-i o hârtie scrisă pe toate fețele.

— He, he! moș Ion Roată, prietenul și tovarășul meu cel vechiu din „Divanul ad-hoc”, lucru negândit! Ridică-te, moș Ioane, și spune fără sfială, ce durere ai? Ți-a făcut cineva vr'un neajuns?

Moș Ion Roată, văzând că după atâția ani de zile nu l-a uitat colonelul Alexandru Cuza, și că l-a primit cu atâta bunătate, a început a plânge cu hohot și a-l ruga să-i citească hârtia.

Vodă, fiind gata de plecare și văzând că hârtia lui moș Roată cuprinde multă polologie, zise cu blândețe :

— Spune, moș Ioane, din gură, ce ai de spus, că mai bine am să înțeleg.

Atunci moș Roată, viindu-și în sine, începe a se jeli cum urmează :

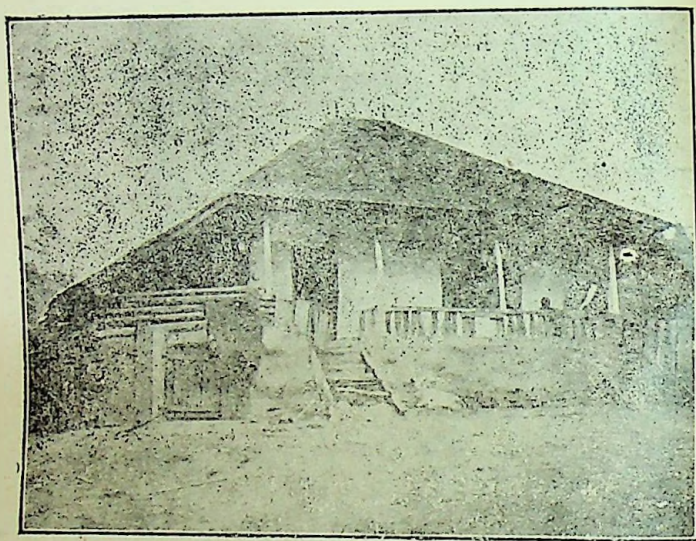
MOȘ ION ROATĂ¹.

— Luminarea Voastră.

De când cu păcatul cel de „ad-hoc”, n’am mai avut o zi bună cu megieșul meu cel puternic, stăpânul unei moșii foarte mari, pe care-l cunoști Măria Ta. N’am gândit, nenorocitul de mine, că Dumnealui, un boier așa de mare, putred de bogat și cu învăță-

1. După tabloul din Muzeul liceului „Unirea”, Focșani.

tură, să-și puie mintea cu unul ca mine, dela niște vorbe nesocotite ce le-am zis și eu atunci într'un necaz. Numai Dumnezeu să-i dea sănătate și bine, dar amarnic m'a lovit în avere și în cinste! Crede, Măria Ta, că nici eu n'am fost așa de sec, între cei de o seamă cu mine. Dar de cum am ajuns acasă,

Casa lui Moș Ion Roată, din Gura-Văii--Putna ¹⁾

goană și prigoană pe capul meu, din partea boierului, în tot felul :

Intâi și 'ntâi, a pus înadins pe feciorii boierești să-mi caute pricină și să mă aducă la sapă de lemn; și aceștia, ca oameni fără judecată și pismași, făceau toate chipurile, sau ei de-a-dreptul, sau prin alții, cum să dea vitișoarele mele măcar d'un pas pe moșia boierească; și apoi, sub cuvânt că au făcut stricăciune, să mi le poată ucide fără nicio cruțare. Și astăzi

1. După tabloul din Muzeul liceului „Unirea”, Focșani.

împuşcă-i porcii; mâine vacile și boii; poimâine căișorii; în altă zi ia-i oile dinapoi cu grămada și du-le la curte; îți poți închipui, Măria Ta, ce urgie grozavă era pe capul meu!

Văzând eu dela o vreme că nu mai încetează cu jafurile, mi-am luat inima în dinți și m'am dus la boier să mă jăluesc. Și boierul, în loc de cuvânt bun, m'a scuipat drept în obraz, de față cu slugile sale și cu alți oameni ce se aflau atunci la curte, încât am crezut că a căzut cerul pe mine de rușine! Ba încă m'a și amenințat că altă dată, de mi-a mai călca piciorul în ograda boierească, are să poruncească să mă întindă la scară și să mă bată cu biciul! Și, cu rânduiala asta, Măria Ta, în câțiva ani de zile m'au caliclit cu desăvârșire și mi-a ridicat cinstea, care pentru mine a fost cel mai scump lucru!

Cuza-Vodă a stat neclintit și s'a uitat țintă la moș Ioan Roată, cât a vorbit el. Și când a isprăvit vorba Vodă i-a pus două fișicuri de napoleoni în mână, zicându-i cu bunătate:

— Ține, moș Ioane, acest mic dar dela mine, și întâmpină-ți nevoia, de azi pe mâine, cum te-a lumina Cel de Sus. Iar pe boier, lasă-l în judecata lui Dumnezeu, căci „El nu bate cu ciomagul”.

Lui moș Ion Roată i se umplu din nou ochii de lacrimi și, sărutând mâna lui Vodă ca semn de mulțumire, zise oftând:

— Dar cu rușinea ce mi-a făcut, cum rămâne Măria Ta?

— Cu rușinea iaca așa rămâne, moș Ioane, zise Cuza-Vodă, sărutându-l și pe un obraz și pe altul, în fața mulțimii adunate acolo. Du-te și spune sătenilor dumitale, moș Ioane, că unde te-a scuipat boierul, te-a sărutat Domnitorul țării și ți-a șters rușinea.

a corchezi, a împestrița.
Hoarba, gura (expresie jignitoare).
megleș, vecin.
helbet, las' pe mine.
polologhie, vorbe multe.

EXERCITIU. — Reproducerea liberă în scris a unei istorioare, ori anecdote în legătură cu domnia lui Cuza-Vodă.

ION CREANGĂ.

S'a născut la 1837 în satul Humulești din județul Neamț. Și-a început învățătura de carte în satul de naștere, a continuat-o în alte localități unde se găseau școale mai bune, apoi a urmat seminarul pentru preoți dela Socola de lângă Iași.

A fost numit diacon în Iași.

După un timp oarecare se lasă de preoție și se face institutor în Iași Moare în 1889.

Creangă a scris *Amintiri din copilărie*, *Povești* și *Anecdote*.

În *Amintiri*, Creangă ne înfățișează ființe ce i-au fost dragi: *Mama lui Creangă* (cl. I); *Bunicul meu* (cl. II); cum se învăța carte pe vremea lui:

Școala din Humulești (cl. II); întâmplări hazlii din vicața lui de copil: *Colindul lui Creangă* (cl. I), și *Satură-te de cireșe* (cl. II), *Pupăza lui Ion* (cl. II)

Basmele dau, într'o formă literară. Învățături pentru vicață. *Ursul păcălil de vulpe* (cl. I), ne arată pățania celor proști; *Povestea unui om leneș* (cl. I), urmările lenii; *Cinci pâini* (cl. I), cât păgubește nemulțumitul; *Pungușa cu doi bani* (cl. I), cât de rău sfârșește sgârcenia și lă comia; *Acul și barosul* (cl. I), respectul pentru cei mai în vârstă și pentru orice fel de muncă.

În anecdotele *Ion Roată și Unirea* (cl. I) și *Ion Roată și Vodă-Cuza* (cl. III) Creangă ia în răs oarecare neînțelegeri între boierii și țărani din vremea, când se punea la cale unirea principatelor.

În scrierile sale Ion Creangă ne zugrăvește vicața dela țară, cu locuri oameni și tot ce ține de ea.

25. HORA UNIRII.

Hai să dăm mână cu mână *Amândoi suntem de-o mamă,*
Cei cu inima română, *D'o făptură și de-o samă,*
Să'nvărtim hora frăției *Ca doi brazi într'o tulpină,*
Pe pământul României. *Ca doi ochi într'o lumină.*

Iarba rea din holde piară, *Amândoi avem un nume,*
Piară dușmanii din țară, *Amândoi o soartă 'n lume:*
Intre noi să nu mai fie *Eu și-s frate, tu mi-ești frate,*
De cât flori și armonie! *In noi doi un suflet bate.*

Măi Muntene, măi vecine, *Vin la Milcov cu grăbire,*
Vino să te prinzi cu mine *Să-l secăm dintr'o sorbire,*
Și la vieață cu unire, *Ca să treacă drumul mare*
Și la moarte cu'nfrățire. *Peste-a noastre vechi hotăre.*

Unde-i unul, nu-i putere *Și să vază sfântul soare,*
La nevoi și la durere, *Intr'o zi de sărbătoare,*
Unde-s doi, puterea crește *Hora noastră cea frățească*
Și dușmanul nu sporește! *Pe câmpia românească!*

V. Alecsandri.

26. SCRISOAREA LUI V. ALECSANDRI CĂTRE IACOB NEGRUZZI ¹⁾.

Mircești 12 Martie 1875.

Iubite Negruzzi,

Te felicit pentru curajul și perseverența ce ai de a continua publicarea foii Junimii și, cât pentru mine, nu oiu încela de a-ți da mâna de ajutor... deși această mână e lipsită de juneșă. Mergi înainte cu lucrul și

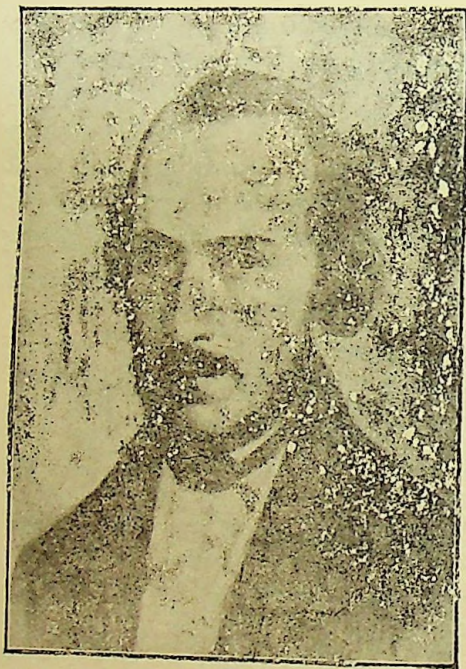
1. De folosit în lecția de compoziție.

Ńă ca al optulea an, în care intră foaia, să fie urmat
de alți douăzeci. O nouă generație crește; să sperăm că
din sânul ei va ieși o nouă junime mai harnică și mai
pușin leneșă.

Al d-tale amic,
V. Alecsandri.

27. BĂLCESCU MURIND.

De pe plaiu 'nstrăinării,
Unde zac și simt că mor

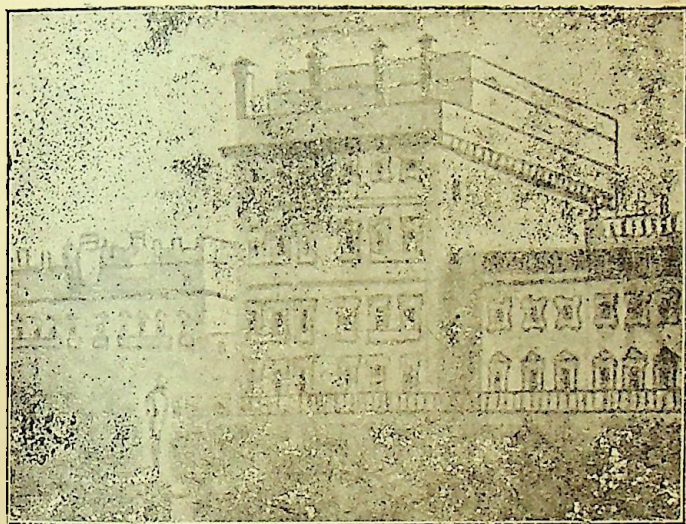

De amarul disperării
Și de-al țării mele dor,

Văd o pasăre voioasă
 Apucând spre răsărit,
 Și o rază luminoasă,
 Și un nour auril.

—Păsărică sburăloare,
 Unde mergi cu dorul meu?

—Am solie 'ncântătoare,
 Dela sfântul Dumnezeu.

Vila Trinacria din Palermo, unde a murit Bălcescu.

Să duc glas de armonie
 Țărmurilor românești
 Și să scald în veselie
 Inimile ce jelești!

— Rază vie călătoare,
 Unde mergi cu dorul meu?

— Am solie 'nvietoare
 Dela sfântul Dumnezeu,

Să depun o sărutare
 Pe al țării tale sân
 Și s'aduc o alinare
 Jalnicului tău suspin.

— Nourăș pătruns de soare,
 Unde mergi cu dorul meu?

— Am solie roditoare
 Dela sfântul Dumnezeu,
 Să mă las în Românie,
 Ca să crească mii de flori
 Pe frumoasa ei câmpie,
 Ce o plângi adeseori!

— Du-te, rază strălucită,
 Du-te, mică păsărea,
 Și pe țara mea iubită
 Mângâieți-o 'n lipsa mea!
 Iar tu, nour de rodire,
 Fă să crească 'n sânul său,
 Cu verzi lauri de mărire,
 Floarea sufletului meu!

V. Alecsandri.

EXERCITIUL. — Se va arăta ce fel de vorbire întrebuințează autorul în această poezie, cu motivarea necesară.

28. VASILE GRĂUNTE.

În ziua de 30 August, o mare mișcare domnea în tabăra noastră. Cerul era înnourat și o ploaie subțire curgea ca prin sită. De cum se ivise zorile, generalii, colonelii, maiorii alergau călări în toate părțile, dând felurite ordine; trupele noastre se înșirau în linie de bătaie, altele se înșirau în coloane la aripi; iar, după ce soarele se ridicase ca de-o sulită, începu o groaznică împușcătură de tunuri, care mergea într'un șir ca bătaia darabanei. Erau tunurile

noastre, o sută de guri de oțel ghintuite, care salutau pe Impăratul Alexandru de ziua lui, improșcând cu foc întăriturile Griviței. Fiecare lovitură spârgea, brăzda, detuna păreții de pământ ai dușmanului. Trei ceasuri ținu acest foc înfricoșat, apoi se opri.

— Era acum soarele sus. Un mic paraclis se făcu în câmp; apoi se dădu un prânz în cinstea împăratului. la care Măria Sa Domnul închină cel dintâi pahar. Se spune însă că Măria Sa nu a deșertat paharul și că ar fi zis cu tristețe generalului său de alătura :

— Mulți băieți de-ai mei n'o să mai vadă asfințitul soarelui !

Apoi se împărți de mâncare la soldați ceva mai mult decât de obicei. Eram toți tăcuți și gânditori, ca în apropierea unui ceas de cumpănă ! Fiecare își amintea câte un dor de acasă : unul de tată sau de mamă, altul de soție sau de copii ; și fiecare, punându-și nădejdea în Dumnezeu, zicea în gândul său :

„Cum mi-a *fi scris!*” Iar eu îmi adusei aminte de cuvintele Catrinei că n’nm să mor în războiu, și simții atâta încredere în inimă, încât aș fi înfruntat fără grijă toate bombele dușmane. Ce putea ea să știe o biată fată dela țară?... nimic... dar eu credeam, și credința mântue pe om. Poate că era numai o nădejde, o vorbă spusă într’un ceas bun, însă și aceasta e deajuns pentru a vărsa mângâiere în sufletul unui om, a cărui vicață atârna într’un fir de păr.

Iar Vasile Grăunte cel posnaș, pe care niciodată nu l-am văzut supărat, îmi zise la ureche :

— Măi Andrei, am semne că am să mor!

Voi să-i răspund, însă el îmi curmă vorba.

— Ascultă, Andrei, adause el, de-a fi să mor, să nu spui vestea asta mamei așa deodată; s’o cruți, sârmana, că-i bătrână și să-i dai părăluțele ce am aci în raniță, adunate din leafă.

— Ia taci măi, îi răspunsei eu, că nimenea nu-și știe sfârșitul zilelor.

— N’ai tu grijă, Andrei, că nu-mi fac eu inimă rea pentru atâta lucru. Oiu căuta și eu să-mi vând pielea cât se poate mai scump, ca să nu-mi pară rău pe ceea lume c’am fost înșelat.

Vasile, după ce-și ușurase inima, spunându-mi taina lui, intră iar în firea lui obișnuită, cu veselia pe față și cu glumele pe buze.

Apoi, după ce soarele trecu de amiazi, căpitanul veni în fața noastră și ne spuse următoarele cuvinte, care se pecetluiră în mintea mea :

— Copii!... Vedeți întăririle Griviței din fața noastră? trebuie să le luăm din mâna dușmanilor. Voi merge în fruntea voastră, iar voi să mă urmați cu bărbăție, căci cinstea și viitorul țării stau azi în mâinile voastre... Să nu aveți grijă de dușman: să nu aveți decât o singură grijă, ca el să nu rădă de voi. Acei care vor cădea pe câmpul de luptă, vor fi aleșii lui

Dumnezeu, căci numele lor va fi pus în rândul vitejilor țării și țara întreagă și urmașii urmașilor noștri îi vor binecuvânta. Așa dar după mine, copii, și strigați : Să trăiască România !

— Să trăiască ! strigară cu toții într'un glas.

Trâmbițele dădură semnalul de atac.

Căpitanul scoase sabia din teacă și plecă înainte, iar rândurile noastre ca valurile apei porniră spre Grivița.

Din dreapta mea era Vasile Grăunte, din stânga Petrea Doncilă. Imi era îndemână între dâșșii, căci, oricum, erau prieteni ai mei dintr'un sat și, împărțită între prieteni, nevoia se ușurează. „Să ne ținem bine, ne ziserăm între noi, și ce-a da Dumnezeu !...” De ce înaintam, de ce capetele noastre se înfierbântau ; iar Turcii, adăpostiți în întăririle lor, de unde numai fesurile li se zăreau, ne primiră cu o grindină de plumbi, când ajunserăm la bătaia puștii lor. Mulți de-ai noștri căzură la cea dintâi salvă a dușmanului, dar niciunul nu dădu înapoi. Inșă, de ce ne apropiam, de ce focul era mai tare. Șuierau gloanțele pe la urechi, treceau prin căciulă, treceau prin manta, curgeau mai dese decât ploaia de sus, încât s'ar fi zis că iadul se deschisese înaintea noastră. Nu era chip să ne răsuflăm. Românii cădeau acum ca snopii și ar fi căzut toți până la unul, dacă căpitanul nostru cu sabia goală și cu steagul în mână, n'ar fi prins a alerga în fuga mare spre a scurta calea până la dușman.

— După mine, copii... nu-i vreme să ne codim ! strigă el din toate puterile.

Atunci tot șirul nostru începu să alerge cu pas voinesc și în câteva minute ajunse la șanțul de lângă peretele Griviței. Cât ai clipi din ochi, șanțul fu umplut cu strujani, cu țarcuri de nuiele, dar mai mult cu trupuri de oameni, apoi sute de scări aduse în spate fură lipite la părete și căciularii noștri, deprinși din

copilărie a sări garduri și pârleazuri, se agățară pe ele ca mâțele. Aici priveliștea se făcu îngrozitoare căci lupta era mai de aproape, mai piept la piept; dar aceasta ne venea și nouă la socoteală, pentrucă până atunci noi trăsesem în pământ, iar Turcii în carne vie. Doamne sfinte!... multe scări de ale noastre se rupseră în două, multă dorobănțime căzu în șanț, făcând pod cu trupurile lor, și tot oameni unul și unul, Suseni din cei cumpătați la vorbă și răbdători la treabă; însă astă dată și dintre Turci mulți căzură ca niște țărce din înălțimile Griviței, fulgerați de flăcării noastre.

Căpitanul era totdeauna în frunte, acolo unde primejdia era mai mare. El se suia acum pe scară în mijlocul unei vijelii de gloanțe; aproape era să puie piciorul deasupra și să împlânte steagul în pământ dușman, când un plumb îl lovi în piept. „Înainte copii!” strigă el pentru cea din urmă dată; apoi căzu de pe scară în mijlocul nostru. Imi veniră lacrimile în ochi, când îl văzui dându-și sufletul, căci fusese om bun, căpitanul nostru, dulce și purtător de grijă pentru noi, iar pentru dânsul fără de pășare. Imi adusei aminte de făgăduința ce mi-o dăduse, că mă va cununa cu Catrina, după ce ne vom întoarce acasă, și, cum îl țineam în brațe cald încă, îmi veni un dor atât de înfocat de a-l răzbuna, încât fără voie luai steagul din mâinile lui și mă aruncaii pe scară în știrea lui Dumnezeu.

Vasile Grăunte și Petrea Doncilă veneau după mine. Din nenorocire însă scara nu ajungea până la muchea păretelui și trebuia să mă agăț cu mâinile ca să mă urc sus. Atunci mă simții lovit la mâna stângă de un teiuș de sabie; însă în înfierbințeala luptei nu băgai de seamă, îmi făcui vânt și sării deasupra.

Turcul, care mă rănise, sta gata să-mi mai dea o lovitură, dar, vorba ceea, îi luai apa dela moară, pocnindu-l cu stratul puștii peste scăfârlie, de s'a dus

de-a-tăvălugul, cum s'ar duce un harbuz în vale. Apoi înfipsei steagul în Grivița.

Năvălise acum ai noștri ca furnicile din toate părțile și, amestecându-se cu Turcii, începură să se lupte cu ei piept la piept. Când e vorba de luptă dreaptă și de ciomag, apoi las' pe flăcăii noștri, că nu li-s mâinile amorțite ! Era drept dragul de văzut cum se învârteau în aer straturile de pușcă lovind câte două, trei tîdve odată, cum sburau fesurile cu creieri cu tot, cum se împlântau baionetele până'n rădăcină în carne de Turc, încât înnăbușiți, striviți de puterea noastră covârșitoare, dușmanii căzură până la unul. Dar, ce-i drept, și ei s'au apărat ca niște zăvozi !

— Așa mai înțeleg, zise Vasile Grăunte, care dimpreună cu Doncilă și cu mine apărasem steagul din toate puterile, plătiind cu dobândă loviturile ce ni le dăduse. Doncilă căpătase o rană la picior ; eu o a doua în coaste, dar mă țineam bine ; iar Vasile Grăunte era teafăr ca oul, numai căciula și mantaua lui se făcuse ciur.

— Asta știi c'a fost nuntă, nu șagă ! adause el glumind ; păcat că n'am avut și lăutari !

Nu bine își isprăvi vorba, că un Turc lovit de moarte, care sta lungit la picioarele lui, oftă din greu. Milo ; cum era, se plecă spre el și-l întrebă ce voiește, iar drept răspuns Turcul, care mai avea încă o rămășiță din vieață, scoase un pistol dela brâu și-l descărcă în pieptul lui Grăunte.

Acesta își aținti ochii într'ai mei cu o căutătură pe care nu o voiu uita niciodată, apoi căzu lângă Turc fără suflare.

Sărmanul Grăunte !... când mi-a spus că are semne de moarte, a grăit se vede într'un ceas rău.

Dar și în mine s'a rupt ceva când a murit Grăunte, căci deodată puterile m'au părăsit și am căzut jos leșinat.

dorabană, tobă.
 drept dragul, mai mare dragul.
 harbuz, pepene verde.

EXERCIȚIU. — Povestirea unui fapt eroic din războiul de întregire al neamului nostru.

29. ODA OSTAȘILOR ROMÂNI.

Junii ostași ai țării mele, însemnați cu stea în frunte
 Dragii mei vullani de câmpuri, dragii mei șoimani de
 munte!

Am cântat în tinerețe strămoșeasca vitejie,
 Vitejie fără seamăn pe-acel timp de grea urgie,
 Ce la vechiul nostru nume a adaos un renume
 Dus pe Dunăre în Mare și din Mare dus în lume.
 Vin acum la rândul vostru să v'aduc o închinare,
 Vin cu inima crescută și cu sufletul mai tare,
 Ca eroi de mari legende, vin să vă privesc în față,
 Voi, nepăsători de moarte, disprețuitori de viață,
 Ce-ați probat cu-avântul vostru lumii pusă în mirare,
 Că din vultur, vultur naște, din slejar, slejar răsare!
 Dela Domn pân' la opincă, duși de-o soartă norocoasă,
 V'ați legat în logodire cu izbânda glorioasă
 Ș'ați făcut ca să pricepem a trecutului mărime,
 Măsurându-vă de-o seamă cu-a strămoșilor 'nălțime
 Ș'arătând, precum prin nouri mândrul soare se arată,
 Cine-am fost odinioară, cine iar vom fi odată!
 Să trăiți, feciori de oaste! Domnul sfânt să vă ajute
 A străbate triumfalnic în cetăți și în redute,
 Ca la Rahova cu tunul, ca la Grivița cu sborul,
 Ca la Plevna unde astăzi cei întâi ați pus piciorul,
 Infruntând pe Osman-Gaziul și, prin fapt de bărbăție,
 Ridicând o țară mică peste-o mare împărăție!
 O, viteji de vișă veche! Auziți în depărtare
 Acel vuiet fără nume, ce răsună ca o mare?

Sunt bălăile de inimi ale 'ntregului neam al nostru!
 Ce adună zi și noapte dorul lui cu dorul vostru!
 O! Români, în fața voastră, colo 'n lainica cea zare,
 Vedeși voi o rază vie care 'ncel, încel răsare,
 Străbătând prin umbra deasă de lungi secolii adunată?
 E voiosul șapł de ziua mult dorită, mult visată,
 E lumina renvierii, e luceșărul sperării,
 E triumșul luptei voastre, soarele neatárnării.
 Dragii mei! Din șocul luptei oșeliși când v'eși înloarce
 La cămin, unde Românce, așeptând, suspină, loarce,
 Tot poporul: rudă, frate, soră, mamă și părinte,
 Ca la Domni, cu pâni și sare, vor ieși vouă 'nainte;
 Căci din voi fieștecare poartă 'n frunte o cunună
 Și de gloria de astăzi și de gloria străbună!
 Pas dar, pas tot înainte! Timpul vechiu din nou zorește!
 Viitorul României dat-a mugur ce'ncolșește!
 O, copii! de voi sunt mândru, simt acea mândrie mare,
 Care crește cu mărirea unui neam în deșteptare.
 Mi-am văzul visul cu ochii, de-acum pot să mor ferice!
 Astăzi lumea ne cunoaște: Român zice, Viteaz zice.

V. Alecsandri.

30. PETREA DASCĂLUL

Se isprăvite războiul Crimeei; trupele austriace se retrăseseră din țară și pacea dela Paris ne promitea unirea Principatelor, mărirea teritoriului neatárnarea politică și multe altele, care ne înăcărau minșile.

In timpul acela dar, de frumoasă amintire, doi lorzi englezi, care luaseră parte la comanda superioară: a oștirii aliate din Crimeea, auzind că Moldova e o țară încă primitivă, cu obiceiuri patriarhale și cu munți plini de urși, veniră anume din Sevastopol în Galași

cu hotărîrea de a se desfăta la un vînat de urși, ceea ce de mult timp locuitorii Angliei nu mai pot face în insulele lor. Ei erau bogați, căci livrele sterlinge sunau în buzunarele lor; erau serioși, căci mai nu vorbeau unul cu altul; erau fuduli, căci se țineau totdeauna cu gâturile țepene și abia de coborau ochii pe vreun obraz omenesc. Nalți și subțiri, și totdeauna bine îmbrăcați și pieptănați, ei priveau lumea cu gravitate prin geamul ochelarilor, voind parcă înadins să puie oarecare distanță între ei și lume.

Ei plecară într'o trăsură cu opt cai de poștă, pregătită de pîrcălabul dela Galați, și apucară drumul spre munte la o moșie către proprietarul căreia aveau anume scrisori de recomandatie. Cine nu-și aduce aminte cum erau pe atunci drumurile la noi! Cu toate acestea surugii, cărora nu le păsa nici de drum, nici de cai, dar care mirosiseră bacșișul gras, mânau de olac, de scăpărau copitele cailor, trăsneau din biciu, chiuiuau cât le lua gura, încât bieții Englezi, hurducați în trăsura ce se legăna ca o barcă de valuri, nu-și mai simțeau nici frizura netedă, nici ochelarii drocți pe nas.

— *How original!* zise într'un târziu unul din lorzi către celălalt.

— *How original!* răspunse acela ca un ecou.

Apoi ambii tăcură, luându-și fiecare aerul serios obicinuit. Au mers astfel o zi întregă pe drumuri nebătute, trecând prin valuri de râuri, peste șanțuri, peste podețe, ale căror scânduri jucau sub roatele trăsuri, până când în spre seară ajunseră la moșia dorită. Proprietarul, care era prevestit de mai înainte de pîrcălabie, îi primi cu alaiu ca pe niște oaspeți alesi. **Dulcețile, cafelele negre cu caimac, ciubucele** cu imamele de chihlibar se înfățișează pe dată dinaintea lor după obiceiul pămîntesc, apoi nu trecu mult și proprietarul îi introduse în sufragerie, unde îi aș-

tepta o masă bogată, pe a cărei pânză albă figurau cu cinste brânzurile de munte, păstrăvi afumați, bujenița de căprioară, cataifurile, vinurile de Odobești și Cotnar și câte și mai câte alte produse ale țării.

Iar lorzilor toate li se păreau ciudate și mâncările și obiceiurile și forma caselor noastre dela țară, cu balcoanele lor lungi și acoperământul țuguat, și gardurile cu spini și cumpenele dela fântână și mai cu seamă poștile, despre a căror ciudățenie se resimțeau încă; dar nu dădeau niciun semn de mirare, căci ar fi fost în contra demnității lor. Numai câte un: „*How original!*” ziceau din vreme în vreme, însă și aceasta cu multă cumpătare.

După masă, proprietarul chemă pe vânătorul său, Petrea Dascălul, și-i porunici ca a doua zi să ducă nu-maidecât pe lorzii englezi la urși.

— Ascult! răspunse Petrea Dascălul cu un aer de supunere, ce însemna că porunca stăpânească va fi negreșit îndeplinită.

Petrea Dascălul mergea la urși ca la un vânat fără nicio însemnătate. El ucisese atâția în vieța sa, încât, ne mai având destule degete la mâni și la picioare ca să-i numere, le pierduse, cum am zice, răbojul; numai stăpânul său, care-și făcuse felurite șubi și așternuturi de picioare din blănilor, ținea anume socoteală de dânșii.

În lunga lui îndeletnicire vânătoarească el ajunsese să știe anume fiecare urs sau ursoaică de câți ani este, câți pui are, în ce bârlog șade, la ce pârâu s'adapă; și când stăpânul său îi zicea: „Măi Petre, să-mi aduci un urs”, el se ducea totdeauna la sigur. Și doar nu era vreun om mai arătos sau mai deosebit Petrea Dascălul; din contră, era mic de stat, avea chipul blajin și oarecare stângăcie în mișcări. Față cu stăpânul său abia de îndrăsnea să ridice ochii din pământ. El fu-

sese crăscut de tată-său ca să fie dascăl de biserică. Însă toate le făcea pe dos în slujba bisericească. În loc să curețe lumânările de mucuri cu cleștele cele lungi, el le stingea, și cădelnița o arunca cu atâta neghibăcie, încât împrăștiă cărbunii pe jos. Numai la împărțeala colivei cerea o parte nepotrivită cu meritele lui dascălești. Intr'o zi, mergând de șagă, cu un hleab de pușcă împrumutat, la un vânat de urși ce dăduse stăpânul său în munte, se nemeri că tocmai el împușcă ursul, și de-atunci, prinzând gust la astfel de dihăanii, îmbrățișă meșteșugul vânătoarei în locul breslei dascăliei, păstrându-și dela aceasta din urmă numai numele.

Englezii, când îl văzură prin sticla ochelarilor lor așa mic și nechipos, îmbrăcat cu suman și cu opinci, învârtindu-și căciula dinaintea stăpânului său ca un nemernic ce nu știe cum să-și poarte mâinile, se arătară foarte necrezători.

— Dar, în sfârșit, cine știe ! își ziseră ei între dâșii, aici toate sunt ciudate !

A doua zi, în zori de ziuă, pe când lorzii dormeau mai bine, visând poate despre ciudățenia obiceiurilor și a poștilor noastre, Petrea Dascălul bătu la ușa lor îndemnându-i să plece. Ei însă, cu toată nerăbdarea ce aveau de a da piept cu urșii, nu deschiseră ușa până ce mai întâi nu-și raseră barba, nu-și pieptănară părul cu îngrijirea obicinuită, astfel ca niciun fir de păr să nu fie smintit dela locul său, și gătiți fiecare dela ghete până la pălărie, cu câte un costum nou vânătoresc, anume cumpărat din Londra, plecară împreună cu Petrea Dascălul pe cărarea muntelui în sus, având în urma lor alți patru pușcași din sat.

Vremea era frumoasă, aerul viu și răcoros și, în spre partea șesului la răsărit, soarele se înălța vesel pe un cer cuprins de foc. Tăcuți, urcau Englezii la deal, cu pas regulat și cu aerul serios al unor oameni ce merg

într'o gravă întreprindere; numai Petrea Dascălul, blajin cum era el și cam slobod la gură, mai schimba din când în când câte o șagă cu tovarășii săi din sat. Trei ceasuri întregi ei suiră mereu în sudoarea frunții, și nu odată Englezii se împiedicară de bolovanii de pe drumul strâmt și pietros al muntelui, nu odată pălăriile lor, împodobite cu pene de struț, se aninară de crengile brazilor, nu odată se văzură siliți să dea mâna lui Petrea Dascălul prin locurile unde prăpastia se prea apropia de cărare; dar nu era lucru de mirare, nefiind marii lorzi deprinși să umble prin locuri așa tari, cum le zic țărani noștri.

Pe la amiază, Petrea Dascălul îi opri într'o desime mare, unde era o mulțime de bolovani și cioate răsturnate, care păreau a fi aduse de puhoiu.

— Aici e ursul, zise Petrea Dascălul.

Atunci figurile lungi și solemne ale lorzilor se făcură și mai lungi și mai solemne, căci dorul lor era acum aproape să fie împlinit: aveau, în sfârșit, să deie ochii cu sihastrul Carpaților și să aibă ce istorisi despre lupta cu dânsul, când se vor întoarce în țara lor. Ei își înarmară puștile, nu fără oarecare bătaie de inimă, deși de altfel erau disprețuitori de primejdii, și statură câtva timp în așteptare; dar ursul nu se arătă. Atunci ei aruncară o privire întrebătoare asupra lui Petrea Dascălul; iar acesta, înțelegând gândul lor, le arătă printre cioate și bolovani o gaură deschisă prin care abea ar fi putut intra un om pe brânci.

— Aici e ursul, adause Petrea Dascălul, arătând gura vizuinii. Apoi el și ceilalți pușcași, luând câte-o cioată în mâini, începură să facă larmă împrejur.

— Sai, Catrină!... Nu te da, Gavri!... Diha, Martine!... strigau ei necontentit; însă, cu toată gălăgia ce făceau, ursul nu voia să iasă întru întâmpinarea musafirilor săi.

— Doarme ca boierii după masă, băgă de seamă

Petrea Dascălul; să-l afumăm puțin, să-i treacă mah-muria.

Atunci Petrea, căutând cu luare-aminte împrejurul vizuinii, găsi o a doua gură tăinuită sub cioate și frunzari, pe care urșii totdeauna și-o păstrează pentru retragerea în caz de primejdie. El o curăți bine și făcu chiar lângă dânsa un foc de uscături, pentru ca fumul să intre înlăuntru și să silească pe urs să iasă pe cealaltă parte, Dar nici cu acest mijloc nu izbuti, căci, fiind vânt, fumul, în loc să intre în vizuină, se împrăștia în toate părțile.

În vremea aceasta flegmaticii Englezi începură să dea semne de nerăbdare, crezând că Petrea Dascălul, în care dela început nu prea avuseseră încredere, era cu adevărat un șiret ce-i purta cu vorba.

— E trândav ursul, zise Petrea cam necăjit, nu-l scoți cu una cu două dela tabietul lui... Dar eu i-s popa!

Apoi el băgă mâna în torbă; scoase o lumânărică de ceară albă, o lipi la buza puștii deasupra țelului, o aprinse zicând că la prohod trebuie și lumânare, se puse pe brânci și cu pușca întinsă și înarmată intră voinicește în vizuină. Lordul cel mai înalt și mai necrezător, care nu se aștepta la una cu aceasta, se uita acum nemișcat și cu ochii holbați cum Petrea Dascălul se târâia încet încet în vizuină, cum își introduse mai întâi capul, pe urmă umerii, apoi picioarele, iar după ce nu mai văzu nimic, strigă „*How original!*”, însă cu un glas schimbat, cum nu i se întâmplase. Iar celălalt lord, cuviincios ca totdeauna, își ștergea cu batista sudoarea de pe frunte, provenită negreșit din căldura soarelui, însă nu repetă de astă dată cuvintele tovarășului său ca de obicei.

După câteva minute de o așteptare groaznică, în care numai inimile își păstraseră mișcarea, se auzi deodată un trăsnet de pușcă urmat de un gemăt săl-

batic, înfricoșat, cu atât mai înfricoșat cu cât venea din întunericul de sub pământ, unde era știut că numai moartea putea să hotărască între om și fiară. Apoi se făcu iarăși liniște adâncă, liniște de mormânt, timp de mai multe minute lungi, nemăsurat de lungi, în care lorzii abia de își mai puteau păstra cumpătul. Acu-i acu !... gândea fiecare în sine. Dar, lucru înfriorător, liniștea ținea mereu ! niciun semn nu venea de sub pământ... Ce se petrecea oare acolo ? Negreșit că nu era bine, de vreme ce Petrea Dascălul nu ieșea la lumină, căci, dacă ar fi fost el învingătorul, ce ar mai fi stat înlăuntru?... Când iată... se auzi la gura viziunii un foșnet curios, mai mare decât l-ar fi putut face un om, și cioatele și pietrele începură să se miște.

Momentul era în adevăr suprem ; lorzii înțepeniiți, cu ochii îndreptați spre vizuină, cu puștile la ochi și degetele pe trăgători, stăteau gata să aprindă în dihania ce se vestea, și tâmplele lor se băteau atât de puternic, încât ochelarii le jucau pe nas. Dar, spre marea și nemărginita lor mirare, în loc de dihanie se văzură deodată picioarele lui Petrea Dascălul, apoi umerii, apoi capul, și după ce Petrea ieși de tot, ținând într'o mână pușca și în cealaltă o frânghie, aruncă repede capătul ei celorlalți patru pușcași strigând :

— Trageți, băieți, vârtos !...

Atunci câteși cinci începură să tragă din răspuțeri, și iată că o cogemite ursoaică moartă, lovită drept în frunte și legată cu frânghia de gât, ieși de sub pământ.

Uimirea Englezilor fu atât de mare, văzând izbânda lui Petrea Dascălul, încât de astă dată, uitându-și demnitățile și distanța socială ce-i despărțea de dânsul, începură să-l strângă de mână cu o căldură neobișnuită cumpătatului temperament englezeșc.

Iar Petrea Dascălul, care atunci pentru prima oară

avu fericirea să facă cunoștință cu livrele sterlinge ale Marei Britanii, se uita nedumerit când la strălucitoarea monedă ce curgea gârlă în palma sa, când la lorzii cei cu figurile de un cot, având aerul a le zice :

— Banii, nu-i vorbă, îi primesc eu, dar voi ce dracul de vă mirați așa de mine, că doar nu mi-i întâia oară că mă bag în bârlogul ursului !

Apoi, după ce fiara fu așezată la o parte de gura vizuinii, Petrea se scărpină în cap, zicând cu glasul său blajin.

— Socoteala nu-i încheiată ; mai am un mușteriu în bârlog : cinstita față a unei beizadele.

Și iarăși aprinse o lumânare de ceară albă, pe care o lipi de buza puștii, iarăși intră pe brânci în vizuină, iarăși se auzi o împușcătură ș'apoi un mormăit înădușit și, după vreo câteva minute, de astă dată mai puțin lungi, mai puțin înfricoșate decât acele dintâi, ieși Petrea Dascălul cu beizadeaua legată de gât și o așeză lângă mumă-sa Domnița Catrina.

— I-am ciuruit pe amândoi, zise el așezându-se spre odihnă pe un trunchiu de copac și era drept să se odihnească, căci muncise din greu și cu spor.

Iar lorzii, care trecuseră peste atâtea mări și țări pentru a veni la noi să împuște urși, avură norocul să-i vază împușcați gata de mâna altuia, și se întoarseră fără măcar să fi dat un foc, ducând cu dânșii numai amintirea culeasă în mijlocul fiorilor de spaimă despre mijlocul ciudat cu care se ucid urșii în țara noastră patriarhală.

Cu o parte din livrele sterlinge Petrea Dascălul și-a măritat o fată, cea din urmă ce-i rămăsese în casă, iar cu cealaltă parte și-a făcut sieși o mică zestrișoară, pentru zilele bătrânețelor. Nu târziu după aceea, proprietarul moșiei primi dela Londra o scrisoare cu rugămintă să înmâneze lui Petrea Dascălul, ca semn

de neuitare din partea lorzilor, portretele fotografice ale lor însoțite de două puști foarte scumpe, ieșite din cea mai renumită fabrică a Angliterei, cum și un număr al ziarului *The Illustrated London News*, în care era desenată cu mult adevăr fioroasa scenă a intrării lui Petrea Dascălu! în vizuina ursului.

Dar urmarea cea mai de căpetenie, ce a avut această mică întâmplare, a fost că amândoi lorzii, iubitori de vânat, au apărut călduros în camera de sus a Angliei drepturile ciudatelor țări dunărene și nu puțin contribui puternica lor voce întru a fi recunoscută Unirea mult dorită a Principatelor Române și alegerea îndoită a colonelului Cuza. Mici lucruri au câteodată mari urmări și nimeni nu știe unde pot răspunde capetele firelor care leagă una de alta fapte omenești.

N. Gane.

EXERCITIU. — Rezumați povestirea „Petrea Dascălu!”.

liră sterlină, monedă de aur englezească în valoare de 25 lei aur.

păreălab, mai marele unui județ.

olac, cal de poștă.

a mâna de olac, a mâna iute.

How original, cit. : hau originăl, ce ciudat.

ciubuc, lulea cu țevă lungă.

imamea, vârful ciubucului.

bujeniță, mușchiu de căprioară afumat.

răboj, lemn pe care se ține socoteala prin creștături.

bârlog, vizuină, locuință.

hleab, hârb, vechitură.

lord, titlu de noblete în Anglia.

belzadea, fecior de Domn.

The Illustrated London News, cit. : Tzi ilustrêted londân muz.

N. GANE.

S'a născut la 1835. A fost magistrat, avocat, a făcut politică, dar s'a ocupat și cu literatura.

Dintre scrierile sale cele mai izbutite sunt *nuvelele* și *anecdotetele*.

La școală (cl. I), pare a fi o amintire din viața școlară a scriitorului; *Stejarul din Borzești* (cl. II), revine într'o formă legendară, figura de viteaz, de om hotărît și religios a lui Ștefan cel Mare; *Aliuță* (cl. II) redă jertfa unui slujitor ture pentru apărarea unei familii de creștini; *Vasile Grăunte* (cl. III), sufletul și isprăvile vitejești ale ostașului din războiul dela 1877; *Petrica Dascălul* (cl. III), modul primitiv, dar uimitor, în care se vânau urșii în Moldova, cu aproape o sută de ani în urmă.

Anecdota *Dac'a vrea Dumnezeu* (cl. I), face haz pe socoteala necredinciosului pocăit, iar *Astronomul* și *Doctorul* (cl. II), râde de încrederea prea mare a științei față de experiența omului fără carte.

N. Gane a murit în anul 1916.

31. SLAVĂ MUNCII

*Muncă, rugăciune sfântă,
Subt al cărei tainic har
Cine se avântă,
Cântă
Și se 'nalță ca mireasma de tămâie 'ntr'un altar,
Slavă ție
Pe vecie,
Evanghelie curată,
Din al cărei psalmi se gustă fericire-adevărată!...*

*Muncă binefăcătoare, neamul meu îți știe harul,
Că, de veacuri, frânt pe ghe,
Subt alean de ciocârlie,
Cu sudoarea mir pe frunte, ți se 'nchină tot plugarul!..*

Neamul meu cunoaște taina, că, sub cer, numai prin
[tine

A 'nțeles ce-i bucuria unor zile de mai bine
Și de-aceea 'n revărsatul zorilor de primăvară,
Când cu plugurile ară,
Neamul meu, prin brazde negre, lungi și late, scrie,
Ție,
Imn de slavă, cu 'nțelesuri de nespūsă măreție!...

Muncă, — fericire vie sau măiastră zeitate
Ce desgropi comori întruna și-ai comori nedesgropate,
Dăruște-ne tot harul, ca — prin tine — neamul meu,
Cu sudoarea mir pe frunte,
Sufleul să și-l înalțe până'n slăvi la Dumnezeu!

Vasile Militaru.

OBSERVARI. — În această poezie autorul înalță un imn muncii în general, cu deosebită insistență asupra muncii agricole.

32. SCRISOAREA LUI V. ALECSANDRI CĂTRE IACOB NEGRUZZI ¹⁾.

Mircești, 10 Ianuarie 1875.

Iubite Negruzzi,

Primind scrisoarea D-tale din București, vin a-ți mulțumi pentru urările de anul nou și a-ți promite un șir de legende etc., pentru Convorbiri, când sănătatea mă va ajuta să țin condeiul în mână, fără a simți greutatea lui.

1. De folosit în lecția de compoziție.

Pentru începutul volumului IX și-oiu trimite *Legenda Rândunicăii*, sperând că ne va aduce primăvara pe ari-pele sale.

Te îmbrățișez,
V. Alecsandri.

OBSERVĂRI. - În această scrisoare, Alecsandri mulțumește lui Iacob Negruzzi pentru urările ce i-a făcut de anul nou.

Acest fel de scrisori se numesc *scrisori de mulțumire*.

33. MOGOȘ VORNICUL.

În oraș la București
Tot să stai și să privești,
Pe cei șapte voinicei,
Mândri pușori de smei,
Șapte frași ca șapte brazi,
Toși de-ai lui Mogoș cumnași.
Ei în capul podului,
În fruntea norodului,
Aștepta pe sora lor
Și pe mândru-i soțior,
Mogoș vornicul bogat,
Ce glumește ne'ncetat.
Ei la umbră se culca,
Bea voios și ospăta,
Cu ploscuța închina
De cinci vedre ș'o oca,
Vadra Țarigradului,
Măsura 'mpăratului.
Iar fratele cel mai mare,
(Că-i mai mare, minte n'are)
Pe drum ochii și-alerga
Și cu glas dogit striga :

— Zăriți voi ce zăresc eu ?
Iată vine ca un smeu,
Vine Mogoș vornicul,
Călare pe galbinul.
Frații toți mi se scula,
Peste câmpuri se uita,
Și vedea, mări, vedea
Cum venea Mogoș, venea.
— Bună ziua, șapte frași,
Șapte frași ca șapte brazi.
— Bun sosit, frate cumnate.
Ai venit pe ne-așteptate,
Dar unde și-e soțioara,
Ce ne-ai făcut surioara,
Ori poate c'ai și uitat
Către noi că te-ai legat,
Când pe Stanca ne-ai luat,
S'o aduci la frățiori
Pe iarnă de nouă ori,
Că-s mai multe sărbători,
Pe vară de patru ori,
Că-s mai multe lucrători ?

Ba, măi frați, eu n'am uitat
 Către voi că m'am legat,
 Și cu Stanca am plecat
 S'o aduc la desfătat.
 Dar în drumul părăsit,
 Turci, Tătari ne-au întâlnit
 Și pe Stanca mi-au răpit.
 — Pe Stăncuța ne-au răpit
 Și tu, Mogoș, ai fugit?
 Cu cei furi nu te-ai luptat,
 După ei nu te-ai luat,
 Nouă ani să-i tot alungi
 Și cu moarlea să-i ajungi?
 Mori dar, câine blestemat!
 Că ție nu ți-a fost dat
 Ca să fii vrednic cumnal
 Cu-a Stăncuței șapte frați,
 Șapte frați ca șapte brazi!
 Și cu toții crunt turba,
 Paloșele ridica.
 Iar fratele cel mai mare
 (Că-i mai mare, minte n'are
 Paloșul mi-l învârlea,
 În Mogoș îl asvârlea,
 Dar nici că mi-l nimerea:
 Paloșu 'n vânt vâjâia,
 De-un zid mare se lovea,
 Și 'ndărăt se întorcea,
 Lângă Mogoș de cădea,
 Și 'n pământ se îngropa
 Și până'n mănunchiu intra.
 Iar fratele cel mai mic
 (Că-i mai mic, e mai voinic)
 Paloșul mi-l învârlea,

În Mogoș îl asvârlea
 Și prin inimă-l junghia!
 Când deodată ce vedea?
 Ce vedea și nu credea:
 O telegă zugrăvită,
 Pe dinăuntru poleită,
 Cu doisprece telegari,
 Telegari cu coame mari,
 Și'n telegă sora lor,
 Înflorind ca un bujor!
 — Bună ziua, frații mei,
 Șapte pușori de smei!
 Dar unde vă e cumnatul?
 Ce mi-ați făcut bărbatul?
 — L-am trimis în iad de-
 a-drept
 Cu șapte paloșe 'n piept,
 Că nu-i vrednic să trăiască
 Și cu noi să se rudească,
 Cine 'n oarda păgânească
 Nu știe să vitejească
 Și nevastă să-și păzească!
 — Vai de mine ce-ați făcut?
 Vai de voi! n'ați priceput
 Cum că Mogoș a glumit,
 Când de mine v'a grăit?
 — Bine vorba nu sfârșea,
 Lacrimi din ochi îi ieșea,
 Lângă Mogoș ea cădea,
 Cu brațele-l cuprindea,
 Il bocea, îl desmierda,
 Apoi sufletul și-l da
 În capătul podului,
 În ochii norodului.

Poezie populară
 (Colecția V. Alecsandri).

34. LA BĂLGRAD

Sus la Bălgrad pe cetate
 Vulturul din aripi bate,
 Da' nu-i vultur sburălor,
 Ci e steag biruitor.
 El durerile răzbună
 Și'n mănunchi pe frați adună.

La Bălgrad, cetate sfântă,
 Codrul freamătă și cântă,
 Da' nu-i codru foșnitor,
 Că-i o țară și-un popor,
 Care cântă și se 'nchină
 Pentru Rege și Regină.

Sus la Bălgradul slăvit,
 Soare nou a răsărit,
 Da' nu-i soare luminat
 Ci e Vodă 'ncoronat,
 Și nu-i stea din zări albastre,
 Ci e Doamna țării noastre.

Ține-i, Doamne, pe-amândoi,
 Pentru țară, pentru noi,
 Cât pe-a cerului lării
 Soarele va încălzi,
 Că din noapte și robie
 Ne-au adus la 'mpărăție!

I. U. Soriecu.

(Din vol. „Ingerul a strigat”

Bălgrad, = Alba Iulia, unde s'a făcut încoronarea regelui Ferdinand și a reginei Maria, în Octombrie 1922.

35. UN RĂMĂȘAG.

Ștefănache, pușcașul nostru, într'o seară ne-a povestit o întâmplare ciudată.

Apoi să vedeți dumneavoastră, asta s'a *tâmplat* acum vreo douăzeci, treizeci de ani... Fusesem la rațușul lui Agop, la răscrucea drumurilor, colo în valea Siretului... Noi, vreo cinci, șase flăcăi, stătusem o săptămână încheiată cu vitele la *odaie*, lângă apă, ș'acum, Sâmbătă seara, ne întorceam în sat... Iar până în sat era cârciuma Armeanului... Bei un pahar, îți cântă o baragladină din scripcă, nici nu știi când înserează... Ș'așa stăteam noi bând și vorbeam de una, de alta... Dar era afară un vânt de toamnă, de te pătrundea la ciolane. Zice unul : „Hai bre, să nu ne-apuce noaptea pe drum. Uite acuși înnoptează...” Iar Gavril a Costăchioaei, un flăcău încrucișat cu gura sabie, numai începe a râde : „Bre ! da cu vrednici oameni am de-a face !” — „Cum cu vrednici oameni?... zice celălalt. Se întărește ploaia, se face întuneric, ne murează până la ciolane și te pomenești că mai dăm și într'o râpă !”... — „Bre ! zice iar Gavril. De unde ai mai ieșit și tu? frica, săraca, asta-i ! Crezi că nu te înțeleg? Bicisnici de aceștia am văzut noi mulți ! Atâția lei să am în palmă câți am văzut, he-hei”. Celuilalt îi sare țandăra și se ia la cioandă. De aci până la un ghiont nu-i mult. Au fost cât pe ce să se apuce la bătaie. Cu mare ce i-am despărțit. I-am pus să mai bea un pahar, ca la orice împăcare... dar lui Gavril gura tot nu-i tăcea : „Măi, eu de nimic pe lumea asta n'am habar... Mă, eu am trecut și prin țintirim noaptea, mă ! — „Prin țintirim,? zic eu. Taci bre că asta-i prea-prea”. Cela sare în sus și mă privește cu ochiul cel încrucișat, gata să sară la bătaie. Apoi mai bea un pahar de rachiu și zice : „Uite, rămășag mă pun că trec și în astă noapte”. — „Taci măi, ești prost? ai mâncat ciumafai?”.

Și începe o sfadă, o harță de nu se mai auzea nici în cer, nici în pământ. Ne-am pus rămășag pe două ocă de rachiu. Trebuia să lase la o cruce, în mijlocul țintirimului, un semn: o trișcă stricată, a mea... Am ascuțit-o la un capăt... Cu capătul ascuțit, s'o împlânte la căpătâiul unui mormânt.

Prostii de om tânăr, ce vrei? Parcă pe-acolo-i drumul omului? Putea să meargă cu noi... Dar nu, că i se suise fumul la cap și, când îi abătea lui Gavril, nu i se putea pune împotriva o țară!"

Ștefănache se opri o clipă.

„I-auzi, zise el, cum urlă vântul afară... Iaca așa bătea ș'atunci... Și era o bură umedă... Cum să lăsăm noi pe nebun printre cruci și morminte pe așa vreme? — Măi Gavriile, dacă ți-e frică, hai cu noi !...". Gavril își îndeasă cușma pe ochi și-și strânge poalele sumanului. — „Măi eu îs om, măi, nu inuiere!". Și se duce. Dacă vra el, ce să-i faci? L-am lăsat în plata Domnului...

Și se duce, cum spun... Acu, ce s'o fi petrecut? Bine nu știu... Dar cam așa s'o fi întâmplat: A sărit pârleazul prin dosul țintirimului, după ce a luat-o peste câmp, pe-o cărare din drumul mare... După ce-a sărit pârleazul, a dat printre căpițele de fân ale paznicului... Da 'ntunerec, întunerec, să-ți dai cu degetele în ochi... Noi mergeam și nu prea, spre sat... El putea ieși prin partea cealaltă și, luând-o repede la picior, ne putea ajunge.

După ce bâjbăe cu bățul întins, dă de cărarea dreaptă și trece printre cruci. Om încăpățânat, ce crezi?

Se pălește de o cruce și se oprește. Iși face cruce cu limba... Dă în partea cealaltă, se poticnește de marginea unui mormânt, lunecă, cât pe ce să cadă... Se răsucește, se întoarce și nu mai știe încotro să pornească, — că-i întunerec, întunerec beznă !...

Pe urmă ce se gândește? Poate-i la miiijlocul țin-

tirimului... Să înfigă la capătul unei gropi trișca ascuțită. O scoate dela brâu cu stânga, iar cu dreapta pipăe în jur... Dă de-o cruce... Se alătură și caută loc în brazde... Vântu-i spulbera poalele dela suman. Apucă trișca cu amândouă mâinile și o împlântă.

Dă să se ridice. I se sbârlește părul în cap... L-a prins cineva de poala sumanului ! Sudoarea rece îi umezește rădăcina părului... Se opintește... Dar cel ce l-a prins, îl ține zdravăn de suman. Lunecă și cade pe brânci.

Ce-a crezut el atunci? Noi, de pe șleah, cine știe de unde, i-am auzit răcnetul ! Știi ce răcnet? Parcă-l înjunghiasc cineva ! Și cât ai zice „Tatăl nostru”, i-am auzit pașii clepăind și lunecând prin mazăga drumului, de parcă îl mânau toți strigoii, din urmă !...

Tremura, tremura cumplit și bâlbâia ca un nebun, nu puteam înțelege nimic din gura lui. Puneam mâna pe el, sărea la o parte, pe urmă iar se apropia de noi. Când am ajuns la jitărie și l-am vârit la lumină, am văzut că-i fără suman... Il întrebam, el nu răspundea nimic, era galben ca un mort... A zăcut două luni, și era să moară”...

Pușcașul tăcu.

— „Și cine l-a prins?” șopti abia unul dintre noi.

— „Și-a înfipt trișca în poala sumanului, asta a fost !” răspunse încet Ștefănașe.

M. Sadoveanu.

(Povestiri de sărbătorit)

ratuș, han la drumul mare.

odăie, adăpost de vite la câmp.

ciumafai, laur.

trișcă, fluier de trestie.

șleah, drum bătut.

jitărie, locuința jitarului, — păzitorul țarinei — la marginea satului.

baragladină, expresie insultătoare pentru țigani.

scripeă, vioară.

încrucșat, care se uită cruciș.

becisnic, netrebnic.

cioandă, ceartă.

cu mare eș, numai cu greu.

6. BOUL ȘI VIȚELUL.

Un bou ca toți boii, puțin la simțire,
 In zilele noastre de soart' ajutat,
 Și decât toți frații mai cu osebite,
 Dobândi 'n cireadă un post însemnat.

Un bou în post mare? Drept cam ciudat vine,
 Dar asta se 'ntâmplă în oricare loc:
 Decât multă minte, știu că e mai bine
 Să ai totdeauna un dram de noroc.

Așa, de-a vieții veselă schimbare,
 Cum și de mândrie boul stăpânit,
 Se credea că este decât toți mai mare,
 Că, cu dânsul, nimeni nu e potrivit.

Vițelul atuncea plin de bucurie,
 Auzind că unchiul s'a făcut boier,
 Că are clăi sumă și livezi o mie:
 „Mă duc”, zise 'ndată, „nițel fân să-i cer”.

Făr' a pierde vreme, vițelul pornește;
 Ajungând la unchiul, cearcă a intra;
 Dar pe loc o slugă vine și-l oprește:
 — Acum doarme, zice, nu-l pociu supăra.

— Acum doarme? ce fel? pentru 'ntâiași dată,
 După prânz să doarmă! obiceiul lui
 Era să nu șează ziua niciodată;
 Așf somn nu prea-mi place, și o să i-o spui.

— *Ba să-ți cauți treaba, că mănânci trântea,*
S'a schimbat boierul, nu e cum îl știi :
Trebue 'nainte-i să mergi cu sjială,
Priimit în casă dacă vrei să fii.

La o mojiție atâta de mare,
Vițelul răspunde că va aștepta ;
Dar unchiul se scoală, pleacă la plimbare,
Pe lângă el trece, făr'a se uita.

Cu mâhnire toate băiatul le vede,
Insă socolește că unchiu-a orbit ;
Căci fără 'ndoială nu putea a crede,
Că buna sa rudă să-l fi ocolit.

A doua zi iarăși prea de dimineață,
Să-i găsească vreme, la dânsul veni ;
O slugă, ce-afară îl vedea că 'nghiață,
Ca să-i facă bine, de el pomeni.

— *Boierule, zice, așteaptă afară*
Ruda dumitale, al doamnei vaci fiu.
 — *Cine? a mea rudă? mergi de-l dă pe scară,*
N'am astfel de rude și nici voi u să-l știu.

Gr. Alexandrescu.

GRIGORE ALEXANDRESCU.

S'a născut în Târgoviște la anul 1812. În tinerețe urmează cursurile unui institut francez din București, însușindu-și cunoștințe temeinice de limba și literatura franceză.

Atras de misiunea înaltă a carierei militare, intră în oaste,

ajunge ofițer, dar demisionează în curând, spre a se dedica cu totul literaturii.

Grigore Alexandrescu e cel dintâi poet mare din literatura noastră, Opera sa literară e scrisă în cea mai mare parte în versuri. Cele mai multe din poeziile sale sunt fabule. În ele, poetul biciuește lipsurile și apucăturile urâte ale oamenilor. Astfel în „*Căinele și cățelul*”, poetul ia în răs pe cei ce doresc egalitate cu cei mari (cl. II); în „*Pisica sălbatică și tigrul*”, pe cei ce se fălesc cu numele strămoșilor; în „*Boul și vițelul*”, îngâmfarea prostului ajuns în slujbe mari (cl. III).

Dintr'o altă grupă de poezii, cu cuprins adânc, ori străbătute de simțiri vii, „*Căinele soldatului*” exprimă durerea nemărginită de care e stăpânit un câine credincios la moartea stăpânului său (cl. II).

Grigore Alexandrescu ne-a lăsat și o serie de note de călătorie, în care ne înfățișează cu multă îndemânare câteva localități și colțuri pitorești din Oltenia. Dintre acestea face parte descrierea „*Mănăstirea Cozia*” (cl. III).

Dela 1860 înainte, Grigore Alexandrescu, suferind de o boală grea, încetează de a mai scrie până la sfârșitul vieții (1885).

37. SCRISOAREA LUI V. ALECSANDRI CĂTRE IACOB NEGRUZZI

Mircești, Septemvrie 1868

Iubite Domnule Negruzzi,

Când am văzut pentru ulla oară pe părintele D-tale, am rămas sub o impresie foarte amară. Vechiul meu amic era într'o stare disperată, asupra căreia nu-mi puteam face nicio iluzie. Când am aflat că s'a săvârșit din viață, am fost cuprins de o tristețe adâncă, căci e trist de-a vedea restrângându-se cercul contemporanilor

lăi. E dureros de a-ți pierde amicii cu care ai petrecut în tinerețe, ai lucrat la renașterea unei țări iubite și le-ai deprins a-i prețui.

Costache Negruzzi este un nume scump României și va rămâne în pleiada pionierilor intelectuală ai neamului nostru: el și cu Hrisoverghi au fost cei dintâi în Moldova, care au dat semn de independență literară, ferindu-se de formele stilului mitologic plin de Afrodite, de Apoloni etc. Scrierile sale, deși nu multe, au însă un caracter nou în literatura noastră, deosebindu-se prin eleganță, limpezire de stil, energie și adevărat românism. Alexandru Lăpușneanu este un model neimitat până astăzi și stă în fruntea literaturii noastre.

Eu aplaud cu bucurie hotărârea ce ai luat de a aduna toate operele părintelui D-lale, spre a le publica într'o ediție completă, și în curând și-o-iu comunica un manuscris al său, care acum se află la Cernăuți și care cuprinde un catalog botanic. Flora română se arată în el cu vestimintele sale naționale și este o adevărată comoară de numiri poetice ale plantelor noastre.

Adio. Te îmbrățișez frățește

V. Alecsandri.

OBSERVĂRI. — In această scrisoare Alecsandri caută să mângâie pe Iacob Negruzzi pentru pierderea tatălui său, C. Negruzzi.

Acest fel de scrisori se numesc *scrisori de condoleanță*.

O scrisoare de condoleanță trebuie înlocuită cu multă grijă, ca să aducă mângâiere, nu să mărească durerea.

Scrisoarea trimisă unei persoane, spre a-l mângâia nu de pierderea unei ființe dragi, ci pentru un necaz, pentru un amar din viață, se numește *scrisoare de consolare*.

38. UN APUS DE SOARE IN MUNȚI

Eram acum tocmai pe culmea dealurilor sub care se adăpostește, ca într'o copaie, satul Bisoca. Gata a cârmi la dreapta, ca să coborîm în sat, aruncaî împrejurul meu o lungă și mulțumitoare privire, voind să-mi iau astfel ziua bună dela întinsele priveliști ale plaiului, mai înainte de a le pierde cu totul din vedere.

Soarele apunea drept dinaintea noastră; cercul lui roșiatic scăpătase până la zarea orizontului și razele-i calde și senine pare că se așternuseră peste tot șesul răsăritean al Țării, care ni se destindea acum sub ochi.

De pe acest tăpșan, de unde munții săcuieni cotește spre țara Vrancei, tot Bărăganul, tot câmpul Băilei, tot șesul Galaților, cu matca Râmnicului, cu valea Buzăului, cu lunca Siretului, toată acea lată și oablă câmpie se arăta scaldată într'o lumină gălbuie și lucioasă, ca fața unei uriașe sinii de aur; printr'insa liniile șerpuite ale râurilor se desprindea ca fire crețe de beteală argintie, iar suprafața netedă a apelor sărate din Balta-Albă și din Balta-Amară oglindea ca niște ochiuri de sticlă, ferecate în mijlocul dauritei table. În depărtarea cea mai afundată, dealurile dobrogene, tivite cu aburoasa cordea a Dunării, încingeau, ca un cerc plumburiu, acest curios tablou, al cărui aspect devenea cu totul fantastic, prin neobișnuite și metalice reflexe.

Mai aproape de noi însă, sub forme și colori mai reale, se vedeau, pe vârful Bisociei și pe al Ulmușorului, mari pietroaie sure și murgi, unele grămădite la un loc ca turme de vite adunate la repaus, altele risipite prin livezi, ca vacile când pasc pribege. Apoi, sub aceste muchii, la stânga, pământul se lasă la vale, în costișe și pripoare gradate, până se cufunda în jghiaburile mult umbrite ale Râmnicului și Râmnicelului; tot pe acolo, la locul ce se zice între Râmnice, se ză-

reau încă poienile fragede și verzi ale Năculelor, adăpostite sub stâncile roșcate, care se numesc Pietrele Fetei, și în fund de tot, înălțându-se în albastreala înnegurată a cerului, se pierdeau culmile păduroase ale Steșicului, învelite în umbre viorii, civite și negre.

Preumblându-mi ochii, când peste șesul cu străluciri și scânteieri, când prin munții cu tainice și răco-roase raze, mă așezasem pe un bolovan de piatră și, așteptând să dispară cu totul soarele, nu mă puteam sătura de asemenea priveliști, ce nouă, orășenilor, ne este dat arareori a le vedea.

Al. Odobescu.

(Din Pseudokynegetikos).

sînie, tovă mare rotundă de metal, lucioasă,
aspect, înfățișare.

fantastic, frumos ca'n basme.

reflexe, licăriri prin reflexiunea luminii.

prîpor, povârniș.

cîvit, cenușiu.

EXERCITIU. — Să se descrie un apus de soare, fiecare școlar prezentând impresiile înregistrate de el.

39. CARAIMANUL.

*Stă Caraimanu 'nnegural,
Moșneag în veci cu fruntea sus;
Slăvitul zilei împăral
Incet se lasă spre apus.*

*Și cum se uită la mōșneag,
Se mai oprește-o clipă 'n loc:
I-asvârle, cu un zâmbet drag,
Pe frunte-un diadem de foc.*

*Iar după culmi doi nourași,
Urcând tiptil, în zare, sus,
Râd răsfățați și drăgălași,
Privind idila din apus*

St. O. Iosif.

(Din volumul *Credințe*)

diadem, podoabă a frunții.

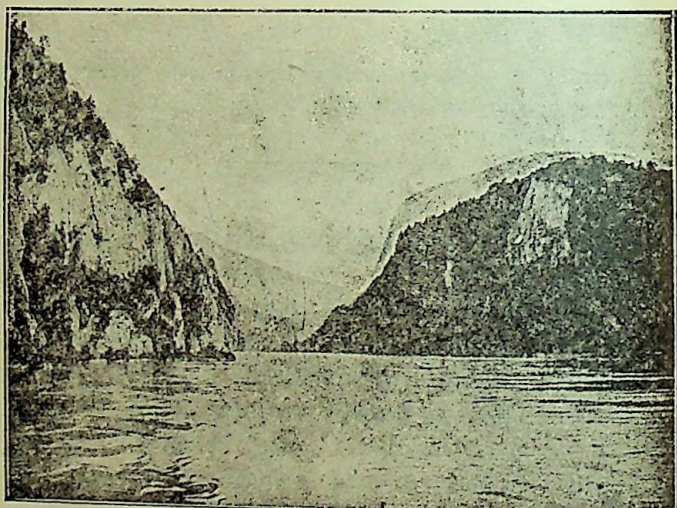
tiptil, pe nesimțite.

idila, dragoste curată.

40. PORȚILE DE FIER

Soarele scapătă spre asfințit. Crestele munților par aprinse. Incet se desfac și se aștern pe văi perdele de umbră.

Înainte noastră, pe luciul plumburiu al apei, se

ivește în curmeziș, mai întâi, o dungă, o coamă gălbuie și creață. Ne apropiem de pragul gherdapurilor.

Dunărea începe să vâjâe mânioasă, — e un sbucium și un clocot de valuri dintr'un mal în altul. Peste adâncimi se fac ochiuri mari, care rotesc în loc. Ici apa se scufundă, bolborosind, ca suptă de gura unei vători, — colo se umflă, se burdușește și urlă, făcând clăbuci, bătându-se în stânci care nu se văd.

Vaporul merge mai încet, mai cu pază. Patru oameni stau la roata dela cârmă. Amândoi comandanții sunt pe punte, în picioare, cu ochii ațintiți înainte: trecem printre gherdapuri. Dunărea mugește mai tare. Cu ochii închiși, te-ai crede într'un codru, pe o vijelie cumplită. Din fundul ei se întinde, pe sub valuri, nenumărate brațe de piatră, gata s'apuce vasul și să-l sfarme în bucăți, la cea mai mică nebagare de seamă. Aici, sub volbura asta de valuri, e încheietura Balcanilor cu Carpații. Peste pumnii lor încheștați, Dunărea se aruncă furioasă, rupând cu sgomot cele din urmă stăvilare, ce i se mai ridică în cale. Și, în vâl-mășagul acestei ciocniri de titani, fiecare val pare că strigă, fiecare stâncă pare că se mișcă. Deodată apa lunecă de pe zăgazul colțuros și se întinde ca o pânză. Lupta, năpraznica luptă dintre cei doi uriași, care de aici încolo au apu ta străjile României, s'a încheiat. Munții, învinși, se dau la o parte. Zarea se deschide. Din stânga, de sub curmătura unui deal, vine râul Bahna, să întâmpine, să salute sosirea marelui fluviu la pragul Țării, cu al cărei pământ și destin se leagă pentru totdeauna. Din ce depărtări scoboară și cât a luptat Dunărea, ca să străbată înapoi! A trebuit să spintece munții, să-și sape albia în piatră de-a-curmezișul Carpaților. A bătut — și „*Porțile de fier*“ s'au deschis în fața puterii eterne a valurilor.

Acum vuietul contenește, — biruitoare, apa se așează între maluri, potolită, netedă ca o oglindă. Carpații își împing spre miazănoapte înălțimile, învăluite în codru. Câteva stânci, curioase, își mai ridică

din desișul verde capetele pleșuve, ca și cum ar vrea să mai privească odată la potopul acesta călător, căruia nimic nu i-a putut sta împotrivă.

Al. Vlahuță.

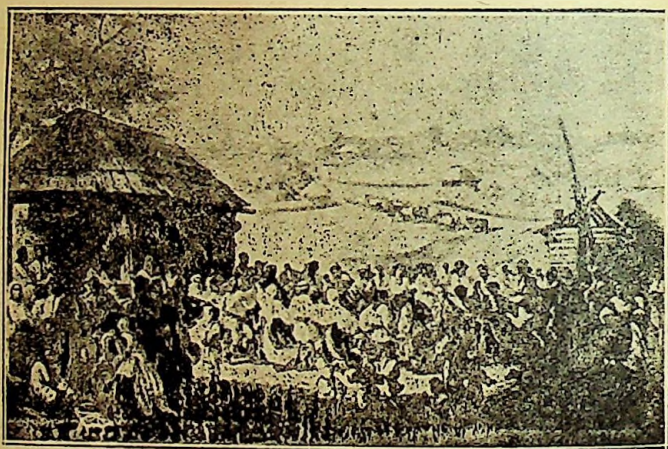
(Din România pitorească)

gherdapuri, cataracte periculoase.
curmătură, despicătură, retezetură.

EXERCITIU. — Se va descrie o cădere de apă, o moară de apă, etc.

41. P A Ș T I L E.

*De Paști, în satul vesel, căsuțele 'nălbite
Lucesc sub a lor malduri de trestii aurile,
Pe care cocostârcii, înșiși într'un picior,
Dau gâtul peste aripi tocând din ciocul lor.*

*Un scrânciob mai la vale pe lângă el adună
Flăcăi și fete mândre ce rād cu voie bună,
Și'n sunet de vioare, de cobze și de naiu,
Se 'ntoarce hora lină, călcând pe verde plaiu.*

*Bătrâni cu fețe stinse, Români cu fețe dalbe,
Românce cu ochi negri și cu ștergare albe,
Pe iarba răsărită fac praznic la un loc,
Iar pe 'mprejur copiii se prind la luptă 'n joc*

V. Alecsandri.

serâneiob, leagăn.

EXERCITIU. — Compuneri privitoare la sărbătorile Paștilor : slujbă religioasă, datini, petreceri.

42. CRISTOS A INVIAT.

*Cristos Mântuitorul din morți a învial
Și fruntea-i ca un soare,
Lucind peste popoare,
Fiori de nemurire în lume a'mprășțiat.*

*Cristos, Zeul credinței, ieșit-a din mormânt!
Ș'a sa reînviere
Ne-arată că nu pierie
Dreptatea și credința și adevărul sfânt!*

*Cristos e viu! Ca dânsul, oi voi, ce suferiți
In lanțuri de robie,
Curând la viața vie,
Din umbra trist'a morții, veți fi cu toți ieșiți!*

V. Alecsandri.

43. MEȘTER ȘI MEȘTEȘUG

Doă cuvinte, care se 'ntâlnesc pe tot cuprinsul țării și se aud și în casa îndestulată a bogatului ca și în coliba nevoiașă a săracului.

Aceste cuvinte sunt menite să arate unul pe omul înzestrat de Dumnezeu cu o pricepere inai aleasă, cu un simț mai pătrunzător pentru tot ce e frumos, și al doilea acea îndemânare a mâinilor măiestre, care fac dintr'un pumn de țărână o oală frumos smălțuită și dintr'un trunchiu de stejar o minunată tâmplă de biserică.

Oameni de aceștia au fost de când lumea. Chiar și oamenii sălbateci, care locuiau neînbrăcați prin peșteri, s'au priceput să înflorească mânerul unui cuțit de piatră cu linii și floricele.

Frumosul a stat întotdeauna ca o podoabă lângă lucrul de folos; și priceperea minții omului ajutată de dibăcia mâinilor lui a crescut din ce în ce mai mult.

Dela o vreme, omului nu i-au mai plăcut lucrurile simple și greoaie făcute de mâinile lui neîndemânătice și ochii lui priveau cu drag lucrurile, sculele, hainele făcute cu rânduială și podoabe de cei înzestrați cu anumit dar.

Și astfel unii oameni și-au ales ca singură ocupațiune a vieții lor să lucreze frumos și bine pentru nevoile altora.

Acest rost l-au avut la toate popoarele meșterii și meșteșugul lor.

Noi, coborîtori ai Romanilor, cari aveau cuvântul acesta: *magister*, noi l-am primit în forma unguerească: meșter și meșteșug. Aceasta se explică istoricește astfel: în veacul al XIII-lea multe din orașele noastre din Muntenia și Moldova s'au împănăt cu locuitori Unguri, Nemți, Armeni. Acești streini lucrau

seule, baine și încălțăminte și numele îndeletnicirii lor l-am aflat dela ei, așa cum îl pronunțau ei.

Însă nici Ungurii n'au născocit ei aceste cuvinte, ci le-au împrumutat dela Neanți, iar aceștia le-au luat dela Romani.

Iată dar care a fost drumul lung și întortochiat, pe care l-a străbătut cuvântul *magister*: a trecut la Germani; a fost luat de Unguri și schimbat în formă de: *meșter*, și așa l-am împrumutat noi.

Meșteșug e tot o formă ungurească; arată priceperea și ocupația meșterului.

Ce s'a făcut cu cuvântul adus de coloniștii lui Traian?

El n'a pierit, ci s'a păstrat în forma și înțelesul primitiv. Din el au răsărit — ca dintr'un trunchiu — trei cuvinte noi, ca trei ramurile: *măiestru*, *măiastră* ca adjectiv și *măiestrie* ca *substantiv*.

Așa avem noi: „o pasăre măiastră“, adică mai pricepută ca soațele ei, o pasăre năzdrăvană; și ori de câte ori vrem să spunem de un lucru, că e făcut cu pricepere și frumusețe, zicem că e făcut cu multă „măiestrie“.

Prelucrare.

EXERCITIUL. — Se va arăta în ce vorbire este redactată compoziția de mai sus, dându-se și motivarea necesară.

44. IEPUROAICA ȘI LEOAICA

O iepuroaică, trecând într'o zi pe lângă o leoaică, îi spuse cu mândrie:

— „În fiecare an eu fac mai mulți pui, pe când tu în toată viața nu faci decât unul sau doi“.

— „E adevărat, zise leoaica, eu fac numai unul, dar acela e leu“.

După Lokman
Fabulist arab

45. AUREL VLAICU.

S'a născut în Bințiști, un sătuleț întunecat în întristatul Ardeal, pironit în câmpia Mureșului.

Casele spoite cu alb, cu prispe largi, își ridică umile creștetul din curțile mari.

Mai răsărită în mijlocul acestui sat este casa lui Dumitru și a Ancii Vlaicu. Gospodari înstăriți, căci curtea le era de toate plină; de aceea Dumitru era om cu multă vază în Bințiști și oamenii l-au ales ani de-a-rândul primar, iar „domnii” dela Orăștie îl știau și ei cât era de cinstit și plin de credință dumnezeiască.

Dumnezeu trimesese o rază de fericire acestor oameni prin dăruirea unui fecior. Era cea dintâi odraslă.

În duminica aceea Dumitru Vlaicu era îmbrăcat cu cămașă mai albă ca zăpada, cu sumanul de dimie pe umeri, cu mijlocul încins în șerparul lat, înflorit frumos, cu catarâmi de alamă, căci în duminica aceea l-au botezat pe fiul său Aurel.

Copilăria lui Vlaicu n'a fost ca a altor copii. Când a ajuns copilandru, Aurel uimca lumca cu năzdrăvăniile lui. Rătăcind toată ziua pe malul Mureșului, mintea lui se frământa cum să pilească un șurub, cum să descopere o rotiță dințată și din răchită își făcea trăsuri mici, pluguri, iar podul casei, șura, cerdacul erau atelierele lui Aurel. Aici avea el bucăți de fier, colaci întregi de sârmă, șuruburi, lemne și tot ce mintea nu gândea.

Copiii din Bințiști știau de minunățiile lui Aurel și de multe ori, când vedeau șura, podul casei și cerdacul plin de jucării, în sufletul lor erau mâhniți că nu-și puteau face și ei atâtea lucruri frumoase. Dar umbra de întristare se pierdea repede. Aurel, suflet bun, așa cum a fost cât a trăit, le lua repede și le împărțea celor care le jinduiau :

— Vi le dau vouă. Eu am să-mi fac altele. Și în câteva zile „atelierile” erau iar pline de altele mai măiestre.

— Doamne ce o să iasă din copilul ăsta?
Ce-o să ajungă? . . . se întreba cu grijă Dumitru Vlaicu.

.....
În urmă-i rămânea Bințiinții, ascuns în valea Mureșului; în podul casei, în cirdac și în șură rămâneau toate uneltele și invențiile lui de copil!

Aurel Vlaicu învăța acum carte la Orăștie. În anul 1900 își trece bacalaureatul.

Copilul din Bințiinți era acum flăcău, crescuse înalt, iar în ochi avea sclipiri de sburător.

La Universitate Vlaicu a fost contemporan cu poetul Octavian Goga, sprijinitorul și marcel său prieten.

Cine ar fi gândit atunci că spre cei doi fii ai Ardealului se vor îndrepta toate privirile unui neam întreg, că ei vor fi mândria și fala acestui neam atât de sbuciumat!

Tot sbuciumul, toată munca lui, Vlaicu o închină mașinei de sburat. De aceea s'a întors la Bințiinți. Aci, ajutat numai de fratele său Ion, și-a realizat el visul, nutrit din fragedă copilărie, mașina de sbor.

.....
— „Impresia cea mai puternică am simțit-o când am sburat pentru prima dată la Bințiinți în Ardeal; Blériot încă nu trecuse Canalul Mâncii. Primul meu aparat era în întregime din lemn și nici n'avea motor. Am legat trei cai de el, trei flăcăi au prins a pocni din bice și aparatul s'a ridicat la vreo cincisprezece metri înălțime, după ce a alergat câțiva kilometri pe pământ”.

În timpul acestor frământări, poetul Octavian Goga aude despre sborurile lui atât de reușite și-l convinge să meargă la București. Era în anul 1909, când a trecut pentru prima oară granița română. Pe la mijlocul lui Iunie Vlaicu a sburat.

Prima oară mașina sa nu s'a deslipit de pământ. Pe Vlaicu îl copleșise durerea. A doua zi vine în pragul dimineții la hangar. Aparatul era în bună stare, aștepta doar să-și ia zborul.

Soarele abia se ridicase. Cerul era albastru, fără nicio pată de nor; un vânt mângâietor sufla pe plătoul dela Cotroceni. Toți prietenii și mai ales dușmânii lui veniseră să asiste la a doua experiență.

Cu ajutorul copiilor, care se țineau cărd după el, Vlaicu își scoate aparatul din hangar. Își face cruce și se urcă în aeroplan. Mecanicul învârtește de elice, motorul pornește. Inimile tuturor se strâng... o emeție de nedescris stăpâna sufletele...

Aeroplanul începu să alerge pe pământ... apoi să se ridice încet, încet, plutind ca o pasăre... prietenii aplaudau; copiii, cei dintâi martori ai lui Vlaicu, strigau „ura”, se dau peste cap, fluturau pălăriile în aer...

Clipe pe care Vlaicu nu le-a uitat niciodată...

Mânat de dorul ce-l frământa de atâta amar de vreme, Vlaicu trece în Ardeal cu aparatul construit în București. De astă dată nu mai era în miniatură: era așa cum îl visase el pe malurile Mureșului. Drumul către victorie i se deschide de acum fără nicio piedică.

Era în vara anului 1911.

„Asociația pentru literatura română și cultura poporului român” împlinea în acest an cincizeci de ani dela întemeiere. Ziua împlinirii acestei jumătăți de veac trebuia sărbătorită. Se împlăneau cincizeci de ani de luptă pentru cel mai sfânt ideal al nostru al tuturor.

Ceea ce a mărit mai mult măreția acestei serbări ai fost zborul lui Vlaicu.

.....,Ochii tuturor sunt ațintiți spre el. Inimile își îndesesc bătăile. Vlaicu vorbește ceva cu mecanicul care învârtește elicea. Un duduie asurzitor răsună și în aceeași clipă pasărea se repede pe Câmpia Libertății ca săgeata. Inimile bat și mai puternic...

„Ochii bătrânilor sunt înduioșați de lacrimi. Tinerii ar vrea să zboare și ei spre acele locuri senine. Din mulțime, un om cu părul de zăpadă, cu ochii strălucitori, urmărește sborul. Lângă el șade o femeie, care din când în când își face o cruce, șoptind : Ajută-i Doamne ! Două fete își urmăresc cu dragoste frățiorul, care plutește acolo sus...

„Nimeni nu șoptește o vorbă. Măreția clipei le stinsese graiul. În acel sbor ei vedeau întruparea celui mai frumos ideal”.

La concursul dela Aspern, unde Vlaicu înfrunta concurența lui Garros, Moineau și alții, se clasează printre primii, iar aeroplanul lui este admirat de lumea întreagă.

Iunie 1913... Când Românii au fost chemați la arme, Vlaicu s'a înscris voluntar. Sborurile sale în Bulgaria, serviciile aduse armatei au rămas neuitate.

Vlaicu a voit să treacă și Carpații cu pasărea lui. Voia să ne arate lămurit drumul pe care noi l-am visat atâta vreme. Și n'a așteptat să termine avionul cel nou... a plecat cu cel vechiu.

La ora 3 și 20 d. a. Vlaicu părăsește platoul Cotroceni. Contrar obiceiului și-a cercetat avionul cu de-a-mă-nuntul; presimțea, poate, că pentru cea din urmă oară își mângâie pasărea care-l legăna în înălțimi albastre...

La ora 4 Vlaicu a fost văzut la Ploiești și, după ce a făcut câteva virajuri, s'a îndreptat spre Câmpina. Pornește spre crestele Carpaților, zăgaz despărțitor atâtea decenii; dar se prăbușește la poalele Carpaților, către care ochii și sufletul lui au privit toată viața...

Oricât de strălucite victorii vor repurta alții pe aripi măiestre de vultur, noi vom spune cu mândrie : am avut și noi pe Vlaicu.

Prelucrare.

OBSERVARI. — În această compoziție ni se înfățișează figura celui mai strălucit creator în aeronautică din neamul nostru.

46. SUS PE PLAIUL BUZĂULUI.

Pe o frumoasă zi de vară mă odihnisem câteva ore la schitul Găvanul — o minunată înfundătură călugărească în munți; câteva colibe și o bisericuță de bârne, semănate printr'o pajiște smălțuită cu flori, pe care o încinge un semicerc de înalte stânci pestrițe, ce poartă numirea foarte nimerită de Curcubeta.

De acolo plecai călare ca să merg la Bisoca, sat în două chipuri interesant: mai întâi, fiindcă de sub dealul pe care el șade izvorăște Pecenega, un pârâu cu nume prețios pentru etnografii țării; al doilea, pentrucă într'însul trăiesc și se prăsesc din neam în neam cei mai frumoși bărbați din tot plaiul împrejmuitor. Ca probă despre această din urmă particularitate a satului Bisoca, — particularitate pe care am putut mai târziu să o constat în toată întinderea ei, — aveam cu mine, drept călăuză dela Găvanu până acolo, un voinic Bisocian, un fel de oacheș Apolon muntelesc, carele cunoștea ca în palmă toate cotiturile munților și se pricepea și la multe altele, căci era și vânător și cioban, și cosaș, și cântăreț la biserică, și cântăreț cu cavaliul, — Doamne iartă! pare-mi-se că mai meșter era la fluier decât la strună, — ba încă știa să spună și basme, de-ți era mai mare dragul să-l ascuți.

Cât a ținut calea, vreo șase ore, — gurița nu i-a tăcut. D'apoi nici eu nu-i dam vreme să răsufle:

— Bădiță, ce livede e asta? îl întrebam, trecând prin niște guri de văi care mă îmbătau cu dulcele lor miros de fân proaspăt cosit.

— Cum se chiamă ierbile celea care par împletite și la vârf găitanate? Și el îmi spunea numirile tuturor florilor, ierbelor și buruienilor, arătându-mi chiar și pe acelea care sunt bune de leac:

— Ceea este dobrîșor și cealaltă ghizdeiū; asta e laptele-stâncii și astălaltă zărnă-mișoasă; ici iată brân

dușe și coala dedeței; apoi lobodă și drob, vâzdroagă și siminoc, iarba ciutei și piperig, pojarniță și sefterea și altele multe... Dar cine le mai ține minte!

Când ajunserăm pe muchia plaiului ce desparte văile din spre Buzău de cele de spre Râmnic, priveștița, din veselă și plăcută ce era, se făcu deodată măreață.

În spate aveam culmea întinsă a Penteleului, stărostele munților din Buzău, și pe sub dânsul se rânduiau, ca trepte ale unei scări uriașe, plaiul Răboiului, munții Neharnița, ambele Mușe, Macieșul, Brezeul, Piatra-Penei, Carâmbul și multe altele mai așezate; dar drept în fața noastră, adăpostite sub picurile semețe ale Furului și ale Steșicului, se înălțau, ca niște pereți suri și măcinați d'a-lungul unei perdele de brădet, stâncile Năculelor, la poalele cărora se așternea, întocmai ca un lăicer verde și înflorat, o poiană largă și desfătăată.

Intradevăr ai fi zis, ca balada păstorescă, că acel picior de plaiu este tocmai o gură de raiu.

Al. Odobescu.

(Din Pseudokynegetikos).

etnograf, cel care se ocupă cu obiceiurile unui popor.

lăicer, covor.

eaval, un fel de fluier, mai lung și mai gros.

găitănă, împodobit cu fire răsucite.

stăroste, căpetenia unei bresle.

EXERCITIU. — Redați în scris impresiile dintr'o excursiune.

47. BĂRĂGANUL.

I

*Pe cea câmpie lungă, a cărei tristă zare,
Sub cer, în fund, departe, misterios dispăre,
Nici casă, nici pădure, nici râu răcoritor,
Nimic nu 'nveselește pe bietul călător.*

II.

Pustiitatea goală sub arșița de soare
 In patru părți a lumii se 'ntinde 'ngrozitoare,
 Cu iarba-i mohorită, cu negrul ei pământ,
 Cu-a sale mari vârtejuri de colb ce zboară 'n vânt.

III.

De mii de ani în sânu-i, dormind, zace ascunsă
 Singurătatea mulă, sterilă, nepătrunsă,
 Ce-adoarme 'n focul verii la-al greierilor hor,
 Și iarna se deșteaptă sub crivăț în fior.

IV.

Acolo floarea naște și moare 'n primăvară,
 Acolo piere umbra în zilele de vară,
 Și toamna-i fără roadă, ș'a iernii vijelii
 Cutreieră cu sgomot pustile câmpii.

V.

Pe cea savană 'ntinsă și cu sălbatic nume,
 Lung Ocean de iarbă, necunosculă 'n lume,

*O cumpănă se 'nalță aproape de un puț,
Și 'n orizont se 'ndoaie ca gâtul unui struț.*

VI.

*Un car cu bivoli negri a stat lângă fântână,
Ur'o doi Români în soare ș'o sprintenă Română
Incungiură ceaunul ce fierbe jumegos
Pe foc și, mai departe, un câine roade-un os.*

VII.

*Pe car un copilandru privește 'n depărtare...
Zadarnic ochii-i sboară din zare 'n allă zare!
Nici casă, nici pădure, nici râu răcoritor,
Nimic nu se arată pe câmpul de mohor!*

VIII.

*Din vreme 'n vreme numai lungi șiruri de cococre
Sub bolta albăstrie sbor tainic călătoare,
Și vulturi mari, prădalnici, cu ghiare înarmați,
S'adună, lăsând puii pe vârjuri de Carpați.*

IX.

*Ah! dulce, glorioasă și mult strălucitoare
Va fi cea zi de vieață, când, pe sub mândrul soare
Trecând în răpegiune un smeu cu-aripi de foc,
Goni-va trista moarte ce zace 'n acest loc!*

X.

*Mult vesel va fi câmpul, când vecinica-i tăcere
Mormântu-și va deschide la glasul de 'nviere
Ce scoate smeul falnic din gura lui de fier,
Vestind răpirea nouă a focului din cer!*

V. Alecsandri.

hor, cor.

smeu cu-aripi de foc, trenul.

A trebuit să treacă epoca năvălirii barbarilor, pentru ca meseriile, înfloritoare în vremea stăpânirii romane, să înceapă a se desvolta din nou pe meleagurile noastre.

Din toate părțile vin la noi bani ferecați, venetici, și vorbe străine înpestritează graiul, și târgurile se înmulțesc, străinii se cuibăresc la noi.

Lucrul meșterilor acum e în cinste, e căutat. Meșterii se unesc toți cei de un fel și tovărășia lor se numește breaslă, pe limba slavonă: frăție. Cine vrea să fie meșter trebuie să lucreze frumos și trainic și pentru asta trebuie să înceapă din vreme învățătura, adică ucenicia. Anii cei mai frumoși din tinerețe trec cu ochii aplecați pe lucru și practica e grea și lungă.

Acum avem diferite feluri de meșteri: Unul cioplește în lemn cu tesla și îi zice: teslar; altul lucrează în argint cercei, scule, sfeșnice, potire și se numește zlătar.

Opincile cu nojițe făcute de strămoși sunt bune doar pentru țărani. Târgoveții poartă cisme și ciobote, iar ciobotarii și tălpălarii lucrează sub ochii grijului ai starostelui, ca să întreacă marfa venită din țara leșască, ori ungurească.

Toate meseriile au rostul lor, se rânduiesc în bresle care le apără drepturile. Așa un lucrător străin nu e primit în breaslă decât cu voia starostelui și a sfatului.

Ucenicul poate ajunge calfă și atunci e mai în cinste și după anii rânduiți ajunge meșter. Atunci tot sfatul îi cercetează lucrul ieșit din mâna lui și primirea noului meșter în breaslă, se face ca o sărbătoare a muncii și a răbdării. Uliți întregi bocănesc la fel. Așa avem ulița cavafilor, a șelarilor, a tăbăcarilor...

Meșterii se simt frați între ei și sunt legați prin le-

gături religioase. Același sfânt îi ocrotește pe toți meșterii de un fel: Sf. Spiridon pe cismari; Sf. Ilie pe cojocari; Sf. Haralambie apără pe zarzavagii.

Și negustorii au breslele lor și patronul lor. Și ei se îngrămădesc pe aceeași uliță care le poartă numele: ulița Lipscanilor, a Bărăției.

Breslele sunt cu o rânduială anumită. Ele nu depind de Domn, ci de Mitropolit. Șeful lor, starostele, e ales de sfat cu învoirea Mitropolitului. E un om cu greutate și cu vază. Nu are vreo leafă, dar primește jumătate din darea meșterilor. Acesta e venitul lui, plata pentru osteneala ce și-o dă. Cealaltă jumătate a cotizației se strânge la „cutie“, adică la casa de ajutor a breslei. De acolo se împart ajutoare la meșteri ajunși în situații grele. Tot de acolo se dau ajutoare meșterilor în caz de moarte.

Judecătorul lor e tot Mitropolitul, nu Domnul. Către el se adresează plângerea, când se naște vreo pricină între doi neguțatori; mitropolitul fixează suma ce trebuie plătită ca amendă.

Biserica e mândria meseriașilor. Breslele bogate zidesc biserici din nou în mahalaua lor și le întrețin din averea proprie ¹⁾.

Steagul breslei vine uneori din țări străine și poartă cusut cu fir de aur pe mătase chipul sfântului ocrotitor.

Nu trebuie să ne închipuim că Domnul era străin de bresle. Toți domnii noștri s'au bucurat de înflorirea meseriilor și negoțului în țările noastre, Muntenia și Moldova.

Mircea cel Mare și Alexandru cel Bun fac tratate comerciale cu statele vecine și dau privilegii negustorilor Sași din Brașov și Sibiu sau Polonezi din Cra-covia și Lemberg.

1) Biserica Tabaci, Șelari, Dulgheri, Zlătari, Precupeții Noi și Vechi.

Mai târziu aflăm că Constantin Brâncoveanu, ca să scape pe negustori de angarale, le ia birul numai de două ori pe an: La Sf. Gheorghe și Sf. Dumitru.

Iar când Turcii copleșesc țara, breslele sunt scutite de cai, de menzil și pături pentru oastea turcească.

Breslele prin organizarea lor au apărât nu numai munca națională, dar și religia neamului nostru în trecut. Nu era îngăduit niciunui străin de altă religie să intre în breasla românească. Se admitea totuși să lucreze alături în același târg breslele săsești, ori armenesți.

Pentru că streinii veniți din târgurile apusului aduceau marfă superioară, breslele noastre își dau osteneala să nu rămână mai prejos ca ele.

La noi în țară, ca în tot răsăritul, breslele s'au mărginit la rolul lor profesional, n'au produs ca în apus ingineri și artiști în specialitate și nu au jucat niciun rol politic.

menzil, poștă.

Prelucrare.
după N. Iorga

49. MALUL SIRETULUI

*Aburii ușori ai nopții ca fantasme se ridică
Și, plutind deasupra luncii, printre ramuri se despică.
Râul luciu se 'ncovoiaie sub copaci ca un balaur,
Ce în raza dimineții mișcă solzii lui de aur.*

*Eu mă duc în faptul zilei, mă așez pe malul verde
Și privesc cum apa curge și la cotituri se pierde,
Cum se schimbă 'n vălurele pe prundișul lunecos,
Cum adoarme la bulboace, săpând malul nisipos.*

*Când o salcie pletoasă lin pe baltă se coboară,
Când o mreană saltă 'n aer dup'o viespe sprinteioară
Când sălbaticile rafe se abat din sborul lor,
Bătând apa 'ntunecată de un nour trecător.*

*Și gândirea mea furată se tot duce 'ncet la vale
Cu cel râu care 'n veci curge fără' a se opri din cale,
Lunca 'n juru-mi clocoleşte; o șopârlă de smarald
Cală șintă, lung la mine, părăsind nisipul cald.*

V. Alecsandri.

50. S U L I N A.

Pe timpul iernii, când începe să se închege pojghița de ghiață de pe fața Dunării, toate porturile se golesc, numai Sulina se umple. Elevatoarele plutitoare, șlepurile încărcate cu cereale, se lasă în convoiuri la vale în spre Sulina. Câțiva kilometri dela gură, fluviul se poate menține desghețat, navigația și încărcarea vapoarelor de mare continuă neîntrerupt toată iarna.

Pe când cecelealte porturi dorm, Sulina lucrează. Un oraș nou răsare ca prin minune pe apă, alături de cel vechiu de pe uscat. Un oraș flotant, efemer, dar viu, original și pitoresc. Sute de șleपुरi sunt ancorate de-a-lungul malurilor, prigonite cu parâme groase de sârmă împletită, ca să înfrunte puterea sloilor ce curg spre mare.

O lume întreagă mișună pe puntea acelor locuințe plutitoare. În cabinele cochet vopsite în colori felurite, cu perdeluțe la ferestre de-o palmă, în locuințe minuscule ca niște căsuțe de păpuși, trăiesc familii întregi cu toată gospodăria lor.

Din gura burlanelor de tablă se înalță domol fumul sobușoarelor de tuciu, cât o lulea de mari, la care bucătoresc nevestele șleparilor.

În jurul cabinelor, în oale de lut, în cutii de lemn și în bidoane de tinichea pline cu pământ, cresc tufe de verdeață și flori mirositoare: mușcate, rosmarin și busuioc grecesc.

Felurite soiuri de viețuitoare trăiesc aci, pe puntea șlepuului de fier; perechi de animale curate și necurate, în cea mai perfectă armonie, întocmai ca în biblica barcă a lui Noe, pe când rătăcea pe apele deluviului, înaintea de a se împotmoli pe muntele Ararat.

Găinile, sburlite, în deplină libertate, ciocănesc cu pliscul lor tare tabla de fier a punții, culegând boabele de porumb ce cad din saci la încărcare. Câte un cocoș pintenat suit pe roata cârmei, trâmbițează bătând falnic din aripi și salută în fiecare zi răsăritul soarelui la orizontul mării.

Pisica leneșă, friguroasă, se cuibărește înăuntru la căldură, pe când afară câinele, păzitor neadormit, veghiază veșnic ca strajă credincioasă la scara șlepuului.

Șleparii, în papuci de pâslă, robotesc fără treabă cu pipa între dinți, iar copiii lor se sbenguesc legați de mijloc c'un capăt de frânghie, de frică să nu cadă în apă, jucându-se pe punte.

Duminica, în haine de sărbătoare, se fac vizite dela un șlep la altul. Și din orașul acesta de pe apă, lumea se duce la biserică și la târguieli în orașul de pe uscat, iar uneori, în burta șlepurilor, în hambarele goale, care se tapisează cu steaguri și bandiere, se dau baturi marinărești cu invitații în regulă. Asistă un numeros și pestriț public.

Orașul acesta provizor trăiește închegat câteva luni pe an, numai cât ține iarna. Odată cu adierea vântului de primăvară, când ostroavele înverzesc și Dunărea se limpezește de sloii scurși spre mare, vasele ridică ancorele înămolite și se despart, plecând spre alte locuri. Orașul flotant și efemer se risipește ca prin farmec, dispăre într'o zi. Și în urma lui nimic nu mai rămâne.

După **Jean Bart.**

(Din vol. *Europolis*).

şlep, vas fără motor, pentru mărfuri.
 elevator, un instrument cu baza fixă şi cu vârful mobil care transportă
 mecanic greutatea mare de pe ţărm (mal) în vapoare, sau invers.
 flotant, plutitor.
 efemer, trecător.

51. INSULA ŞERPILOR

Răsare soarele scânteietor, din geana depărtată a mării. Razele aştern brăie verzui, galbene şi roşii pe întinsul neteziş al apei. Pământul se retrage în urma noastră. Incet Sulina pleacă, se scufundă sub valuri. Copacii, catargurile, sulurile negre de fum, toate se şterg. Albastra boltă a cerului se lasă ca un coviltir uriaş peste pustietatea lucie a mării.

După două ceasuri de plutire spre răsărit, zărim înaintea noastră o movilă albă. Acolo-i Insula Şerpilor. De departe, par ruinele unei cetăţi fantastice, înfipte în valuri. La vreo sută de paşi vaporul se opreşte. O barcă ne ia şi peste câteva minute punem piciorul pe ţărmaş. Pietros al acestui singuratec ostrov. Un dorobanţ chipeş, frumos, vine vesel înaintea noastră. El ştie, că odată cu noi i-au sosit merindele dela Sulina.

— Nu ți-e urît aici, leat? — îl întreb, ca să intru în vorbă — pe când ne urcam încet spre farul din vârful insulei.

— Poi, de ce să ne fie urît? Că doar nu suntem pe pământ străin... e tot țara noastră.

Şi tânărul strejer îmbrăţişă cu-o privire mândră şi fericită larga întindere a mării, ca şi cum ar fi vrut să spuie: „A noastră-i toată”.

Păşind printre bolovani, îi povestesc, cum a stat aici de mult, de mult, acum trei mii de ani, Ahile, cel mai vestit viteaz al Grecilor, cum s'a însurat el aici

cu Elena cea frumoasă și la nunta lor au venit Neptun, zeul mărilor, și Amfitrite, soția lui Neptun, și zânele tuturor apelor care curg în mare. Ii arăt locul unde a fost templul lui Ahile și-i spun cum păsările insulei sburau în fiecare dimineață la mare, de-și muiau pe-nele, apoi veneau grăbite, de stropeau toată podoaba de marmură a templului și-o măturau frumos cu aripile.

— Or fi astea, zise dorobanțul, sburătuind un stol de lari albi, cari ciuguleau în potecul de secară de pe podișul ostrovului.

— Chiar ele... nu; dar strămoșii lor de bună seamă, c'au cunoscut pe mândrul Ahile.

— Ale naibii dihanii, — să le auzi cum țipă, dom-nule, juri că-s niște copii, care râd.

Suntem pe vârful, lângă far. Niciun copac, nicio tufă nu se zărește pe scofălciturile văroase și crăpate ale acestui ostrov. În jurul nostru valurile foșnesc. Ele vin mereu, de departe, popoare în veci neliniștite ale insulei, în care bat stăruitor, ca și cum ar vrea s'o smulgă din loc. Soarele împrăștie raze tot mai fierbinți din limpezișul albastru al cerului. Curcubeie s'aprend pe talazuri. Privirile noastre se adâncesc în zare, se pierd uitate pe deșertul nemărginit și strălucitor al mării. Valurile parcă ard. Niciodată n'am văzut atâta lumină, atâta spațiu. De-un sentiment de evlavie ni se umple sufletele și stăm neclintiți, ca într'o tainică rugăciune, sub farmecul acestei uimitoare priveliști. Timpul pare a se fi oprit din sbor. Gândurile noastre ațipesc de legănarea și tânguirea neîntreruptă a valurilor. Toți tăcem ca într'o biserică.

Al. Vlahuță.

(Din România pitorească).

coviltir, acoperiș semicircular pentru căruță sau car.
Iar, pasăre de mare.

EXERCIȚIU. — Descrierea unei localități așezate pe malul unei ape.

52. POPORUL ROMÂNESC.

De aici, din mijlocul capitalei sgomotoase, îmi întorn gândurile, pe unde am umblat. Multe din locurile frumoase, pe care le-am văzut, îmi revin acum, învăluite în farmecul depărtării — și parcă mă dojenesc, unele că n'am spus destul, altele că n'am spus nimic de ele. Multe vor fi iarăși pe care nu le-am văzut

încă. Dar ceea ce se ridică mai luminos și mai sfânt în mijlocul amintirilor mele, podoaba cea mai aleasă și mai mândră între podoabele țării, este poporul românesc. În sufletu-i larg, nespus de duios, lămurit în

focul atâtor suferinți, am găsit izvorul curat al frumoa-
selor lui cântece și înțelesul istoric al trăinicieii și stă-
ruinții lui trează și, în inima lui caldă, am găsit spri-
jinul speranțelor noastre și deslegarea înaltei chemări
a neamului nostru.

Îl urmăresc cu gândul de-a-lungul veacurilor, îl
văd cu pieptul desvelit în zloată și în bătălii, mun-
cind ca să plătească dările țării, luptând ca să-i apere
pământul, căzând și ridicându-se iar, murind în șes
și renăscând în munți, pururea tânăr, pururea mân-
dru, cu toate nevoile ce-au dat să-l răpuie, — și mă
întreb : ce popor a avut pe lume o soartă mai aprigă
și mai sbuciumată, ce neam de oameni a stat mai
viteaz și mai întreg în fața atâtor dureri?

Unde, unde ar fi ajuns el astăzi, dacă ar fi fost
lăsat în pace !...

„O lacrimă-i tremură în glas și graiul lui e un suspin’ ,
zice Michelet, vorbind de poporul român.

În adevăr, suferințele acestea au pus o blândețe
divină pe figura țaranului nostru. Inima lui e plină
de milă pentru cei nenorociți — și limba lui e dulce
și plină de mângâieri.

Câtă gingășie e în cântecul, cu care își adorm ță-
rancele copiii :

„Nani, nani, puișor...”

și cu ce vorbe sfâșietoare, adânci ca și durerea din
care au isvorît, își petrec morții la groapă :

„Dragile mamei sprâncene,
Cum o să fiți buruiene !
Dragii mamei ochișori,
Cum o să vă faceți flori !”...

Intr'o țară așa de frumoasă, cu un trecut așa de glorios, în mijlocul unui popor atât de deștept, — cum să nu fie o adevărată religie iubirea de patrie și cum să nu-ți ridici fruntea, ca falnicii strămeși de odinioară, mândru că poți spune : „Sunt Român !”

Al. Vlahuță

53. CÂNTECUL GINTEI LATINE

*Latina gintă e regină
 Intr'ale lumii ginte mari,
 Ea poartă 'n frunte o stea divină
 Lucind prin timpii secolari.
 Menirea ei tot înainte
 Măreț îndreaptă pașii săi,
 Ea merge 'n capul altor ginte,
 Vărsând lumină 'n urma ei.*

Latina gintă e virgină
Cu farmec dulce, răpitor,
Străinu 'n cale-i se înclină
Și pe genunchi cade cu dor.
Frumoasă, vie, zâmbitoare,
Sub cer senin, în aer cald,
Ea se oglindă 'n splendid soare,
Se scaldă 'n mare de smarald.

Latina gintă are parte
De-ale pământului comori
Și mult voios ea le împarte
Cu celelalte-a ei surori.
Dar e teribilă 'n mânie,
Când brațul ei liberator
Lovește 'n cruda tiranie
Și luptă pentru-al ei onor.

In ziua cea de judecată,
Când, față 'n cer cu Domnul sfânt,
Latina gintă a fi 'ntrebată :
— Ce ai făcut pe-acest pământ ?
Ea va răspunde sus și tare :
— O Doamne, 'n lume cât am stat,
In ochii săi plini de-admirare,
Pe tine te-am reprezentat.

V. Alecsandri.

OBSERVARI. — Prin această poezie neamul nostru este integrat între neamurile cu care constituie aceeași familie.

COMPUNERI

I.

Copieri și dictări.

La începutul anului școlar se face câte o copiere și dictare în interesul așezării unei compoziții pe caiet. După aceea copierile și dictările nu se mai folosesc decât ca aplicațiuni gramaticale.

II.

Reproducerea înțeleșului unei bucăți citite; rezumate.

Reproducerea înțeleșului bucăților citite, formă de compoziție care s'a întrebuițat în cl. I și II, se folosește în cl. III-a într'o măsură mult mai restrânsă, fiind înlocuită cu rezumatul, adică reproducerea înțeleșului într'o formă mai concentrată, cu respectarea ordinei ideilor.

III.

Narațiuni, descrieri.

Paralel cu citirea compozițiilor din manual, elevii vor fi puși să redacteze compoziții proprii, în care vor prezenta fapte trăite sau lucruri văzute de ei.

Înainte de redactare, compoziția va fi pregătită în clasă, când materialul, adus de elevi în discuția întreprinsă sub conducerea profesorului, este organizat într'un plan fixat pe tablă.

Se pot da din când în când și compoziții libere, al căror plan elevii îl vor redacta singuri.

IV.

S c r i s o r i .

În această clasă vom continua cu exercitarea elevilor de a formula o scrisoare. De aceea în manual sunt date câteva modele de scrisori, de felicitare, de mulțumire și de condoleanță, care vor fi citite în lecțiunile de compunere și după care elevii vor întocmi scrisori referitoare la împrejurările vieții lor.

V.

Material folcloristic.

În urma vacanțelor mici, elevii vor prezenta :

a) colinde, cântece de stea, plugușorul, așa cum se cântă la ei.

b) câte o compoziție în care să arate anumite datine în legătură cu sărbătorile din vacanța respectivă.

GRAMATICA

FONETICA

GRAIU, VORBA.

Era odată un împărat puternic și mare, și avea pe lângă palaturile sale o grădină frumoasă, bogată de flori, și meșteșugită nevoie mare! Așa grădină nu se mai văzuse până atunci pe acolo. În fundul grădinii avea și un măr care făcea mere de aur, și, de când îl avea, el nu putuse să mănânce mere coapte, căci, după ce le vedea înflorind, crescând și pârguindu-se, venea oarecine și le fura, tocmai când erau să se coacă. Toți paznicii din toată împărăția și cei mai aleși ostași, pe care îi puse împăratul ca să pândească, n'au putut prinde pe hoși.

Limba, graiul sau vorbirea e un mijloc prin care ne exprimăm ideile, simțimintele și pornirile spre a le face cunoscute celor din jurul nostru.

Astfel din începutul basmului „Prâslea cel voinic și merele de aur” luăm cunoștință de ce gândește povestitorul: de un împărat puternic, de grădina lui, de mărul cu merele de aur ș. a. m. d.; *ne încântă* frumusețea grădinii cu flori și a merelor de aur, care înfloresc, cresc și se pârguesc; ne dăm seama de *dorința* împăratului de a mânca mere și de *străduința* paznicilor de a prinde pe necunoscuții care le răpesc.

Elementul sau partea de graiu, care deșteaptă în noi o anumită stare sufletească definită, cu un înțeles oarecare, e **cuvântul sau vorba**.

În propozițiunea *Era odată un împărat puternic și mare* se află 7 vorbe, deci 7 înțelesuri diferite.

S u n e t e.

Fiecare cuvânt rostit e compus dintr'un număr mai mic sau mai mare de sunete.

Așa, cuvântul *era* are 3 sunete, *e, r, a*; cuvântul *odată*, 5 sunete: *o, d, a, t, ă*; cuvântul *împărat*, 7 sunete: *i, m, p, ă, r, a, t*.

Limba românească are 27 de sunete: *a, ă, b, c, ce (ci), d, e, f, g, ge (gi), h, i, î, j, l, m, n, o, p, r, s, ș, t, ț, u, v, z*.

Sunetele *a, e, i, o, u, ă, î* se pot pronunța singure (fără ajutorul altor sunete) și de aceea se numesc **vocale**.

O vocală poate avea un sunet întreg, cum este *i* în vorba *și*, *u* în vorba *un*, și atunci se numește **vocală plenisonă**; sau poate avea un sunet pe jumătate, cum este *i* în *flori*, sau *u* în *fiu* și atunci e numită **vocală semisonă**.

Sunetele *b, c, ce (ci), d, f, g, ge (gi), h, j, l, m, n, p, r, s, ș, t, ț, v, z*, nu se pot pronunța singure în vorbire, ci totdeauna cu ajutorul unei vocale și de aceea se zic **consonante**, adică sună numai împreună cu altele (vocale).

S i l a b e.

Intr'o vorbă sunetele nu se pronunță deosebit, unul câte unul, ci grupate în una sau mai multe deschideri de gură.

Cuvântul *era* de 3 sunete se rostește cu 2 deschideri de gură: *e-ra*; *odată* de 5 sunete, cu 3 deschideri de gură: *o-da-tă*; *împăratul* de 9 sunete cu 4 deschideri de

gură : *îm-pă-ra-tul* ; și *palaturile* de 10 sunete cu 5 deschideri de gură : *pa-la-tu-ri-le*.

Toate sunetele care se pronunță cu o deschidere de gură alcătuiesc o silabă.

Un cuvânt are atâtea silabe de câte ori deschidem gura ca să-l rostim.

Sunt cuvinte de 1, 2, 3, 4, și chiar mai multe silabe.

Silaba din urmă a unui cuvânt se numește *ultimă*, cea de a doua din urmă, *penultimă*, și cea de a treia din urmă, *antepenultimă*.

În vorba *pa-la-tu-ri-le*, silaba *le* este ultima, *ri*, penultima și *tu*, antepenultima.

Diftongi. Triftongi.

În silaba ultimă *vea* din cuvântul *avea*, vocalele alăturate *e* și *a* se pronunță cu o singură deschidere de gură.

Tot astfel se găsesc vocalele *ui* din cuvântul *împăratului*.

Două vocale alăturate, care se pronunță dintr'o singură deschidere de gură, formează un diftong.

Trei vocale în aceeași situație poartă numele de triftong : iau, vreau, să-reau, cu-le-geai.

EXERCITIU. — Să se sublinieze diftongii cu o linie, triftongii cu două linii, în rândurile următoare :

Unii îl sfătuiau să-i ude mereu și împăratul a tăiat toți pomii de jur împrejur și le-a dat soare de dimineață până seară. Și merii înfloreau în fiecare săptămână și se scuturau și rod nu legau.

Litere. Alfabet.

Semnele prin care înfățișăm în scris sunetele unei limbi se numesc *litere*.

Toate literele așezate într'o ordine, pe care o moștenim în mare parte dela Romani, alcătuiesc *alfabetul limbii române*, compus din următoarele litere :

a, ă, â, b, c, d, e, f, g, h, i, î, j, l, m, n, o, p, r, s, ș, t, ț, u, v, x, z.

Sunetele *ce, ci, che, ghi*, neavând semne corespunzătoare, sunt reprezentate cu ajutorul literelor existente.

În cuvintele străine ne servim și de litere proprii limbii din care provine cuvântul : k, qu, ph, th, tz, w, y,

Exemple : Kant, Quintilian, Philippide, Thiers, Metz, Wagner, New-York precum și cuvintele kilogram, kilometru, luate din limba elenă.

Numirea consonantelor în alfabet se face alăturându-le la urmă vocala e. Literele alfabetului limbii române se numesc astfel :

a, ă, â, be, ce, de, e, fe, ghe, he, i, î, je, le, me, ne, o, pe, re, se, șe, te, țe, u, ve, ics, ze.

Numai pe x îl numim *ics* ; cu el însemnăm sunetele literelor c, s, pronunțate împreună.

Serierea sunetului i.

Pentru sunetul *i* avem două litere : *â* din *a* și *î* din *i*.

Scriem *â* înăuntru unui cuvânt : *câmp, rând, pâdesc*.

Scriem *î* la începutul și sfârșitul unui cuvânt : *împărat, înfloresc, hotărî, coborî, aș urî*.

Scriem *î* înăuntru cuvintelor care derivă din cuvinte în care *i* se găsește fie înainte, fie la urmă.

Exemple : *neînvățat* se scrie cu *î* înăuntru, căci derivă din cuvântul *învățat* cu *î* la început ; *coborîsem* se scrie cu *î* înăuntru, căci derivă din cuvântul *a coborî* cu *î* la urmă.

EXERCİȚIU. — Să se caute peste tot litera *â*, (*î*) în textul de mai jos și să i se explice ortografia.

Apoi el băgă mâna în torbă ; scoase o lumânărică de ceară albă, o lipi la buza puștii deasupra țelului,

o aprinse, zicând că la prohod trebuie și lumânare, se puse pe brânci și cu pușca întinsă și înarmată se vârî fără teamă în vizuină. Lordul cel mai înalt și mai neîncrezător se uita acum nemișcat și cu ochii holbați cum Petrea Dascălul se târâia încet, încet în vizuină.

Despărțirea cuvintelor în silabe.

La despărțirea cuvintelor în silabe, vom ține seama de următoarele regule :

1. O consonantă între două vocale, care fac parte din silabe deosebite, trece la silaba următoare :

gră-di-nă, floa-re, ța-ră, pă-mânt.

Ca o singură consonantă se socotesc și literile ch, gh, x : *a-chi-tat, li-ghi-oa-nă, a-xă.*

2. Două consonante așezate între două vocale se despart, trecând prima la silaba dinainte, iar a doua la silaba din urmă ; afară de cazul când a doua consonantă este *l* sau *r*, iar prima consonantă este o alta, nu una din aceste două : *câm-pul, dom-nesc, ad-jec-tiv ; co-dru, ne-gru, li-bră-rie, ti-tlu, bu-cluc ; ur-lu, sur-lă, târ-lă.*

3. Dacă sunt mai mult de două consonante așezate între două vocale, prima consonantă trece la silaba dinainte, iar celelalte la silaba din urmă, atunci când cu ele poate începe un cuvânt în limba română : *um-plu, scep-tru, doc-tri-nă, mon-stru ;* însă : *junc-ți-o-nar, punctu-a-ție.*

4. La cuvintele compuse se respectă părțile compuse : *de-scriu, in-ad-mi-si-bil, re-strâns.*

Aceste regule trebuie ținute în seamă oridecâteori un cuvânt nu poate fi scris în întregime la sfârșitul unui

rând. Atunci lăsăm o parte din silabe — dar numai silabe, și niciodată părți din silabă — la sfârșitul rândului, iar pe celelalte le trecem la rândul următor, astfel :
 gră-
 dină sau grădi-
 nă.

EXERCITIU, — Să se despartă în silabe cuvintele din textul de mai jos :

Preumlându-mi ochii, când peste șesul cu străluciri și scânteieri, când prin munții cu tainice și răcoroase raze, mă așezasem pe un bolovan de piatră și așteptând să dispară cu totul soarele, nu mă puteam sătura de asemenea priveliști ce nouă, orășenilor, ne este dat arareori a le vedea.

(Al. Odobescu. Un apus de soare în munți).

MORFOLOGIE

FELURILE CUVINTELOR.

Inaintarea la atac.

(din Peneş Curcanul).

Veni și ziua de asalt,
Cea zi de sânge udă!
Părea tot omul mai înalt
Față cu moartea crudă.
Sergentul nostru, puiu de smeu,
Ne zise aste cuvinte:
„Cât n'om fi morși, voi cinci și eu,
Copii, tot înainte!”
Făcând trei cruci, noi am răspuns:
„Amin și Doamne-ajută!”
Apoi la fugă am împuns
Spre-a Turcilor redută.
Alelei! Doamne, cum sburau
Voinicii tofi cu mine,
Și cum la șanțuri alergau
Cu scări și cu fașine!

Poezia de față, ca tot ce e vorbire omenească, este alcătuită din cuvinte sau vorbe.

După înțeles deosebim mai multe feluri de cuvinte.

1. Cuvintele *ziua*, *asalt*, *zi*, *sânge*, *omul*, *moartea*, *sergentul*, *puiu*, *smeu*, *cuvinte*, *copii*, *cruci*, *Doamne*, *fugă*, *Turcilor*, *redută*, *voinicii*, *șanțuri*, *scări*, *fașine* sunt nume de ființe și de lucruri.

Vorba care este nume de ființă sau de lucru se numește substantiv.

2. Cuvântul *udă* arată cât de sângeroasă a fost ziua atacului, cuvântul *crudă* arată grozăvia morții, cuvântul *înall*, tăria ostașului în fața primejdiei. Cuvintele : *udă*, *crudă*, *înall*, arată, deci, felul sau însușirea ființelor și lucrurilor.

Cuvântul care arată însușirea unei ființe sau a unui lucru se numește adjectiv.

3. În versul *Veni și ziua de asall* e vorba de o zi hotărâtă, determinată, în care s'a dat asaltul. Dacă s'ar spune *Veni o zi de asall*, am înțelege o zi oarecare nehotărâtă.

În cazul dintâi părțicia *a* s'a alipit de substantivul *zi* pentru a-i hotări înțelesul. Aceeași slujbă o fac părțicelele *l, a, l, lor*, puse în urma substantivelor : *omul, moartea, sergentul, Turcilor*.

Părțicia pusă în urma substantivelor, pentru a le hotări înțelesul, se numește articol.

4. Cuvintele *nostru, ne, voi, noi, toți, mine* țin locul numelui ostașilor, cuvântul *aste* ține locul cuvintelor spuse de sergent.

Vorba care ține locul unui nume se numește pronume.

5. Cuvântul *cinci* arată un număr de ființe, iar cuvântul *trei*, un număr de lucruri.

Vorba care arată un număr de ființe sau de lucruri se numește numeral.

6. Din vorbele *părea, zise, făcând, am răspuns, am împuns, sburau, alergau*, înțelegem ce face un ostaș în luptă, iar din vorbелe *n'om și (morși)*, starea lui.

Tot lucrări arată și cuvintele *veni și ajulă*.

Vorba cu care arătăm lucrarea, starea sau existența unei ființe sau unui lucru se numește verb.

7. Vorbele *înainte, apoi, cum arată unde, când și cum* se face lucrarea exprimată de verbele *mergeți* (subînțeleș), *am împuns, sburau, alergau*.

Vorba care arată unde, când și cum se face lucrarea exprimată de verb se numește adverb.

8. Vorbele *de, cu, la, spre* leagă părți de propozițiune care nu sunt de același fel.

Vorba care leagă părți de propozițiune ce nu sunt de același fel se numește prepozițiune.

9. Complementul nedrept *cu scări* se leagă prin vorba și cu complementul nedrept *cu fașine*.

Tot astfel propozițiunea *cum sburau voinicii toți cu mine* este legată de propozițiunea *cum la șanțuri alergam cu scări și cu fașine* prin vorba și.

Vorba care leagă două părți de propozițiune de același fel, sau două propozițiuni oarecare se numește conjuncțiune.

10. Vorbele *amin! alelei!* arată o mirare sau o exclamare.

Vorba care exprimă o exclamare se numește interjecțiune.

In limba românească avem zecce feluri de cuvinte: .

1. Substantivul.	6. Verbul.
2. Adjectivul.	7. Adverbul.
3. Articolul.	8. Prepozițiunea.
4. Pronumele.	9. Conjuncțiunea.
5. Numeralul.	10. Interjecțiunea.

EXERCITIU. — Se va arăta felul fiecărui cuvânt din strofa următoare :

Trei zile 'n urmă am răzbit
 Prin Dunărea umflată
 Și nu departe am tăbărit
 De Plevna blestemată.
 În fața noastră se'nălța
 A Griviței redută,
 Balaur crunt ce-amenința
 Cu ghiara-i nevăzută.

(V. Alecsandri. Peneș Curcanul).

CUVINTELE FLEXIBILE ȘI NEFLEXIBILE.

Punguța cu doi bani.

Era o babă și un moșneag. Baba avea o găină și moșneagul un cocoș; găina babei oua de câte două ori pe fiecare zi, și baba mânca o mulțime de ouă, iar moșneagului nu-i da niciunul. Moșneagul într'o zi pierdu răbdarea și zise :

— *Măi babă, mănânci ca în lărgul lui Cremene. Ia dă-mi și mie niște ouă, ca să-mi prind poșta măcar.*

— *Da, cum nu, zise baba, care era foarte sgârcită.*

Dacă ai poștă de ouă, bale și tu cocoșul tău să facă ouă și-i mânca; eu așa am bălul găina, și iacălă-o cum se ouă.

Moşneagul, poşticios şi hapsin, se ia după gura babei, şi, de ciudă, prinde de grabă cocoşul şi-i dă o bătaie, zicând :

— *Na ! ori te ouă, ori du-te dela casa mea, ca să nu mai stric mâncarea de geaba.*

(I. Creangă).

Substantivele *babă, baba, babei, moşneag, moşneagului, moşneagul, cocoş, cocoşul*, au o parte neschimbătoare la început : *bab, moşneag, cocoş*, şi altă parte schimbătoare la urmă : *ă, ei, l, lui*.

Partea schimbătoare este uneori terminaţia substantivului, cum e de pildă *ă* din *babă* şi *e* din *babe*; sau e articolul : *moşneagul* şi *moşneagului*.

La fel adjectivele, *sgârcilă, şi (sgârcil), poşticios şi (poşticioasă), hapsin şi (hapsină), bună şi (bun)*; numeralul *un, unui, o (una)*; pronumele *mie, mi*; verbele *mânca, (mâncăm), ai mânca* au o parte neschimbătoare şi alta schimbătoare.

Partea neschimbătoare se numeşte rădăcină, iar cea schimbătoare terminaţie.

Substantivul, articolul, adjectivul, numeralul, pronumele şi verbul sunt cuvinte schimbătoare sau flexibile.

2. Adverbele *odată, măcar, nu, foarte, așa, de geaba*; prepoziţiile *de, pe, într', dela*; conjuncţiunile *şi, iar, ca, să, dacă, ori ori*; interjecţiunea *na !* au numai o singură formă. Sunt deci neschimbătoare.

Adverbul, prepoziţiunea, conjuncţiunea şi interjecţiunea sunt cuvinte neschimbătoare sau neflexibile.

EXERCITIU. — Cuvintele din textul de mai jos să se despartă în două grupe : flexibile şi neflexibile, iar în dreptul fiecărui cuvânt să se scrie ce fel de cuvânt este.

— Alei maică ! alei dragă !
 Curând visul mi-l desleagă,
 Că știi, maică, am visat
 Buzduganul fărâmat !
 Sabia-mi cea bună, nouă,
 Am visat-o ruptă 'n două.

(Visul lui Tudor, poezie populară)

SUBSTANTIVUL.

Substantive comune și proprii.

La Călugăreni, pe Neajlov, Mihai Viteazul cu o *mână* de ostași izbi cu *putere oastea* cea numeroasă a Turcilor condusă de Sinan Pașa.

1. Substantivul *ostaș* se dă tuturor ființelor de același fel sau, cu alte cuvinte, e comun tuturor ființelor de același fel.

Cu vorba *mână* numim de asemenea toate lucrurile de același fel.

Numele care se dă tuturor ființelor sau lucrurilor de același fel se numește substantiv comun.

OBSERVAȚIUNI. Numele literelor (*a, be, ce...*) sunt substantive comune și, fiindcă între numeralul cardinal și substantiv nu se pune prepoziție (ex. *doi ochi*), vom zice : *trei i, doi le*; este greșită exprimarea : *trei de i, doi de le*.

2. Călugăreni este numele dat unei localități spre a o deosebi de toate celelalte localități, adică e un nume propriu numai ei.

Același înțeles îl au substantivele : Neajlov nume dat unei singure ape curgătoare, Mihai Viteazul și Sinan Pașa, numele numai al acestor persoane; Turcilor, numele unui singur popor pe lume.

Numele care se dă unei ființe sau unui lueru, spre a le deosebi de toate celelalte de același fel, se numește substantiv propriu.

Substantive colective.

Substantivul *oastea* arată o adunare, o colectivitate de ființe.

Substantivul *mulțime* arată o colectivitate ori de ființe ori de lucruri.

Substantivul care arată o adunare sau o colectivitate de ființe ori de lucruri se numește **substantiv colectiv**.

EXERCITIU. — Din textul de mai jos să se scoată în scris, pe trei coloane, substantivele comune, proprii și colective.

Vine-un chiot despre munte,
 Vine freamăt din păduri,
 Tudor Domnul vine 'n frunte,
 Cu mulțimea de panduri !
 Iar din Jiu, din apa sfântă,
 Iese cântec vitejesc,
 Și cu glas de surle cântă
 Tot poporul românesc.

(G. Coșbuc. Oltenii lui Tudor)

NUMĂRUL.

*Foamea gonește pe lăp din pădure.
 Cine se bagă între lupi trebuie să urle.*

*Scoate banul din piatră seacă.
 Două pietre tari nu pot măcina bine.*

*Unde nu e cap, vai de picioare.
 Câte capete, atâtea păreri.*

Substantivele *lup*, *piatră*, *cap*, ne arată o singură ființă sau un singur lucru; substantivele *lupi*, *pietre*, *capete*, fiecare în parte, ne arată mai multe ființe sau mai multe lucruri.

Substantivul care arată o singură ființă sau un singur lucru este la **numărul singular**.

Substantivul care arată mai multe ființe sau lucruri este la **numărul plural**.

Substantivul are două numere: **numărul singular și numărul plural**.

EXERCITIU. — Să se arate în scris numărul gramatical al substantivelor din textul:

Călătorul, străbătând prin câmpiile mănoase din lăuntru Ardealului, dacă își va îndrepta pașii rătăcitori pe valea Mureșului, începând dela Uioara în jos, va zări în partea dreaptă în șir unul după altul mai multe piscuri de munți, uriași, puternici, care își înalță amenințători vârfulurile și coamele lor stâncoase peste dealurile și văile înguste ce-i împrejmuiesc.

(S. Moldovan, Munții Apuseni).

Substantive cu forme multiple de plural.

1. Singular	Plural
<i>roată</i>	<i>roate, roți</i>
<i>școală</i>	<i>școale, școli</i>

Substantivele *roată* și *școală* au la plural două forme cu același înțeles.

Unele substantive au la plural două forme cu același înțeles.

2. Singular	Plural
<i>corn</i>	<i>coarne</i> (de animale) <i>corni</i> (arbori)
<i>cap</i>	<i>cornuri</i> (de mâncare) <i>capete</i> (de animale) <i>capi</i> (conducători) <i>capuri</i> (geografie)

Substantivele *corn* și *cap* au mai multe forme la plural fiecare cu un înțeles deosebit, din pricină că forma de singular se dă la mai multe lucruri sau ființe deosebite.

Substantivele care au la plural mai multe forme, unele cu același înțeles, iar altele cu înțelesuri deosebite, se numesc substantive cu forme multiple de plural.

Substantive defective de număr.

Substantivele *miere*, *fasole*, *sânge*, *Argeș*, au numai forma de *singular*.

Substantivele *foarfeți*, *ochelari*, *icre*, *Paști* au numai forma de *plural*.

Substantivele care au numai forma de singular sau numai forma de plural se numesc substantive defective de număr.

EXERCITIU. — Să se scoată substantivele din rândurile de mai jos, grupându-se cele dela singular de o parte, și cele dela plural de altă parte :

A fost odată într'o țară un balaur mare, nevoie de cap. El avea șapte capete, trăia într'o groapă și se hrănea numai cu oameni. Când ieșea el la mâncare, toată lumea fugea, se închidea în casă și sta ascunsă până ce-și potolea foamea cu vreun drumeț, pe care îl trăgea ața la moarte.

Fel de fel de fermecători fusese aduși, însă rămaseră rușinați cu vrajele lor cu tot.

(Petre Ispirescu, Balaurul cu șapte capete).

G E N U L.

1. Era odată o babă și-un moșneag. Baba avea o găină și moșneagul un cocoș.

1. Substantivele *un moșneag* și *un cocoș* arată ființe

de sex bărbătesc și se zic pentru aceasta substantive de **genul masculin**.

Substantivele care ne arată ființe bărbătești primesc înaintea lor, la singular, vorba **un** și la plural **doi**: *un moșneag, doi moșnegi; un cocoy, doi cocoyși.*

2. Substantivele *o babă* și *o găină* arată ființe de sex femeiesc și se numesc de **genul feminin**.

Substantivele care ne arată ființe de sex femeiesc, primesc **o** la singular și **două** la plural: *o babă, două babe; o găină, două găini.*

II. Sunt substantive la care nu putem cunoaște de-a-dreptul genul.

E gras ca un pepene.

Doi pepeni într'o mână nu se pot ținea.

Dă cu o mână, ca să iei cu două.

Dă din mâni, ca să ieși la mal.

Până nu te lovești cu capul de pragul de sus, nu vezi pe cel de jos.

Genul substantivului *pepene* nu se mai poate deosebi după înțeles. Vedem însă că vorba *pepene* primește *un* la singular și *doi* la plural întocmai ca substantivele care arată ființe de sex bărbătesc.

Tot astfel substantivul *mână* primește *o* la singular și *două* la plural ca și substantivele care arată ființe de parte femeiască.

Substantivele *capul* și *pragul* primesc *un* la singular: *un cap, un prag*, ca masculinul, și *două* la plural ca femininul.

Substantivele care primesc **un** la singular și **dol** la plural sunt de **genul masculin**.

Substantivele care primesc **o** la singular și **două** la plural sunt de **genul feminin**.

Substantivele care primesc **un** la singular ca **masculinul** și **două** la plural ca **femininul** sunt de **amândouă genurile sau ambigene**.

În limba română sunt două genuri: **genul masculin** și **genul feminin**.

După gen substantivele se împart în trei grupe: unele de **genul masculin**, altele de **genul feminin** și altele de **ambele genuri**.

SUBSTANTIVE EPICENE ȘI MOBILE.

Substantivele *gândac*, *șopârlă*, *pește* au o singură formă pentru masculin și feminin, când arată specia din care face parte animalul.

Substantivele *lup-lupoaică*, *barză-bărzoiu*, *frate-soră*, *cocoș-găină* au forme deosebite pentru fiecare gen.

Substantivele care au o singură formă pentru amândouă genurile se numesc substantive **epicene**.

Substantivele care își schimbă forma după gen se numesc **mobile**.

EXERCITIU. — Să se arate în scris genul substantivelor din textul:

Dunărea vorbea cu Oltul:
— Tu copile drag al meu,

Sbuciumat tu vii la vale,
 Tulbure mereu.
 Plouă mult la voi la munte,
 Sate și câmpii de 'n eci,
 Ori ți-e firea ta de-a rupe
 Maluri pe-unde treci?

(G. Coșbuc, Dunărea și Oltul).

C A Z U R I L E.

1. *A fost odată un unchiaș care avea o fată mare.*
2. *Se dusesse vestea în lume de prednicia fetei lui.*
3. *Unchiașul se căsătorii de a doua oară cu o babă care avea și ea o fată mare.*
4. *Biata fată a unchiașului făcea de toate, fără să zică nici pis!*
5. *Baba punea parte fetei sale și pâra unchiașului pe fata lui.*
6. *Nu era ziulică lăsată de Dumnezeu să nu întâmpine pe unchiaș cu vorbele:*
7. *Unchieșe, dacă nu-ți vei duce fata de aci, pâine și sare pe un taler cu mine nu mai mănânci.*
-
8. *In drum întâlnești o grădină părăginită, care o strigă, zicându-i:*
 — *Fată mare, fată mare, vino de-mi curăță de omizi pomii.*

Substantivele *fată* și *unchiaș* își schimbă forma nu numai după număr, ci și după rolul pe care îl au în propozițiune. Fiindcă rolul unui cuvânt în propozițiune atârnă adeseori de locul pe care îl ocupă în propozițiune, sau de locul unde „cade” în propozițiune, schimbarea aceasta se zice că se face după „cazuri”.

1. Cuvintele *unchiaș* din exemplul 1 și *fată* din exemplul 4 sunt subiecte în propozițiune și se găsesc cu întrebarea *cine?*

Substantivul care e subiect în propozițiune stă în cazul Nominativ.

Nominativul se găsește cu întrebările *cine? ce?*

Tot în nominativ este și numele predicativ: *Ș'apoi Humeleştii pe vremea aceea nu era numai așa un sat de oameni fără căpălăiu...*

2. Substantivul *unchiașului* din exemplul 4 și substantivul *fetei* din exemplul 2 și-au schimbat forma, fiind atribute care se găsesc cu întrebarea *a cui?*

Substantivul care e atribut în propozițiune și se găsește cu întrebările *al cui? a cui? ai cui? ale cui?* se află în cazul Genitiv.

3. În fraza 5 substantivele *unchiașului* și *fetei* îndeplinesc rolul de complement indirect și se găsesc cu întrebarea *cui?*

Substantivul care este complement indirect în propozițiune și se află cu întrebarea *cui?* stă în cazul Dativ.

4. Cuvintele *pe unchiaș*, din exemplul 6, *fată* din exemplele 1 și 3 și *fata* din exemplele 5 și 7 sunt complemente directe și se găsesc cu întrebările *pe cine? ce?*

Cuvintele *în lume* din exemplul 2, *cu o babă* din exemplul 3, *de Dumnezeu* din exemplul 6, sunt unele complemente circumstanțiale, altele, complemente indirecte precedate de prepozițiune.

În exemplul: *Fata se uită în toate părțile, doar ea vedea încotrova vreo zare de foc*, atributul *de foc* este exprimat printr'un substantiv cu prepoziție,

Substantivul care e complement direct în propozițiune se află în cazul **Acuzativ**.

Acuzativul se găsește cu întrebările pe **cine? ce?**

Tot în acuzativ este și substantivul precedat de prepoziție, îndeplinind rolul de atribut, complement indirect sau circumstanțial în propozițiune.

5. În ultimele două exemple vorbele *unchese* și *fată* arată o chemare.

Substantivul care arată o chemare este în cazul **Vocativ**.

Substantivul în vocativ n'are rolul niciunei părți de propozițiune și de aceea se desparte prin virgulă.

În limba românească avem cinci cazuri :

1. Nominativul cu întrebarea **cine ? ce?**
2. Genitivul (al, a, ai, ale) **cui?**
3. Dativul **cui?**
4. Acuzativul **pe cine? ce?** și toate prepozițiile urmate de **cine? ce?**
5. Vocativul — —

Substantivele *unchiaș* și *fată* au trecut prin toate cele cinci cazuri la numărul singular. Tot astfel pot fi trecute și la numărul plural.

9. Schimbarea unui substantiv după numere și cazuri se numește **declinare**.

EXERCİȚIU. — Din textul de mai jos se vor scoate substantivele arătând în dreptul fiecăruia *cazul*.

Când ajunse viteazul nostru la palat, împăratul cu voie bună şedea la masă; iar cioropina sta în capul mesei pe şapte perne.

Cum ajunse la împărat, îi zise voinicul:

— Prea Înălţate Impărate, am auzit că oarecine s'ar fi lăudat către Măria Ta, că el ar fi ucis pe balaur. Nu e adevărat, Măria Ta, eu sunt acela care l-am omorît.

— Mînţi, mojicule, strigă ţiganul îngâmfat.

Şi porunci slujitorilor să-l dea afară.

(P. Ispirescu, Balaurul cu şapte capete).

ARTICOLUL NEHOTĂRIT ŞI HOTĂRIT.

Era odată o babă şi un moşneag. Baba avea o găină şi moşneagul un cocoş; găina babei oua de câte două ori pe fiecare zi şi baba mânca o mulţime de ouă, iar moşneagului nu-i da niciunul.

1. La începutul poveştii aflăm că e vorba de o *babă*, un *moşneag*, o *găină* şi un *cocoş*, despre care nu ştim nimic lămurit de mai înainte. De aceea cuvintele *babă*, *moşneag*, *găină*, *cocoş*, au înainte particulele *o*, *un*, care ne arată că înţelesul acestor patru substantive este *general*, *nehotărît*.

Particula care se pune înaintea substantivului pentru a-i da un înţeles general, *nehotărît* se numeşte **articol nehotărît**¹⁾. Articolul *nehotărît* este *un* pentru masculin şi *o* pentru feminin.

2. După ce am aflat în general persoanele şi animalele din poveste, putem să vorbim de acum înainte ca de fiinţe cunoscute şi hotărîte în mintea noastră. În acest scop cuvintele *baba*, *moşneagul*, *găina*, *babei*, *baba*, *moşneagului* au primit la urmă articolele *a*, *l*, *lui*, *i*.

1. Unii îl numesc *artico* *npropriu*.

Articolul care se alipește la urma unui substantiv, pentru a-i determina înțelesul, se numește **articol hotărît** sau **enclitic** ¹⁾.

ARTICOLUL ADJECTIVAL.

*Ștefan, Ștefan, Domn cel Mare,
Seamăn pe lume nu are,
Decât numai mândrul soare.*

(V. Alecsandri).

*In ziua cea mare și sfântă,
In zece — ale luni lui Mai,
Se vede o ciudată arătare
Pe-un deal dela Plevna, pe-un plaiu.*

(G. Coșbuc).

Nu te împotrivi celor puternici.

Cuvintele care stau înaintea adjectivelor spre a le determina înțelesul se numesc **articole adjectivale**.

Articolul adjectival se declină astfel :

Masculin.

Singular.

Plural.

N. A. cel mare

cei mari

G. D. celui mare

celor mari

Feminin.

N. A. cea mare

cele mari

G. D. celei mari

celor mari

1. Unii îl numesc articol propriu.

Articolul adjectival are genul, numărul și cazul adjectivului pe lângă care stă.

ARTICOLUL POSESIV.

— *Dar aste decorații cum, cine ți le-a dat?*

— *Chiar Domnilorul nostru și al vostru împărat.*

„*Ah! pot să mor de acum, am zis,*

A noastră e izbânda!”

Cartea aceasta este a fratelui meu.

Cuvintele *al, a*, se află înaintea cuvintelor *vostru, noastră*, care arată posesiune. Ele determină ființa sau lucrul posedat (împărat, izbândă).

Particula pusă înaintea cuvintelor — care arată posesiune — spre a determina ființa sau lucrul posedat, se numește **articol posesiv**.

Singular.

Plural.

Masc. *al*

ai

Fem. *a*

ale

Tot pentru a arăta posesiunea este pusă particula *a* înaintea cuvântului *fratelui*.

EXERCİȚIU. — Să se aleagă în scris, articolele nehotărâte, hotărâte, adjectivale și posesive din textul:

Pe culmea cea mai înaltă a munților Carpați se întinde o țară fără mândră și binecuvântată între toate țările semănate de Domnul pe pământ. (N. Bălcescu, Ardealul).

EXERCİȚIU. — Elevii vor da, în propozițiuni, exemple de toate felurile de articole.

DECLINAREA SUBSTANTIVULUI CU ARTICOLUL NEHOTĂRIT

I. Genul masculin.

Singular.

<p>Un copil este o făptură gin- gașă.</p> <p>Mintea unui copil e fragedă.</p> <p>Unui copil îi place mult jo- cul.</p> <p>Pe un copil trebuie să-l creș- tem cu multă grijă.</p> <p>Copile, ascultă de părinții și învățătorii tăi !</p>		<p>N. un copil</p> <p>G. (a) unui copil</p> <p>D. unui copil</p> <p>Ac. (pe) un copil</p> <p>V. copile !</p>
--	--	--

Plural.

<p>Unii copii sunt neascultători.</p> <p>Purtarea unor copii e supă- rătoare.</p> <p>Unor copii le este urâtă în- vățătură.</p> <p>Pe unii copii trebuie să-i su- praveghem de aproape.</p> <p>Copii, fiți cu băgare de seamă !</p>		<p>N. unii copii</p> <p>G. (a) unor copii</p> <p>D. unor copii</p> <p>Ac. (pe) unii copii</p> <p>V. copii !</p>
---	--	---

Tot astfel se declină substantivele: *codru, leu, unchiu, iepure*.

Substantivele masculine se termină la nominativ sin-
gular în consoană, u sau e; iar la plural, în i.

Forma de singular cât și cea de plural rămân ne-
schimbate la toate cazurile.

II. Genul feminin.

Singular.

<i>O carte aleasă e un bun prieten.</i>	N.	o carte
<i>Folosul unei cărți bune e neprefuit.</i>	G. (al)	unei cărți
<i>Datorăm adesea unei cărți locul pe care îl avem în viață.</i>	D.	unei cărți
<i>Când citești, alege totdeauna o carte folositoare.</i>	Ac. (pe)	o carte
<i>Carte dragă, dela tine eu pot multe învăța.</i>	V.	carte !

Plural.

<i>Unele cărți sunt primejdioase.</i>	N.	unele cărți
<i>Folosul unor cărți este neprefuit.</i>	G. (al)	unor cărți
<i>Datorăm adesea unor cărți locul pe care îl avem în viață.</i>	D.	unor cărți
<i>Citim unele cărți de mai multe ori în viață.</i>	Ac.	unele cărți
<i>Cărți dragi, voi luminați mintea și înălțați inimile!</i>	V	cărți !

Substantivul feminin *carte*, terminat în *e*, are la singular două forme : în cazurile nominativ, acuzativ și vocativ, o formă terminată cu *e*, iar la genitiv și dativ o formă terminată cu *i*.

Pluralul se termină la toate cazurile în *i*, ca și genitivul și dativul singular.

Substantivul *mamă*, terminat în *ă*, *biserică*, terminat tot în *ă* și *saca* terminat în *a* se declină după cum urmează :

Singular.

N.		<i>o mamă, biserică, saca</i>
G. (al, a, ai, ale)		<i>unei mame, biserici, sacale</i>
D.		<i>unei mame, biserici sacale</i>
Ac.	(pe)	<i>o mamă, biserică, saca</i>
V.		<i>mamă ! biserică ! saca !</i>

Plural.

N.	<i>niște (unele) mame, biserici, sacale</i>
G. (al, a, ai, ale)	<i>unor mame, biserici, sacale</i>
D.	<i>unor mame, biserici, sacale</i>
Ac.	<i>niște (unele) mame, biserici, sacale</i>
V.	<i>mame ! biserici ! sacale !</i>

Substantivul *mamă* schimbă terminația *ă* în *e*, *biserică*, pe *ă* în *i*, iar *saca* primește *le* la genitiv și dativ singular și la toate cazurile pluralului.

Substantivele feminine se termină la singular în *e*, *ă* și *a*.

Substantivele feminine își schimbă terminația la genitiv și dativ singular și la toate cazurile pluralului.

Cele terminate în *e* schimbă pe *e* în *i*; cele în *ă* unele schimbă pe *ă* în *e*, altele pe *ă* în *i*. Cele în *a* adaugă *le*.

Pluralul substantivelor feminine nu se schimbă după cazuri și este totdeauna la fel cu forma genitivului și dativului singular.

III. Substantivele ambigene.

Singular.

N.	<i>un ac, căpăstru, râu, roiu, nume</i>
G. (<i>al, a, ai, ale</i>)	<i>unui ac, căpăstru, râu, roiu, nume</i>
D.	<i>unui ac, căpăstru, râu, roiu, nume</i>
Ac.	<i>un ac, căpăstru, râu, roiu, nume</i>
V.	<i>ac, căpăstru, râu, roiu, nume</i>

Plural.

N.	<i>niște (unele) ace, căpestre, râuri, roiuri, nume</i>
G. (<i>al, a, ai, ale</i>)	<i>unor ace, căpestre, râuri, roiuri, nume</i>
D.	<i>unor ace, căpestre, râuri, roiuri, nume</i>
Ac.	<i>niște (unele) ace, căpestre, râuri, roiuri, nume</i>
V.	<i>ace! căpestre! râuri! roiuri! nume!</i>

Substantivele ambigene se termină la singular în **consoană, u și e**, iar la plural în **e și uri**.

Nici singularul și nici pluralul substantivelor ambigene nu se schimbă după cazuri.

EXERCITIU. — De declinat, în propozițiuni, cu articolul nehotărit, la singular și la plural substantivele: *munte, culme, pisc*.

DECLINAREA SUBSTANTIVULUI CU ARTICOLUL HOTĂRIT.

I. Genul masculin.

1. Substantivele terminate în U.

Singular.

<i>Codrul e frate cu Românul.</i>	N.	<i>codru-l</i>
<i>Frunza codrului a înverzit</i>	G. (a)	<i>codru-lui</i>
<i>Codrului i-au plecat cântăreții.</i>	D.	<i>codru-lui</i>
<i>Am mai văzut codrul odală.</i>	Ac.	<i>codru-l</i>
<i>Codrule codrușule, ce mai faci, drăgușule?</i>	V.	<i>codru-le</i>

Plural.

<i>Codrii au fost adăpostul Românilor.</i>	N.	codri-i
<i>Păsările sunt desfătarea codrilor.</i>	G. (a)	codri-lor
<i>Codrilor le-a căzut frunza.</i>	D.	codri-lor
<i>Toldeauna Românul a iubit codrii munților.</i>	Ac.	codri-i
<i>Codrilor, mare serviciu ați făcut neamului.</i>	V.	codri-lor

Substantivul *codru* primește la singular articolul hotărît *l*, iar la plural *i*.

Tot așa se declină *leu*, care se termină în *u*, și substantivul *unchiu*, care se scrie cu *u* la sfârșit. Și ele primesc articolul hotărît de-a-dreptul la forma nearticulată.

2. Substantivele terminate în consoană.

Singular..

<i>Ursul nu joacă de voie.</i>	N.	urs-u-l
<i>Nu vinde pielea ursului din pădure.</i>	G. (a)	urs-u-lui
<i>Ursului îi place smeura.</i>	D.	urs-u-lui
<i>Vulpea a păcălit odată ursul.</i>	Ac.	urs-u-l
<i>Joacă, ursule !</i>	V.	urs-u-le

Plural.

<i>Urșii se împușinează din ce în ce.</i>	N.	urși-i
<i>Pielele urșilor albi sunt scumpe.</i>	G. (ale)	urși-lor
<i>Urșilor le place smeura.</i>	D.	urși-lor
<i>Omul nu cruță urșii.</i>	Ac.	urși-i
<i>Vai ! vouă urșilor !</i>	V.	urși-lor

Substantivul *urs* primește la singular articolul hotărît *l*, iar la plural *i*. Forma nearticulată a substantivului fiind terminată în consoană, între ea și articol s'a păstrat, pentru nevoia rostirii, un *u* care se auzea altădată și la forma nearticulată.

3. Substantivele terminate în E.

Singular.

<i>Iepurele este un animal rozălor.</i>	N.	iepure-le
<i>Carnea iepurelui este gustoasă.</i>	G. (a)	iepure-lui
<i>Iepurelui îi e frică și de umbra lui.</i>	D.	iepure-lui
<i>Prindeși iepurele!</i>	Ac.	iepure-le
<i>Iepure, cum îmi ieșiși înainte!</i>	V.	iepure!

Plural.

<i>Iepurii se înmulțesc repede.</i>	N.	iepuri-i
<i>Vedeși urmele iepurilor?</i>	G. (ale)	iepuri-lor
<i>Ați pus gând rău iepurilor.</i>	D.	iepuri-lor
<i>Prindeși iepurii!</i>	Ac.	iepuri-i
<i>Iepurilor, cum îmi scăparăți?</i>	V.	iepuri-lor

Substantivul *iepure*, terminat în *e* primește la singular nominativ și acuzativ articolul *le*, iar vocativul păstrează forma nearticulată.

Numele de persoane bărbătești, numele lunilor și câteva substantive comune primesc la genitiv și dativ singular articolul hotărît înainte.

Exemple: *Pe la începutul lui Februarie s'a lăsat un frig aspru.*

Pupăza lui Ion.

Cere lui tata-moșu.

Aduceși laudă lui Dumnezeu, dar

Aduceși laudă Domnului.

Substantivele masculine primese la singular articolul hotărît I sau **le**, iar la plural **i**.

Primese articolul I substantivele terminate în **consoană** sau **u**. La cele terminate în consoană se păstrează, între forma nearticulată și articol, pentru nevoia rostirii, un **u**, care exista altădată în limbă.

Primese articolul hotărît **le** substantivele terminate în **e**.

Articolul hotărît masculin se declină astfel :

<i>Singular.</i>	<i>Plural.</i>
N. -I -le	-i
G. -lui	-lor
D. -lui	-lor
Ac. -I, le	-i
V. -le	-lor

Observare. — Substantivele masculine au la nom. și acuz. plural, forma nearticulată, un **i**: *urși, codri, lei, unchi, iepuri* și la forma articulată doi **i**: *urșii, codrii, leii, unchii, iepurii*.

Substantivele *fii, copii*, au doi **i** la forma nearticulată și trei **i** la forma articulată: *fiii, copiii*.

EXERCITIU. — De declinat, în propozițiuni, un substantiv masculin cu articol hotărît.

II. Genul feminin.

1. Substantivele terminate în **ă**.

<i>Singular.</i>		
<i>Mama e cel dintâi cuvânt pe care îl rostește copilul.</i>	N.	mam-a
<i>Iubirea mamei pentru copiii ei este fără margini.</i>	G. (a)	mame-i
<i>Spune mamei ce te doare?</i>	D.	mame-i
<i>Cinstește pe mama ta!</i>	Ac.	mam-a
<i>Mamă, cât îmi ești de scumpă!</i>	V.	mamă !

Plural.

<i>Mamele sunt mândre de copiii lor.</i>	N.	mame-le
<i>Mândria mamelor e firească.</i>	G. (a)	mame-lor
<i>Impărtășiți mamelor bucuriile și durerile voastre!</i>	D.	mame-lor
<i>Iubiți pe mamele voastre.</i>	Ac.	mame-le
<i>Mamelor, fiți binecuvântate!</i>	V.	mame-lor

Substantivul *mamă*, terminat în *ă*, primește articolul *a* la singular și *le* la plural. Primind articolul *a* la singular, pierde pe *ă* terminația formei nearticulate.

Unele substantive au vocatiul singular în *o*: *bunico*, *soro*, *Eleno*.

2. Substantivele terminate în E.

Singular.

<i>Pădurea a înverzit.</i>	N.	pădure-a
<i>Cui nu-i place umbra răcoroasă a pădurii?</i>	G. (a)	păduri-i
<i>Luați seama să nu dați foc pădurii.</i>	D.	păduri-i
<i>Nu tăiați fără rost pădurea.</i>	Ac.	pădure-a
<i>O, pădure, cât ești de fermecătoare!</i>	V.	pădure!

Plural.

<i>Pădurile sunt un izvor de bogăție al țării.</i>	N.	păduri-le
<i>Intinderea pădurilor era în vechime cu mult mai mare.</i>	G. (a)	păduri-lor
<i>Din nebagare de seamă copiii dau foc pădurilor.</i>	D.	păduri-lor
<i>Nu distrugeți fără rost pădurile!</i>	Ac.	păduri-le
<i>Pădurilor, voi sunteți cuibul vitejiilor strămoșești.</i>	V.	păduri-lor

Substantivul *pădure*, terminat în *e*, primește de-a-dreptul la singularul formei nearticulate articolul *a*: *pădure, pădurea*.

2. Substantivele terminate în *ie*.

	<i>Singular.</i>		<i>Plural.</i>	
N. câmpia	-a	câmpii	-le	le
G. (a) câmpie-i	-i	câmpii	-lor	lor
D. câmpie-i	-i	câmpii	-lor	lor
Ac. câmpia	-a	câmpii	-le	le
V. câmpie	—	câmpii	-lor	lor

Substantivul *câmpie* pierde pe *e* înaintea articolului *a* la nominativ și acuzativ singular. La genitiv și dativ singular *i* dela urmă se preface în *e* înaintea articolului: *unei câmpii, câmpiei* în loc de *câmpiii*, care n'ar suna frumos.

4. Substantivele terminate în *a*.

	<i>Singular</i>		<i>Plural</i>	
N. nuia-u-a	-u-a	nuiele	-le	le
G. nuiele-i	-i	nuiele	-lor	lor
D. nuiele-i	-i	nuiele	-lor	lor
Ac. nuia-u-a	-u-a	nuiele	-le	le
V. nuia —	—	nuiele	-lor	lor

Substantivul *nuia* primește la nominativ și acuzativ singular un *u* între forma nearticulată și articolul *a*: *nuia, nuiaua*.

Substantivele feminine primesc articolul hotărît *a* la singular și *le* la plural.

La substantivele terminate în *ă* și *ie*, la forma nearticulată, dispare *ă* și *e* înaintea articolului *a*; *i* dela

urma genitivului și dativului singular al substantivelor terminate în *ie* se preface în *e* în fața articolului.

Substantivele terminate în *a* primesc un *u* între forma nearticulată și articolul *a*.

Articolul hotărît feminin se declină astfel :

<i>Singular</i>		<i>Plural</i>
N.	-a	-le
G.	-i	-lor
D.	-i	-lor
Ac.	-a	-le
V.	—	-lor

Observări. Substantivele feminine articulate în cazul genitiv și dativ singular se termină în *ei* sau *ii*, după cum forma nearticulată se termină în *e* sau *i*: *unei mame*, *mamei*; *unei păduri*, *pădurii*.

EXERCITIU, — De declinat, în propozițiuni, un substantiv feminin cu articolul hotărît.

III. Articularea substantivelor ambigene.

Singular.

N.	<i>acul, căpăstrul, râul, roiul, numele,</i>	-l, le
G. (al)	<i>acului, căpăstrului, râului, roiului, numelui,</i>	-lui
D.	<i>acului, căpăstrului, râului, roiului, numelui,</i>	-lui
Ac.	<i>acul, căpăstrul, râul, roiul, numele,</i>	-l, le
V.	<i>acule, căpăstrule, râule, roiule, nume—</i>	-le, —

Plural

N.	<i>acele, căpestrele, râurile, roiurile, numele</i>	-le
G. (al)	<i>acelor, căpestrelor, râurilor, roiurilor, numelor</i>	-lor
D.	<i>acelor, căpestrelor, râurilor, roiurilor, numelor</i>	-lor
Ac.	<i>acele, căpestrele, râurile, roiurile, numele</i>	-le
V.	<i>acelor, căpestrelor, râurilor, roiurilor, numelor</i>	-lor

Substantivele ambigene primesc la singular articolul masculin singular și la plural articolul feminin plural.

EXERCITIUL I. — De declinat, în propozițiuni, un substantiv ambigen cu articol hotărît.

Aplicări ortografice. Se va atrage atențiunea elevilor, cât va fi necesar, asupra formelor de articol hotărît cu ortografie mai grea precum : substantivele masculine la plural, N. și Ac. : *cocorii, tinichigiii*; substantivele feminine la singular, G. și D. : *frunzei, ramurii, câmpiei*.

EXERCITIUL II. — Ca aplicațiune a tuturor regulilor de ortografie referitoare la substantiv se vor dicta primele două paragrafe din bucata „ozi”.

ADJECTIVUL.

Genul și numărul adjectivului.

*Dulce Bucovină,
Veselă grădină,
Cu pomi roditori
Și mândri feciori!*

*Fii în veci voioasă,
Pe cât ești frumoasă!*

1. Adjectivele *dulce, veselă, roditori, mândri, voioasă, frumoasă* ne fac cunoscut frumusețile, darurile Bucovinei, cu un cuvânt, însușirile lucrurilor și locuitorilor ei.

2. Adjectivul *veselă* este de genul feminin ca și substantivul *grădină* a cărei însușire o arată. Pe lângă un substantiv masculin adjectivul acesta își schimbă forma : *om vesel, copil vesel*. Tot astfel adjectivele *voioasă, frumoasă* au pentru masculin formele *voios, frumos*.

Dimpotrivă, adjectivul *dulce* are o singură formă pentru amândouă genurile : *dulce Bucovină, pepene dulce.*

Unele adjective au două forme, una pentru masculin alta pentru feminin : *voios, voioasă; frumos, frumoasă; bun, bună.*

Altele au o singură formă pentru amândouă genurile : *dulce, mare, verde.*

Adjectivele au genul substantivelor de care atârnă.

3. Adjectivele *dulce, veselă, frumoasă* sunt la numărul singular ca și substantivele *Bucovină, grădină*; adjectivele *mândri, roditori* se găsesc la numărul plural ca și substantivele *pomi, feciori* pe care le lămuresc.

Adjectivele au forme deosebite pentru fiecare număr

Adjectivele au numărul substantivelor pe lângă care sunt puse.

Articularea adjectivelor.

*Pe o stâncă neagră într'un vechiu castel,
Unde curge 'n vale un râu mititel,
Plânge și suspină tânăra domnișă,
Rumenă, suavă ca o garofiță.*

*Astfel e Românul, și Român sunt eu;
Și sub jugul barbar nu plec capul meu.*

1. Adjectivele *neagră, vechiu, mititel* sunt nearticulate, căci substantivele, pe lângă care stau, au un înțeles nehotărît. *Neagră* și *mititel* stau în urma substantivului, *vechiu* stă înaintea substantivului.

Adjectivul, fie că stă în urma, fie că stă înaintea substantivului, nu se articulează când înțelesul substantivului este nehotărît.

2. Adjectivul *barbar*, nearticulat, stă în urma substantivului *jugul* cu înțeles determinat; adjectivul *tânăra*, articulat, stă înaintea substantivului *domnișă*.

Când adjectivul lămurește un substantiv cu înțeles determinat, atunci se articulează numai când se află înaintea substantivului: *tânăra domnișă*, *jugul barbar*.

EXERCITIU. — Se vor scoate adjectivele din rândurile de mai jos arătându-se în dreptul fiecăruia: numărul, genul și dacă este articulat,

La poalele Carpaților,	Ca santinele falnice,
Sub vechiul tău mormânt,	Carpații te păzesc
Dormi, erou al Românilor,	Și de sublima-ți glorie
O ! Ștefan, erou sfânt !	Cu seculii șoptesc.

(V. Alecsandri, Imnul lui Ștefan cel Mare)

DECLINAREA ADJECTIVELOR.

Adjectivul la urma substantivului.

Genul masculin.

Singular.

Plural.

N. domnul tânăr	} Adjectiv ne- schimbat după cazuri	domnii tineri	} Adjectiv ne- schimbat după cazuri
G. (al) domnului tânăr		(al) domnilor tineri	
D. domnului tânăr		domnilor tineri ,	
A. domnul tânăr		domnii tineri	
V. domnule tânăr		domnilor tineri	

Genul feminin.

<i>Singular.</i>		<i>Plural.</i>		
N.	domnița tânără	-ă	domnițele tinere	} Adjectiv ne- schimbat după cazuri
G. (al)	domniței tinere	-e	(al) domnițelor tinere	
D.	domniței tinere	-e	domnițelor tinere	
A.	domnița tânără	-ă	domnițele tinere	
V.	domniță tânără	-ă	domnițelor tinere	

Lângă substantiv ambigen.

N.	poporul tânăr	} Adjectiv neschimbat după cazuri	popoarele tinere	} Adjectiv neschimbat după cazuri
G. (al)	poporului tânăr		(al) popoarelor ti- [nere]	
D.	poporului tânăr		popoarelor tinere	
A.	poporui tânăr		popoarele tinere	
V.	poporule tânăr		popoarelor tinere	

Adjectivul înaintea substantivului.

Genul masculin.

<i>Singular.</i>		<i>Plural.</i>	
N.	tânărul domn	-l	tinerii domni -i
G. (al)	tânărului domn	-lui	(al) tinerilor domni -lor
D.	tânărului domn	-lui	tinerilor domni -lor
A.	tânărul domn	-l	tinerii domni -i
V.	tânărul domn	-le	tinerilor domni -lor

Genul feminin.

<i>Singular.</i>		<i>Plural.</i>	
N.	tânăra domniță	-a	tinerele domnițe -le
G. (al)	tinerei domnițe	-i	(al) tinereilor domnițe -lor
D.	tinerei domnițe	-i	tinereilor domnițe -lor
A.	tânăra domniță	-a	tinerele domnițe le
V.	tânăra domniță	—	tinereilor domnițe -lor

Lângă substantiv ambigen.

	<i>Singular.</i>		<i>Plural.</i>	
N.	<i>tânărul</i> popor	-l	<i>tineretele</i> popoare	-le
G. (al)	<i>tânărului</i> popor	-lui (al)	<i>tineretelor</i> popoare	-lor
D.	<i>tânărului</i> popor	-lui	<i>tineretelor</i> popoare	-lor
A.	<i>tânărul</i> popor	-l	<i>tineretele</i> popoare	-le
V.	<i>tânărul</i> popor	-le	<i>tineretelor</i> popoare	-lor

Adjectivele masculine terminate în consoană (*tânăr*) și cele feminine terminate în ă (*tânără*) se declină și se articulează la fel cu substantivele cu aceeași terminație și de același gen cu ele.

Adjectivele masculine *negru*, *viu*, *gălbui*, terminate în u, și *mare*, terminat în e, și adjectivele feminine *mare*, terminat în e, și *vie*, terminat în ie, se declină și se articulează ca și substantivele cu aceeași terminații și de aceeași genuri: *negrul*, *viul*, *gălbuiul*, *marele* și *mare*, *via*.

Adjectivele se declină și se articulează ca și substantivele cu aceeași terminații și de aceeași genuri cu ele.

Adjectivul se acordă cu substantivul după număr, gen și caz.

EXERCITIU. — Se va declina, în propozițiuni, adjectivul *viteaz* articulat, cu un substantiv masculin, pus după adjectiv și cu un substantiv feminin, pus înaintea adjectivului.

Comparația adjectivelor.

Bună-i găina mea, dar tot mai bună pare a fi a vecinului.

Postavul lucrat în țara noastră este tot așa de bun ca și cel adus din străinătate.

Băutura cea mai bună este apa de izvor.

Anul acesta a fost o recoltă foarte bună.

Adjectivul *bună* arată însușirea pe care o are orice găină bună.

Forma *mai bună* arată o însușire pe care o are altă găină într'un grad deosebit. Pentru a găsi această însușire, a trebuit să *comparăm* însușirile celor două păsări.

Forma *tot așa de bun* arată că însușirea sau calitatea postavului lucrat în țară este egală cu însușirea sau calitatea postavului adus din străinătate.

Adjectivul *cea mai bună* arată că apa de izvor posedă însușirea *bună* în gradul cel mai înalt în comparație cu toate celelalte băuturi.

Adjectivul *foarte bună* arată însușirea recoltei într'un grad cât mai înalt, fără a afirma însă că întrece recoltele din alți ani.

Adjectivul are trei grade :

1. Gradul însușirii dată în mod obișnuit, numit **gradul pozitiv**.

2. Gradul însușirii, comparată eu alta, numit **gradul comparativ**.

3. Gradul cel mai înalt al însușirii, numit **gradul superlativ**.

Forma **pozitivului** este adjectivul obișnuit.

Comparativul are două forme ¹⁾ :

a) de **superioritate**, când un lucru întrece pe altul, cu care se compară, sub raportul aceleiași însușiri. Se formează adăugînd vorba **mai înaintea** pozitivului.

1. Forma comparativului de inferioritate cu *mai puțin* nu este în firea limbii românești, ci numai ca o traducere a formelor din alte limbi.

b) **de egalitate** când un lucru este egal cu altul, cu care se compară, sub raportul aceleiași însușiri. Se formează adăugând **tot atât (așa)** de înaintea pozitivului.

Superlatival are două forme :

a) **relativ**, când, comparând un lucru cu mai multe sub raportul unei însușiri, acesta le întrece pe toate celelalte. Se formează adăugând cuvântul **cel (cea)** înaintea comparativului de superioritate.

b) **absolut**, când, fără a exprima comparația cu alte lucruri, arătăm că un lucru posedă o însușire într'un grad de tot înalt. Se formează adăugând **foarte** înaintea pozitivului.

OBSERVAȚIUNI. În vorbirea poporului superlativul absolut se formează cu adverbul *tare* (*tare mulțumit*); ori se exprimă prin repetarea adjectivului (*mic, mic de tot*), sau prin accentuarea deosebită a pozitivului (*negru, roșu*).

EXERCIȚIU. — Elevii vor da exemple în care adjectivul *înalt* să se afle la fiecare dintre cele trei grade de comparație, cu toate subîmpărțirile lor.

PRONUMELE.

Pronumele personal.

Eu sunt mic, tu fă-mă mare

Eu sunt slab, tu fă-mă are.

(Rugăciune).

El e domnul cel vestit,

Care 'n lume a venit

Pe luptat și biruit.

(Cântec popular).

O lege avem străbună,

Prin veacuri de furtună

Ea n'a putut s'apună

Strivită de păgâni.

(Gh. Coșbuc : „Sus inima !”).

Noi punem steagul românesc
Pe crâncena redută.

(V, Alecsandri : „Peneş Curcanul”).

Voi, mişeiilor
Haraminilor !
Codrul mi-l lăsaşi.

(„Mihu Copilul”).

Ei cu toţi s'adun',
La masă se pun.

1. Pronumele **eu, tu, el, ea, noi, voi, el și ele** țin locul numelor de persoane (de oameni) și pentru aceea se numesc **pronume personale**.

2. Pronumele **eu** arată persoana care vorbește ; pronumele **tu**, persoana cu care se vorbește și pronumele **el** persoana de sex masculin, iar pronumele **ea**, persoana de sex feminin, despre care se vorbește.

Pronumele personal are trei persoane : persoana care vorbește, sau persoana I ; persoana cu care se vorbește, sau persoana II, și persoana despre care se vorbește, sau persoana III.

3. La singular persoana I este **eu**, persoana II, **tu** persoana III, **el, ea**.

La plural persoana I, este **noi**, persoana II, **voi**, și persoana III, **ei, ele**.

Pronumele personal are două numere : singular și plural.

4. Persoana III are forme deosebite după gen.

	Pers. I	Pers. II	Pers. III	
			masc.	fem.
Singular	eu	tu	el,	ea
Plural	noi	voi	ei,	ele

Cazurile pronumelui personal.

Forme întregi; forme scurte ¹⁾.

Mie mi-e drag Românul și știu a prețui bunătățile cu care l-a dăruit natura. Mi-e drag să-l privesc și să-l ascult, căci el e simplu și frumos în înfățișarea lui, căci e curat, înțelept, vesel, și poetic în graiul său.

Pronumele **mie**, **mi** sunt de persoana I, numărul singular. Se deosebesc de forma **eu**, pe care o cunoaștem, căci se găsesc amândouă în cazul dativ. (— Cui e drag Românul? **Mie**).

Mie este formă întregă, iar **mi** formă scurtă.

Pronumele **el**, **lui**, **l**, sunt de persoana III genul masculin, numărul singular.

El e în cazul **nominativ**. (— Cine e simplu? — **El**).

Lui se află în cazul **genitiv**. (— A cui înfățișare? — **A lui**).

L este în cazul **acuzativ**. (— Pe cine a dăruit natura? — Pe **el**).

Formele **el** și **lui** sunt întregi, forma **l** este scurtă.

Pe lângă schimbarea după număr, persoană și gen forma pronumelui personal se schimbă și după cazuri.

1. Se mai numesc: forme intonate, forme neintonate.

Declinarea pronumelui personal.

Persoana I.

<i>Singular.</i>	<i>Plural.</i>
N. eu	noi
G. —	—
D. mie, mi, îmi	nouă, ne, ni
Ac. pe mine, mă	pe noi, ne
V. —	—

Persoana II.

<i>Singular.</i>	<i>Plural.</i>
N. tu	voi
G. —	—
D. ție, ți, îți	vouă, vă, vi
Ac. pe tine, te	pe voi, vă
V. tu !	voi

Persoana III.

Masculin.

Feminin.

<i>Singular.</i>		<i>Plural.</i>	
N. el	ei '	ea	ele
G. lui	lor	ei	lor
D. lui, i, îi	lor, le, li	ei, i, îi	lor, le, li
Ac. pe el, l, îl	pe ei, i, îi	pe ea, o	pe ele, le
V. —	—	—	—

Prima formă de fiecare caz e întregă, iar celelalte scurte.

Formele scurte de pronume personale stau în vorbire singure, sau alăturate de alte cuvinte.

Forme scurte nealăturate de alte cuvinte :

*Ți se pare lucru de șagă?
Nu te crede nimeni.*

Forme scurte alăturate de alte cuvinte :

*Ne-a scris din nou.
Ne-am bucurat.
Răspunde-i.
Incunoștiințează-l.*

Când formele scurte de pronume personal se alătură de alte vorbe și se rostesc împreună ca un cuvânt, atunci se leagă de acele vorbe cu o trăsătură de unire.

Pronumele personale scurte *îmi, îți, îi, îl* s'au format din formele *mi, ți, i, l*, când sunt urmate de verbe care încep cu o consoană : *îmi trebuie, îți cere, îi place, îl cunosc*.

EXERCITIU. — Să se dea în scris, în propozițiuni, exemple numeroase de pronume personale, în deosebi de formele scurte la cazurile dativ și acuzativ, la toate persoanele și numerele.

EXERCITIU. — Din textul de mai jos elevii vor scoate pronumele personale, arătând în dreptul fiecăruia : persoana, numărul, cazul, forma întreagă sau scurtă.

Intr'o Duminecă prin cârneleagă, a venit tatăl mamei, bunicul meu David Creangă, din Pipirig la noi și, văzând cearta iscată între tata și mama din pricina mea, a zis :

— Lasă, măi Ștefane și Smărănducă, nu vă mai îngrijiți atâta, că azi e duminică, mâine luni și zi de târg, dar marți, de-om ajunge cu sănătate, am să iau nepotul cu mine și am să-l duc la Broșteni cu Dumitru al meu

la profesorul Nicolai Nanu, dela școala lui Baloș, și-ți vedea voi ce-a scoate el din băiet; că de ceilalți băieți ai mei, Vasile și Gheorghe, am rămas tare mulțămît, cât au învățat acolo. De douăzeci și mai bine de ani, de când port vornicia în Pipirig, am dus-o cam anevoie numai cu răbușul. Inșă de când mi-au venit băieții dela învățătură, îmi țin socotelile ban cu ban și huzuresc de bine; acum zic eu că poți duce vornicia pe vieață, fără să te simți.

(I. Creangă, Amintiri).

PRONUMELE POSESIV.

Mircea se îndreaptă iute către ei:

— *Respectați solia, căpitani mei.*

Mircea se înclină de ani obosit,

Inșă al său suflet nu e 'mbătrânit.

Viitor de aur țara noastră are

Și prevăd prin veacuri a ei înălțare.

(D. Bolintineanu: „Mircea și Solii”).

Puiu mai cilibiu și mai frumos ca al meu nicăiri n'am putut afla.

(Marian: „Puiul ciorii”).

Pronumele său și mei arată pe stăpânul sau pe posesorul unor ființe sau al unui lucru, înlocuindu-i numele.

Tot astfel pronumele noastră arată pe posesorii unui lucru înlocuindu-le numele.

Pronumele care arată pe posesorul unei ființe sau al unui lucru se numește pronume posesiv.

Pronumele *al meu* arată și pe posesor și lucrul (ființa) posedat; este întrebuințat singur, nu însoțește un substantiv și primește înainte, *al, a, ai, ale*; *al meu, a mea, ai mei, ale mele*.

În acest caz are o dublă valoare de pronume, înlocuind două nume.

Fie că este singur, fie că este pus pe lângă un substantiv, el este totdeauna pronume, căci înlocuiește totdeauna nume.

FORMELE PRONUMELUI POSESIV.

Un posesor și un singur obiect ¹⁾.

Masc. Câinele meu, tău, său (lui, ei) ²⁾.
Fem. Casa mea, ta, sa (lui, ei).

Un posesor și mai multe obiecte.

Masc. Câinii mei, tăi, săi (lui, ei).
Fem. Casele mele, tale, sale (lui, ei).

Mai mulți posesori și un singur obiect.

Masc. Câinele nostru, vostru, lor.
Fem. Casa noastră, voastră, lor.

Mai mulți posesori și mai multe obiecte.

Masc. Câinii noștri, voștri, lor.
Fem. Casele noastre, voastre, lor.

1. Cuvântul *obiect* aci reprezintă: *ființă* sau *lucru*.

2. *Lui, ei*, pronume personale în cazul genitiv pot înlocui pronumele posesiv.

DECLINAREA PRONUMELUI POSESIV.

Un posesor și un singur obiect.

M a s c u l i n.

- N. A. V. Câinele meu, tău, său
 G. D. Câinelui meu, tău, său

F e m i n i n.

- N. A. V. Casa mea, ta sa
 G. D. Casei mele, tale, sale

Un posesor și mai multe obiecte.

M a s c u l i n.

- N. A. V. Câinii mei, tăi, săi
 G. D. Câinilor mei, tăi, săi

F e m i n i n

- N. A. V. Casele mele, tale, sale
 G. D. Caselor mele, tale, sale

Mai mulți posesori și un singur obiect

M a s c u l i n.

- N. A. V. Câinele nostru, vostru, lor
 G. D. Câinelui nostru, vostru, lor

F e m i n i n.

- N. A. V. Casa noastră, voastră, lor
 G. D. Casei noastre, voastre, lor

Mai mulți posesori și mai multe obiecte.

M a s c u l i n.

- N. A. V. Câinii noștri, voștri, lor
G. D. Câinilor noștri, voștri, lor

F e m i n i n.

- N. A. V. Casele noastre, voastre, lor
G. D. Caselor noastre, voastre, lor

Pronumele posesiv când stă pe lângă un substantiv se acordă în gen, număr și caz cu acel substantiv ¹⁾).

Dacă este singur, are genul, numărul și cazul substantivului subînțeles, care reprezintă obiectul posedat.

Pronumele posesiv se declină întotdeauna cu un adjectiv nearticulat.

EXERCITIU. — Din rândurile de mai jos se vor scoate pronumele posesive, arătându-se persoana, numărul, genul și cazul la care se află.

Juni ostași ai țării mele, însemnați cu stea în frunte !
Dragii mei vultani de câmpuri, dragii mei șoimani de
munte !

Am cântat în tinerețe strămoșeasca vitejie,
Vitejie fără seamăn pe-acel timp de grea urgie,
Ce la vechiul nostru nume a adaos un renume,
Dus pe Dunăre în Mare și din Mare dus în lume.
Vin acum la rândul vostru să v'aduc o închinare.

(V. Alecsandri, Oda ostașilor români).

1. Faptul că se acordă cu substantivul nu-i schimbă calitatea de pronume.

PRONUMELE DEMONSTRATIV.

*Dup' aceste vorbe Ștefan strânge oștire
Și 'nvingând păgânii, 'nalță-o mânăstire.*

Fericiți cei milostivi, că aceia se vor milui.

1. Pronumele *aceste* ne arată anume care vorbe au determinat pe Ștefan să strângă oștire. Cuvântul *aceste* ne mai arată că vorbele spuse de Sihastru ne sunt cunoscute de curând, deci într'un trecut apropiat. Dacă ne erau cunoscute mai de mult, am fi spus : După acele vorbe, Ștefan strânge oștire.

Pronumele *acea* ne arată anume care oameni vor fi miluiți într'un viitor îndepărtat.

Pronumele care arată anume un lucru sau ființă mai apropiată sau mai depărtată se numește **pronume arătător sau demonstrativ**.

2. In primul exemplu pronumele demonstrativ este însoțit de substantiv : *aceste vorbe*, iar în exemplul al doilea se află singur : *acea*.

Pronumele demonstrativ se întrebuințează ori însoțit de substantivul pe care îl arată, ori singur.

Când pronumele demonstrativ însoțește un substantiv, are valoare de adjectiv și se poate numi și **adjectiv demonstrativ**.

Când pronumele demonstrativ stă în urma substantivului, sau e singur, primește la urmă un a : *aceste vorbe, acei oameni, vorbele acestea, oamenii aceia; acestea, aceia*.

Pronumele demonstrative sunt următoarele :

M a s c u l i n.	F e m i n i n.
acest	această
acel	acea
cestălalt	ceastălaltă
celălalt	cealaltă
aceiași	aceeași
asemenea	
atare	

DECLINAREA PRONUMELUI DEMONSTRATIV.

Pronume urmat de substantiv.

M a s c u l i n.

Singular.

N. A.		G. D.	
acest	om	acestui	om
acel	om	acelui	om
cestălalt	om	cestuilalt	om
celălalt	om	celuilalt	om

Plural.

N. A.		G. D.	
acești	oameni	acestor	oameni
acei	oameni	acelor	oameni
ceștilalți	oameni	cestorlalți	oameni
ceialți	oameni	celorlalți	oameni

F e m i n i n.

Singular

N. A.		G. D.	
această	zi	acestei	zile
acea	zi	acelei	zile
ceastălaltă	zi	cesteilalte	zile
cealaltă	zi	celeilalte	zile

Plural.

N. A.		G. D.	
aceste	zile	acestor	zile
acele	zile	acelor	zile
cestealte	zile	cestealte	zile
celealte	zile	celoralte	zile

Pronumele după substantiv sau singur.**M a s c u l i n.**

<i>Singular.</i>		<i>Plural.</i>	
N. A.	G. D.	N. A.	G. D.
acesta	acestuia	aceștia	acestora
acela	aceluia	aceia	acelora

F e m i n i n.

<i>Singular.</i>		<i>Plural.</i>	
N. A.	G. D.	N. A.	G. D.
aceasta	acesteia	acestea	acestora
aceea	aceleia	acelea	acelora

Pronumele *aceiași* se declină la fel cu *acela*, cu deosebire că la urmă se păstrează peste tot particula înălțătoare și invariabilă și.

Observare. În scriere trebuie să deosebim forma *acea*, pronume demonstrativ feminin însoțit de substantiv (*acea copilă*), de același pronume *aceea*, întrebuințat în urma substantivului sau singur (*copila aceea* sau numai *aceea*) și de forma pentru masculin plural *aceia* (*oamenii aceia* sau numai *aceia*).

Pronumele *asemenea* și *atare* nu se declină.

EXERCITIU. — Elevii vor da, în propozițiuni, zece exemple, de pronume demonstrative.

PRONUMELE RELATIV. PRONUMELE INTEROGATIV.

a) *Cine nu muncește, cu lipsa trăiește.*

b) *Cine a cunoscut,*

Cine mi-a văzut

Mândru. ciobănel,

Tras printr'un inel?

a) *Capul ce se pleacă, paloșul nu-l taie.*

b) *Ce nu poți lega la gard? (ghicit. Drumul).*

a) *Găina care cântă seara, dimineața n'are ou.*

b) *Care găină n'are ou?*

Cuvintele *cine, ce, care*, din exemplele dela a) țin locul unor nume și în același timp slujesc ca vorbe de legătură (relație) între propozițiuni.

Aceleași cuvinte în exemplele dela b) țin locul ființelor și lucrurilor de care întrebăm.

Cuvintele *cine, ce, care*, sunt deci pronume.

Pronumele care servesc ca vorbe de legătură între propozițiuni se numesc **pronume relative**.

Pronumele cu care întrebăm despre o ființă sau despre un lucru se numesc **pronume interogative**.

Cuvintele *cine, ce, care* se întrebuintează și ca pronume relative și ca pronume interogative.

Declinarea pronumelui relativ-interogativ.

Care

M a s c u l i n.		F e m i n i n.	
<i>Singular</i>	<i>Plural</i>	<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
N. A.	care	care ¹	care
G. D.	cărui	căror	cărei

1. In vorbirea poporului forma de masculin plural, nominativ-acuzativ, este identică cu cea dela singular.

C i n e

Se schimbă numai după cazuri.

N.	cine
G. (al, a, ai, ale)	cui
D.	cui
A. (pe)	cine

Ce este neschimbător.

Pronumele *care, ce*, atât relative cât și interogative, se pot întrebuința singure, înlocuind nume de ființă sau de lucru; dar pot să și însoțească numele, având atunci valoare adjectivală.

Pronumele *cine* nu se întrebuințează niciodată împreună cu un substantiv.

EXERCITIU. — Se vor da, în propozițiuni, câte două exemple de fiecare fel de pronume interogative și relative.

PRONUME REFLEXIVE.

*Râde dracul de porumbe negre
Și pe sine nu se vede.
Cine dă, lui își dă.*

Pronumele *pe sine, se, își* arată că lucrarea exprimată de verb se întoarce asupra subiectului care a săvârșit-o.

Pronumele care arată că lucrarea exprimată de verb se întoarce asupra subiectului, care a săvârșit-o, se numește **pronume reflexiv**.

Formele și declinarea pronumelui reflexiv.

P e r s o a n a I.

<i>Singular.</i>	<i>Plural.</i>
D. mie, mi, îmi	nouă, ne
A. pe mine, mă	pe noi, ne

P e r s o a n a II.

D. ție, ți, îți	vouă, vă
A. pe tine, te	pe voi, vă

P e r s o a n a III.

sie, și, își
pe sine, se

Pronumele reflexiv are numai două cazuri : dativul și acuzativul.

Formele persoanei I și II sunt formele pronumelor personale. Numai la persoana III, pronumele reflexiv are formele sale proprii.

EXERCITIU. — Să se dea, în propozițiuni, cinci exemple de pronume reflexive în acuzativ și cinci în dativ, la diferite persoane și numere.

PRONUMELE NEHOTĂRIT.

Una e a auzi și alta a vedea.

Asta e altă găscă.

Tot țiganul își laudă ciocanul.

Toată pasărea pe limba ei pierе.

Nimeni nu întrebă de casa frumosului, ci de casa vrednicului.

Niciun câine nu m'a lătrat; niciunul nu m'a simțit.

Nimic să nu se miște fără știrea stăpânului.

Parcă îl trage cineva de limbă.

Nu orice sboară se mănâncă.

Fiecare se leagă unde îl doare.

1. Cuvintele *una, alta, tot, niciunul, nimeni, nimic, cineva, orice, fiecare* țin locul numelor unor ființe sau lucruri nehotărâte.

Vorba care ține locul numelui unei ființe sau unui lucru nehotărît se numește pronume nehotărît.

2. În unele exemple (*altă găscă, tot țișanul, toată pasărea, niciun câine*) găsim pronumele nehotărîte însoțind substantive : au rol adjectival. În acest caz se numesc și *adjective nehotărîte*.

3. *Una, alla, tot, nimeni, nimic* sunt *forme simple*. *Cineva, orice, fiecare* sunt *forme compuse* din pronumele relative, *cine, ce, și care* cu forme verbale prescurtate : *va, ori, fie ș. a.*

Cele compuse cu *cine* au numai valoare pronominală.

4. Pronumele demonstrative, relative, interogative și nehotărîte, când sunt întrebuințate cu valoare adjectivală, constituiesc grupa *adjectivelor pronominale*.

Declinarea pronumelui nehotărît.

Însoțit de substantiv.

Singular.

Plural.

N. A. alt om, altă femeie	alți oameni, alte femei
G. D. altui om, altei femei	altor oameni, altor femei

Fără substantiv.

N. A. altul, alta	alții, altele
G. D. altuia, alteia	altora, altora

Unul (una) ca pronume nehotărît se declină numai fără substantiv, căci însoțit de substantiv are funcție de articol nehotărît sau de numeral.

Tot n'are formă de genitiv și dativ singular în vorbirea obișnuită. Găsim însă o formă de genitiv-dativ

în expresia *cu totulul tol* și în Rugăciunea lui Gr. Alexandrescu : *Al totului părinte*.

La pronumele nehotărîte compuse se declină numai pronumele relativ, iar forma verbală rămâne neschimbată.

Pronumele **oricare**.

<i>Singular.</i>	<i>Plural.</i>
N. A. oricare	oricare
G. D. oricărui, oricărei	oricăror

Pronume **oricine, orice** :

N. A. oricine, orice	—
G. D. oricui	—

Pronumele **nimeni, (nimenea)** :

N. A. nimeni (nimenea)	
G. D. nimănui	—

Pronumele **nimic** (nimica) este neschimbător.

EXERCITIU. — Se vor da, în propozițiuni, zece exemple de pronume nehotărîte ; cinci cu valoare pronominală, cinci cu valoare adjectivală

PRONUMELE DE REVERENȚĂ.

Moș Ioane.. ia spune Dumneata în legea Dumitale, cum ai înțeles, cum n'ai înțeles.

Dumneavoastră, ca fiecare boier, numai ne-ați poruncit să aducem bolovanul...

(I. Creangă, Ion Roată și Unirea).

Nu e adevărat, Măria Ta, eu sunt care l-am omorât.

(P. Ispirescu, Balaurul cu șapte capete).

Cuvintele *Dumneata*, *Dumitale*, *Dumneavoastră* sunt forme de respect, puse în locul numelui persoanelor cu care vorbim, sau despre care vorbim.

Ele sunt compuse dintr'un substantiv care arată calitatea, superioritatea persoanei de care e vorba : *Domnia*, *Măria* (dela mare), *Sfinția* ș. a. și din pronumele posesiv corespunzător.

Formele acestea se numesc **pronume de reverență, de politeță sau de respect.**

Iată câteva pronume de reverență :

Sing. Domnia-Ta, -Sa, -Ei, -Lui ; popular : Dumneata, -ei, -lui.

Plur. Domnia-Voastră, -Lor ; popular : Dumneavoastră, -lor.

Sing. Măria-Ta, -Sa.

Plur. Măria-Voastră, -Lor.

Sing. Sfinția-Ta, -Sa,

Plur. Sfinția-Voastră, -Lor.

Față de o persoană superioară ne adresăm întotdeauna cu forma pronumelui de reverență a persoanei II plural. Astfel în loc de *Dumneata* sau *Domnia-Ta*, vom zice *Domnia-Voastră*.

Există și forme de pronume care arată o desconsiderare față de cineva.

Intunecimea-Ta pentru mai marele iadului.

Dobitocia-Voastră pentru stăpânitori, în fabule.

Declinarea pronumelui de reverență :

N. A. Domnia-Ta, -Sa, -Lui, Domnia-Voastră, -Lor.
G. D. Domniei-Tale, -Sale, -Lui, Domniei-Voastre,- Lor.

Fiecare parte din care e format pronumele de reverență urmează declinarea ei proprie : substantivul, declinarea substantivului, pronumele posesiv, declinarea pronumelui posesiv.

EXERCITIU. — Se vor căuta și se vor da în scris, în propozițiuni, și alte forme de pronume de reverență pentru alte ranguri și situați sociale.

PRONUMELE PERSONAL ÎNTĂRIT.

Cunoaște-te pe tine însuși.

Deviza noastră să fie : „Prin noi înșine”.

Pronumele *însuși* s'a adăugat pe lângă pronumele personal *pe tine* pentru a-i da mai multă tărie.

Pronumele *înșine* s'a adăugat, în același scop, pe lângă pronumele *noi*.

Pronumele personal urmat de pronumele însumi se numește pronume personal întărit.

Pronumele *însumi*, la rândul lui, este compus din cuvântul *îns* și din forma scurtă de dativ a pronumelui personal.

Declinarea pronumelui întărit.

S i n g u l a r.

Masc. Fem.

Pers. I.	eu, mie,	pe mine,	însumi,	însămi,
Pers. II.	tu, ție,	pe tine,	însuși,	însăși,
Pers. III.	el, lui	pe el,	însuși,	—
	ea, ei,	pe ea,	—	însăși

P l u r a l.

Masc. Fem.

Pers. I.	noi, nouă, pe noi.	înșine, însene,
Pers. II.	voi, vouă, pe voi,	înșivă, însevă,
Pers. III.	ei, lor, pe ei,	înșiși, —
	ele, lor, pe ele,	— înseși

După cum se vede pronumele întăritor *însuni* se declină astfel :

Ins- variază după gen : *însu-*, *însă-* și după număr : *înși-*, *înse-*; pronumele de dativ se schimbă după persoană : *mi*, *ți*, *și* și după număr : *ne*, *vă*, *și*.

EXERCİTIU. — Se vor da în scris cinci exemple de pronume întărit, fie culese din lecturi, fie din mintea școlărilor.

NUMERALUL.

Numeralul cardinal.

Doi oameni, cunoscuți unul cu altul, călătoreau odată vara pe un drum. Unul avea în traista sa trei pâini și celălalt două.

Plecat-am nouă din Vaslui

Și cu sergentul zece.

1. Numeralesle *doi*, *nouă*, *zece* arată câte ființe se găsesc la un loc, iar numeralesle *trei* și *două* câte lucruri se află întrunite laolaltă.

Numeralul care arată numărul de ființe sau de lucruri întrunite la un loc se numește **numeral cardinal**.

Aceste numerales se numesc cardinale, fiindcă ele servesc la bază pentru formarea tuturor celorlalte numerales.

2. Numeralul cardinal **unu** se schimbă după gen și după caz.

<i>Masculin.</i>	<i>Feminin.</i>
N. A. unu	una
G. D. unui	unei

3. **Doi** se schimbă numai după gen.

<i>Masculin.</i>	<i>Feminin.</i>
doi	două.

4. **Trei, patru, cinci, zece, unsprezece, douăzeci, nouăzeci și nouă** sunt invariabile.

5. Numeralesle **sută, mie, milion, miliard**, au forme deosebite după număr.

<i>Singular.</i>	<i>Plural</i>
sută	sute
mie	mii
milion	milioane
miliard	miliarde

Numeralul ordinal.

Tocmai când scoaseră pâinile din traistă, iacă un al treilea drumeț necunoscut îi ajunge din urmă.

*Astălalit se duse, lucră, luă plata,
A doua zi iară la altul fu gata,
A treia zi încă n'o pierdu de geaba,
In scurt totdeauna se afla cu treabă.*

(A. Pann, Cei doi lucrători).

Numeralesle *al treilea, a doua, a treia*, arată în ce ordine se află ființele și lucrurile, sau locul pe care-l ocupă într'un șir.

Numeralul care arată ordinea sau locul pe care-l ocupă într'un șir ființele sau lucrurile se numește **numeral ordinal**.

Numeralesle ordinale au forme deosebite după gen.

Masculin.

Feminin.

întâiul (cel dintâi)	întâia
al doilea	a doua
al treilea	a treia
al zecelea	a zecea
al patruzeci și unulea	a patruzeci și una

Numeralul ordinal începând dela *al doilea* înainte se formează la masculin din articolul **al** și din numeralul cardinal la care se alătură articolul **le** și terminația **a**, și la feminin din articolul **a** și din numeralul cardinal, la care se adaugă terminația **a**.

EXERCITIU. — Din textele de mai jos să se aleagă numeralesle cardinale și ordinale, arătând dacă se schimbă și după ce.

1. Când doi se ceartă, al treilea câștigă.
(Proverb).

2. Negru Vodă trece
Cu tovarăși zece.

.
A doua zi iar,

A treia zi iar,

A patra zi iar,

Lucra în zadar!

(Mănăstirea Argeșului, Col. V. *Aleksandri*).

Numeralul distributiv.

Să zicem că s'a tăiat fiecare pâine în câte trei bucăți deopotrivă de mari...

Ia câte două și dă câte nouă.

Soldații merg în marș câte patru.

Numeralele *câte trei, câte două, câte nouă, câte patru*, arată în câte cât sunt distribuite ființele și lucrurile.

Numeralul care arată în câte cât sunt distribuite ființele și lucrurile se numește **numeral distributiv**.

Numeralul multiplicativ.

Sfoara întreită multă vreme ține.

Dumnezeu să-ți dăruiască înzecit.

Numeralele care arată că lucrurile sau ființele s'au înmulțit de un număr oarecare de ori se numește **numeral multiplicativ**.

Cele mai întrebuițate numerale multiplicative sunt :
îndoit, întreit, împătrit, înzecit, însutit, înmiit.

Numeralul adverbial.

Măsoară de multe ori și croiește odată.

De trei ori trei fac nouă.

Numeralul care arată de câte ori se întâmplă sau se repetă o lucrare se numește **numeral adverbial**.

Iată câteva numerale adverbiale :

odată

de două ori

de trei ori
de zece ori
de o sută de ori
de o mie de ori

Numeralul nehotărît.

*Mult a fost, puțin a rămas
Ori tot, ori nimic.*

Cuvintele **mult**, **puțin**, **tot**, **nimic** arată în mod nehotărît mărimea sau numărul ființelor sau lucrurilor.

Cuvintele care arată în mod nehotărît mărimea sau numărul ființelor și lucrurilor se numește **numeral nehotărît**.

Numerales nehotărîte sunt :

tot
mult
câtva
puțin
nimic

Numărul în mod nehotărît se poate exprima și printr'un numeral cardinal precedat de *vreo* : *vreo zece inși*.

EXERCİTIU. — Să se dea, în propozițiuni, câte două exemple de numeral distributive, multiplicative, adverbiale și nehotărîte.

DEOSEBIREA INTRE ARTICOL NEHOTĂRIT, PRONUME NEHOTĂRIT ȘI NUMERAL.

Doi oameni, cunoscuți unul cu altul, călătoreau odată pe un drum. Unul avea în traista sa trei pâini și celălalt două. Dela o vreme poposesc la umbra unei răchiți lângă o fântână.

-
 — Câte bucăți ai avut d-ta?
 — Șase bucăți, domnule judecător.
 — Câte ai mâncat d-ta?
 — Cinci bucăți, domnule judecător.
 — Câte ți-au mai rămas?
 — Numai una, domnule judecător.
 — Așa dar dumitale ți se cuvine numai un leu,
 fiindcă numai o bucată de pâine ai avut de întrecut.
 (I. Creangă, Cinci pâini).

Cuvintele *un* (drum), *o* (fântână), *unei* (răchiți), sunt articole nehotărîte, fiind puse înaintea unor substantive pentru a le da un înțeles general, nehotărît.

Cuvintele *un* (leu), *o* (bucată) sunt numerale cardinale, pentrucă precizează numărul lucrurilor de care e vorba.

Cuvântul *unul* din exemplele : *unul cu altul*, *unul avea*, este pronume nehotărît, căci înlocuește numele unei ființe, al călătorului, fără a indica în mod hotărît de care e vorba.

Cuvântul *una* din exemplul : *numai una* este numeral cardinal, pentrucă arată numărul bucăților rămase.

Deci un, o pot fi sau articole nehotărîte sau numerale cardinale; iar unu, una pot fi numerale cardinale sau pronume nehotărîte. Rolul lor îl dă numai înțelesul pe care îl au în propozițiune.

La masculin numeralul se scrie *unu*, iar pronumele nehotărît *unul*.

Tot după înțeles distingem și cuvintele : **nimie, tot**, dacă sunt pronume nehotărîte sau numerale nehotărîte.

EXERCİȚIU. — Să se arate în exemplele de mai jos funcțiile morfologice, pe care le îndeplinește cuvântul *un* :

1. Lui dascălul Vasile a Vasilică plăteam numai câte un sorcovăţ pe lună.

2. Şi era un puiu de ger în dimineaţa aceea, de crăpau lemnele.

(I. Creangă, Amintiri).

3. „Măria Ta ai doi meri în grădină, unul lângă altul.

(B. Delavrancea, Bunica).

VERBUL.

Fuge de ploaie şi dă de noroaie.

Lucrarea.

Soarele încălzeşte şi pe bun şi pe rău.

In văgăuna asta şedea balaurul încolăcit.

P. Ispirescu.

Starea.

Pe o vale verde oştile dormeau.

D. Bolintineanu.

Dumnezeu este pretulindeni.

*Pentru fiecare mamă puiu mai cilibiu ca
al său nu se află.*

Existenţa.

S. F. Marian.

Vorba care arată lucrarea, starea sau existenţa ¹⁾ fiinţelor sau lucrurilor se numeşte Verb.

NUMERE, PERSOANE.

— Te duci singur la munte, ori vă duceţi cu toţii?

— Mă duc numai eu, nu ne ducem cu toţii.

— Se duce şi unchiul tău?

— Nu, se duc numai copiii dânsului.

1. In loc de cuvântul *existenţa* se întrebuinţa cuvântul *firea*, format din verbul *a fi*. Il înălăturăm, deoarece azi cuvântul *firea* are înţeles deosebit de cuvântul *existenţa*.

1. Forma verbului *te duci* se deosebește de forma *vă duceți*, căci cea dintâi arată lucrarea unei singure ființe, iar cea de-a doua, lucrarea mai multor ființe.

Tot din această cauză forma *mă duc* se deosebește de *ne ducem*, *se duce* de *se duc*.

Verbul care arată lucrarea, starea, existența unei singure ființe sau a unui singur lucru este la **numărul singular**.

Verbul care arată lucrarea, starea, existența mai multor ființe sau mai multor lucruri este la **numărul plural**.

Verbul are două numere : **singular** și **plural**.

2. Tot din exemplele de mai sus vedem că formele verbului se schimbă și după persoana gramaticală a subiectului.

Mă duc, care arată lucrarea persoanei I singular, se deosebește de *te duci*, care arată lucrarea persoanei II și de *se duce*, care arată lucrarea persoanei III singular. Același lucru se petrece și cu formele pluralului : persoana I : *ne ducem* ; persoana II : *vă duceți* persoana III : *se duc*.

Verbul are trei persoane, **persoana I, II, III, ca și** pronumele cu care putem înlocui subiectul.

		Numere.	
		<i>Singular.</i>	<i>Plural.</i>
Persoane	{	I, mă duc II, te duci III, se duce	Persoane
			{
			I, ne ducem II, vă duceți III, se duc.

EXERCITIUL. — Din textul de mai jos se vor scoate verbele, arătându-se la fiecare numărul și persoana.

Cum am zis, mergea încet și gânditor. Hatmanii lângă dânsul păstrau tăcere...

— Ce castel e acesta? întrebă Sobieski...

— La vreme de războiu, aci domnii Moldovei obicnuesc a-și trimite averile, răspunse Potoski.

— Așa! Să mergem dar să-l luăm.

— Plecați-vă, zise trimisul, și nu vă puneți capul în primejdie.

— Nu purta grijă de capul nostru, domnule!

(C. Negruzzi, Sobieski și Români).

T I M P U R I.

1. Presentul.

*Și-auzi! Răsar cântări acum,
Frânturi dintr'o colindă,
Și vin mereu, s'oprese în drum,
S'aud acum în tindă.*

Verbul *auzi*, *vin*, *răsar*, *s'opresc*, *s'aud* arată că lucrarea se petrece în clipa de față, în prezent.

Verbul care arată o lucrare ce se face în clipa de față este la timpul **prezent**.

FORMELE TRECUTULUI.

2. Imperfectul.

*Intr'o zi de sărbătoare,
Intr'o zi cu mândru soare,
Care lumea 'nveselea*

Și cu aur o 'nvelea,
Iată, mări, se ivea,
Ca alt soare strălucea
Domnul Ștefan cel vestit,
Domnul cel nebiruit.

Verbele *înveselea*, *învelea*, *se ivea*, *strălucea* arată o lucrare trecută, dar neterminată în clipa de care vorbim.

Verbul care arată o lucrare trecută, dar neterminată în clipa de care vorbim, este la **timpul imperfect**.

3. Perfectul simplu.

Grădinarul făcu ce făcu și adună de prin colțuri câteva floricele, le legă și le trimese împărătesei celei mici.

Verbele *făcu*, *adună*, *legă*, *trimese* arată o lucrare trecută și terminată de curând.

Verbul care arată o lucrare trecută și terminată de curând este la **timpul perfectul simplu**.

Timpul acesta se numește perfect simplu fiindcă e format dintr'un singur cuvânt.

4. Perfectul compus.

Am închis ochii, dar n'am dormit.

Am răbdat cât am răbdat, dar n'am mai putut.

Verbele *am închis*, *am dormit*, *am răbdat*, *am putut*, arată o lucrare trecută și terminată într'un timp nehotărît.

Verbul care arată o lucrare trecută, terminată într'un timp nehotărît, este la **perfectul compus**.

Timpul acesta se numește perfect compus, fiindcă e format din două vorbe.

5. Mai mult ca perfectul.

Impăratul făcuse o vânătoare și, fiindcă scăpase de o mare primejdie, ridică un chioșc în pădure.

Verbele *făcuse, scăpase* arată lucrări trecute și terminate înaintea lucrării trecute *ridică*.

Verbul care arată o lucrare trecută și terminată înaintea altei lucrări trecute este la timpul **mai mult ca perfectul**.

FORMELE VIITORULUI.

Viitorul I.

Cum îți vei așterne, așa vei dormi.

Verbele *îți vei așterne* și *vei dormi* arată lucrări viitoare.

Forma verbului care arată că o lucrare se face de acum înainte este la timpul **viitorul I**.

Viitorul II.

Vei trăi în tihnă la bătrânețe, dacă vei fi agonisit la tinerețe.

Vei răspunde frumos, dacă vei fi fost cu luare-aminte la spusele profesorului.

Verbele *vei fi agonisit* și *vei fi fost* arată o lucrare viitoare, care se va face înaintea altei lucrări viitoare.

Verbul, care arată o lucrare viitoare ce se va face înaintea altei lucrări viitoare, este la timpul **viitorul II**.

De obicei, viitorul II, fiind o formă greoaie, e înlocuit azi prin forma viitorului I: *Dacă vei agonisi la inerefe, vei trăi în tihnă la bătrânețe.*

Verbul are trei timpuri principale: **prezentul, trecutul și viitorul.**

Prezentul are o singură formă; trecutul are patru forme deosebite: *imperfectul, perfectul simplu, perfectul compus și mai mult ca perfectul*; viitorul are două forme: *viitorul I și viitorul II.*

Timpurile verbului.

Prezentul	Trecutul	Viitorul
<i>Prezentul</i>	<i>Imperfectul</i>	<i>Viitorul I</i>
	<i>Perfectul simplu</i>	<i>Viitorul II</i>
	<i>Perfectul compus</i>	
	<i>Mai mult ca perfectul.</i>	

În total verbul are șapte forme de timpuri.

EXERCITIU. — Din rândurile de mai jos, elevii vor scoate verbele și vor arăta la fiecare: timpul la care se află, numărul și persoana.

— Oh! voiu să-mi răzbun pe Cantemir, care mă înșelă și mă făcu să pierd atâția viteji.

...N'avem tunuri? vom lua-o dar cu mâinile.

În cetățuie se aflau optsprezece plăieși, trimeși de ispravnicul de Neamț, pentru străjuire, în lipsa garnizoanei, care era la Fălciu, unde tăbărise armia turcească.

— Așa, urmă tânărul, eram acolo, când au mers să ia racla Sfintei, dar călugărul simțind a închis poarta.

M O D U R I.

1. Indicativul.

Trandafirii se scutură, dar spinul rămâne.

A pornit cu graba și s'a întâlnit cu gâlceava.

Și oricât timp Român voiui fi,

Nu mă tem că voiui pieri.

Verbele *se scutură, rămâne, s'a întâlnit, a pornit, voiui fi, voiui pieri, mă tem* arată o lucrare care se întâmplă ori s'a întâmplat, ori se va întâmpla cu adevărat, deci o lucrare sigură, neîndoioasă. Împlinirea sigură a lucrării este un fel de a fi sau un mod al verbului.

Verbul care arată o lucrare neîndoioasă sau sigură este la modul indicativ.

2. Subjunctivul.

— *Mă duc să-mi vând boii la târg. Să ne vedem sănătoși peste trei zile.*

Verbul *să-mi vând* arată o lucrare nesigură, căci în momentul vorbirii nu are nimeni siguranța vânzării.

Să ne vedem arată tot o lucrare nesigură, căci în momentul când pronunță aceste vorbe, persoanele nu au siguranța că se vor vedea sănătoase.

Nesiguranța împlinirii unei lucrări este un alt mod al verbului.

Verbul care arată o lucrare nesigură este la modul subjunctiv.

Modul subjunctiv se cunoaște după conjuncțiunea *să* pusă înaintea verbului.

Modul subjunctiv mai este numit și **conjunctiv**.

3. Optativul.

*Aș mânca foi de stejar
Și-aș bea sânge de tătar.*

*Ar fi încă bine, dacă astă năpădire ar ține numai
scurtă vreme.*

(Popa Tanda).

Verbele *aș mânca* și *aș bea* arată lucrarea ca dorită, iar *ar fi bine* exprimă o stare care depinde de o condițiune.

Verbul care arată lucrarea ca dorită sau depinzând de o condițiune este la **modul optativ** sau **condițional**.

4. Imperativul.

*Du-te la bătaie, pentru țară mori...
Spuie corbii munților
Și fiarele codrilor
Care-a fost nutrețul lor?*

Verbele *du-te*, *mori*, *spuie* arată lucrarea ca poruncită.

Verbul care arată lucrarea ca poruncită este la **modul imperativ**.

5. Infinitivul.

Una e a făgădui și alta e a îndeplini.

Verbele *a făgădui* și *a îndeplini* arată lucrarea în mod general, fără persoană, fără număr. Verbul în forma aceasta nu e altceva decât numele lucrării.

Verbul care arată numele lucrării este la **modul infinitiv**.

6. Gerunziul.

Iacă un al treilea drumeț necunoscut i-ajunge din urmă, se oprește lângă dânsii, dându-le ziua bună...

(I. Creangă, Cinci pâini.)

Și auzind caprele din vecinătate de una ca asta, tare le-a mai părul bine.

(I. Creangă, Capra cu trei iezi.)

Verbul *dându-le* îndeplinește funcția de complement circumstanțial de mod pe lângă verbul *se oprește*, iar verbul *auzind* funcția de circumstanțial de cauză pe lângă verbul *a părul*.

Verbul care îndeplinește funcția de complement circumstanțial în propozițiune este la modul gerunziu.

7. Participiul trecut.

*Pe o largă și frumoasă vale,
Mi se 'ntâlniră doi în cale,
Un dorobanț și c'un unchieș
Plecat de ani, albit și pleș.*

Verbele *plecat* și *albit*, arată lucrarea ca însușire și deci au rolul și forma de adjectiv.

Verbul care are forma și înțelesul de adjectiv este la modul participiu trecut.

8. Supinul.

*El e domnul cel vestit,
Care'n lume a venit
Pe luptat și biruit.*

Apă bună de spălat, dar rea de băut.

Verbele *pe luptat*, (*pe*) *biruit*, au forme de substantive și înțelesul de complement circumstanțial de scop pe lângă verbul *a venit*. Tot astfel verbele *de spălat* și *de băut* au rolul de complement circumstanțial de scop pe lângă adjectivele *bună* și *rea*.

Verbul care are formă de substantiv și înțelesul de complement circumstanțial de scop este la modul **supin**.

Forma pe care o ia verbul pentru a arăta felul în care se împlinește lucrarea se numește **mod**.

Sunt opt moduri :

1. Indicativul.
2. Subjunctivul.
3. Optativul.
4. Imperativul.
5. Infinitivul.
6. Gerunziul.
7. Participiul trecut.
8. Supinul.

EXERCITIU. — Se va arăta în scris la ce mod sunt verbele din textul următor :

— Eu aș zice să lăsăm cetatea asta, zise Iablonovski, și să ne urmăm drumul înainte.

— Ce este de făcut? tată, întreabă tânărul vânător pe bătrânul care, rănit la un picior, sta întins pe o laviță.

— Îți mulțumesc, vrednice al meu tovarăș de arme, zise Sobieski ca deșteptat din somn, îți mulțumesc că m'ai oprit de a face o faptă defăimată... Apoi întorcân-

du-se către Români : „Voinicilor, zise, sunteți slobozi ; mergeți în pace și spuneți copiilor voștri, că ați avut cinstea a vă împotrivi cinci zile Regelui de Polonia”.

(C. Negruzzi, Sobieski și Români).

CONJUGAREA.

Dumnezeu a poruncit ca toate vietățile să se adune la un loc.

Vietățile se adunară din toate părțile.

Dumnezeu dele drumul vietăților adunate.

Întoarce-te de grabă înapoi.

Cioara s'a întors scârbită dela Dumnezeu.

Întorcându-se ea iar la Dumnezeu, zise :...

În primele trei exemple întâlnim verbul *a se aduna* la diferite forme :

se adunară, modul indicativ, timpul perfectul simplu, persoana a treia, numărul plural ;

să se adune, modul subjunctiv, timpul prezent, persoana a treia, numărul plural ;

adunate, modul participiu, timpul trecut, (genul feminin), numărul plural.

În ultimele trei exemple întâlnim verbul *a se întoarce* la diferite forme :

s'a întors, modul indicativ, timpul perfectul compus, persoana a treia, numărul singular ;

întoarce-te, modul imperativ, timpul prezent, persoana a doua, numărul singular ;

întorcându-se, modul gerunziu.

Deci același verb poate să se schimbe, fiind trecut la diferitele moduri, timpuri, numere sau persoane.

Schimbarea verbului după număr, persoană, timp și mod se numește **conjugare**.

Cele patru conjugări.

E lesne a ierta, dar greu a uita.

Adeseori e mai bine a tăcea decât a vorbi.

De unde n'ai semănat, nu poți culege.

Unde era primejdia mai mare, acolo era gata a sări.

A urî este o palimă.

Verbele :

a ierta, a uita,	-a
a tăceea,	-ca
(a) culege,	-e
a vorbi, a sări, a urî,	-i, î.

sunt la modul infinitiv.

Observăm că unele au terminația **a**, altele **ea**, altele **e** și cele din urmă **i** sau **î**.

După terminația infinitivului verbele se împart în patru conjugări :

Conjugarea I cu infinitivul terminat în **a**,

Conjugarea II cu infinitivul terminat în **ea**,

Conjugarea III cu infinitivul terminat în **e**,

Conjugarea IV cu infinitivul terminat în **i** sau **î**.

Terminația verbului la infinitiv se numește **caracteristica conjugării**.

Partea infinitivului, fără caracteristică, se numește **rădăcina** verbului.

EXERCİTIU. — Să se dea, în propozițiuni, câte două exemple de fiecare fel de conjugare, punându-se verbul la infinitiv.

FORMA ACTIVĂ, PASIVĂ ȘI REFLEXIVĂ.

Păstorul duce turma la pășune.

Nisipul din pustiuri este dus de vânturi la mari depărțări.

Plugarul se duce la câmp.

Intâlnim trei forme ale verbului *a duce* și anume : *duce, este dus* și *se duce*.

Intâia formă ne arată că subiectul *păstorul face* lucrarea este deci **activ**; a doua formă *este dus* ne arată că subiectul *nisipul* nu face lucrarea, dar o **suferă**; și a treia formă *se duce* ne arată că subiectul *plugarul* și **face** și **suferă** lucrarea, adică lucrarea făcută se întoarce sau se **reflectă** asupra subiectului.

După cum subiectul **face**, ori **suferă**, ori **face și suferă** lucrarea exprimată prin verb, deosebim la verb trei forme :

1. **Forma activă** care arată că subiectul **face** lucrarea.

2. **Forma pasivă** care arată că subiectul **suferă** lucrarea.

3. **Forma reflexivă** care arată că subiectul **face și suferă** lucrarea.

Observare. Nu orice verb are toate trei formele.

Verbe transitive și intransitive.

Graba strică treaba.

Lucrul rău nu pierde cu una, cu două.

Verbul activ *strică* exprimă o lucrare care trece asupra lucrului *treaba*. Cuvântul *treaba* este complement direct.

Verbul activ *piere* exprimă o lucrare care nu trece asupra unei ființe sau asupra unui lucru.

Verbele active a căror lucrare trece asupra unei ființe sau unui lucru se numesc verbe **transitive**. Ele pot avea complement direct.

Verbele active a căror lucrare nu trece asupra unei ființe sau unui lucru se numesc verbe **intransitive**.

Deci verbele active se împart în două grupe : **transitive** și **intransitive**. Cele transitive pot avea complement direct.

EXERCITIU. — Din rândurile de mai jos elevii vor scoate verbele și vor arăta, la fiecare, dacă sunt la forma activă, pasivă sau reflexivă. La cele active vor arăta și dacă sunt transitive sau intransitive.

Cine, ajungând noaptea la o casă țărănească, a întrebat :

„Bucuros de oaspeți ?” și n'a auzit îndată „Bucuros” ! Sau, trecând pe lângă o masă de țărani, a zis : „Masă bună” fără a fi poftit îndată la dânsa ? Sau, fiind față la o nuntă din sat, n'a fost cinstit de cuscrii voioși și nu s'a încredințat de respectul tinerilor către bătrâni ?

Cine a intrat în vorbă frățește cu locuitorul dela câmp și nu s'a mirat de ideile, de judecățile lui și nu a găsit o mare plăcere a asculta vorba lui împodobită cu figuri originale ?

(V. *Alecsandri*, Țăranul român).

CONJUGAREA ACTIVĂ.

Indicativul.

Prezentul.

Conjugarea I. Terminația *Conjugarea II,* Terminația

iert	— —	tac	— —
ierți	— i	taci	— i
iartă	— ă	tace	— e
iertăm	— ăm	tăcem	— em
iertateți	— ați	tăceți	— eți
iartă	— ă	tac	— —

Conjugarea III. Terminația. Conjugarea IV. Terminația.

culeg	— —	sar	— —
culegi	— i	sari	— i
culege	— e	sare	— e
culegem	— em	sărim	— im
culegeți	— eți	săriți	— iți
culeg	— —	sar	— —

Indicativul prezent se formează din rădăcina infinitivului și din terminația persoanelor la singular și plural.

OBSERVARE. La conjugarea I persoana III singular este la fel cu persoana III plural: (*el*) *iartă*, (*ei*) *iartă*. La celelalte conjugări persoana III singular este deosebită de persoana III plural: (*el*) *tace*, *culege*, *sare*, (*ei*) *tac*, *culeg*, *sar*.

Imperfectul.

I.

II.

iertam	— am	tăceam	— am
iertai	— ai	tăceai	— ai
ierta	— a	răcea	— a
iertam	— am	tăceam	— am
iertați	— ați	tăceați	— ați
iertau	— au	tăceau	— au

III.

IV.

culegeam	— am	săream	— am
culegeai	— ai	săreai	— ai
culegea	— a	sărea	— a
culegeam	— am	săream	— am
culegeați	— ați	săreați	— ați
culegeau	— au	săreau	— au

Imperfectul indicativului se formează din infinitivul verbului de conjugat, în urma căruia se adaugă terminațiile, *am, ai, a, am, ați, au*, aceleași pentru toate conjugările.

La conjugarea I și II, *a* dela urma infinitivului se contopește cu *a* din terminație :

iertă + am = iertam, tăcea + am = tăceam.

La conjugarea IV, terminația infinitivului *i* se schimbă în regulă generală în *e*.

Perfectul simplu.

I.		II.	
<i>iertai</i>	— a—i	<i>tăcui</i>	— u—i
<i>iertaiși</i>	— a—și	<i>tăcuși</i>	— u—și
<i>iertă</i>	— ă— —	<i>tăcu</i>	— u— —
<i>iertarăm</i>	— a—răm	<i>tăcurăm</i>	— u—răm
<i>iertarăți</i>	— a—răți	<i>tăcurăți</i>	— u—răți
<i>iertară</i>	— a—ră	<i>tăcură</i>	— u—ră
III.		IV.	
<i>culesei</i>	— e—i	<i>sării</i>	— i—i
<i>culeseși</i>	— e—și	<i>săriși</i>	— i—și
<i>culese</i>	— e— —	<i>sări</i>	— i— —
<i>culeserăm</i>	— e—răm	<i>sărirăm</i>	— i—răm
<i>culeserăți</i>	— e—răți	<i>sărirăți</i>	— i—răți
<i>culeseră</i>	— e—ră	<i>săriră</i>	— i—ră

Perfectul simplu se formează din rădăcina infinitivului, la care se adaugă vocalele *a* la conjugarea I, *u* la conjugarea II, *e* la conjugarea III și *i* la conjugarea IV și după aceasta terminațiile *i, și, —, răm, răți, ră*.

Câteva verbe dela celelalte conjugări au vocala caracteristică la fel cu conjugarea II : *dădai, trecui, știui*.

Perfectul compus.

I.

am iertat
ai iertat
a iertat
am iertat
ați iertat
au iertat

II.

am tăcut
ai tăcut
a tăcut
am tăcut
ați tăcut
au tăcut

III.

am cules
ai cules
a cules
am cules
ați cules
au cules

IV.

am sărit
ai sărit
asărit
am sărit
ați sărit
au sărit

Perfectul compus se formează din verbul auxiliar (ajutător) a avea la indicativ prezent și din participiul trecut al verbului de conjugat.

Verbul auxiliar își pierde înțelesul de posesiune, iar participiul trecut rămâne invariabil.

Mai mult ca perfectul.

I.

iertasem		— a—sem
iertaseși		— a—seși
iertase		— a—se
iertase(ră)m		— a—se(ră)m
iertase(ră)ți		— a—se(ră)ți
iertase(ră)		— a—se(ră)

II.

tăcusem	— u—sem
tăcuseși	— u—seși
tăcuse	— u—se
tăcuse(ră)m	— u—se(ră)m
tăcuse(ră)ți	— u—se(ră)ți
tăcuse(ră)	— u—se(ră)

III.

culesesem	— e—sem
culeseseși	— e—seși
culesese	— e—se
culesese(ră)m	— e—se(ră)m
culesese(ră)ți	— e—se(ră)ți
culesese(ră)	— e—se(ră)

IV.

sărisem	— i—sem
săriseși	— i—seși
sărise	— i—se
sărise(ră)m	— i—se(ră)m
sărise(ră)ți	— i—se(ră)ți
sărise(ră)	— i—se(ră)

Mai mult ca perfectul se formează din rădăcina și vocala caracteristică a perfectului simplu la care adăugăm terminațiile *sem*, *seși*, *se*, pentru singular și *sem*, *seși*, *se* sau *serăm*, *serăți*, *seră* pentru plural.

Viitorul I.

I.

voiu ierta
vei ierta
va ierta
vom ierta
veți ierta
vor ierta

II.

voiu tăcea
vei tăcea
va tăcea
vom tăcea
veți tăcea
vor tăcea

III.

voiu culege
 vei culege
 va culege
 vom culege
 veți culege
 vor culege

IV.

voiu sări
 vei sări
 va sări
 vom sări
 veți sări
 vor sări

Viitorul I se formează din indicativul prezent al verbului *a voi*, ca auxiliar, și din infinitivul verbului de conjugat.

Viitorul II.

I.

voiu fi iertat
 vei fi iertat
 va fi iertat
 vom fi iertat
 veți fi iertat
 vor fi iertat

II.

voiu fi tăcut
 vei fi tăcut
 va fi tăcut
 vom fi tăcut
 veți fi tăcut
 vor fi tăcut

III.

voiu fi cules
 vei fi cules
 va fi cules
 vom fi cules
 veți fi cules
 vor fi cules

IV.

voiu fi sărit
 vei fi sărit
 va fi sărit
 vom fi sărit
 veți fi sărit
 vor fi sărit

Viitorul II se formează din viitorul I al verbului *a fi*, ca auxiliar, și din participiul verbului de conjugat.

Modul indicativ are trei timpuri principale cu șapte forme.

1. Prezentul.

2. Trecutul cu imperfectul, perfectul simplu, perfectul compus și mai mult ca perfectul.

3. Viitorul cu viitorul I și viitorul II.

EXERCITIU. — De conjugat la toate timpurile indicativului verbul *a aduce*.

SUBJUNCTIVUL.

Prezentul.

		II.	
să iert	— —	să tac	— —
să ierți	— i	să taci	— i
să ierte	— e	să tacă	— ă
să iertăm	— ăm	să tăcem	— em
să iertați	— ați	să tăceți	— eți
să ierte	— e	să tacă	— ă

III.

IV.

să culeg	— —	să sar	— —
să culegi	— i	să sari	— i
să culeagă	— ă	să sară	— ă
să culegem	— em	să sărim	— im
să culegeți	— eți	să săriți	— iți
să culeagă	— ă	să sară	— ă

Prezentul subjunctivului are la persoana I și II, singular și plural, aceleași terminațiuni ca și prezentul indicativului. Persoana III singular și plural se termină la conjugarea I în *e*, iar la celelalte conjugări în *ă*.

Perfectul.

Conjug. I (eu, tu, el, ea, noi, voi, ei, ele) să fi iertat
 Conjug. II (eu, tu, el, ea, noi, voi, ei, ele) să fi tăcut

Conjug. III (eu, tu, el, ea, noi, voi, ei, ele) să fi cules.

Conjug. IV (eu, tu, el, ea, noi, voi, ei, ele) să fi sărit.

Perfectul subjunctivului se formează din infinitivul verbului a *fi*, ca auxiliar, precedat de conjuncția *să*, și din participiul verbului de conjugat.

Mai mult ca perfectul subjunctivului.

Conj. I (eu, tu, el, ea, noi, voi, ei, ele) să fi fost iertat.

Conj. II (eu, tu, el, ea, noi, voi, ei, ele) să fi fost tăcut.

Conj. III (eu, tu, el, ea, noi, voi, ei, ele) să fi fost cules.

Conj. IV (eu, tu, el, ea, noi, voi, ei, ele) să fi fost sărit.

Mai mult ca perfectul subjunctivului se formează din perfectul subjunctivului verbului *a fi* și din participiul verbului de conjugat:

Forma de mai mult ca perfectul subjunctivului se întâlnește mai mult în limba veche și în vorbirea poporului din unele provincii.

OPTATIVUL.

Prezentul.

I.

II.

aș ierta

aș tăcea

ai ierta

ai tăcea

ar ierta

ar tăcea

am ierta

am tăcea

ați ierta

ați tăcea

ar ierta

ar tăcea

III.

aş culege
 ai culege
 ar culege
 am culege
 aţi culege
 ar culege

IV.

aş sări
 ai sări
 ar sări
 am sări
 aţi sări
 ar sări

Prezentul optativului se formează din verbul ajutător *aş, ai, ar, am, aţi, ar*, şi din infinitivul verbului de conjugat.

Perfectul.

aş fi	}	iertat	aş fi	}	tăcut
ai fi		ai fi			
ar fi		ar fi			
am fi		am fi			
aţi fi		aţi fi			
ar fi		ar fi			

III.

aş fi	}	cules
ai fi		
ar fi		
am fi		
aţi fi		
ar fi		

IV.

aş fi	}	sărit
ai fi		
ar fi		
am fi		
aţi fi		
ar fi		

Perfectul optativului se formează din optativul prezent al verbului *a fi*, ca auxiliar, şi din participiul verbului de conjugat.

Mai mult ca perfectul optativului.

Conj. I (eu, tu, el, ea, noi, voi, ei, ele) *aş fi* fost iertat.

Conj. II (eu, tu, el, ea, noi, voi, ei, ele) *aş fi* fost tăcut.

Conj. III (eu, tu, el, ea, noi, voi, ei, ele) aş fi fost cules.

Conj. IV (eu, tu, el, ea, noi, voi, ei, ele) aş fi fost sărit.

Mai mult ca perfectul optativului se formează din perfectul optativului verbului *a fi* şi din participiul verbului de conjugat.

Mai mult ca perfectul optativului se întâlneşte mai mult în limba veche şi în graiul poporului din unele provincii.

IMPERATIVUL.

Prezentul.

Afirmativ.

I.

II.

Singu- lar	{	Pers. II iartă	— ă	taci	— i
		Pers. III ierte	— e	tacă	— ă
Plur.	{	Pers. II iertați	— ați	tăceți	— eți
		Pers. III ierte	— e	tacă	— ă

III.

IV.

Singu.	{	Pers. II culege	— e	sari	— i
		Pers. III culeagă	— ă	sară	— ă
Plur.	{	Pers. II culegeți	— eți	săriți	— iți
		Pers. III culeagă	— ă	sară	— ă

Imperativul are numai două persoane : persoana II și III singular și plural.

Persoana II a imperativului prezent are terminația *ă* la conjugarea I, *i* la conjugarea II, *e* la conjugarea III și *i* la conjugarea IV. Celelalte persoane au la singular și la plural aceleași terminațiuni ca și prezentul subiectivului.

Negativ.

I.	II.
Pers. II sing. nu ierta	nu tăcea
Pers. II plur. nu iertați	nu tăceți
III.	IV.
Pers. II sing. nu culege	nu sări
Pers. II plur. nu culegeți	nu săriți

Persoana II singular a imperativului negativ are forma infinitivului. Persoana II plural e aceeași ca și a imperativului afirmativ.

EXERCITIU. — De conjugat verbul *a cânta* la subiectiv, verbul *a vedea* la optativ și verbul *a fugi* la imperativ.

INFINITIVUL.

Prezentul.

Conjug. I a ierta	— a
Conjug. II a tăcea	— ea
Conjug. III a culege	— e
Conjug. IV a sări	— i

Formele infinitivului prezent derivă din alte forme mai lungi, care se întâlnesc azi, rar însă, numai în forma inversă a optativului prezent.

Infinitiv (forma lungă) Optativ prezent (forma inversă)

iertare	iertare-aș, -ai, -ar, -am, -ați, -ar
tăcere	tăcere-aș, -ai, -ar, -am, -ați, -ar
culegere	culegere-aș, -ai, -ar, -am, -ați, -ar
sărire	sărire-aș, -ai, -ar, -am, -ați, -ar

Multe din formele lungi ale infinitivului au devenit substantive : iertare, tăcere.

Perfectul.

Conjug. I	a fi iertat
Conjug. II	a fi tăcut
Conjug. III	a fi cules
Conjug. IV	a fi sărit

Perfectul infinitivului se formează din infinitivul prezent al verbului a fi, ca auxiliar, și din participiul verbului de conjugat.

Gerunziul.

Conjug. I	iertând	— ând
Conjug. II	tăcând	— ând
Conjug. III	culegând	— ând
Conjug. IV	sărind	— ind

Gerunziul se formează din rădăcina infinitivului și terminația *ând* pentru conjugările I, II, III, și *ind* pentru conjugarea IV.

Participiul trecut.

M. iertat, iertați	tăcut, tăcuți
F. iertată, iertate	tăcută, tăcute
M. cules, culeși	sărit, săriți
F. culeasă, culese	sărită, sărite

Participiul trecut are forma adjectivelor cu două terminații și se declină întocmai ca acestea.

Supinul.

Conjug. I	(pe, de) iertat.
Conjug. II	(pe, de) tăcut.
Conjug. III	(pe, de) cules.
Conjug. IV	(pe, de) sărit.

: Supinul are formă neschimbătoare terminată în *t* sau *s* și precedată de prepozițiunea *de* sau *pe*.

EXERCITIU. — De conjugat, la infinitiv, gerunziu, participiu trecut și supin verbele: *a cânta*, *a vedea*, *a duce*, *a juși*.

MODURI PERSONALE ȘI NEPERSONALE.

Examinând tabloul conjugărilor, observăm că la unele moduri verbul se schimbă după persoane, iar la altele nu se schimbă după persoane.

Indicativul, subjunctivul, optativul, și imperativul, la care verbul se schimbă după persoană, se numesc **moduri personale**.

În limba română nu este necesar să punem pronumele personal lângă verb pentru a se cunoaște persoana verbului.

Infinitivul, gerunziul, participiul trecut și supinul, la care verbul nu se schimbă după persoană, se numesc **moduri nepersonale**.

EXERCITIU. — Din textul de mai jos să se aleagă și să se grupeze de o parte verbele dela modurile personale și de altă parte verbele dela modurile nepersonale.

— Uite șarpele, Niculae, făcu prietenul meu arătând cu degetul, — ia fărâncă-l, să vedem și noi.

— Dacă l-aș lăsa așa vrăjit, a zis Niculae, aici ar rămâne și ar muri. Dar e păcat să-l ucizi și să-l lași așa vrăjit. Trebuie să-l desfac de vrajă.

Și cu ochii țintă spre șarpe, a început a îngăima ceva, din care nu se auzea decât sfârșitul. porunca deslușit șoptită. „du-te” l.

Verbul A FI.

De unde nu este, nici Dumnezeu nu cere.

Fii om!

E ușor a fi bogat, dar e greu a fi fericit.

Șase bucăți aș fi avut, domnule judecător.

(I. Creangă, Cinci pâini).

În primul exemplu verbul *a fi* are înțeles de sine stătător, căci însemnează *a se afla, a exista*; de aceea e verb *predicativ*, adică formează singur predicatul.

În celelalte exemple verbul *a fi* nu mai păstrează înțelesul de existență. Astfel în exemplul al doilea servește ca ajutător al cuvântului *om*, pentru formarea predicatului: este deci un *auxiliar sintactic*; iar în exemplul al patrulea ajută pe verbul *a avea* spre a-și forma perfectul optativului: este deci un *auxiliar morfologic*.

Verbul *a fi* poate avea înțeles de sine stătător, exprimând existența, și este **predicativ**; sau poate îndeplini rolul de **auxiliar sintactic**, ajutând alte vorbe să formeze predicatul; sau poate îndeplini rolul de **auxiliar morfologic**, ajutând la formarea unor timpuri compuse.

Conjugarea verbului A FI.

I n d i c a t i v u l .

Prezentul: sunt, ești, este, (e), suntem, sunteți, sunt.

Imperfectul: eram, erai, era, eram, erați, erau.

Perfectul simplu: fui, fuși, fu, furăm, furăți, fură și fusei, fuseși, fuse, fuserăm, fuserăți, fuseră.

Perfectul compus: am fost, ai fost, a fost, am fost, ați fost, au fost.

Ma mult ca perfectul : fusesem, fuseseseși, fusese, fusesem, fuseseseți, fusese și fuseserăm, fuseserăți, fuseseră.

Viitorul I : voi fi, vei fi, va fi, vom fi, veți fi, vor fi.

Viitorul II : voi fi fost, vei fi fost, va fi fost, vom fi fost, veți fi fost, vor fi fost.

Subjunctivul.

Prezentul : să fiu, să fii, să fie, să fim, să fiți, să fie.

Perfectul : (eu, tu, el, ea, noi, voi, ei, ele) să fi fost.

Optativul.

Prezentul : aș fi, ai fi, ar fi, am fi, ați fi, ar fi.

Perfectul : aș fi fost, ai fi fost, ar fi fost, am fi fost, ați fi fost, ar fi fost.

Imperativul.

Prezentul : fii, fie, fiți, fie; nu fi, nu fiți.

Infinitivul.

Prezentul : a fi.

Perfectul : a fi fost.

Gerunziul.

fiind.

Participiul.

Perfectul : fost.

EXERCITIU. — Să se formeze zece propozițiuni, cinci în care verbalul *a fi*, pus la moduri și timpuri diferite, să fie întrebuințat ca predicat verbal, cinci în care să îndeplinească rolul de auxiliare sintactice.

Verbul A AVEA.

Avem o mândră țară.

Am venit, am văzut, am învins.

În primul exemplu verbul *a avea* își păstrează înțelesul său, exprimând posesiunea; în al doilea exemplu nu-și păstrează înțelesul, ci ajută pe verbele *a veni*, *a vedea*, *a învinge* pentru formarea perfectului compus.

Verbul *a avea* poate avea înțeles de sine stătător; sau poate îndeplini rolul de auxiliar la formarea timpurilor compuse: este auxiliar morfologic.

Niciodată nu este auxiliar sintactic, adică niciodată nu formează predicatul cu alte vorbe.

Conjugarea verbului A AVEA.

Indicativul.

Prezentul { auxiliar : am, ai, a, am, ați, au.
de sine stătător : am, ai, are, avem, aveți, au.

Imperfectul : aveam, aveai, avea, aveam, aveai, aveau.

Perfectul simplu : avui, avuși, avu, avurăm, avurăți,
avură, și avusei, avuseși, avuse,
avuserăm, avuserăți, avuseră.

Perfectul compus : am avut, ai avut, a avut, am
avut, ați avut, au avut.

Mai mult ca perfectul : avusem, avuseși, avuse, a-
vusem, avuseți, avuse și a-
vusesem, avuseseseși, avusesese,
avusesesem, avuseseseți, avu-
sese, uneori și avuseserăm,
avuseserăți, avuseseră.

Viitor I : voi avea, vei avea, va avea, vom avea, veți avea, vor avea.

Viitorul II : voi fi avut, vei fi avut, va fi avut, vom fi avut, veți fi avut, vor fi avut.

Subjunctivul.

Prezentul : să am, să ai, să aibă, să avem, să aveți, să aibă.

Perfectul : (eu, tu, el, ea, noi, voi, ei, ele) să fi avut.

Mai mult ca perfectul : (eu, tu, el, ea, noi, voi, ei, ele) să fi fost avut.

Optativul.

Prezentul : aș avea, ai avea, ar avea, am avea, ați avea, ar avea.

Perfectul : aș fi avut, ai fi avut, ar fi avut, am fi avut, ați fi avut, ar fi avut.

Mai mult ca perfectul : aș fi fost avut, ai fi fost avut, ar fi fost avut, am fi fost avut, ați fi fost avut, ar fi fost avut.

Imperativul.

Prezentul : aibi, aibă, aveți, aibă.

Infinitivul.

Prezentul : a avea

Perfectul : a fi avut.

Gerunziul.

având.

Participiul.

Perfectul : avut.

EXERCITIU. — Din rândurile de mai jos se vor scoate formele verbului *a avea*, de o parte cele în care are înțeles de sine stătător și de altă parte cele care servesc ca auxiliar la formarea timpurilor compuse.

M'am simțit uimit, când am văzut pe pușcașul cel bărbos în brânci... Atunci am înțeles că trebuie să mă târăsc și eu...

— Te uiți la straiiele mele? mă întrebă el. Am altele și mai bune... Acuma n'am ce face ș'am ieșit la vânat...

Deschise cutia : era într'însa unt.

— Aici am unt dela caprele mele... Când vine primăvara, eu am ceapă verde...

(M. Sadoveanu, O vânătoare de rațe).

CONJUGAREA REFLEXIVĂ.

— *Ba pune-ți pofta în cuiu, măi babă.*

(I. Creangă, Punguța cu doi bani).

— *Doamne, pun mâna la piept
Și mă jur să-ți spun cu drept!...*

(Movila lui Burcel).

Verbele reflexive *pune-ți* și *mă jur* sunt compuse din forma activă însoțită de pronumele reflexiv de dativ sau de acuzativ.

Un verb reflexiv se compune din forma activă însoțită de pronumele reflexiv de dativ, sau de acuzativ.

I n d i c a t i v u l .**Prezentul.**

Cu pronumele de dativ *Cu pronumele de acuzativ*

îmi pun	mă jur
îți pui	te juri
își pune	se jură
ne punem	ne jurăm
vă puneți	vă jurați
își pun	se jură

Imperfectul.

îmi puneam, etc. mă juram, etc.

Perfectul simplu.

îmi pusei mă jurai

Perfectul compus.

mi-am pus m'am jurat

Mai mult ca perfectul.

îmi pusesem mă jurasem

Viitorul I.

îmi voi pune mă voi jura

Viitorul II.

îmi voi fi pus mă voi fi jurat

Subjunctivul.**Prezentul.**

să-mi pun să mă jur

Perfectul.

să-mi fi pus să mă fi jurat

Mai mult ca perfectul.

să-mi fi fost pus să mă fi fost jurat

O p t a t i v u l.**Prezentul.**

mi-aş pune m'aş jura

Perfectul.

mi-aş fi pus m'aş fi jurat

Mai mult ca perfectul.

mi-aş fi fost pus m'aş fi fost jurat

Imperativul.*Prezentul.***A f i r m a t i v.**

pune-ţi	jură-te
puneţi-vă	juraţi-vă

N e g a t i v.

nu-ţi pune	nu te jura
nu vă puneţi	nu vă juraţi

Infinitivul.*Prezentul.*

a-mi pune a mă jura

Perfecul.

a-mi fi pus

a mă fi jurat

Gerunziul.

punndu-mi

jurndu-mă

La conjugarea reflexivă schimbările verbului sunt aceleași ca ale conjugării active corespunzătoare, cu deosebire că lipsește participiul i supinul.

La persoana III, singular i plural, forma reflexivă poate fi ntrebuinat i cu neles pasiv : *Nimic nu se face fără muncă.*

Numai verbele active transitive pot avea forma reflexivă cu pronumele în acuzativ.

EXERCITIU. — Din bucata de citire „Un rmag” elevii vor scoate verbele reflexive, alt cele cu pronume în dativ, ct i cele cu pronume în acuzativ ; vor nota la fiecare forma infinitivului prezent i vor arăta la ce mod i timp se află.

EXERCITIU. — Se vor construi zece propozițiuni cu verbe reflexive, cu pronumele în dativ i acuzativ.

CONJUGAREA PASIVĂ.

Care din noi nu a fost legănat în copilăria sa cu dulcele cntec de „Nani, puiule”.

Care nu a fost îngrozit cu numele de strigoi, de tricolici, de stafii, de rusalii, de babe cloane.

(V. *Alecsandri, Românul.*)

Fii binecuvntai !

Verbele *a fost legănat, a fost îngrozit, fiți binecuvntai* au neles pasiv. Ele sunt formate din auxiliarul *a fi* i participiul perfect al verbului de conjugat.

Verbul la forma pasivă e format din verbul a fi, ca auxiliar, și din participiul perfect al verbului de conjugat.

I n d i c a t i v u l .

Prezentul.

sunt legănat (ă)	suntem legănați(e)
ești legănat (ă)	sunteți legănați(e)
este legănat (ă)	sunt legănați(e)

Imperfectul.

eram legănat(ă), etc.

Perfectul simplu : fui (fusei) legănat.

Perfectul compus : am fost legănat.

Mai mult ca perfectul : fusesem legănat.

Viitorul I : voi fi legănat.

Viitorul II : voi fi fost legănat.

Subjunctivul.

Prezentul : să fiu legănat.

Perfectul : să fi fost legănat.

O p t a t i v u l .

Prezentul : aș fi legănat.

Perfectul : aș fi fost legănat.

Imperativul.

Prezentul : fii legănat.

Infinitivul.

Prezentul : a fi legănat.

Perfectul : a fi fost legănat.

Gerunziul.

fiind legănat.

Participiul.

Perfectul : legănat(ă), legănați(e).

Conjugarea pasivă are modurile și timpurile auxiliarului a fi. Participiul verbului de conjugat se schimbă numai după gen și număr.

Numai verbele active transitive pot avea formă pasivă : Complementul lor direct dela forma activă devine subiect la forma pasivă.

EXERCITIU. — Dați, în propozițiuni, zece exemple de verbe pasive, la moduri, timpuri, persoane și numere felurite.

Conjugarea amestecată.

Unele verbe fac parte după terminația infinitivului din conjugarea IV. Au însă la *indicativ*, *subjunctiv* și *imperativ prezent* terminațiile conjugării I active.

Exemple : a vâri, a curăți:

<i>Indicativ prezent</i>		<i>Subjunctiv prezent</i>	
vâr	curăț	să vâr	să curăț
vâri	cureți	să vâri	să cureți
vără	curăță	să vâre	să curețe
vârîm	curățim	să vârîm	să curățim
vârîți	curățiți	să vârîți	să curățiți
vără	curăță	să vâre	să curețe

Imperativ prezent.

vără curăță
 vâre curețe
 vâriți curățiți
 vâre curețe

La persoana III singular a indicativului, verbele *vără* și *curăță* au terminația *ă* a conjugării I în loc de *e*, terminația conjug. IV.

La persoana III plural, au terminația conjugării I, *ă*, care lipsește la verbele de conjugarea IV.

Persoana III singular și plural a subjunctivului și a imperativului are terminația conjugării I, *e*, în loc de *ă*, terminația conjugării IV.

Verbele la care unele moduri și timpuri țin de o conjugare, iar altele de altă conjugare, fac parte din conjugarea mixtă (amestecată).

EXERCITIU. — Să se conjuge verbul *a coborî* (conjug. mixtă) la indicativ prezent, subjunctiv prezent, și imperativ prezent, împreună cu verbul *a auzi* (conjug. IV), spre a se observa prin comparație, deosebiri.

VERBELE NEREGULATE.

Câteva verbe se abat dela regulile conjugării, fie că-și schimbă rădăcina, fie că primesc altă terminație decât a verbelor din care fac parte.

Conjugarea I.

A DA

I n d i e a t i v u l.

Prezentul: *dau, dai, dă, dăm, dați, dau*; este neregulat la persoana I singular și III plural, căci i se

adaugă terminația **au** și la persoana II singular, căci i se intercalează *a* între rădăcină și terminație. Această vocală face parte din vechea temă latină.

Imperfectul are două rânduri de forme: *dam*, formă regulată; *dădeam* și *dedeam* neregulate, căci li se reduplică rădăcina.

Perfectul simplu are trei forme *dedei*, *detei* și *dădui*, toate cu reduplicarea rădăcinii și cu terminațiile regulate ale conjugării II și III.

Mai mult ca perfectul are aceleași rădăcini ca și perfectul simplu: *dedesem*, *detesem* și *dădusem*.

Subjunctivul.

Prezentul *să dau*, *să dai*, *să dea*, *să dăm*, *să dați* *să dea*; are la persoana I și II singular și la persoana III plural aceleași neregularități ca și prezentul indicativului, iar la persoana III singular și plural i se adaugă un *a* la urmă.

Imperativul.

Prezentul *dă*, *dea*, *dați*, *dea*: este neregulat numai la persoana III singular și plural unde primește un *a* mai mult la urmă.

Celelalte moduri și timpuri ale verbului *a da* sunt regulate.

A STA.

Verbul *a sta* are aproape aceleași abateri ca și verbul *a da*.

I n d i c a t i v u l .

Prezentul *stau*, *stai*, *stă*, *stăm*, *stați*, *stau*.

Imperfectul: *stam*, *stăteam*, și *steteam*.

Perfectul simplu : *stetei și stătui.*

Mai mult ca perfectul : *stasem, stelesem și stătusem*

Subjunctivul.

Prezentul : *să stau, să stai, să stea, să stăm, să stați, să stea.*

Imperativul.

Prezentul : *stai (slăi), stea, stați stea*; are un *i* la persoana II singular și un *a* la pers. III singular și plural.

Participiul trecut are două forme *stat și stătut.*

A LA.

I n d i c a t i v u l .

Prezentul : *lau, lai, lă, lăm, lași, lau.*

Imperfectul : *lam, lai, la, lam, lași; lau.*

Perfectul simplu : *lăui.*

Mai mult ca perfectul : *lăusem.*

Subjunctivul.

Prezentul : *să lau, să lai, să lea, să lăm, să lași, să lea.*

Imperativul

Prezentul : *la, lea, lași, lea.*

Participiul trecut.

lăut.

Verbul *a la* are aceleași neregularități ca și verbul *a da*, afară de imperfect care e regulat, de *perfectul simplu* și *mai mult ca perfectul* care are o singură formă și de *participiul trecut* care primește un *u* înaintea terminației.

A LUA.

Indicativul.

Prezentul : iau, iei, ia, luăm, luați, iau.

Subjunctivul.

Prezentul : să iau, să iei, să ia, să luăm, să luați, să ia.

Imperativul.

Prezentul : ia, luați.

La persoana I, II, III, singular și III plural la indicativ și la subjunctiv și la persoana II singular a imperativului, verbul *a lua*, pe lângă schimbările observate la verbul *a da*, schimbă și rădăcina *l* în *i*.

A MÂNCA.

Indicativul.

Prezentul : mănânc, mănânci, mănâncă, mănânc, măncați, mănâncă.

Subjunctivul.

Prezentul : să mănânc, să mănânci, să mănânce, să mănânc, să măncați, să mănânce.

Imperativul.

Prezentul : mănâncă, mănânce, *mâncați*, mănânce.

Are rădăcina *mâne* —, pe care o folosește la toate modurile și timpurile, afară de *prezentul indicativului*, al *subjunctivului* și al *imperativului*, unde are tema *mănânc* — la persoanele I, II, III singular și III plural.

A USCA.

Indicativul.

Prezentul : usuc, usuci, usucă, *uscăm*, *uscați*, usucă.

Subjunctivul.

Prezentul : să usuc, să usuci, să usuce, *să uscăm*, *să uscați*, să usuce.

Imperativul.

Prezentul : usucă, usuce, *uscați*, usuce.

Are rădăcina *use* —, pe care o folosește la toate modurile și timpurile, afară de *prezentul indicativului*, al *subjunctivului* și al *imperativului*, unde are tema *usuc* — la persoanele I, II, III singular și III plural.

Verbele cu sufixul ez.

Verbele care primesc sufixul *ez* la indicativul prezent folosesc acest sufix la următoarele moduri, timpuri și persoane :

Indicativul prezent : lucrez, lucrezi, lucrează, *lucrăm*, *lucrați*, lucrează.

Subjunctivul prezent : să lucrez, să lucrezi, să lucreze, *să lucrăm*, *să lucrați*, să lucreze.

Imperativul prezent : lucrează, lucreze, *lucrați*, lucreze.

Unele din aceste verbe, ca și verbele *a mânca*, *a usca*, se folosesc în unele provincii fără modificarea rădăcinii : *mânc*, *mânci*, *mâncă*, etc. : *usc*, *uști*, *uscă*, etc. ; *lucru*, *lucri*, *lucră*, etc.

Formele literare sunt cele cu rădăcina modificată, cum am arătat la conjugarea lor.

Conjugarea II.

A AVEA.

I n d i c a t i v u l .

Prezentul : *am*, *ai*, *cre*, *avem*, *aveți*, *au* este neregulat la singular și la persoana III a pluralului.

Perfectul simplu : are două forme *avui* și *avusei*.

Mai mult ca perfectul : are două forme *avusem* și *avusesem*.

S u b j u n c t i v u l .

Prezentul : *să am*, *să ai(bi)*, *să aibă*, *să avem*, *să aveți*, *să aibă*.

I m p e r a t i v u l .

Prezentul : *ai(bi)*, *aibă*, *aveți*, *aibă*.

A VREA.

I n d i c a t i v u l .

Prezentul : *vreau*, *vrei*, *vrea*, *vrem*, *vreți*, *vreau* are adăugiri la terminațiile persoanelor I, II, III singular și III plural.

Perfectul simplu : are două forme *vrui* și *vrusei*.

Mai mult ca perfectul : are două forme : *vrusem* și *vrusesem*.

Subjunctivul.

Prezentul : *să ureau, să vrei, să urea, să vrem, să ureți, să urea*.

Subjunctivul are aceleași neregularități ca și prezentul indicativului la formele asemănătoare.

Celelalte moduri și timpuri sunt regulate.

A BEA.

Indicativul.

Prezentul : *beau, bei, bea, bem, beți, beau*.

Perfectul simplu : *băui*.

Mai mult ca perfectul : *băusem*.

Subjunctivul.

Prezentul : *să beau, să bei, să bea, să bem, să beți, să bea*.

Imperativul.

Prezentul : *bea, bea, beți, bea*.

Participiul trecut.

băut.

Verbul *a bea* are aproape aceleași neregularități ca și verbul *a urea*.

A RĂMÂNEA, a MÂNEA, A ȚINEA.

¹ **Indicativul prezent**: rămâiu sau rămân, rămâi, rămâne, rămânem, rămâneți, rămân.

Subjunctivul prezent: să rămâiu sau să rămân, să rămâi, să rămâie sau să rămână, să rămânem, să rămâneți. să rămâie sau să rămână.

Imperativul prezent: rămâi, rămâie sau rămână, rămâneți, rămâie sau rămână.

Gerunziul: rămâind sau rămânând.

Verbul **a mânea**, la timpurile și persoanele unde *a rămânea* prezintă forme neregulate alături de cele regulate, are numai formele neregulate. Este foarte rar întrebuințat.

Verbul *a rămânea* are și infinitivul prezent *a rămâne*, după conjugarea III-a.

Verbul **a ținea** are aceleași particularități de conjugare ca *a rămânea*, iar infinitivul prezent este mai obișnuit după conjugarea III, *a ține*, tot așa și compușii lui: *a reține*, *a deține*, *a conține*, *a menține*.

Indicativul prezent: ții sau țin, ții, ține, etc.

Conjunctivul prezent: să ții sau să țin, să ții, să ție sau să țină, să ținem, să țineți, să ție sau să țină.

Imperativul prezent: ține, ție sau țină, țineți, ție sau țină.

Gerunziul: ținând, mai rar țiind.

Conjugarea III.

A SCRIE.

¹ **Indicativul prezent**: scriu, scrii, scrie, scriem, (scrim e necorect), scrieți (scriți e necorect), scriu.

Subjunctivul prezent : să seriu, să scrii, să serie, să scriem, (să scrim e necorect), să scieți (să scriți e necorect), să serie.

Imperativul prezent : serie, serie, scieți (scriți e necorect), serie.

Gerunziul : seriind.

La formele considerate necorecte (*scrim, scriți*) s'a ajuns prin pronunțarea infinitivului *a scri* (tot necorect), ca la conjugarea IV, deși ne-a dat substantivul *seriere*.

A DUCE, A FACE, A ZICE.

Aceste verbe au forma imperativului prezent, persoana II singular : **du, fă, zi**¹).

Conjugarea IV.

A FI.

I n d i c a t i v u l .

Prezentul : *sunt, ești, este, suntem, sunteți, sunt.*

Persoana I singular și III plural mai au și formele prescurtate *îs, -s*, iar persoana III singular, formele *e, îi, i*.

Imperfectul : *eram, erai, era, eram, erați, erau.*

Perfectul simplu : are două forme : *fui și fusei*.

Mai mult ca perfectul : are două forme : *fusem și fusesem*.

1. De cele mai multe ori formele considerate neregulate provin direct din formele latinești, cum este cazul cu acestea trei.

Subjunctivul.

Prezentul : să fiu, să fii, să fie, să fim, să fiți, să fie.

Imperativul.

Prezentul : fii, fie, fiți, fie.

Gerunziul.

fiind.

Participiul trecut.

fost.

Verbul *a fi* are cele mai multe neregularități în rădăcină.

A ȘTI.

Indicativul prezent : știu, știi, știe, *știm*, *știți*, știu.

Perfectul simplu : știi, etc. ; și timpurile formate din această temă.

Subjunctivul prezent : să știu, să știi, să știe, *să știm*, *să știți*, să știe.

Imperativul prezent : știi, știe, *știți*, știe.

Gerunziul : știind.

Participiul trecut : știut ; și toate timpurile formate cu participiul trecut.

Verbele cu sufixul -esc.

Verbele care primesc sufixul -esc la prezentul indicativului, folosesc acest sufix numai la următoarele timpuri și persoane :

Indicativul prezent : *vorbese, vorbești, vorbește, vorbim, vorbiți, vorbese.*

Subjunctivul prezent : *să vorbească, să vorbești, să vorbească, să vorbim, să vorbiți, să vorbească.*

Imperativul prezent : *vorbește, vorbească, vorbiți, vorbească.*

EXERCITIU. — Se va conjuga oral, sau și în scris, dacă e cu putință, verbul *a fi* la toate modurile și timpurile, paralel cu verbul *a fugi* spre a se observa toate neregularitățile, pornind dela rădăcina infinitivului *f-* a lui (*a*) *fi* și *fug-* a lui (*a*) *fugi*.

FORME PERIFRASTICE.

Perfectul compus, viitorul I și II, perfectul și mai mult ca perfectul subjunctivului, prezentul, perfectul și mai mult ca perfectul optativului, perfectul infinitivului și toate modurile și timpurile conjugării pasive, fiind formate din două sau mai multe verbe se numesc *forme perifrastice*.

Forme perifrastice particulare limbii române

Viitorul popular.

1. Oiu face ce-oiu putea.

A mânca și el la posmagi.

Din formele literare de viitor : *voiu face, voiu putea, va mânca* poporul a creat formele *oiu face, oiu putea, a mânca*.

voiu	face	oiu	face
vei	face	oi (ăi)	face
va	face	o (a)	face
vom	face	om	face
veți	face	oți (ăți)	face
vor	face	or	face

Cum vedem, viitorul popular s'a produs prin căderea consoanei *v* dela auxiliarul *voiu*.

Forma aceasta de viitor popular arată o lucrare mai puțin sigură decât viitorul literar.

2. Ideea de viitor se exprimă obișnuit în popor cu subiectivul prezent al verbului de conjugat, precedat de indicativul prezent al verbului *a avea*.

am	să fac
ai	să faci
are	să facă
avem	să facem
aveți	să faceți
au	să facă

Din această formă s'a născut una mai redusă prin schimbarea verbului *am* în *o* (*a*).

<i>o</i>	să fac
<i>o</i>	să faci
<i>o</i>	să facă
<i>o</i>	să facem
<i>o</i>	să faceți
<i>o</i>	să facă

Mai mult ca perfectul compus.

Deci el, întorcându-se din Galați, a fost ajun la Dolina.

În popor, și mai alcs în scriitorii vechi, întâlnim și forma de *mai mult ca perfectul compus*, care se conjugă astfel:

am fost ajuns
 ai fost ajuns
 a fost ajuns
 am fost ajuns
 ați fost ajuns
 au fost ajuns

Mai mult ca perfectul compus se formează din perfectul compus al auxiliarului *a fi* și din participiul verbului de conjugat.

EXERCITIU. — Să se caute formele populare de viitor, în rândurile de mai jos, și să se arate din ce forme culte provin, sau sunt compuse.

1. Spune, maică, ce te doare,
 Că m'oiu face vrăjitoare.

2. ...Un glas prevestitor
 Imi tot spune c'am să mor.

(Visul lui Tudor, poezie populară, col. V. Alecsandri)

3. Că v'oiu da averi,
 V'oiu face boeri.

(Mănăstirea Argeșului, poezie populară)

4. Când ți-or pune piedici dușmanii să cazi,
 Spada ta să fie și de-acum, Române,
 Fulger care-aprinde.

(G. Coșbuz, Cântec).

EXERCITIU. — Să se dea câte două exemple de fiecare fel de viitor popular.

FORME INVERSE.

Plecat-am nouă din Vaslui...

Cânta-voiu Dumnezeuului meu cât voiu trăi.

Jelui-m'aș și n'am cui...

La perfectul compus, viitorul I și prezentul optativului ale conjugării active și reflexive, găsim, mai cu seamă în limba veche, auxiliarul așezat în urma verbului.

Când auxiliarul este așezat după verbul de conjugat, atunci forma verbală se numește inversă.

Perfectul compus.

*Forma activă**Forma reflexivă.*

plecat—am

plecatu—m'am

plecat—ai

plecatu—te-ai

plecat—a

plecatu—s'a

plecat—am

plecatu—ne-am

plecat—ați

plecatu—v'ați

plecat—au

plecatu—s'au

La forma reflexivă inversă perfectul compus primește un *u* la urma participiului.

Viitorul I.

*Forma activă.**Forma reflexivă.*

pleca—voiu

pleca—mă—voiu

pleca—vei

pleca—te—vei

pleca—va

pleca—se—va

pleca—vom

pleca—ne—vom

pleca—veți

pleca—vă—veți

pleca—vor

pleca—se—vor

La viitorul I al formei reflexive inverse auxiliare trece la urmă împreună cu pronumele în ordinea în care se găseau la forma dreaptă.

Prezentul optativului.

Forma activă.

Forma reflexivă.

plecare—aș	pleca—m'aș
plecare—ai	pleca—te-ai
plecare—ar	pleca—s'ar
plecare—am	pleca—ne-am
plecare—ați	pleca—v'ați
plecare—ar	pleca—s'ar

La forma inversă a optativului prezent, când nu e însoțit de pronume, infinitivul verbului de conjugat devine lung.

Exemple : *ar pleca, plecare-ar ; s'ar pleca, pleca-s'ar.*

EXERCITIU. — Să se culegă formele verbale inverse din diferite texte.

VERBE UNIPERSONALE ȘI DEFECTIVE

1. *Parcă întruna îi ninge și-i plouă.*

A tunat și i-a adunat.

Trebue să muncim.

Verbele *ninge, plouă, a tunat, trebue*, exprimă acțiuni cărora le lipsește un subiect determinat.

Astfel de verbe se conjugă numai la persoana III singular la toate modurile și timpurile ; de aceea se numesc **verbe unipersonale**.

Conjugarea verbului a ninge.

I n d i c a t i v u l .

Prezentul : ninge. *Perfectul compus* : a nins.
Imperfectul : ningea. *Mai mult ca perfectul* : ninsese.
Perfectul simplu : ninse. *Viitorul I* : va ninge.
 Viitorul II : va fi nins.

Subjunctivul.

Optativul.

Prezentul : să ningă. *Prezentul* : ar ninge.
Perfectul : să fi nins. *Perfectul* : ar fi nins.

Infinitivul.

Prezentul : a ninge. *Perfectul* : a fi nins.

Gerunziul : ningând.

Part. trecut : nins.

Supinul : de nins.

2. Unele verbe personale pot fi întrebuințate cu înțelesul verbelor unipersonale.

Amu ei-că era odată într'o țară un craiu, care avea trei feciori.

(I. Creangă, Harap Alb)

Se luminează de ziuă.

E frig. Era să nu venim.

S'a dovedit că luna e lipsită de apă.

3. Verbele unipersonale, lipsindu-le persoana I și II se numesc și defectiv.

Dela interjecțiunea *hai* s'a format verbul defectiv *haide, haidem, haideși*, care se conjugă numai la imperativ și care, spre deosebire de toate celelalte verbe românești, are și persoana I la plural la imperativ.

EXERCITIU. — Să se conjuge la toate modurile și timpurile verbul *a ploua*.

EXERCITIU. — Ca aplicațiune a regulilor de ortografie referitoare la verbe, se vor dicta primele trei strofe din poezia „Sus frunțile!”

A D V E R B U L .

*Sus tună,
Jos răsună,
Ciorile s'adună.*

Dacă n'ai astăzi, vei avea mâine.

Poartă-te bine cu toată lumea!

Mai rară vedere este mai cu miere.

De cât codaș la oraș,

Mai bine în satul lău frunțaș.

1. Vorbele *sus, jos, astăzi, mâine, bine* lămuresc înțelesul verbului și se zic **adverbe**.

Vorba *mai*, din cele două exemple din urmă, lămurește odată înțelesul adjectivului *rară* și altădată înțelesul adverbului *bine*.

Vorba care lămurește înțelesul unui verb se numește **adverb**.

Adverbul *mai* poate lămuri și înțelesul unui adjectiv sau al unui alt adverb.

2. Adverbele *sus*, *jos*, arată locul unde se întâmplă lucrarea exprimată de verb și se numesc **adverbe de loc**.

Adverbele de loc sunt: *jos*, *sus*, *aproape*, *departe*, *aci*, *acolo*, *înainte* ș. a.

3. Adverbele *astăzi*, *măine*, arată timpul când se petrece lucrarea exprimată de verb și se numesc **adverbe de timp**.

Adverbe de timp sunt: *astăzi*, *măine*, *ieri*, *alaltăieri*, *odată*, *niciodată*, *totdeauna*, ș. a.

4. Adverbele *bine*, *mai*, arată modul cum se face lucrarea și se numesc **adverbe de mod**.

Adverbe de mod sunt: *bine*, *așa*, *de geaba*, *astfel*, *altfel* ș. a.

Locuțiuni adverbiale.

In dreapta este un deal numit Râpoasa.

Mult s'a ostenit părintele Trandafir în tinerețea lui.

Sâmbăta era prin prejurul casei — tot snopi legați cu nuiele de răchită.

(I. Slavici, Popa Tanda).

Cu zile mergeți, dragii mei.

(V. Alecsandri, Peneș Curcanul).

De multă grijă, slăbise.

Substantivul *dreapta* însoțit de prepozițiunea *în*, ține loc de adverb de loc.

Substantivul *tinerețea* însoțit de prepozițiunea *în*, ține loc de adverb de timp. Același rol îl are și substantivul *Sâmbăta*, fără prepoziție.

Substantivul *zile* împreună cu prepozițiunea *cu* arată *cum* s'a petrecut lucrarea.

Substantivul *grijă* împreună cu prepozițiunea *de* arată cauza lucrării.

Substantivul *singur* sau în unire cu o prepozițiune, care ține loc de adverb, se numește **locuțiune adverbială**.

Locuțiunile adverbiale arată *locul, timpul, modul și cauza* lucrării.

EXERCITIU. — Se vor alege, în scris, adverbele și locuțiunile adverbiale din poezia „Mircea cel mare și solii” de D. Bolintineanu, arătându-se în dreptul fiecărui cuvânt dacă e adverb sau locuțiune adverbială și ce arată: loc, timp, mod sau cauză.

COMPARAȚIA ADVERBULUI.

Gradul pozitiv : *Învăț bine.*

Gradul comparativ de superioritate : *Fratele meu învață mai bine decât mine.*

Gradul comparativ de egalitate : *Sora mea învață tot așa de bine ca și mine.*

Gradul superlativ : *Prietenul meu învață foarte bine.*

Adverbul are, ca și adjectivul, trei grade de comparație : *pozitivul, comparativul și superlativul.*

Comparativul are două forme : una de superioritate și alta de egalitate.

Comparativul de superioritate se formează adăogând adverbul *mai*, comparativul de egalitate adăogând lo-

cuțiuena adverbială *tot așa de*, și superlativul, adăo-
gând adverbul *foarte*, înaintea pozitivului.

EXERCITIU. — Să se formeze propozițiuni în care adverbele *sus*,
jos să stea la toate gradele de comparație.

PREPOZIȚIUNEA.

*Doi oameni cunoscuți unul cu altul, călătoreau odată
vara pe un drum. Unul avea în traista sa trei pâni și
celălalt două. Dela o vreme fiindu-le foame, poposiră
la umbra unei răchiți pletoase, lângă o fântână.*

(I. Creangă, Cinci pâini).

Vorba *pe* leagă două părți deosebite de propozițiune :
predicatul *călătoreau* cu circumstanțialul *un drum*.

Tot astfel vorbele *cu*, *în*, *dela*, *la*, *lângă*, leagă părți
deosebite de propozițiune.

Vorba care leagă două părți deosebite de propozi-
țiune se numește **prepozițiune**.

Prepozițiunile *cu*, *pe*, *în*, *la*, *lângă* se numesc **prepo-
zițiuni simple**, căci sunt formate din câte o singură
vorbă.

Prepozițiunile formate din prepoziții simple se nu-
mesc **prepozițiuni compuse** : *dela*, *până la* ș. a.

Locuțiuni prepoziționale.

*...Și apoi în urma lui veneau cărduri nenumărate
de păseri.*

(I. Creangă, Punguța cu doi bani).

Lăpușneanu mergea alătura cu vornicul Bogdan.

(C. Negruzzi, Alexandru Lăpușneanu.)

Substantivul *urma* precedat de prepoziția *în*, adverbul *alături* urmat de prepozițiunea *cu* țin loc de prepoziție.

Substantivul și adverbul precedate sau urmate de prepozițiuni pot avea rolul de prepozițiuni și se numesc **locuțiuni prepoziționale**.

CONJUNCȚIUNEA.

Omul vrednic se face luntre și punte.

Niei în car, niei în căruță, niei în teleguță.

Ajută-te, și cerul te va ajuta.

Ascultă tot, dar nu crede tot.

E mai bine să taci și să faci.

Omul nu trăiește să mănânce, ci mănâncă să trăiască.

1. Fiecare din cuvintele **și**, **niei**, din primele două exemple, leagă două părți de propozițiune de același fel (complemente).

Fiecare din cuvintele **și**, **dar**, **ci**, **să** din celelalte exemple leagă două propozițiuni.

Vorba care leagă două părți de propozițiune de același fel sau două propozițiuni se numește **conjuncțiune**.

Conjuncțiunile **și**, **dar**, **ci**, leagă propozițiuni principale.

În fraza *e mai bine să taci și să faci*, **și** leagă propozițiuni secundare, însă de același fel.

Conjuncțiunea **să** din ultimele două exemple leagă propozițiuni secundare de alte propozițiuni.

Conjuncțiunile care leagă propozițiuni principale sau secundare, însă de același fel, se numesc **conjuncțiuni coordonătoare**.

Conjuncțiuni coordonătoare sunt : și, nici, dar, însă, iar, ci, ori-ori, sau-sau, deci, așa dar.

Conjuncțiunile care leagă propozițiuni secundare de propozițiunile de care ele depind, se numesc **conjuncțiuni subordonătoare**.

Conjuncțiuni subordonătoare : să, ca să, că, dacă, deși, încât.

Locuțiuni conjuncționale.

După cum se vede, pe alocuri se spune că pot veni la o casă chiar și o ceată de joimărițe.

(T. Pompile, Joimărița)

Mi s'a părut un an, până când mi-a dat drumul dela școală.

...îmi inchipuiam că trebuie să fie grozav de bună (înghețata) de vreme ce o mândră boierii.

(I. Dragoslav, Înghețata).

În locul conjuncțiunilor pot să stea și alte cuvinte, mai ales substantive și adverbe, unite de cele mai multe ori cu prepozițiuni : până când, prepoziție cu adverb ; de vreme ce, prepozițiune, substantiv și pronume.

Substantivele și adverbele singure sau unite cu prepozițiuni în locul conjuncțiunilor și se numesc **locuțiuni conjuncționale**.

EXERCITIU. — Să se aleagă în scris, din poezia „Visul lui Tudor” toate conjuncțiunile coordonătoare, subordonătoare și locuțiunile conjuncționale.

INTERJEȚIUNEA.

— *Of ! mămucă, of ! Mai bine taci și lasă-l în plata lui Dumnezeu.*

.....
Aha ! ia acum i-am găsit leacul, zise ea în gândul său.

.....
Ei, ei ! Acum scoate, lupe, ce-ai mâncat.

.....
Valeu ! cumătră, talpele mele.

(I. Creangă, Capra cu trei iezi).

Hăis ! Prier. Cea Zorilă.

(N. Gane, Dac'a vrea Dumnezeu).

Cucurigu ! boieri mari !

Dați punguța cu doi bani.

(I. Creangă, Punguța cu doi bani).

Cuvintele *of ! valeu !* arată o stare de durere, iar cuvintele *ei ! ei ! aha !* o stare de bucurie.

Cuvintele *hăis ! cea !* sunt strigăte scurte, pe care le scoatem atunci, când vrem ca porunca noastră să se îndeplinească numaidecât.

Cucurigu ! imitează cântecul cocoșului.

Cuvintele neschimbătoare care arată izbucnirea omului la durere, bucurie, frică, mirare, chemare, poruncă, sau care imitează sunete din natură, se numesc **interjecțiuni.**

Iată câteva din cele mai obișnuite interjecțiuni : a ! ah ! aha ! aoleo ! alelei ! ei ! hm ! ha ! o ! of ! oh ! vai !

valeu ! bâr ! ba ! ho ! hi ! na ! ni ! o ! st ! zât ! buf !
 chiu ! cucu ! câr ! fâș ! fiu ! mâr ! sbâr ! sbârñ ! poc !
 tronc ! trosc ! ura !

EXERCITIU. — Să se dea, în propozițiuni, zece exemple de interjecțiuni care să exprime stări sufletești diferite.

FOR AREA CUVINTELOR.

Familie de cuvinte.

1. *Lemn, lemnos, lemnar, lemnărie, înlemnese; lemn căinesc, Strâmbă-lemn.*

Toate cuvintele de mai sus se trag din cuvântul *lemn*.

Cuvintele care se trag din același cuvânt formează o familie de cuvinte.

Derivare.

2. Cuvintele *lemnos, lemnar, lemnărie* s'au format adăugându-se la cuvântul *lemn* particulele *os, ar, ărie*.

Particulele care se alipesc la sfârșitul unui cuvânt spre a forma cuvinte nouă se numesc **sufixe**.

Cuvintele formate cu ajutorul sufixelor se numesc cuvinte **derivate**, sau cuvinte formate prin **derivare**.

3. Prin derivare se formează *substantive, adjective, verbe* și *adverbe*. De aceea sufixele se împart în sufixe *substantivale, adjectivele, verbale și adverbiale*.

Sufixe substantivale.

înger + aș = îngeraș.
 copil (ă) + ită = copiliță.
 surc (ea) + ică = surcică.
 vițel + uș = vițeluș.
 plug + ar = plugar.
 plug + ăr + ie = plugărie.
 drum + eț = drumeț.
 sat + ean = sătean.
 înalt + ime = înălțime.
 a făgădui + eală = făgăduială.
 ș. a.

Sufixe adjectivale.

domn + esc = domnesc.
 munt(e) + os = muntos.
 gură + liv = guraliv.
 negru + cios = negricios.
 aramă + iu = arămiu.
 mic + șor = micșor.
 puțin + el = puținel.
 ș. a.

Sufixe verbale.

teasc + u = a tescui.
 ciur + u = a ciurui.
 fum + eg = a fumegea.
 buf + n = a bufni.

Sufixe adverbiale.

moarte + iș = morțiș.

EXERCITIU. — Să se arate în scris, odată cu sufixele corespunzătoare, toate cuvintele derivate din cuvântul *domn*, grupate după natura lor morfologică.

Compunere.

Prin prefixe.

4. Cuvântul *înlemnesc*, din exemplele dela început s'a format din cuvântul *lemn*, adăugându-se sufixul *esc* și particula *în* înainte.

Particulele care se alipese înaintea unui cuvânt, spre a forma cuvinte nouă, se numesc **prefixe**.

Prefixe.

a + lung = a alunga.

a + casă = acasă.

cu + (a) prinde = a cuprinde.

des + (a) prinde = a desprinde.

pre + (a) face = a preface.

5. Cuvintele *lemn căinesc* și *Strămbă-lemn* s'au format din cuvântul *lemn* în unire cu adjectivul *căinesc* și cu verbul *strămbă*.

Un cuvânt format din unirea a două cuvinte se numește **cuvânt compus**.

La unele cuvinte compuse unirea e atât de strânsă, încât cuvintele componente s'au contopit într'unul singur.

Exemple :

bunăvoință

binefăcător

untdelemn

bucălaie.

La altele, cuvintele din care s'au compus sunt numai alăturate.

Exemple :

Strâmbă-lemne
 Făt-frumos
 dare-de-seamă
 lemn căinesc.
 ochiul-boului.

Cuvintele formate cu ajutorul *prefixelor* sau din *unirea a două cuvinte* deosebite se numesc cuvinte formate prin *compunere*.

Derivarea și *compunerea* sunt două *mijloace prin care limba își îmbogățește vocabularul din cuvintele pe care le are de mai înainte*.

EXERCITIU. — Să se arate, în scris, cu *prefixele* sau cu *cuvintele componente corespunzătoare*, toate cuvintele formate prin *compunere* dela cuvântul *a face*.

Schimbarea funcțiunii gramaticale.

*La omul sărac nici boii nu trag.
 Ajutați pe săraci !*

*Apele line sunt adânci.
 Mă doare în adâncul sufletului.
 Arați adânc !*

*Stai bine, cum stai.
 I s'a urât cu binele.*

*Venire-ar timpul să vie,
 Ca Românul iar să 'nvie.
 Așteptăm cu drag venirea primăverii.*

*Părea tot omul mai înalt.
 Față cu moartea crudă...*

Am alergat tot drumul.
Totul este în bună rânduială.
Am tot așteptat.

Cuvântul *sărac* în primul exemplu îndeplinește rolul sau funcția de adjectiv, iar în al doilea exemplu funcția de substantiv.

Cuvântul *adânc* este odată adjectiv, altă dată substantiv și în urmă adverb.

Cuvântul *bine* îndeplinește funcția de adverb, ori de substantiv.

Infinitivul lung al verbului *a veni*, poate fi întrebuințat și ca substantiv.

Cuvântul *tot* îndeplinește patru funcții : de pronume nehotărît, de numeral nehotărît, de substantiv și de adverb.

Schimbarea funcțiunii gramaticale înmulțește înțelesurile unui cuvânt.

EXERCITIU. — Să se arate în scris ce funcțiuni gramaticale poartă îndeplinii adjectivul *frumos* și participiul *învățat*.

Sinonime.

Zăpadă—nea—omăt.

Ostaș—soldat—militar—catană.

Preot—popă.

Cuvintele *zăpadă*, *nea* și *omăt* au aproape unul și același înțeles. Ele pot fi întrebuințate unul în locul altuia.

Tot astfel cuvintele *ostaș*, *soldat*, *militar* și *catană* au aproape aceeași însemnare.

Ostaș e cuvânt. neaoș românesc și mai frumos, *soldat* și *militar* sunt cuvinte care se întrebuințează mai mult

la cazarmă, iar *catană* e cuvânt provincial din Transilvania.

Preot și *popă* au același înțeles, însă cuvântul *popă* e mai puțin respectuos decât cuvântul *preot*.

Cuvintele, deosebite ca formă, dar care au același înțeles, sau aproape același înțeles, se numesc **sinonime**.

EXERCITIU. — Să se arate în scris sinonimele cuvintelor *semeț*, *jale*, *cugelare*, precum și deosebirile de înțeles ale sinonimelor din aceeași grupă.

Omonime.

Maica mea`e vie,

Șade tot la vie,

Măine o să vie.

mare (subst.), *mare* (adj.).

sare (subst.), *sare* (verb).

poartă (subst.), *poartă* (verb).

unde (subst. pl.), *unde* (adverb).

În primul exemplu întâlnim cuvântul *vie* de trei ori cu trei înțelesuri diferite : *vie*, adjectiv, *vie*, substantiv și *vie*, verb.

La fel întâlnim forme identice și înțelesuri deosebite la cuvintele din celelalte exemple.

Cuvintele care au aceeași formă, dar înțelesul deosebit se numesc **omonime**.

EXERCITIU. — Să se arate în scris, omonimele cuvintelor *cer*, *rod* și *vară*, cu înțelesurile respective.

Înțeles propriu și figurat.

Sculați-vă în picioare ! Mânăstire într'un picior.

Ce e?

Pe-un picior de plaiu,

Ingrijiiți-vă gura !

Pe o gură de raiu...

La gura sobei.

Piatră de Gura-Văii.

Cel dintâi înțeles al cuvântului *picior* este de membru al corpului omenesc sau animal.

Prin asemănare cu piciorul de om sau de animal s'a zis și *picior de ciupercă*, *picior de plaiu*.

Tot astfel s'a ajuns la *gură de raiu*, *gura sobei*, *Gura-Văii*.

Înțelesul obicinuit și cel dintâi al unui cuvânt se numește **înțeles propriu**.

Înțelesul pe care un cuvânt îl dobândește prin asemănare cu înțelesul propriu, se numește **înțeles figurat**.

EXERCITIU. — Din rândurile de mai jos să se aleagă toate cuvintele figurate.

1. ...Toate-a lui ghiulele
Loveau turcescul furnicar.

(V. Alecsandri, Peneș Curcanul).

2. Prin negura trecutului
O l soare 'nvingător,
Lumini cu raze splendide
Prezent și viitor.

(V. Alecsandri, Imnul lui Ștefan cel Mare)

3. Juni ostași ai țării mele, însemnați cu stea în frunte !
 Dragii mei vultani de câmpuri, dragii mei șoimani
 de munte.

...Din vultur, vultur naște, din stejar, stejar răsare.

(V. Alecsandri, Oda ostașilor români).

4. In redută numai lei :
 Uite-i, mă, Bașibuzucii.

(G. Coșbuc, Cântecul redutei)

S I N T A X A

PROPOZIȚIUNEA.

*Mihnea încalecă.
Calul său tropotă.
Fuge ca vântul.*

In aceste exemple avem trei gândiri exprimate în scris. Aceste gândiri puteau fi exprimate și prin graiu.

O gândire exprimată prin graiu sau prin scris se numește propozițiune.

FELURILE PROPOZIȚIUNILOR.

1. *Ieri am făcut o excursie la pădure.
Azi nu știi lecția.*

In prima propozițiune autorul *expune* sau *declară* ceea ce a făcut, în a doua propozițiune ceea ce a constat.

Propozițiunea care cuprinde expunerea unei gândiri sau o declarație, se numește propozițiune expozitivă sau declarativă.

Intr'o asemenea propozițiune verbul stă la modul indicativ.

2. *Taci ! Să nu mai scoți un cuvânt !
Bate fierul, până-i cald.
Să nu faci în vieața ta.
Ceea ce te-ar supăra.
De ți-ar face-o altul.*

Propozițiunile subliniate exprimă porunci sau ordine.

Propozițiunea care exprimă un ordin sau o poruncă se numește propozițiune imperativă.

În propozițiunea imperativă verbul stă la modul imperativ sau la modul subjunctiv.

După o propozițiune imperativă se pune punct sau semnul exclamării.

Uneori propozițiunea imperativă exprimă numai un îndemn (hortativă) și are verbul la aceleași moduri:

*Cu zile mergeți, dragii mei,
Și să veniți cu zile.*

3. *Aș mânca niște struguri.
N'aș vrea să supăr pe nimeni.*

Fiecare din aceste propozițiuni subliniate exprimă o dorință.

Propozițiunea care exprimă o dorință se numește propozițiune optativă.

În propozițiunea optativă verbul stă la modul optativ.

4. *La ce an s'a făcut Unirea Principatelor?
Să plâng? De ce-aș mai plânge?*

Aceste propozițiuni cuprind întrebări.

Propozițiunea care cuprinde o întrebare se numește propozițiune interogativă.

Modul verbului poate fi indicativul, optativul sau subjunctivul.

După asemenea propozițiune se pune semnul întrebării.

5. *Ce fără bogală ne-a dăruit Dumnezeu !
Să te-audă Maica Domnului !
N'aş face una ca asta pentru nimic în lume !*

*Brâncoveanu greu oŝta
Şi din gură cuvânta :
„Doamne, fie voia Ta !*

Propoziţiunile subliniate cuprind exclamări.

Propoziţiunea care cuprinde o exclamare ori o mirare, se numeşte **propoziţiune exclamativă**.

Modul verbului poate fi indicativul, subjunctivul, optativul sau imperativul.

După o asemenea propoziţiune se pune semnul exclamării.

6. In propoziţiunea : *Ieri am făcut o excursie la pădure*, se afirmă facerea excursiei.

In propoziţiunea : *Azi nu ştii lecŝia*, se neagă ştiinŝa lecŝiei.

Propoziţiunea, în care se afirmă ceva, se numeşte **afirmativă**;; propoziţiunea în care se neagă ceva, se numeşte **negativă**.

Afirmarea sau negarea sunt însuşiri, pe care le poate avea oricare fel de propoziţiune : expozitivă, imperativă, optativă, interogativă, sau exclamativă. Deci oricare din aceste propoziţiuni poate fi afirmativă sau negativă.

EXERCİŢIU. — Să se dea câte două exemple de fiecare fel de propoziţiune privită din punctul de vedere al tonului sau modalităŝii.

PĂRȚILE PRINCIPALE ALE PROPOZIȚIUNII.

a) Subiectul.

Câinele păzește casa. El este un animal credincios.

Proștii au noroc.

Placat-am nouă din Vaslui.

— N'ai învățat pentru azi!

— Am citit, domnule profesor.

— Ei, dragul meu, a citi nu e tot una cu a învăța.

Binele de rău te scapă.

Trei este numeral, azi este un adverb.

In prima propozițiune se vorbește despre *câine*.

Cuvântul despre care se vorbește într'o propozițiune se numește **subiect** și se găsește cu întrebările : **Cine? Ce?** puse la predicat.

Subiectul se poate exprima printr'un *substantiv* (câinele);

printr'un *pronume* (el), când numele, pe care-l înlocuește, a fost pomenit înainte.

printr'un *adjectiv cu rol de substantiv*, adică întrebuințat ca nume (proștii);

printr'un *numeral* (nouă), pe lângă care se subînțelege un substantiv;

printr'un *verb la infinitiv* (a citi), când voim să numim o acțiune.

printr'un *adverb cu rol de substantiv* (binele);

prin *orice fel de cuvinte* în definiții (trei, azi).

EXERCITIU. — Să se formeze opt propozițiuni, în care subiectul să fie exprimat prin oricare parte de vorbire.

b) Predicatul.

Clopoșelul sună.

Școala este o clădire.

Clasa este goală.

1. În prima propozițiune cuvântul *sună* ne spune ce *face* subiectul (clopoșelul).

În a doua propozițiune cuvintele *este o clădire* ne spun ce *este* (școala);

În a treia propozițiune cuvintele *este goală* ne spun *cum este* (clasa).

Partea propozițiunii care ne spune ceva despre subiect, se numește **predicat**.

Predicatul se află cu întrebarea: *ce se spune despre (subiect)?*

2. În propozițiunea *clopoșelul sună*, predicatul este format de verbul *sună*.

Când predicatul este exprimat printr'un verb se numește **predicat verbal**; iar verbul care formează singur predicatul se numește **verb predicativ**.

3. În propozițiunea *Școala este o clădire*, predicatul este format din verbul *este* și din substantivul *clădire*.

În propozițiunea *Clasa este goală*, predicatul este format din verbul *este* și din adjectivul *goală*.

Verbul *este* se numește **verb ajutător** sau **auxiliar**, pentru că ajută la formarea predicatului.

Substantivul *clădire*, care este un nume de lucru, se numește **nume predicativ**, pentru că formează predicatul.

Adjectivul *goală* se numește tot nume predicativ.

Predicatul format dintr'un verb ajutător și dintr'un nume predicativ se numește **predicat nominal**.

Deei predicatul este de două feluri: **predicat verbal** format numai dintr'un verb predicativ și **predicat nominal** format dintr'un verb auxiliar și dintr'un nume predicativ.

4. *Creionul acesta este al meu.*

Nu e de omenie.

Aici toate sunt pe dos.

Numele predicativ poate consta și dintr'un pronume posesiv (al meu); dintr'un substantiv cu prepoziție, pe lângă care se subînțelege un alt substantiv (om de omenie); dintr'o expresie adverbială, care înlocuește un adjectiv, arătând o calitate, o însușire (pe dos—răsturnate).

Atât la predicatul verbal cât și la cel nominal verbul este totdeauna la unul din modurile personale.

EXERCITIU. — Elevii vor copia rândurile de mai jos și vor sublinia cu o linie predicatele verbele și cu două linii pe cele nominale.

1. A fost odată într'o țară un balaur mare.
2. Dacă văzu împăratul că toate sunt în deșert, hotărî...
3. Ei se înțeleseră să facă un foc la marginea cetății care era mai apropiată, și în care era și scaunul împărăției.
4. Intr'una din zile, pe când era de rând viteazul nostru să pândească, ieși balaurul din groapă.
5. Dați-l afară, că e un smintit.

(P. Ispirescu, Balaurul cu șapte capete).

Acordul predicatului cu subiectul.

Vremea trece.

Anii trec.

Clasa este goală.

Pomii sunt goi.

În propozițiunea *Vremea trece* subiectul este de persoana treia și la numărul singular; predicatul este tot la persoana treia și la numărul singular.

În propozițiunea *Anii trec* subiectul este de persoana treia și la numărul plural; predicatul este tot la persoana treia și la numărul plural.

În propozițiunea *Clasa este goală* subiectul este de genul feminin, persoana treia, numărul singular; verbul auxiliar este de persoana treia, numărul singular; numele predicativ adjectiv este de genul feminin, numărul singular.

În propozițiunea *Pomii sunt goi* subiectul este de genul masculin, persoana treia, numărul plural; verbul auxiliar este de persoana treia, numărul plural; numele predicativ adjectiv este de genul masculin, numărul plural.

Potrivirea predicatului după subiect se numește **acordul predicatului cu subiectul**.

Predicatul se acordă cu subiectul astfel: verbul se acordă în număr și persoană, fie că este predicativ sau auxiliar; numele predicativ adjectiv se acordă în gen, număr și caz.

EXERCITIU. — Elevii vor arăta după ce s'a făcut acordul subiectului cu predicatele verbale sau nominale din primele trei paragrafe ale bucății „Inginerul Traian Vuia”.

PREDICAT NOMINAL ȘI CU ALTE VERBE DECÂT „a fi”.

Părea tot omul mai înalt față cu moartea crudă.

Așa e el, se crede deștept.

Ei se aleseră deștepți, iar noi am rămas proști.

Domnul Ionescu a fost ales deputat.

Ne simțim fericiți.

Ți s'au făcut mari copii.

Cuvintele : *mai înalt, deștept, deștepți, proști, deputat, fericiți, mari* constituiesc predicatelor împreună cu verbele : *părea, se crede, se aleseră, am rămas, a fost ales, ne simțim, s'au făcut* și se acordă cu subiectele respective ca orice nume predicativ.

Predicatul nominal este nu numai cu verbul „a fi”, ci și cu verbele : a părea, a rămânea ;

și cu următoarele verbe la forma reflexivă sau la forma pasivă : a crede, a alege, a simți, a face, a numi.

EXERCITIU. — Se vor construi propozițiuni în care predicatul nominal să fie format din partea nominală și verbele *a părea, a rămânea, a crede, a alege, a simți, a face, a numi*.

PROPOZIȚIUNEA SIMPLĂ.

Anii trec.

Copiii cresc.

Noi îmbătrânim.

Vieața este grea.

Propozițiunile de mai sus sunt formate numai din subiect și predicat.

Propozițiunea formată numai din subiect și predicat se numește propozițiune simplă.

Subiectul și predicatul nu pot lipsi din propozițiune; dacă nu sunt exprimate, se subînțeleg.

Subiectul și predicatul se numesc **părți principale** ale propozițiunii.

Intre subiect și predicat nu se pune niciun semn de punctuație.

EXERCITIU. — Să se facă o compunere scurtă, cu un subiect dat, numai din propozițiuni simple, ca de pildă „Toamna”, „Iarna”, „Primăvara”, „Vara”.

PROPOZIȚIUNEA DESVOLTATĂ.

Buturuga mică răstoarnă carul mare.

În propozițiunea de mai sus, afară de subiect și predicat, sunt și alte părți: *mică, mare, carul*.

Propozițiunea care pe lângă subiect și predicat mai are și alte părți, se numește propozițiune desvoltată

Părțile care se găsesc într'o propozițiune, afară de subiect și predicat, se numesc **părți secundare**, pentru că nu sunt indispensabile; fără ele se poate forma o propozițiune.

EXERCITIU. — Elevii vor scoate din versurile de mai jos, de o parte propozițiunile simple și de altă parte pe cele desvoltate.

— Stai, mândruța mea,
Nu te speria,
Că vrem să glumim
Și să te zidim!

Ana se 'ncredea,
Și vesel râdea,
Iar Manea ofta
Și se apuca
Zidul de zidit.

PĂRȚILE SECUNDARE ALE PROPOZIȚIUNII.

1. Atributul.

a) *Mielul blând sugă la două oi.*

La pomul lăudat să nu te duci cu sacul.

Adjectivul **blând** determină sau precizează înțelesul substantivului *mielul*, căci, dacă nu adăugăm cuvântul *blând*, s'ar fi înțeles că orice miel sugă la două oi.

Partea de propozițiune care determină sau lămurește înțelesul unui substantiv se numește **atribut**.

În prima propozițiune un atribut este exprimat prin adjectivul *blând* și altul prin numeralul *două*.

În a doua propozițiune atributul este exprimat printr'un verb la participiul trecut, *lăudat*, care are tot valoare adjectivală.

Atributul exprimat printr'un adjectiv sau printr'un cuvânt cu înțeles adjectival, se numește **atribut adjectival**.

El se acordă în gen, număr și caz cu substantivul pe care-l determină. (Vezi declinarea adjectivului cu substantiv feminin).

b) *Învierea Domnului se sărbătorește la Paști.*

La munte oamenii au case de lemn.

Regele Ferdinand I a făcut unirea tuturor țărilor române.

Ștefan, Domnul Moldovei, a bătut pe Turci.

În prima propozițiune cuvântul *Domnului* lămurește înțelesul substantivului *învierea* și este exprimat printr'un substantiv.

Atributul exprimat printr'un substantiv se numește atribut substantival.

Atributul substantival se exprimă :

printr'un substantiv în cazul genitiv și care se găsește cu întrebările **al cui? a cui?** : **Invierea Domnului** ;

printr'un substantiv **cu prepoziție** : case de lemn ;
printr'un substantiv, pus pe lângă cel pe care-l determină și care se află cu întrebarea **care?** : **Regele Ferdinand I.**

Acest atribut se numește **apozitie**.

Dacă apozitia are și ea o determinare, atunci se pune între două virgule : Ștefan, **Domnul Moldovei**, a bătut pe Turci.

c) *Ambiția de a întrece pe toți l-a nenorocit.*

Apa de băut trebuie să întrunească următoarele condițiuni...

Aci attributele sunt exprimate prin verbe.

Atributul exprimat printr'un verb se numește atribut verbal.

Atributul verbal este la modul infinitiv precedat de prepoziția *de*, sau la supin.

d) *Lecția de azi e ușoară.*

În această propoziție atributul este exprimat prin adverbul *azi* precedat de prepoziția *de*.

Atributul exprimat printr'un adverb se numește atribut adverbial.

Atributul este de patru feluri : atribut adjectival, atribut substantival, atribut verbal și atribut adverbial.

Atributul substantival este de trei feluri : în genitiv, cu prepoziție, apozitie.

EXERCITIU. — Elevii vor da, în propozițiuni, exemple de toate felurile de atribute : adjectivale, substantivale, verbale și adverbiale.

2. COMPLEMENTUL.

a) Complementul direct.

Cine fură azi un ou, mâine fură un bou.

Vlad Țepeș a tras în țeapă pe solii Turcilor.

L-am văzut azi.

Pe lăudăros nu-l crede nimeni.

Nu poți veni azi la mine?

Cuvintele *un ou, un bou, pe solii* completează sau lămuresc înțelesul verbelor *fură, a tras*.

Partea de propozițiune care lămurește înțelesul unui verb, se numește **complement**.

Complementele *un ou, un bou* se găsesc cu întrebarea **ce?** pusă la verb : ce fură ? un ou ; și arată ființa sau lucrul asupra căruia trece sau se exercită direct acțiunea verbului.

Complementul *pe solii* se găsește cu întrebarea **pe cine?** pusă la verb : pe cine a tras ? pe solii.

Complementul *un ou, un bou, pe solii* sunt în cazul acuzativ.

Complementul care stă în cazul acuzativ și se găsește cu întrebările **pe cine?** sau **ce?** puse la verb, se numește **complement direct**, pentru că arată ființa sau lucrul, asupra căruia trece direct acțiunea verbului.

Complementul direct se poate exprima printr'un substantiv (exemplele 1 și 2); printr'un pronume (exemplul al 3-lea); printr'un adjectiv (exemplul al 4-lea), printr'un verb la infinitiv (exemplul al 5-lea).

EXERCITIUL. — Se vor da în propozițiuni, exemple de complemente directe exprimate prin substantiv, adjectiv, pronume, numeral, verb.

b) COMPLEMENTUL INDIRECT.

Hristos a zis : faceți bine și dușmanilor voștri.

Celui rău numai pământul îi astupă gura.

Părinții se jertșesc pentru copii.

Dacia a fost cucerită de Romani.

De Tine se bucură toate cetele îngerești.

Azi învățăm despre complement.

Mai bine cu un deștept la pagubă decât cu un prost la câștig.

Complementul care se găsește cu întrebările : cui? pentru cine? de cine? de ce? despre cine? despre ce? cu cine? cu ce? se numește complement indirect.

Când se găsește cu întrebarea cui? este în cazul dativ.

Complementul indirect se exprimă printr'un substantiv în dativ (dușmanilor), printr'un substantiv cu prepoziție (pentru copii, de Romani, despre complement), printr'un pronume (de tine) sau printr'o altă vorbă cu rol substantival (celui rău, cu un deștept, cu un prost).

EXERCITIUL. — Să se dea, în propozițiuni, exemple de complemente indirecte, care să răspundă la întrebările de mai sus și să fie exprimate prin părți de vorbire diferite.

Complementul adjectivului.

Un bun gospodar își pregătește încă din iarnă uneltele necesare lucrării câmpului.

Această carte nu e bună pentru copii.

Rea de plată (G. Coșbuc).

E dornic de o vieață lihnită.

Fericiți cei săraci cu duhul, că a lor este împărăția cerurilor.

E un om amarnic la mânie.

E bun de pus la rană.

Nu numai pe lângă verbe se găsește complement indirect, ci și pe lângă adjective, calificative sau de origine verbală.

Complementul adjectivului poate fi exprimat printr'un substantiv în dativ (lucrării) prin substantiv cu prepoziție (pentru copii, de plată, de o vieață, cu duhul, la mânie), prin supin (de pus),

Complementul adverbului.

Bine de tine, că ți-ai făcut un rost!

Să nu lucrezi în ziua de Sf. Varvara, că e rău de vărsat (superstiție).

A ajuns destul de bine.

Țăranul român nu se simte bine departe de satul lui.

Și pe lângă adverbe, limba românească are complement indirect.

Complementul adverbului poate fi exprimat prin substantiv sau pronume cu prepoziție (de satul, de vărsat, de tine), prin adverb cu prepoziție (de bine).

c) COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL.

Sus *tună*, jos *răsună*, *ciorile s'adună*.

De *dimineață* *te scoală*, *te îmbracă* și *te spală*.

Bine *tragi*, bine-*ajungi*.

S'a *ascuns* de *frică*.

A *plecat* pe *deal* la *vânătoare* de *iepur*.

Cuvintele *sus*, *jos* lămuresc înțelesul verbelor *tună*, *răsună*, arătând **locul** unde se petrece lucrarea exprimată de verb.

Cuvintele *de dimineață* lămuresc înțelesul verbului *te scoală*, arătând **timpul** când se petrece lucrarea exprimată de verb.

Cuvântul *bine* lămurește înțelesul verbelor *tragi*, *ajungi*, arătând **modul** cum se face lucrarea exprimată de verb.

Cuvintele *de frică* lămuresc înțelesul verbului *s'a ascuns*, arătând **cauza** lucrării exprimate de verb.

Cuvintele *la vânătoare* lămuresc înțelesul verbului *a plecat*, arătând **scopul** lucrării exprimate de verb.

Partea de propozițiune care lămurește înțelesul verbului, arătând **locul** , **timpul** , **modul** , **cauza** sau **scopul** lucrării verbale, se numește **complement circumstanțial** .

Complementul care arată **locul** lucrării exprimate de verb, se numește **complement circumstanțial de loc** și se găsește cu întrebările : unde? încotro? de unde? pe unde? până unde?

Complementul care arată **timpul** lucrării exprimate de verb, se numește : **complement circumstanțial de timp** și se găsește cu întrebările : când? cât timp? de când? până când?

Complementul care arată modul lucrării exprimate de verb se numește **complement circumstanțial de mod** și se găsește cu întrebările : **cum? în ce mod?**

Complementul care arată cauza lucrării exprimate de verb, se numește **complement circumstanțial de cauză** și se găsește cu întrebarea : **din ce cauză?** ¹⁾.

Complementul care arată scopul lucrării exprimate de verb se numește **complement circumstanțial de scop sau final** și se găsește cu întrebarea : **cu ce scop? sau în ce scop?**

Complementele circumstanțiale se exprimă prin : ad-
verbe : *sus, jos, bine* ; sau prin locuțiuni adverbiale (sub-
stantiv cu prepoziție în rol de adverb) : *de dimineață* ;
sau prin substantiv cu prepoziție : *de frică, la vânătoare*.

Atributul și complementul nu sunt părți indispen-
sabile în propozițiuni ; fără ele poate exista o propo-
zițiune.

Ele se numesc **părți secundare ale propozițiunii**.

EXERCITIU. — Să se analizeze complementele circumstanțiale din
versurile de mai jos, arătând felul fiecăruia.

Tot Români sunt și pe-acolo,
Neam din veac pe-aci adus,
Dar pe gâtul lor și astăzi
Jugul este pus.

1. Totdeauna pentru complementul circumstanței de cauză să se pună
întrebarea *din ce cauză?* spre a se evita confuzia cu complementul
indirect.

Ah, de mila lor eu, maică,
 Vin așa de tulburat,
 Și de ciudă pe dușmanii
 Cei ce i-au călcat.

(G. Coșbuc, Dunărea și Oltul).

ORDINEA CUVINTELOR ÎN PROPOZIȚIUNE.

1. *Soarele scapătă spre asfințit.*
2. *Crestele munților par aprinse.*
3. *Încet se aștern pe văi perdele de umbră.*
4. *Înainte noastră, pe luciul plumburiu al apei, se ivește în curmeziș, mai întâi o dungă, o coamă gălbuie și creață...*
5. *Vaporul merge mai încet, mai cu pază.*
6. *Patru oameni stau la roata dela cârmă.*

(Din Vlahuță)

În propozițiunile întâia, a doua, a cincea și a șasea. subiectul ocupă primul lor ; după el urmează predicatul.

În propozițiunile a treia și a patra, subiectul este așezat în urma predicatului.

Când subiectul este înaintea predicatului, ordinea se numește dreaptă.

Când subiectul este așezat în urma predicatului ordinea se numește inversă.

Atributul se așează în mod obișnuit în urma substantivului (crestele munților ; luciul plumburiu al apei ; o coamă gălbuie și creață ; roata dela cârmă). Numeralul însă se așează în mod obișnuit înaintea substantivului (patru oameni).

Complementul se așează în urma verbului (scapătă spre asfințit ; se aștern pe văi ; se ivește în curmeziș mai

întâi; merge mai cu pază; stau la roată); *se poate așeza și înaintea verbului* (încet se așterne; înaintea noastră, pe luciul plumburiu al apei se ivește).

Determinările subiectului sunt așezate în jurul lui, formând **grupa subiectului**, complinirile predicatului sunt așezate în jurul lui, formând **grupa predicatului**.

Ordinea dreaptă, cu grupa subiectului la începutul propozițiunii, iar grupa predicatului la sfârșitul propozițiunii, este **ordinea obișnuită în propozițiunile expositive** (propozițiunile I, II, V, VI).

Cu toate acestea se întrebuintează ordinea inversă în propozițiunile expositive atunci, când dăm importanță deosebită grupei predicatului (propozițiunile III, IV).

Ordinea inversă, cu grupa predicatului înaintea grupei subiectului, este **ordinea obișnuită în propozițiunile interogative, exclamative și imperative**:

Ce-mi face Radu?

Ni s'aseamănă povestea, puiu golaș de ciocârlie!

Spuie râul cel oltean, spuie valul dunărean.

EXERCITIU. — Să se cerceteze ordinea cuvintelor în propozițiune în poezia „Hora Unirii”, spre a se vedea că aci ordinea e hotărîtă mai mult de potrivirea versurilor.

CONSTRUCȚIUNI ELIPTICE.

1. — *A sunat clopoșelul?*
— *A sunat.*
2. — *Cine a venit?*
— *Tata.*
3. — *Ai fost eri la școală?*
— *Nu.*
4. — *Noapte bună!*

In propozițiunea *a sunat* lipsește subiectul *clopoțelul*, care se subînțelege ușor, căci s'a vorbit despre el în propozițiunea anterioară.

In propozițiunea *Tata* lipsește predicatul *a venit* care se subînțelege ușor, căci s'a vorbit despre el în propozițiunea anterioară.

Negațiunea *nu* reprezintă o propozițiune, din care lipsește predicatul *am fost* și subiectul *eu*.

Vorbele *noapte bună* reprezintă o propozițiune din care lipsește și predicatul (*vă*) *doresc* și subiectul *eu*.

Propozițiunea în care lipsește una sau ambele părți principale, se numește **propozițiune eliptică**.

Propozițiunile pot fi eliptice de subiect, de predicat, sau și de subiect și de predicat.

EXERCITIU. — Să se aleagă propozițiunile eliptice, arătându-se părțile principale care lipsesc, din textul următor :

- La porți, flăcăi, zise bătrânul.
- Incă odată vă întreb, vă închinați ori ba?
- Ba.
- Câți au pierit din ai noștri?
- Zece.

(C. Negruzzi, Sobieski și I. o. n. n. i.).

F R A Z A.

Propozițiune principală și secundară.

*Azi te-adorm cu dânsul eu,
Eri el m'adormea pe mine,
Și-adormi pe tatăl meu,
Când era copil ca tine.*

Aici avem patru verbe la mod personal : *adorm, adormea, adormi, era*, deci avem patru propozițiuni, care formează împreună un tot.

Reunirea a două sau mai multe propozițiuni, care exprimă împreună un tot, o gândire, se numește frază.

În această frază, propozițiunea *Azi te-adorm cu dânsul eu* are singură înțeles, căci poate fi rostită și singură și este înțeleasă ;

propozițiunea *Eri el m'adormea pe mine* are singură înțeles ;

propozițiunea *Și adormi pe tatăl meu* are de asemenea singură înțeles ;

propozițiunea *Când era copil ca tine* nu are singură înțeles, ci lămurește o parte a propozițiunii precedente, pe verbul *adormi*, arătând timpul când s'a petrecut acea lucrare.

Propozițiunea care, spusă singură, are înțeles, se numește propozițiune principală.

Propozițiunea care, spusă singură, nu are înțeles, ei servește să lămurească o parte a unei alte propozițiuni, se numește propozițiune secundară.

Fiindcă propozițiunea secundară nu stă singură, ci depinde de altă propozițiune, se numește și **propozițiune subordonată.**

Intr'o frază trebuie să fie cel puțin o propozițiune principală. Propozițiunile dintr'o frază se despart între ele prin virgulă, dacă nu sunt legate prin conjuncțiunea și.

Intr'o frază sunt atâtea propozițiuni, câte verbe se găsesc la mod personal.

EXERCITIU. — Din versurile de mai jos se vor despărți în scris frazele, propozițiunile, arătându-se care propozițiuni sunt principale și care secundare.

Dar și noi încă o pândeam, Din zori în zori și Turci
 Cum se pândește o fiară, și noi
 Și tot chiteam și ne gân- Svârleam în aer plumbii,
 deam Cum svârli grăunți de pă-
 Cum să ne cadă 'n ghiară? pușoiu,
 Ca să hrănești porumbii.

(V. Alecsandri, Peneș Curcanul)

TRANSFORMAREA PĂRȚILOR SECUNDARE ÎN PROPOZIȚIUNI.

1. *Omul harnic răzbește.*
Omul care e harnic răzbește.
2. *S'a temut de năvălirea Turcilor*
S'a temut că vor năvăli Turcii.
3. *Tata a plecat la vânătoare de iepuri.*
Tata a plecat să vâneze iepuri.

Părțile secundare de propozițiune : *harnic, de năvălirea, la vânătoare* au fost transformate în propozițiuni întregi, care sunt propozițiuni secundare, căci fiecare servește să lămurească o parte din propozițiunea, de care depinde.

Când o parte secundară de propozițiune se transformă în propozițiune întregă, acea parte devine predicatul noii propozițiuni.

EXERCITIU. — Părțile principale și secundare subliniate din propozițiunile de mai jos să se transforme în propozițiuni.

1. *Flămândul codrii visează.*
2. *Fii de treabă.*
3. *Omul flecar trăcănește ca un car.*
4. *Nu pot spune.*
5. *Ajungându-i după urmă, le dete bună ziua.*

SCURTAREA SUBORDONATELOR.

1. Pe când Constantin cel Mare se lupta cu Maxențiu, s'a arătat un semn pe cer.

In timpul luptei dintre Constantin cel Mare și Maxențiu s'a arătat un semn pe cer.

2. Fiindeă știa că pământul e rotund, Columb a plecat spre India pe la Apus.

Știind că pământul e rotund, Columb a plecat spre India pe la Apus.

3. Am avut mare dorință să învăț.

Am avut mare dorință de a învăța.

4. Acesta este un lucru pe care-l cunosc toți.

Acesta este un lucru cunoscut de toți.

Propozițiunile secundare subliniate au fost scurtate în părți secundare de propozițiune.

Când scurtăm o propozițiune, verbul ei se schimbă în substantiv, sau trece la modul gerunziu, la modul infinitiv ori la modul participiu.

Când scurtăm o propozițiune secundară, o înlocuim sau o substituim printr'o parte secundară de propozițiune; de aceea în loc de scurtarea subordonatelor zicem și substituirea subordonatelor.

Construcțiunile care rezultă din substituirea subordonatelor prin verbe la infinitiv se numesc **construcțiuni sau substituiri infinitivale**.

Construcțiunile care rezultă din substituirea subordonatelor prin verbe la gerunziu se numesc **construcțiuni sau substituiri gerunziale**.

Construcțiunile care rezultă din substituirea subordonatelor prin verb la participiu, se numesc **construcțiuni sau substituiri participiale**.

EXERCITIU. — Se vor substitui prin părți secundare, propozițiunile secundare subiniolate.

1. Un cal păștea înșeuat troscotul *ce creștea pe lângă ziduri.*

2. Nu meritați să muriți *de sabie, ci de ștreang.*

3. *După ce s'au dus Leșii,* m'am luat cât coala pe urma lor.

4. Vodă din lagărul Turcilor, *cum a aflat aceasta,* a și pornit după dânșii un Mârzac.

5. Regele trimise un ofițer, *ca să vorbească cu cei din cetate.*

(Din Sobieski și Români de C. Negruzzi).

COORDONARE ȘI SUBORDONARE.

I. (1) *Regele Carol I a câștigat independența țării* (2), *a ridicat țara la rangul de regat și* (3) *i-a dat o bună organizare internă.*

În această frază avem trei propozițiuni principale, propozițiuni de sine stătătoare sau care nu atârnă una de alta.

Raportul dintre propozițiunile principale dintr'o frază se numește raport de coordonare, căci toate sunt pe același plan.

Propozițiunile, care stau în raport de coordonare, se numesc propozițiuni *coordonate.*

Dacă notăm cele trei propozițiuni de mai sus cu cifrele 1, 2, 3, schema acestei fraze, ale cărei propozițiuni sunt în raport de coordonare, este :

(1) ————— (2) ————— (3)

II. (1) *N'ai venit*, (2) *când te-am chemat*.

(1) *Orice om*, (2) *care se simte, face ceva în viață*.

În aceste fraze avem câte o propozițiune principaiă și câte o propozițiune secundară. Propozițiunea secundară nu este de sine stătătoare, ci atârnă sau depinde de cea principală, adică este subordonată ei.

Raportul dintre o propozițiune secundară și propozițiunea de care depinde ea, sau pe care o lămurește, se numește **raport de subordonare**.

În genere, propozițiunea secundară se desparte prin virgulă de cea pe care o lămurește și începe cu o conjuncție subordonătoare, cu un pronume relativ sau interogativ.

Iată schema raporturilor de subordonare din frazele de mai sus :

a) (1) *N'ai venit*, (1)

(2) *când te-am chemat*. (2)

b) (1) *Orice om... face ceva în viață*. (1)

(2) *care se simte*. (2)

III. (1) *Și în loc de săbii de lemn se încrucișau acum săbii de fier*, (2) *și în loc de puști de soc delunau tunuri de schijă*, (3) *încât se înnegrea văzduhul de fum*.
(4) *de uneori nu se mai vedea om cu om*.

În această frază sunt 4 propozițiuni, dintre care primele două sunt principale, a treia este secundară și lămurește înțelesul cuvântului *detunau* din propozițiunea a doua; a patra este secundară și lămurește verbul *se înnegrea* din propozițiunea a treia. Propozițiunea a treia și a patra sunt în raport de subordonare față de cele de care depind.

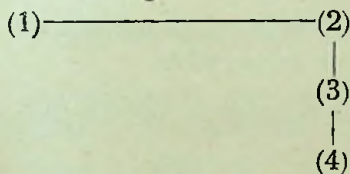
În fraza de mai sus găsim și raport de coordonare și raport de subordonare.

Schema frazei de mai sus este următoarea :

- (1) Și în loc de săbii de — (2) și în loc de puști
lemn se încrucișau de soc detunau tu-
acum săbii de fier. nuri de schijă.

(3) încât se înnegrea văzduhul de fum,

(4) de nu se mai vedea om cu om.

EXERCITIU. — Se va arăta raportul de coordonare și subordonare prin schemă între propozițiunile care alcătuiesc frazele de mai jos.

În cele din urmă, dacă văzu împăratul că toate sunt în deșert, hotărî ca să dea pe fiica lui de soție și jumătate din împărăția sa aceluia voinic, care va scăpa țara de urgie, și dete în știre la toată lumea hotărîrea sa.

Viteazul nostru, care văzu și el lipsa capetelor, nu se frământa de loc cu firea, fiindcă se știa curat la inimă, și porni către curtea împărătească, ca să vadă ce s'o alege cu capetele fără limbi.

(Din „Balaurul cu șapte capete” de Ispirescu)

FELURILE COORDONATELOR.

1. *Paloșu 'n vânt vâjăia,
De-un zid mare se lovea
Și 'ndărăt se întorcea.*

(Mogeș Vornicul).

Nici n'am văzut, nici n'am auzit.

Dacă o propozițiune principală adaugă ceva la ceea ce este cuprins în principala anterioară, atunci zicem că aceste propozițiuni sunt **copulative**.

Ele se leagă cu conjuncția *și*, *nici* sau se despart prin virgulă.

2. *Iarna iese soarele, dar nu poate încălzi pământul.*

Dacă o principală este în opoziție cu principala anterioară, atunci zicem că sunt **adversative**.

În acest caz între ele este o conjuncție adversativă : *însă*, *dar*, *ci*, *iar*.

Între propozițiunile adversative se pune virgulă.

3. *Ori te poartă cum ți-e vorba, ori vorbește cum ți-e portul.*

Dacă între două principale este un astfel de raport, că una exclude pe cealaltă, zicem că sunt **disjunctive**.

Se leagă cu conjuncțiile *ori*, *sau*; între ele se pune virgulă.

4. *Regulamentul nu îngăduie să urmeze în aceeași clasă elevii repetenți decât o singură dată; tu ai rămas de două ori repetent în clasa aceasta; deci tu nu mai poți urma cursurile clasei acesteia.*

Propozițiunea principală din urmă exprimă concluzia ideilor din principalele anterioare și se numește propozițiune **concluzivă**.

Se leagă de celelalte principale cu conjuncțiunile: *deci, așa dar, prin urmare.*

EXERCITIU. — Se vor da în scris două exemple de coordonate adversative, două de coordonate disjunctive și două de coordonate concluzive.

FELURILE SUBORDONATELOR.

1. *Ce e frumos și lui Dumnezeu îi place,
Se spune că mama lui Ștefan cel Mare nu l-a primit în castel.*

Propozițiunea subordonată (secundară), care servește ca subiect al verbului din principală, se numește **propozițiune subiectivă**.

2. *Fii cum se cade.*

Propozițiunea care servește ca predicat (nume predicativ) al propozițiunii principale, se numește **propozițiune predicativă**.

EXERCITIU. — Să se arate în scris care sunt subiectivele și predicativele din rândurile următoare:

Cine țara își iubește, nu dă lumea pentru ea.
Trebue să învingem cu orice preț!
Că prind ori nu prind vreun pește, mi-e indiferent.
E păcat să-l ucizi, ori să-l lași așa vrăjit.
Suntem cum ne-a lăsat Dumnezeu.

3. *Copiii aruncă cu pietre în pomul care face roade. Cei șase bătrâni, care ascultau pe Conu Alecu, râd și ei.*

Caută în cutia unde ține mama banii.

Propozițiunea subordonată *care face roade* lămurește substantivul *pomul* din cealaltă propozițiune : are rol de atribut.

Propozițiunea *care ascultau pe Conu Alecu* lămurește adjectivul *bătrâni*, întrebuițat aici ca substantiv, din cealaltă propoziție : are rol de atribut.

Același rol îl are propoziția *unde ține mama banii* pentru substantivul *cutia* din cealaltă propozițiune. Aici cuvântul *unde* înlocuește pe *în care*.

Propozițiunea care lămurește un substantiv dintr'altă propozițiune, având rol de atribut pe lângă acel substantiv, se numește propozițiune atributivă.

Incepe cu un pronume relativ sau cu un adverb relativ, adică adverb cu valoare de pronume relativ.

EXERCITIU. — Să se arate în scris care sunt propozițiunile atributive din frazele de mai jos, indicându-se și locuțiunile conjuncționale de legătură.

Am fost într'una din zilele trecute martor la săvârșirea uneia din cele mai minunate isprăvi, din câte am văzut în vieța mea.

Plecăm pe lac cu barca întovărășiți de doi localnici : Stroe, care conduce barca, și Niculae, care cunoaște piscurile unde joacă bibanii.

Niculae zâmbi cu un zâmbet simplu, în care nu era nici o umbră de trufie.

A început a îngâna ceva, din care nu se auzea decât sfârșitul.

— Farmecul ăsta, de vrăjesc cu el șerpil, îl știu dela un unchiaș bătrân.

(Minunea, I. Al. Brătescu-Voinești).

4. *Am auzit că ai fost bolnav.
Ce ție nu-ți place, altuia nu face.
Mă tem că nu facem nimic.
Intreabă-l de unde vine.
Nu știe să se poarte.*

Propozițiunea subordonată care are rol de complement (obiect) direct sau indirect al verbului din altă propozițiune, se numește **propozițiune completivă sau obiectivă**.

a) Când are rol de complement direct, se numește *completivă (obiectivă) directă*.

b) Când are rol de complement indirect, se numește *completivă (obiectivă) indirectă*.

Propozițiunea completivă așezată imediat după verbul pe care îl lămurește, nu se desparte prin virgulă.

EXERCITIU. — Din rândurile de mai jos să se caute propozițiunile complete directe și indirecte și să se arate la fiecare prin ce conjuncțiune se leagă de propozițiunile pe care le lămuresc.

Află că noi știm
Oricând să zidim
Altă mânăstire.

(Mânăstirea Argeșului).

Și-ai să-i poți vrăji, dar se cere să crezi, să nu te'n-
doiești și să nu te sfiești.

Spunea cui vrea să-l asculte.
Cu cine te aduni, te asemeni.
De ce te temi, nu scăpi.

5. Când ai sare, n'ai mălaiu.

*In sfârșit Ștefan, după ce ascultă părerea mai ma-
rilor oștirii sale, hotărî pedeapsa lui Gheorghe.*

De când sunt, n'am auzit una ca asta.

Cum a sosit acasă, s'a apucat de lucru.

In fiecare din propozițiunile de mai sus avem câte o
propozițiune cu valoare de complement circumstanțial.

**Propozițiunea subordonată care are rol de comple-
ment circumstanțial, se numește propozițiune circum-
stanțială.**

a) Propozițiunea subordonată care arată timpul lu-
crării exprimate prin verbul altei propozițiuni, se nu-
mește **propozițiune circumstanțială de timp sau tem-
porală.**

Propozițiunea temporală începe cu conjuncțiunile :
când, de când, până când, pe când, îndată ce, după ce.

Uneori conjuncțiunea modală *cum* este întrebuințată
cu rol temporal, în loc de *îndată ce*.

EXERCİTIU — Să se arate în scr's propozițiunile circumstanțiale
de timp din textele de mai jos :

Când tremurau popoarele
Sub aprigii păgâni,

Tu le-apărăi cu brațele
Vitejilor Români.

... Un Român voinic ca tine,
Pân'ce cade, pân'ce moare,
Calcă șerpil ipicioare.

(Visul lui Tudor).

Gum deschidea poarta, fi săream înainte.

(B. Delavrancea, Bunica).

De când mama ți-ai lăsat,
.....
Mult la față te-ai schimbat.

(Visul lui Tudor).

b) *Du-te, unde a dus mutul iapa.*

De unde nu e, nici Dumnezeu nu cere.

Pe unde trece leul, se cunoaște urma lui.

Propozițiunea subordonată, care arată locul lucrării exprimate de verbul altei propozițiuni, se numește **propozițiune circumstanțială de loc**.

Incepe cu adverbele de loc, întrebuințate aici cu rol de conjuncții: *unde, de unde, până unde, pe unde*.

EXERCITIU. — Din textul de mai jos să se scoată circumstanțialele de loc.

Unde-i unul, nu-i putere
La nevoi și la durere;
Unde-s doi, puterea crește,
Iar dușmanul nu sporește.

(V. Alecsandri, Hora Unirii).

Și cât vezi în depărtare,
Viu nimic nu se ivește.

(G. Coșbuc, Miezul verii)

EXERCİȚIU. — Elevii vor forma patru fraze în care să se afle propozițiunile circumstanțiale de loc.

- c) *Cum îți vei așterne, așa vei dormi.*
Cum e Turcul, (este) și pistolul.
Cât ți-e plapoma, atâta te întinde.

Propozițiunea subordonată, care arată modul lucrării exprimate de verbul altei propozițiuni, se numește **propozițiune circumstanțială de mod sau modală**.

EXERCİȚIU. — Să se arate care sunt propozițiunile modale din textul următor :

Dar și noi încă o pândeam,
Cum se pândește o fiară.

(V. Alecsandri, Peneș Curcanul).

De ce ne apropiam, de ce focul era mai tare.

(N. Gane, Vasile Grăunte).

Pe cât este de inteligent, tot pe atâta este de muncitor.

EXERCİȚIU. — Elevii vor da în scris trei propozițiuni modale

- d) *Pentru că n'ai ascultat, îți primești plata,*
N'am avea ce face cu vieața acestui lălar, căci țara
s'a adăpat cu destul sânge păgânesc.

(N. Gane).

Nu mă duc, că mi-e teamă.

Ah! este interjecție, fiindcă arată o exclamare.

Propozițiunea subordonată, care arată cauza lucrării exprimate de verbul altei propozițiuni, se numește **propozițiune circumstanțială de cauză** sau **cauzală**.

Incepe cu conjuncțiunile : *pentrucă, fiindcă, deoarece, de vreme ce, căci* sau numai *că*.

Se găsește cu întrebarea : **din ce cauză?**

EXERCITIU. — Să se analizeze subordonatele circumstanțiale cauzale din următoarele rânduri :

Românii au isprăvit războiul,
Că s'au bătut nebuni.

(G. Coșbuc, Trei, Doamne, și toți trel)

S'o cruți, sărmana, că-i bătrână.

(N. Gane, Vasile Grăunte).

EXERCITIU. — Elevii vor forma fraze în care subordonatele circumstanțiale cauzale să se lege cu conjuncțiile : *fiindcă, pentrucă, deoarece, căci*.

e) *Hristos a venit pe pământ, ca să mântuiască lumea*

*Ia-ți movila răzășie,
Ca s'o ai de plugărie.*

(V. Alecsandri, Movila lui Burcel)

*Veniți să vedeți.
Haide de-mi ajută!*

Propozițiunea subordonată, care exprimă scopul lucrării verbului din altă propozițiune, se numește **propozițiune circumstanțială de scop** sau **finală**.

Incepe cu conjuncția *ca, de* sau fără conjuncție ¹⁾.

1. Să face parte din forma verbală, subiectivul.

EXERCITIU. — Să se arate *finalele* din rândurile următoare :

Vin la Milcov cu grăbire,
Să-l secăm dintr'o sorbire,
Ca să treacă drumul mare
Peste-a noastre vechi hotare.

(V. Alecsandri, Hora Unirii).

El pleacă 'n urmă la cazarmă,
Să afle ce dorea.

(G. Coșbuc, Trei Doamne și toți trei).

EXERCITIU. — Elevii vor construi trei propozițiuni finale.

f) *Dacă tăceai, filosof rămâneai.*

De n'ar fi „dacă” și „dară”, n'ar mai fi săraci în țară.

Să fi stăruit mai mult, izbuteam.

Propozițiunea subordonată, care exprimă condiția lucrării verbului din propozițiunea principală, se numește **propozițiune condițională**.

Incepe cu conjuncțiunile : *dacă*, *de*, sau *fără* conjuncție.

EXERCITIU. — Să se arate în scris propozițiunile condiționale din rândurile de mai jos :

D'ai să mori, draguțul meu,
Facă ce-o vrea Dumnezeu !

(Visul lui Tudor).

De-ar fi să mor, să nu spui yestea asta mamei așa deodată.

(N. Gane, Vasile Grăunte).

Măria Sa e mare și puternic, poate să facă ceea ce zice, dacă nu se teme de Dumnezeu.

(C. Negruzzi, Sobieski și Români).

EXERCITIU. — Se vor construi trei propozițiuni condiționale.

g) *El ucisese atâția urși în vieașa sa, încât le pierduse răbojul.*

E ger de crapă pietrele.

Era așa de enervat, că nici n'am putut sta de vorbă cu el.

Propozițiunea subordonată, care arată o urmare sau consecința lucrării verbului din altă propozițiune, se numește **propozițiune consecutivă**.

Incepe cu conjuncțiunile : *încât, că, de*.

EXERCITIU. — Se vor analiza subordonatele circumstanțiale consecutive din rândurile următoare :

Și sufla un vânt,
Un vânt pe pământ,
Paltini că 'ndoia.
Brazi că despoia.

(Mănăstirea Argeșului)

Auzit-ați de-un Mihai,
Ce sare pe șapte cai,
De strigă Stambulul vai?

EXERCITIU. — Elevii vor da și alte exemple de circumstanțiale consecutive.

h) *Cu toate că armata turcească era mai numeroasă decât cea română, totuși Mihai a ieșit biruitor.*

Propozițiunea subordonată, care exprimă o concesivă, se numește **propozițiune concesivă**.

Incepe cu conjuncțiunile : *deși, cu toate că, măcar că*.

EXERCITIU. — Să se arate propozițiunile concesive din textul de mai jos :

Cetatea n'avem de gând să i-o dăm cu una, cu două, măcar că nu sunt în ea nici averi, nici merinde.

(C. Negruzzi, *Sobie ki și Români*).

Deși ne cunoaștem de curând, totuși am legat între noi o strânsă prietenie.

EXERCITIU. — Elevii vor forma trei fraze care să cuprindă câte o propozițiune circumstanțială concesivă.

VORBIREA DIRECTĂ ȘI VORBIREA INDIRECTĂ

1. *Și eu când ochii am închis,
Când mi-am luat osânda,
„Ah! pot să mor de-acum, am zis,
A noastră e izbânda!”*

(V. Alecsandri).

În ultimele două versuri autorul ne comunică vorbele lui Peneș Curcanul, așa cum le-a vorbit el, când a fost rănit la atacul Griviței.

Când reproducem vorbele cuiva, așa cum au fost spuse, zicem că întrebuițăm **vorbirea directă**.

2. *Când Peneș Curcanul a închis ochii, când și-a luat osânda, a zis că poate să moară, că a lor e izbânda.*

Aici vorbele spuse de Peneş Curcanul nu mai sunt reproduse așa cum le-ar fi vorbit el, ci sunt prezentate de autor, făcându-le să depindă de verbul *a zis*.

Când reproducem vorbele cuiva, nu cum le-a spus el, ci făcându-le să depindă de un verb (*a zice, a întreba, etc.*), atunci zicem că întrebuințăm **vorbirea indirectă**.

Propozițiunile principale din vorbirea directă devin obiective în vorbirea indirectă.

În vorbirea indirectă nu avem persoanele I și II ci numai persoana III.

EXERCİTIU. — Să se transforme în vorbire indirectă dialogul următor :

Impăratul care nu prea credea să fi făcut țiganul astă voinicie, zise :

— Cu ce poți dovedi zisele tale, voinicule ?

— Zisele mele, răspuse viteazul, se pot dovedi prea bine ; porunciți numai ca mai întâi să caute dacă capetele balaurului, care stau colo la iveală, au și limbile lor.

(*P. Ispirescu, Balaurul cu șapte capete*).

EXERCİTIU. — Să se transforme în vorbire directă următorul pasagiu :

Spre a încredința pe deplin pe moș Ioan Roată care se arătase nedumerit față de lămuririle date, boierul răspuse că s'a trecut vremea aceea, când numai boierii făceau totul în țara aceasta ș'o storceau după plac ; că astăzi toți, dela Vlădică și până la opincă, trebuie să ia parte la nevoile și fericirea țării ; că muncă și câștig, datorii și drepturi sunt pentru toți deopotrivă.

PUNCTUAȚIA.

Bunicul.

Bunicul stă pe prispă. Se gândește. La ce se gândește? La nimic. Numără florile care cad, se uită în fundul grădinii și iar numără florile scuturate de o adiere căldică și mirositoare.

Pletele lui albe și crețe parcă sunt niște ciorchini de flori albe; sprâncenele, mustățile și barba . . . peste toate au nșns anii mulți și grei.

— *Tată moșule, dar cocorii unde se duc, când se duc?*

Bunicul cântă:

Măi cazace, căzăcele,

Ce cați noaptea prin argele!

O, bată-i focul de copii!

(Din *Delavrancea*).

In aceste rânduri găsim mai multe semne, pe care le întrebuițăm pentru a înlesni cititorilor înțelegerea gândului nostru : punct, virgulă, punct și virgulă, două puncte, semnul întrebării, semnul exclamării, punctele de suspensiune, linioară.

Punctul se pune după o propozițiune sau frază, când considerăm terminată o idee : *Bătrânul stă pe prispă. Se gândește.*

Virgula se pune spre a despărți două părți de propozițiune de același fel, care nu sunt legate prin vorba și (*sprâncenele, mustățile și barba*) ;

spre a despărți două propozițiuni principale, care nu sunt legate prin vorba și (*Numără florile care cad, se uită în fundul grădinii și iar numără florile...*);

spre a despărți o propozițiune secundară de cea de care depinde (*dar cocorii unde se duc, când se duc?*);

spre a despărți un vocativ (*Tată moșule, dar...*);

spre a despărți o propozițiune incidentă (*Dacă ți-ar crește ție aripi, zise fata, mie să-mi...*);

spre a despărți o apoziție însoțită de o determinare a ei (*Ștefan, Domnul Moldovei, a băutul pe Turci*);

după o exclamație (O, bată-i focul...).

Punct și virgulă se pune spre a despărți două propozițiuni principale, care sunt în strânsă legătură, dar care au dezvoltări mari: *pletele lui albe și crețe parcă sunt niște ciorchini de flori albe; sprâncenele, mustățile și barba... peste toate au nins anii mulți și grei.*

Două puncte se pun înaintea vorbelor cuiva, pe care le cităm (*Bunicul le cântă: Măi cazace...*);

se pun înainte de o enumerare (*Părțile corpului sunt: capul, trunchiul, și membrele*).

Semnul întrebării se pune după o propozițiune interogativă (*La ce se gândește?*).

Semnul exclamării se pune după o propozițiune exclamativă și uneori după propozițiunile imperative (*O, bată-i focul de copii!*).

Punctele de suspensiune se pun atunci când înterupem gândirea noastră și trecem la altceva (*sprâncenele, mustățile și barba... peste toate au nins*).

Linioara se pune într'un dialog, când începe să vorbească o persoană (*—Tată moșule,...— Dacă ți-or crește ție aripi...*).

Semnele citării se pun când notăm o vorbire directă („.”).

Paranteza se pune când voim să scoatem din frază o explicație: *La fiecare poartă era câte o șandramă, un fel de gheretă, în care se adăpostea câte un servitor, pus acolo pazarghidan (comisionar pentru târguelile de pâine, de carne și de zarzavaturi).*

Aplicări. Se vor da dictări din „Bunica”, din „Trei Doamne” și din alte lecturi în care se găsesc cât mai multe din semnele din punctuație.

Ortografia și punctuația se tratează *ocasional* în toate orele de curs ale limbii române, *sistematic* la chestiunile corespunzătoare de gramatică și *sintetic* la sfârșitul cursului de gramatică.

C U P R I N S U L

	Pag.
1. Bunica de Delavranca	5
Biografia lui Delavranca	9
2. In miezul verii de Coşbuc	9
3. Bunicul meu de I. Creangă	11
4. Ardealul de N. Bălcescu	16
5. Visul lui Tudor Vladimirescu din col. V. Alecsandri	18
6. O fermă agricolă de M. Sadoveanu	20
7. Sfântă muncă de Al. Vlahuţă	23
8. Munţii Apuseni de S. Moldovan	23
9. Sus frunţile de Z. Bârsan	26
10. Cozia de Cr. Alexandrescu	27
11. Mîrcea cel Mare şi solii de Bolintineanu	29
12. Imn lui Ştefan cel Mare de Alecsandri	31
13. Scrisoarea lui Alecsandri către Iacob Negruzzi	34
14. Cetatea Neamţului de M. Sadoveanu	35
15. Mihai scăpând stindardul de Bolintineanu	38
Biografia lui Bolintineanu	39
16. Mihai Viteazul şi călăul de N. Bălcescu	40
Biografia lui Bălcescu	42
17. Inginerul Traian Vuia, Prelucrare	43
18. In lume de Popovici-Bănăşanul	45
19. Imn Muncii de V. Voiculescu	53
20. Sobieski şi Româniile de C. Negruzzi	54
21. Trei, Doamne, şi toţi trei de Coşbuc	61
22. La un Crăciun de Ion Adam	64
23. Oltenii lui Tudor de G. Coşbuc	74
Biografia lui Coşbuc	75
24. Ion Roată şi Vodă Cuza de I. Creangă	76
Biografia lui Creangă	84
25. 'Hora Unirii de Alecsandri	85
26. Scrisoarea lui Alecsandri către Iacob Negruzzi	85
27. Bălcescu murind de Alecsandri	86

	<u>Pag.</u>
28. Vasile Grăunte de Gane	88
29. Oda ostașilor României de Alecsandri	94
30. Petrea Dascălul de N. Gane	95
Biografia lui Gane	104
31. Slavă muncii de V. Militaru	104
32. Scrisoarea lui Alecsandri către Iacob Negruzzi	105
33. Mogoș Vornicul din col. V. Alecsandri	106
34. Ia Bălgrad de I. U. Soricu	108
35. Un rămășag de M. Sadoveanu	109
36. Boul și vițelul de Gr. Alexandrescu	112
Biografia lui Gr. Alexandrescu	113
37. Scrisoarea lui Alecsandri către Iacob Negruzzi	114
38. Un apus de soare în munți de Al. Odobescu	116
39. Caraimanul de St. O. Iosif	117
40. Porțile de fier de Vlahuță	118
41. Paștile de Alecsandri	120
42. Cristos a înviat de V. Alecsandri	121
43. Mășter și meșteșug. Prelucrare	122
44. Iepuroaia și leoaica, după Lok au	123
45. Aurel Vlaicu. Prelucrare	124
46. Sus pe plaiul Buzăului de Odobescu	128
47. Bărăganul de Alecsandri	129
48. Breslele. Prelucrare	132
49. Malul Siretului, de Alecsandri	134
50. Sulina de Jean Bart	135
51. Insula Șerpilor de Vlahuță	137
52. Poporul românesc de Vlahuță	139
53. Cântecul Gintei latine de Alecsandri	142

C O M P U N E R I

I. C pieri și dictări	143
II. Reproducerea înțelesului unei bucăți citite, rezumate	143
III. Narațiuni, descrieri	143
IV. Scrisori	144
V. Material folcloristic	144

G R A M A T I C A

Fonetica	145
Scrierea sunetului	148
Despărțirea cuvintelor în silabe	149

MORFOLOGIE.

Felurile cuvintelor	151
Cuvintele flexibile și neflexibile	154
<i>Substantivul</i>	156
<i>Articolul</i>	165
<i>Adjectivul</i>	178
<i>Pronumele</i>	184
<i>Numeralul</i>	203
Deosebirea între articol nehotărît, pronume neho- tărît și numeral	207
<i>Verbul</i>	209
Timpuri	211
Moduri	215
Conjugarea	219
Cele 4 conjugări	220
Forma activă, pasivă și reflexivă	220
Verbele transitive și intransitive	221
Conjugarea activă :	222
Verbul : A fi	235
Verbul : A avea	237
Conjugarea reflexivă	239
Conjugarea pasivă	242
Conjugarea amestecată	244
Verbele neregulate	245
Formele perifrastice particulare limbii română	255
Forme inverse	258
Verbe unipersonale și defective	259
<i>Adverbul</i> :	261
<i>Prepozițiunea</i> :	264
<i>Conjuncțiunea</i> :	265
<i>Interjecțiunea</i>	267
<i>Formarea cuvintelor</i> :	268
Schimbarea funcțiunii gramati ale	271
Sinonime	272
Omonime	273
Înțeles propriu și figurat	274

SINTAXA

Pr pozițiune.

Felurile propozițiilor	277
Părțile principale ale propozițiilor :	280

Propozițiunea simplă	284
Propozițiunea dezvoltată	285
Părțile secundare ale propozițiunii	286
Ordinea cuvintelor în propozițiune	293
Construcțiuni eliptice	294
<i>Fraza</i> : Propozițiunea principală și secundară	295
Transformarea părților secundare în propozițiunii	297
Scurtarea subordonatelor	298
Coordonare și subordonare	299
Felurile coordonatelor	302
Felurile subordonatelor	303
Vorbirea directă și vorbirea indirectă	312
Punctuația	314

SIGL. FAC. FILOL. - IST. - BUCUR

INV. Nr.

8609/75

60430-5-946

Lei 13-

Pretul Ca la lei 16 500
5% C. C. D. 825
Pretul total Lei 17 325